

ΧΕΙΡΟΓΡΑΦΑ ΛΑΟΓΡΑΦΙΑΣ

ΑΠΟ ΣΠΟΥΔΑΣΤΕΣ ΤΗΣ ΖΩΣΙΜΑΙΑΣ ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΗΣ ΑΚΑΔΗΜΙΑΣ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ (1966-67)

Αρχείο Καθηγ. Δημητρίου Σ. Λουκάτου

ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ
ΜΑΡΙΝΑ ΒΡΕΛΛΗ-ΖΑΧΟΥ

ΙΩΑΝΝΙΝΑ 1999

ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ
ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΥ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

026000140424

ΧΕΙΡΟΓΡΑΦΑ ΛΑΟΓΡΑΦΙΑΣ

ΑΠΟ ΣΠΟΥΔΑΣΤΕΣ
ΤΗΣ ΖΩΣΙΜΑΙΑΣ ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΗΣ
ΑΚΑΔΗΜΙΑΣ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ
(1966-67)

Αρχείο Καθηγ. Δημητρίου Σ. Λουκάτου

ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ
ΜΑΡΙΝΑ ΒΡΕΛΛΗ-ΖΑΧΟΥ

ΙΩΑΝΝΙΝΑ 1999

Χορηγός
Δημήτριος Σ. Λουκάτος

Φωτογραφία εξωφύλλου: Γεώργιος Κ. Βενέτης

Αντίτυπα προσφέρονται δωρεάν στους ενδιαφερόμενους

Διάθεση:

Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων:

- "Εργαστήριο Νεότερης Ελλάδας και Νεοελληνικού Πολιτισμού",
Σχολή Επιστημών Αγωγής, τηλ. 95.765
- Μ. Βρέλλη - Ζάχου, Τμήμα Ιστορίας και Αρχαιολογίας,
Τομέας Λαογραφίας, τηλ. 0651 - 95.115

ISBN 960-91267-0-7

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

	σελ.
Προλόγισμα από τον καθηγητή Δημ. Σ. Λουκάτο	5
Εισαγωγή	7
Τα Χειρόγραφα και το Περιεχόμενό τους	21
Ευρετήρια	125
Α΄ Ονομάτων	127
Β΄ Θεμάτων	130
Γ΄ Τόπων	132
Δ΄ Νομών	134
Συνοπτικός Κατάλογος των Χειρογράφων	135

INTERVIEW

1. Name of interviewee: _____
2. Position: _____
3. Department: _____
4. Date of interview: _____
5. Time of interview: _____
6. Location: _____
7. Interviewer: _____
8. Interviewee: _____
9. Purpose of interview: _____
10. Summary of interview: _____

ΠΡΟΛΟΓΙΣΜΑ

ἀπὸ τὸν καθηγ. Δημήτριο Λουκάτο

Ἡ εὐτυχὴς αὐτὴ ἔκδοσις καὶ παρουσίασις, ὕστερα ἀπὸ 32 χρόνια, τῶν ἀξιόλογων αὐτῶν χειρογράφων, λαογραφικῆς συγκέντρωσις καὶ καταγραφῆς, ἀπὸ Σπουδαστὲς τῆς παλαιᾶς «Ζωσιμαίας Παιδαγωγικῆς Ἀκαδημίας Ἰωαννίνων», πού, κατὰ τοὺς ἀνώμαλους χρόνους τῆς Δικτατορίας, ἐφρόντισα νὰ βιβλιοδέσω στὴν Ἀθήνα καὶ νὰ περιφρουρήσω στὸ προσωπικό μου ἀρχεῖο (στὸ Π. Φάληρο), μὲ ὁδηγεῖ, σήμερα, σὲ χρειώδεις Μνῆμες καὶ Ἐπαίνους, πού μὲ συγκίνησις θὰ δηλώσω ἐδῶ:

— Εἶναι, πρῶτα, ἡ σεβαστὴ Μνήμη μου πρὸς τὸν τότε Διευθυντὴν τῆς Ζ.Π.Α., ἀείμνηστον Σοφοκλῆν Λώλην, πού καὶ ἐπιστημονικῶς κατενόησε τὴ σημασίαν τῆς διδασκόμενης, στὴ νεοϊδρυτῆ Φιλοσοφικῆ Σχολῇ Ἰωαννίνων «Λαογραφίας» (ἡ Ζ.Π.Α. ἄλλωστε μᾶς πρωτοεφιλοξένησε, τὸ 1964-65, στὸ —καὶ ἀρχιτεκτονικὰ— πνευματικὸ κτίριό της) καὶ μοῦ ἐζήτησε νὰ διδάξω, ἐκτάκτως, καὶ στοὺς δικούς του ὥριμους Σπουδαστές. Ἀνταποκρίθηκα πρόθυμα καὶ (χωρὶς γραφειοκρατικά ἢ μισθολογικά προβλήματα) ἐδίδαξα, νομίζω, σὲ δύο σειρές Δευτεροετῶν Σπουδαστῶν.

— Ἀκολουθεῖ, σήμερα, ὁ ἔπαινός μου πρὸς τοὺς τότε Σπουδαστὲς καὶ Σπουδάστριες, πού δέχτηκαν εὐχαρίστως τὸ πρόσθετο Μάθημα, καὶ ἀπέδωσαν, μὲ ἐπιτυχία, τὶς ἐργασίες πού τοὺς ἀνέθεσα.

— Θὰ συγκινηθοῦν σήμερα, οἱ ἴδιοι ἢ οἱ Οἰκογένειές τους, διαβάζοντας, στὴν ἔκδοσις αὐτή: τὰ ὀνόματα, τοὺς τόπους των, καθὼς καὶ τὰ ζωηρά, τότε, θέματά τους, πού σήμερα δὲν θὰ τοὺς προσεῖλκυαν οὔτε θὰ τοὺς ἱκανοποιοῦσαν, ὅπως τότε.

— Ἐπαινο καὶ εὐχαριστίες ἀπονέμω ἐπίσης, γιὰ τὸ ὅλο «νοικοκύρεμα» τῶν χειρογράφων αὐτῶν σὲ Τόμο, στὴν Ἐπίκουρον

Καθηγήτριαν τοῦ σημερινοῦ «Τομέα Λαογραφίας» κ. Μαρίναν Βρέλλη-Ζάχου, πού, παρ' ὅλες τίς διδακτικές καὶ ἄλλες φροντίδες της, τὸν ἐπλούτισε μεθοδολογικά μὲ στοιχεῖα ἀνεύρεσης ὅλων τῶν θεμάτων, τόσο τῆς «Φιλολογικῆς Λαογραφίας» ὅσο καὶ τῆς «Ἐθιμικῆς», ἐπίσης δὲ καὶ μὲ στατιστικούς πίνακες προτιμήσεων (ἐπιλογῆς ἢ ἀπόδοσης), καὶ μὲ Εὐρετήρια ὀνομάτων καὶ τόπων, τὰ ὅποια, ἐπιστημονικά μὲν ἀποτελοῦν «μαθήματα λαογραφίας», παραδοσιακά δὲ «ἀνάσταςιν» ἐθίμων καὶ κειμένων, πού οἱ Σπουδαστές τῆς τότε Ζ.Π.Α. κατέγραψαν ἀπὸ πολλοὺς τόπους τῆς Ἡπείρου, ἀλλὰ καὶ ἐκτὸς αὐτῆς.

Εὐχαριστῶ, παράλληλα, καὶ τὸν παλαιὸ τακτικότατον φοιτητὴν μου, σήμερα Ἀναπλ. Καθηγητὴν τῆς «Σχολῆς Ἐπιστημῶν Ἀγωγῆς» του Πανεπιστημίου Ἰωαννίνων κ. Ἀπόστολον Παπαῖω-άννου, γιὰ τὴ συμπαράσταση καὶ τὴ φροντίδα του νὰ παρουσιαστῇ ἡ ἐνδιαφέρουσα αὐτὴ καὶ ἀναδρομικῶς πολύτιμη «Συλλογὴ».

Μὲ τὴν καθηγητικὴ, πάντα, εὐχή μου

ΔΗΜ. Σ. ΛΟΥΚΑΤΟΣ

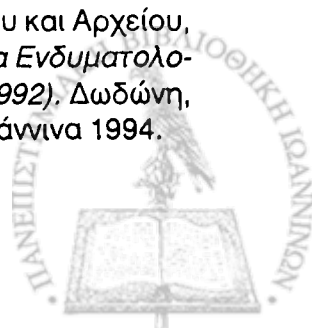
ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Ο προ ετών Τακτικός καθηγητής της Λαογραφίας, Δημήτριος Σ. Λουκάτος, edίδαξε στη Φιλοσοφική Σχολή του Πανεπιστημίου Ιωαννίνων, από την ίδρυσή της (1964-65) ως την παραίτησή του (1969). Κατά το παν. έτος 1966-67, προσκλήθηκε από τον Σοφοκλή Λώλη, Διευθυντή της Ζωσιμαίας Παιδαγωγικής Ακαδημίας Ιωαννίνων, να διδάξει τη Λαογραφία στους Β/ετείς σπουδαστές της Σχολής, μελλοντικούς τότε δημοδιδασκάλους. Ο καθηγητής αποδέχτηκε την πρόσκληση με προθυμία και επιστημονική ικανοποίηση, χωρίς να δεχθεί αμοιβή, προκειμένου να συμβάλει στην ενίσχυση της παραδοσιακής σχέσης των δημοδιδασκάλων με τη Λαογραφία.

Στους σπουδαστές της Ζ.Π.Α. ο καθηγητής Λουκάτος εφάρμοσε ό,τι και στους φοιτητές της Φιλοσοφικής Σχολής (από τον πρώτο κιόλας χρόνο των διδακτικών του καθηκόντων): Τους παρότρυνε, παράλληλα και προς τα μαθήματά του, να καταγράφουν έθιμα και εκφράσεις του λαϊκού πολιτισμού των ιδιαίτερων πατρίδων τους (στην πλειονότητα επρόκειτο για πόλεις και χωριά της Ηπείρου, και ελάχιστα της λοιπής Δυτικής Ελλάδας), βασιζόμενοι στην “άμεση” λαϊκή επαφή, ουσιαστικά σε δικά τους -και των συγχωριανών τους- βιωμένα ακούσματα και καταστάσεις, μέσα στο οικογενειακό, συγγενικό, φιλικό περιβάλλον, στον τοπικά ορισμένο και περιορισμένο χώρο της κοινότητας, όπου οι ίδιοι είχαν ανατραφεί.

Η ανταπόκριση υπήρξε θετική¹: Μια καλή συγκομιδή από 139 χειρόγραφες συλλογές, με πρωτογενές λαογραφικό υλικό, καταγραμ-

1. Πολυετής επίσης ανταπόκριση στο λαογραφικό κάλεσμα του καθ. Λουκάτου των φοιτητών του στη Φιλοσοφική Σχολή του Πανεπιστημίου Ιωαννίνων αποτέλεσε τον πυρήνα μιας αξιόλογης συλλογής, με πρωτότυπο αδημοσίευτο υλικό, που φυλάσσεται στο Λαογραφικό Αρχείο του Πανεπιστημίου Ιωαννίνων και είναι στη διάθεση των ενδιαφερομένων μελετητών. Η προσπάθεια αυτή που άρχισε στα 1964, συνεχίζεται, ως ένα βαθμό, μέχρι σήμερα (στο Λ.Α.Π.Ι. φυλάσσονται ήδη 125 βιβλιοδετημένοι τόμοι). Γνωστοποίηση και παρουσίαση μέρους του περιεχομένου του Λαογραφικού Αρχείου βλ. στον Μηνά Αλ. Αλεξιάδη, *Ηπειρωτικά Χειρόγραφα Λαογραφίας Πανεπιστημίου Ιωαννίνων. Συλλογή Φοιτητών, 1964-1974*. Σειρά Δημοσιευμάτων Λαογραφικού Μουσείου και Αρχείου, αρ. 2, Ιωάννινα 1980, και στη Μαρίνα Βρέλλη-Ζάχου, *Χειρόγραφα Ενδυματολογικής Λαογραφίας Πανεπιστημίου Ιωαννίνων. Συλλογή Φοιτητών (1964-1992)*. Δωδώνη, Επιστ. Επετ. Φιλοσοφικής Σχολής Παν. Ιωαννίνων, Παράρτημα, αρ. 54, Ιωάννινα 1994.

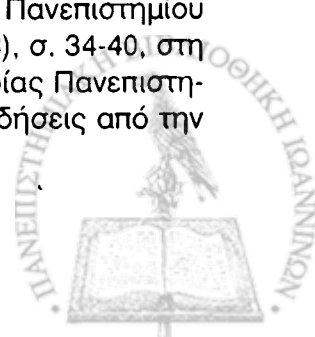

μένο από τους νεαρούς σπουδαστές και τις σπουδάστριες της Ζ.Π.Α., με ευαισθησία και σεμνότητα (αρετές ευδιάκριτες σε κάθε συλλογή), στην καρδιά μιας δεκαετίας, που “αρνήθηκε” με γοργούς ρυθμούς πολλούς παραδοσιακούς τρόπους ζωής, τους τελευταίους ίσως. Για τους παραπάνω λόγους, το υλικό αυτό αποτελεί πολύτιμη πηγή για τη γνώση και τεκμηρίωση του Ηπειρώτικου κατεξοχήν λαϊκού πολιτισμού².

Τα σπουδαστικά λαογραφικά χειρόγραφα, που αριθμούν περίπου 2500 σελίδες φύλλων χαρτιού διαγωνισμού, βιβλιοδετήθηκαν με πρωτοβουλία του καθηγητή Λουκάτου σε τρεις τόμους και αρχικά μεταφέρθηκαν στην Αθήνα, με σκοπό την περαιτέρω γνωστοποίησή τους. Στο εσώφυλλο του Πρώτου τόμου ο Δημ. Λουκάτος σημειώνει ότι η παραίτησή του (το 1969) άφησε τους τόμους σε “αδράνεια και αφάνεια”, ιδιαίτερα λόγω των συγγραφικών ενασχολήσεών του και των καθηκόντων του αργότερα στην “Ελληνική Λαογραφική Εταιρεία” (ιδιαίτερα για το περιοδικό “Λαογραφία”).

Το φθινόπωρο του 1997 ο καθηγητής σκέφθηκε να προσφέρει τους χειρόγραφους αυτούς τόμους στη Σχολή Επιστημών Αγωγής του Πανεπιστημίου Ιωαννίνων, η οποία συνεχίζει την επιστημονική

2. Αξιοποίηση πρωτογενούς λαογραφικού υλικού βλ. στον Δικαίο Βαγιακάκο, “Αι γλωσσικά και λαογραφικά σπουδαί διά την Λακωνίαν”, Πρακτικά Α' Συνεδρίου Λακωνικών Σπουδών, *Λακωνικά Σπουδαί-Πρακτικά Β'* (1980), σ. 273-313, στον Μηνά Αλ. Αλεξιάδη, “Λαϊκές αυτοβιογραφικές συνεντεύξεις (Δείγματα από τη Σορωνή Ρόδου”, *Δωδεκανησιακά Χρονικά*, 10(1984), σ. 38-53, στη Μαρία Μηλίγκου-Μαρκαντώνη, “Χειρόγραφες συλλογές λαογραφικής ύλης από τα Δωδεκάνησα του Σπουδαστηρίου Λαογραφίας του Πανεπιστημίου Αθηνών”, *Δωδεκανησιακά Χρονικά*, 10(1984), σ. 29-37, στην ίδια, “Χειρόγραφες συλλογές λαογραφικού υλικού περιοχής Σουλίου του Σπουδαστηρίου Λαογραφίας του Πανεπιστημίου Αθηνών και του Κέντρου Ερεύνης της Ελληνικής Λαογραφίας της Ακαδημίας Αθηνών”, *Μνήμη Σουλίου*, 6(1985), σ. 53-57, στην ίδια, “Χειρόγραφες συλλογές πρωτογενούς λαογραφικής ύλης του Σπουδαστηρίου Λαογραφίας του Πανεπιστημίου Αθηνών”, *Παρουσία*, 5(1987), σ. 539-550, στον Μιχάλη Γ. Μερακλή, “Λαογραφικές εργασίες φοιτητών για τη Β. Ελλάδα. Ορισμένα γνωρίσματά τους”, *Πρακτικά Ε' Συμποσίου Λαογραφίας Βορειοελλαδικού χώρου*, Θεσσαλονίκη 1989, σ. 149-157, στον Στέφανο Ήμελλο, “Παρατηρήσεις εις τον λαϊκόν πολιτισμόν των νοτίων Κυκλάδων”, στο βιβλίο του με τον τίτλο *Λαογραφικά, Β' : Ποικίλα*, Αθήνα 1992, σ. 130-135, στον Μανόλη Γερ. Βαρβούνη, “Κυκλαδικά χειρόγραφα πρωτογενούς λαογραφικού υλικού στο Σπουδαστήριο Λαογραφίας του Πανεπιστημίου Αθηνών”, *Αιγαιοπελαγίτικα Θέματα*, 30 (Ιανουάριος-Φεβρουάριος 1993), σ. 34-40, στη Μαρίνα Βρέλλη-Ζάχου, “Επτανησιακά Χειρόγραφα Λαογραφίας Πανεπιστημίου Ιωαννίνων. Συλλογή Φοιτητών, 1964-1992. Οι ενδυματολογικές ειδήσεις από την Κέρκυρα”, *Δωδώνη*, 27(1998), σ. 163-216.

και εκπαιδευτική προσφορά της Ζ.Π.Α. μετά τις αλλαγές του νόμου για τα Α.Ε.Ι της χώρας κατά την περασμένη δεκαετία. Τη Συλλογή παρέλαβε από το Παλαιό Φάληρο ο σημερινός αναπλ. καθηγητής της Σχολής κ. Απόστολος Παπαϊωάννου, παλαιός φοιτητής του καθηγητή Λουκάτου, κατά την επιθυμία και εμπιστοσύνη του πανεπιστημιακού του δασκάλου.

Παραθέτω εδώ απόσπασμα από σχετικό σημείωμα του καθηγητή Λουκάτου στο εσώφυλλο του πρώτου τόμου:

“12. Νοεμβρίου 1997.

Παραδίδω, σήμερα, από την κατοικία μου (του Π. Φ.) στον παλαιό καλό φοιτητή μου της Φ. Σχολής των Ιωαννίνων (από το έτος 1964-65, της ιδρύσεώς της) κ. Απόστολο Παπαϊωάννου, και τους τρεις αυτούς τόμους χ/φων Σπουδαστών της Ζ.Π.Α. (από 1965-67), που εχαρτόδεσα στην Αθήνα, και δεν τους αξιολόγησα (διδασκτικά ή εκδοτικά) παραιτηθείς από τον Σεπτέμβριο 1969.

Τους παραδίδω να αρχειοθετηθούν στον χώρο των Ιωαννίνων, όπου και η σύνθεσή τους, από Σπουδαστές Ηπείρου και των άλλων γύρω της Ζ.Π.Α. σπουδαστικών τόπων, με την στεγαστική, πολιτιστική φροντίδα του κ. Απόστολου Παπαϊωάννου, και την λαογραφική αποδελτιωτική φροντίδα της κ. Μαρίνας Βρέλλη-Ζάχου, στην οποία ήδη έχω ανακοινώσει το θέμα, και που έχει προβεί επιτυχώς σε αποδελτιωτικές αξιολογήσεις (και των φοιτητικών Λαογραφικών Αρχείων της Φ.Σ.), όπως είχε κάμει αρχικότερα ο νυν καθ. του Παν/μίου Αθηνών Μηνάς Αλ. Αλεξιάδης, τα οποία ίδρυσα.

(Υπογραφή)

Έκτοτε οι τρεις τόμοι φυλάσσονται στο Εργαστήριο Ιστορίας Νεότερης Ελλάδας και Νεοελληνικού Πολιτισμού της Σχολής Επιστημών Αγωγής του Πανεπιστημίου Ιωαννίνων.

Στα χειρόγρατά τους οι σπουδαστές κατέγραψαν -όπως προαναφέρθηκε- προσωπικά τους βιώματα και ακούσματα, καθώς και μνήμες των ηλικιωμένων συγχωριανών-πληροφορητών τους. Με επαινετό σεβασμό αναφέρουν πάντα τους πληροφορητές αυτούς στα εισαγωγικά σημειώματα των εργασιών τους, όπου συχνά κάνουν λόγο και για τον ακριβή χρόνο και τις συνθήκες που έγινε η καταγραφή του υλικού. Δεν συμβουλευτήκαν δημοσιευμένη βιβλιογραφία ή άλλο αρχειακό υλικό, δεν διασταύρωσαν ούτε εξακρίβωσαν με άλλους τρόπους τις λαογραφικές ειδήσεις που προσκόμισαν, ούτε προχώ-

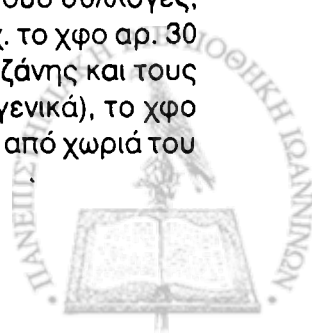

ρησαν σε ερμηνείες, σχόλια και γενικευμένα συμπεράσματα. Ο σπουδαστικός σκοπός τους ήταν μόνο η διάσωση του λαογραφικού υλικού, το οποίο φρόντισαν -οι περισσότεροι- να καταγράψουν, όπως τους “παραδόθηκε”, στο τοπικό ιδίωμα. Αυτό κρίνεται αξιόλογο και από την άποψη του “γλωσσολογικού” του ενδιαφέροντος, αλλά κυρίως από την άποψη της εξασφαλισμένης γνησιότητας. Η ανάμιξη των πληροφοριών με στοιχεία από άλλες πηγές δεν διακινδυνεύτηκε στο ελάχιστο. Το τελευταίο βέβαια θα προϋπέθετε καλή επιστημονική εμπειρία, που οι σπουδαστές δεν είχαν προλάβει να αποκτήσουν στον περιορισμένο πρώτο χρόνο της λαογραφικής τους εκπαίδευσης. Έχοντας επίγνωση αυτής της αδυναμίας τους, την ανέδειξαν τελικά σε αρετή. Πρόσφεραν ανόθευτες μαρτυρίες που αφενός εμπλουτίζουν τη λαογραφική γνώση, και αφετέρου χρησιμεύουν για περαιτέρω συγκρίσεις, εξακριβώσεις, επιβεβαιώσεις, διασταυρώσεις και συμπληρώσεις. Θα ήταν ίσως σπουδαία για τη Λαογραφία σήμερα, τριάντα χρόνια μετά την καταγραφή αυτών των μαρτυριών, μια προσπάθεια αντιπαραβολής τους με λαογραφικές μαρτυρίες της δεκαετίας του 1990, από τα ίδια “άσημα” και άγνωστά μας εν πολλοίς χωριά για τα ίδια ζητήματα.

Η πλειονότητα των χειρογράφων αφορά την Ήπειρο. Πρόκειται για 125 συλλογές που κατανέμονται κατά νομούς ως εξής: Ιωαννίνων 59, Άρτης 33, Πρεβέζης 17 και Θεσπρωτίας 16. Οι υπόλοιπες προέρχονται από τη Δυτική Ελλάδα: από το νομό Αιτωλοακαρνανίας 4, Κερκύρας 4, Λευκάδος 1, Ζακύνθου 1, Αχαΐας 2, Ηλείας 1, Μεσσηνίας 1. Επίσης από το νομό Κοζάνης 3 και Καβάλας: 13.

Οι συλλογείς προσανατολίστηκαν σε συγκεκριμένα λαογραφικά θέματα. Δεν ασχολήθηκαν δηλαδή με όλες τις μορφές της λαϊκής ζωής κάθε χωριού, αλλά με έναν ή το πολύ δύο -σπάνια τρεις- τομείς της, κατά την προσωπική τους επιλογή και τις δυνατότητες έρευνας. Τα θέματα που είλκυσαν το ερευνητικό ενδιαφέρον τους εντάσσονται στα δυο μεγάλα πεδία της Λαογραφίας, αφενός στα “Μνημεία του Λόγου” (Φιλολογική Λαογραφία) και αφετέρου στις “Από Παράδοσιν Πράξεις και Ενέργειες” (Εθιμική Λαογραφία). Ειδικότερα:

3. Διευκρινίζεται εδώ ότι ένα χειρόγραφο μπορεί να αποτελείται από δύο συλλογές, με προέλευση του υλικού τους από δύο διαφορετικές κοινότητες. Βλ. π.χ. το χφο αρ. 30 (από την Παραμυθιά και τα Ιωάννινα), το χφο αρ. 39 (από τη Σιάτιστα Κοζάνης και τους Κωστακιούς Άρτης), το χφο αρ. 60 (από την Πρέβεζα και τη Θεσπρωτία γενικά), το χφο αρ. 102 (από το ν. Ιωαννίνων και το ν. Πρεβέζης), το χφο αρ. 132 (με υλικό από χωριά του ν. Άρτης, τα Ιωάννινα και την Ήπειρο γενικά).

I. Φιλολογική Λαογραφία:

Δημοτικά τραγούδια έχουν καταγραφεί	σε 79 συλλογές
Παραμύθια	» 28 »
Θρύλοι και παραδόσεις	» 17 »
Λαογραφικές λέξεις, τοπωνύμια	» 15 »
και ιδιωματικές φράσεις	» 2 »
Παροιμίες	» 13 »
Αστειολογήματα και ανέκδοτα	» 5 »
Μύθοι	» 3 »
Αινίγματα	» 2 »

II. Εθιμική Λαογραφία

Μαντική (φυσικές και μεταφυσικές αναζητήσεις)	σε 39 συλλογές
Έθιμα	» 31 »
Χοροί	» 9 »
Ενδυμασίες	» 6 »
Δεισιδαιμονίες και προλήψεις	» 4 »
Διατροφή	» 3 »
Δοξασίες	» 1 συλλογή
Κατοικία	» 1 »
Εργαλεία	» 1 »

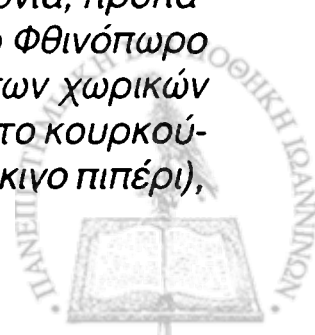
Γίνεται φανερό το προβάδισμα των Δημοτικών τραγουδιών στην πρώτη ομάδα, και των φυσικών-μεταφυσικών αναζητήσεων στη δεύτερη. Έπονται τα παραμύθια και τα έθιμα (είτε ως έκφραση λατρείας είτε ως τρόποι εκτόνωσης και ψυχαγωγίας), ενώ είναι ολιγάριθμες οι συλλογές για θέματα του υλικού βίου. Πρόκειται για μια αναμενόμενη “ένδεια” και ταυτόχρονα για μια ακόμη μαρτυρία ότι τα ενδιαφέροντα της ελληνικής Λαογραφίας για τα “έργα των χεριών” μόλις τότε είχαν αρχίσει να θερμαίνονται (και ο καθ. Λουκάτος συνέβαλε προς αυτή την κατεύθυνση, με το συγγραφικό, το διδακτικό και το διασωστικό έργο του)⁴.

4. Βλ. Μηνά Αλ. Αλεξιάδη, “Δημήτριος Σ. Λουκάτος”, στο “Σύνδειπνον”, Τιμητικό Αφιέρωμα στον Καθηγητή Δημήτριο Σ. Λουκάτο από παλαιούς μαθητές του στη Φιλοσοφική Σχολή Ιωαννίνων (1964-1969), Ιωάννινα 1988 (η εργασία και σε Ανάτυπο, σ. 1-55), όπου εκτενής παρουσίαση του επιστημονικού, ερευνητικού-συγγραφικού και εκπαιδευτικού έργου του Δ. Σ. Λουκάτου. Βλ. επίσης στον ίδιο, “Συμπλήρωμα Βιο-Εργογραφίας (1934-1995) του Καθηγητή Λαογραφίας Δημ. Σ. Λουκάτου”, *Λαογραφία*, 37 (1993-1994), σ. 385-401.

Η καταγραφή των τραγουδιών έγινε από τους σπουδαστές “καθ’ υπαγόρευσιν” των πληροφορητών τους. Ορισμένες φορές οι πληροφορητές ταυτόχρονα τα τραγουδούσαν, όπως σημειώνουν οι συλλογείς (βλ. π.χ. στα χφα αρ. 32, 41, 62, 68, 86, 90, 93, 109, 120, 134). Δεν έχει καταγραφεί βέβαια το μέλος, η μουσική των τραγουδιών (που προϋποθέτει ειδικές γνώσεις), ούτε τα τσακίσματα (ή γυρίσματα) των στίχων (τουλάχιστον στα περισσότερα). Έτσι η αξία της καταγραφής τους υπηρετεί περισσότερο τη φιλολογική-γλωσσική τους προσέγγιση. Ορισμένες φορές δίνονται οι τίτλοι των τραγουδιών (συνήθως πρόκειται για τον εναρκτικό τους στίχο). Σε πολλά χφα, τα τραγούδια χαρακτηρίζονται και ταξινομούνται από τους Συλλογείς σε κατηγορίες, π.χ. ιστορικά, κλέφτικα (εντάσσονται στη μεγάλη κατηγορία των *ε π ι κ ώ ν* τραγουδιών -επισημαίνω εδώ το χφο αρ. 55, όπου έχει καταγραφεί ένα “καινούργιο” δημοτικό τραγούδι, που αφορά την πρόσφατη ιστορία του χωριού Κρυφοβό Ιωαννίνων, στα χρόνια της Κατοχής), ερωτικά, μυθιστορηματικά (δηλ. *λ υ ρ ι κ ά* τραγούδια), του γάμου, της ξενιτιάς, μοιρολόγια, (δηλ. τραγούδια *ο ι κ ο γ ε ν ε ι α κ ά*, της χαράς και της λύπης), των Χριστουγέννων, του Λαζάρου, της Σταύρωσης, της Λαμπρής (δηλ. τραγούδια *θ ρ η σ κ ε υ τ ι κ ά*, κάλαντα συνήθως, που αναγγέλλουν τις Γιορτές και επικαλούνται την ευλογία τους), αποκριάτικα, (τραγούδια *κο ι ν ω ν ι κ ά* για την ψυχαγωγία πιο πολύ των αγροτών), αλφάβητοι αγάπης (τραγούδια με *γ ν ω μ ι κ ό* χαρακτήρα), αριθμητικά τραγούδια (που τραγουδιούνται στα *π α ι δ ι κ á* παιχνίδια), κ.λπ. (βλ. ενδεικτικά τα χφα αρ. 26, 63, 68, 74 κ. ά.). Χρήσιμες είναι, όταν δίνονται, οι πληροφορίες για την “ιστορία” ορισμένων τραγουδιών (βλ. π.χ. τα χφα αρ. 14, 43, 71, 80, 100), για την περίσταση που επιλέγονται και τραγουδιούνται, καθώς και για την περιρρέουσα ατμόσφαιρα της στιγμής ή της ημέρας, τη συμμετοχή των χωριανών, την ανταπόκρισή τους, γενικά τη σύνδεση των τραγουδιών με άλλες εθιμικές και λοιπές καθημερινές συμπεριφορές (βλ. π.χ. τα χφα αρ. 19, 21, 34, 38, 39, 51, 57, 59, 62, 67, 74, 94, 95, 96, 99, 102, 106, 107, 113, 115, 123, 126, 127, 130, 132, 135, 136). Δίνω εδώ ένα αντιπροσωπευτικό παράδειγμα καταγραφής:

“Μια εξαιρετική χαρά για τα χωριά μας, εκτός από τα πανηγύρια, ήταν και τα “ξεφλουδίσματα”. Νύχτα μαζεύονταν η γειτονιά, προπάντων τα αγόρια και τα κορίτσια, για να ξεφλουδίσουν το Φθινόπωρο τα καλαμπόκια, που ήταν τότε η βάση για την τροφή των χωρικών μας, γιατί μ’ αυτά έφτειαχναν τη μπομπότα, μαγείρευαν το κουρκούτι και τη μπαζίνω (αλεύρι καμένο στην κατσαρόλα με κόκκινο πιπέρι),

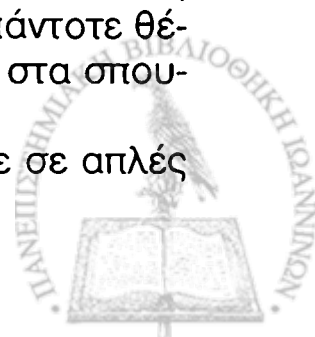

τη ζυμαρόπιττα και τη μπλατσάρα. Εκεί γύρω στο σωρό από τα καλαμπόκια καθισμένοι σταυροπόδι, ανάμεσα στα ανέκδοτα και τα αστεία των παλιών και στα κουτσομπολιά των γυναικών, τραγουδούσαν χωρισμένοι σε δυο συντροφίες πολλά τραγούδια, μερικά από τα οποία σας παραθέτω". (χφο αρ. 21).

Τα παραμύθια που κατέγραψαν οι σπουδαστές (μαγικά, ευτράπελα, για ζώα) θα μπορούσαν στο σύνολό τους -54 τον αριθμό- να αποτελέσουν το θέμα μιας μικρής ανεξάρτητης συλλογής. Των 42 από αυτά αναφέρεται ο τίτλος. Πρόκειται για τα παραμύθια: "Κανένα κρυφό που να μη βγη μια μέρα στο παζάρι" (χφο αρ. 2), "Η κακία πάντα τιμωρείται" (2), "Τα άσπρα χρώματα και οι μαρμαρένιες βρύσες" (16), "Η Αθάνατη" (16), "Ο βασιλιάς και οι τρεις βασιλοπούλες" (18), "Η κακιά μάγισσα" (18), "Ο γέρος και η γριά" (21), "Ο Αυγερινός και η πούλια" (7), "Ο Φιορεντίνος" (33), "Η Μαρούλα" (33), "Ο βασιλιάς και οι τρεις αδελφές" (33), "Ο ζωέμπορας" (49), "Οι 40 δράκοι και ο σπανός" (49), "Η Σταχτομάρω" (50), "Η Θεοχάριστη" (53, από Κλήμα Μεσσηνίας), "Η μηλιά" (53), "Η Θεοχαρίστη" (60, από Πρέβεζα), "Η αρκούδα και ο μυλωνάς" (αρ. 60), "Το βασιλόπουλο και η πεντάμορφη" (61), "Η πούλια και ο Αυγερινός" (72), "Το ανδρόγυνο και οι δύο πεθερές" (72), "Η κατάρρα και η ευχή του πατέρα" (72), "Ο ράφτης και το νεογέννητο κοριτσάκι" (αρ. 73), "Η τύχη της ροδοκόκκινης" (73), "Ο Θόδωρος και τα κορίτσια του" (76), "Η λάμια" (76), "Η τύχη της ορφανής μικρής" (78), "Τα δυο αδέλφια και ο δαίμονας" (78), "Το φτωχό βασιλόπουλο" (αρ. 84), "Ο τεμπέλης" (84), "Το καταραμένο βασίλειο" (84), "Το βασιλόπουλο και ο κάτω κόσμος" (84), "Ο βασιλιάς και η Χρυσοφειγγαρούλα" (90), "Τα δυο αδέλφια" (90), "Ο δράκος και ο Γιάννης" (92), "Η αλεπού και ο τράγος" (92), "Η έξυπνη Φρόσω" (92), "Η θυσία του πατέρα" (αρ. 97), "Τα δυο κοτόπουλα" (97), "Ο γιος του κυνηγού" (114), "Ο τσαγγάρης στον παράδεισο" (134), "Οι τρεις αδελφές" (114). Δώδεκα παραμύθια παρουσιάζονται χωρίς τίτλο στα χφα αρ. 11 (ένα παραμύθι), 15 (δύο παραμύθια), 17 (δύο παραμύθια), 25 (δύο παραμύθια), 44 (τρία παραμύθια), 69 και 100.

Η εθιμική συμπεριφορά, κυρίως κατά τις οικογενειακές -και κοινωνικές- ημέρες της χαράς, των αρραβώνων και του γάμου, καθώς και των μεγάλων θρησκευτικών Εορτών, ένα ελκυστικό πάντοτε θέμα για τους λαογράφους, αποτέλεσε αγαπητό θέμα και στα σπουδαστικά χειρόγραφα με πολυσέλιδες παρουσιάσεις.

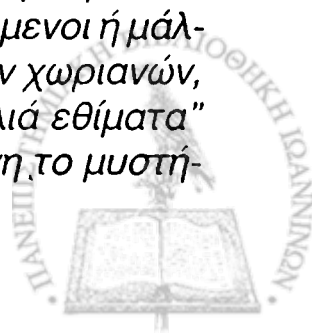
Η ενασχόληση με τα γαμήλια έθιμα δεν περιορίστηκε σε απλές

ρομαντικότροπες περιγραφές, αλλά προχώρησε στην παρατήρηση, την καταγραφή και ανάδειξη της “σημειωτικής” των γαμήλιων πράξεων, του συμβολικού και κοινωνικού τους περιεχομένου, της αυστηρά προσδιορισμένης και επιβεβλημένης από την παραδοσιακή κοινότητα συμμετοχής σε αυτές, συγκεκριμένων προσώπων, του ιδιάζοντος ρόλου καθενός από αυτά, αλλά και των σχέσεων που αναπτύσσονταν μεταξύ τους: των συμπεθέρων, των “καλεστήδων”, των “βλάμηδων” και “βλαμισσών”, του “νουνού”, των “φυλαχτίδων”, του “σχαρικιάρη” κ. ά., καθώς και των λοιπών χωριανών συνολικά, που όλοι μαζί περιβάλλουν τους κύριους πρωταγωνιστές των δρωμένων, τους μελλόνυμφους-νεόνυμφους, το γαμπρό και τη νύφη.

Από τις ενδιαφέρουσες πληροφορίες επισημαίνω, στο χφο 129 από το χωριό Μολυβδοσκεπάστος Ιωαννίνων, την καταγραφή της παλαιάς συνήθειας των “νηπιακών” αρραβώνων (ακόμη και από το πρώτο έτος της ζωής) *“με την κοινή συμφωνία των γονέων αμφοτέρων των τέκνων”*, και ακόμη -στο ίδιο χωριό- την υποχρεωτική νηστεία της νύφης κατά την εβδομάδα πριν από το γάμο, που ήταν εξαντλητική, σε τέτοιο βαθμό ώστε να κινδυνεύει η ζωή της: *“Λιποθυμούσαν πολλές στην εκκλησία από την ορθοστασία. Μία δε γυναίκα απέθανε εξ αυτού του γεγονότος. Από τότε κατηργήθη το έθιμον τούτο”*. Στα χφα από το Ασπροκκλήσι Θεσπρωτίας, την Καστανέα Άρτης και το Δρυόφυτον Πρεβέζης (αρ. 5, 75 και 139 αντίστοιχα) προσέχουμε την αποφυγή της επικοινωνίας των μνηστευμένων πριν από το γάμο, γεγονός που για την κοινότητα αποτελούσε ανήθικη συμπεριφορά (σε μια δεκαετία, όπως αυτή του ‘60), ενώ οι άνθρωποι των πόλεων προωθούσαν και αποκτούσαν την ερωτική τους ελευθερία. Παραθέτω ενδεικτικά αποσπάσματα:

“Οι αρραβωνιασμένοι, μέχρι να παντρευτούν, δεν συναναστρέφονται μεταξύ τους. Η κοπέλλα, παρά την επιθυμία του γαμπρού, προσπαθεί να μη πλησιάση τούτον και απομακρύνεται πάντοτε, όταν πηγαίνει κοντά της. Όταν πηγαίνει επίσκεψη στο σπίτι της, φεύγει έξω και κρύβεται, για να μη τη βλέπη. Η συνομιλία και η συναναστροφή θεωρείται ανήθικο από το χωριό” (Ασπροκκλήσι). Επίσης: *“Όλο το χρονικό διάστημα, από την προξενιά μέχρι την ημέραν του γάμου, οι μελλόνυμφοι δεν έχουν τας συχνάς συναντήσεις, όπως γίνεται εις τας πόλεις, εκτός από ολίγους, οι οποίοι ακολουθούν το ρεύμα των πόλεων και μιμούνται τους κατοίκους των πόλεων, μισούμενοι ή μάλλον αηδιάζονται [sic], και κατηγορούνται υπό των άλλων χωριανών, οι οποίοι διατηρούν και θέλουν να διατηρούνται τα παλιά εθίματα”* (Καστανέα). Επίσης: *“Ο αρραβωνιαστικός, μέχρι να γίνη το μυστή-*

ριο του γάμου, πηγαίνει στο σπίτι της αρραβωνιαστικής κάθε 15 ημέρες”, ενώ “παλαιότερα δεν επέτρεπαν οι συνήθειες του τόπου να πηγαίνει ο αρραβωνιαστικός, παρά μόνο στο γάμο” (Δρυόφυτο).

Η “συμπεριφορά” επίσης της νύφης μετά τη στέψη, στο γαμήλιο γλέντι, με ιδιαίτερα τα καθήκοντά της κατά κοινότητα (όπως και του γαμπρού), παρατηρήθηκε καλά από τους συλλογείς. Έτσι στη Μολυβδοσκεπάστο (χφο αρ. 129) ο χορός αρχίζει με πρώτη τη νύφη. Στο Μιχαλίτσι Ιωαννίνων (χφο αρ. 118) η νύφη υποχρεώνεται να στέκεται όρθια, όταν χορεύουν οι στενοί συγγενείς του γαμπρού, σε ένδειξη σεβασμού. Στη Λάκκα Σουλίου (χφο αρ. 31) στέκεται επίσης πάντα όρθια, δίπλα στο νουνό [κουμπάρο], ενώ επίσης για επίδειξη σεβασμού στην Καστανέα Άρτης (χφο αρ. 75) επιβάλλεται να κεράσει πρωινό καφέ στους καλεσμένους. Στους Ασπράγγελους Ζαγορίου (χφο αρ. 135) μαζί με το γαμπρό, το βράδυ της Δευτέρας του γάμου, “φορώντας τις ποδιές των υπηρετών, τους σεργιάνουν, για να τους περιποιηθούν, επειδή εξυπηρέτησαν το γάμο”. Μια ακόμη ιδιαιτερότητα σημειώνεται στο χφο αρ. 118 από το Μιχαλίτσι, όπου οι γονείς της νύφης δεν την ακολουθούν στην εκκλησία για τη στέψη. Παραμένουν στο σπίτι τους και αναμένουν πρόσκληση των συμπεθερών, για να προσέλθουν αργότερα στο γαμήλιο γλέντι.

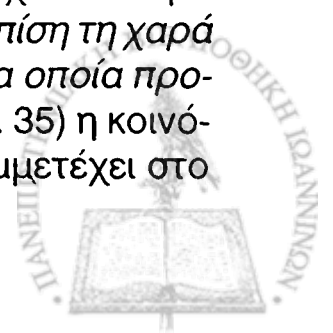
Οι Συλλογείς παρατήρησαν ακόμη τη χρήση, με ιδιαίτερους επίσης συμβολισμούς, των ποικίλων υλικών αντικειμένων και αγαθών, που “σημειώνουν” κρίσιμες στιγμές των διαβατήριων πράξεων: την “μπογιά”, την “μπλόσκα” με το κρασί για τα καλέσματα, την κουλούρα του γάμου, τα ενδύματα της νύφης, το “μπαϊράκι”, τα στέφανα, το ρύζι και το μέλι, και πολλά άλλα, με διαφοροποιήσεις κατά κοινότητα. Η χρήση της κουλούρας του γάμου π.χ. διαφέρει από χωριό σε χωριό: στο Ασπροκλήσι Θεσπρωτίας (χφο αρ. 5) η κουλούρα κόβεται κατά τη στέψη στην εκκλησία, στη Λάκκα Σουλίου (χφο αρ. 31) κόβεται και μοιράζεται μετά τη στέψη, καθ’ οδόν προς το σπίτι του γαμπρού, στη Μολυβδοσκεπάστο Ιωαννίνων (χφο αρ. 111) η νύφη καθ’ οδόν προς το σπίτι του γαμπρού, την πετάει πίσω της και όσοι ακολουθούν τη μοιράζονται, στην Κεραμίτσα Θεσπρωτίας (χφο αρ. 110) η νύφη την πετάει στη σκεπή του νέου της σπιτιού.

Γενικά ένα προσεκτικό κοίταγμα των γαμήλιων καταγραφών μας δείχνει, ότι ο σκελετός των δρωμένων είναι ο ίδιος ουσιαστικά για όλες τις περιοχές, αλλά, ταυτόχρονα, κατά περιοχές, αναπτύσσονται παραλλαγές, -τόσο ως προς τους ρόλους των προσώπων, όσο και ως προς τη χρήση των υλικών πραγμάτων- που χρωματίζουν διαφορετικά την πολιτισμική εικόνα κάθε κοινότητας.

Φλύαρη κάπως είναι στην όλη Συλλογή η καταγραφή των εθίμων των Χριστουγέννων και της Πρωτοχρονιάς, των Απόκρεων και του Πάσχα, τα οποία συνδέονται με πράξεις που αποσκοπούν όχι μόνο στη λατρεία, αλλά και τη “μαγική” πρόκληση του καλού, την αποφυγή του κακού, την ευετηρία γενικά, την καλή σοδειά, τη γονιμότητα, την πρόγνωση των “μελλούμενων” ή, απλώς για τους αδιάφορους, και στην ψυχαγωγία. Για παράδειγμα στο Σκαμνέλι Ζαγορίου (χφο αρ. 9), εκτενώς γίνεται λόγος για τις πρωτοχρονιάτικες εθιμικές ευετηριακές πράξεις, με κεντρικό σημείο αναφοράς τη βρύση και το νερό, καθώς και για την πρόγνωση του μέλλοντος ανάλογα με τα ευρήματα στην αλευρόπιτα, όπου η νοικοκυρά “έχει βάλει ένα κομματάκι κρανιάς, σταχυού, κλήματος, βελανιδιάς (τσάκνο), το φλουρί και το δαχτυλίδι”. Στη Νεάπολη Κοζάνης (χφο αρ. 42) το μέλλον της οικογένειας προοιωνίζεται από τη γιαγιά της οικογένειας που πετάει στην πρωινή φωτιά, στο τζάκι, πράσινα φύλλα και κλαδιά: “Για κάθε έναν που πλησιάζει το τζάκι, η γιαγιά πετάει και ένα πράσινο φύλλο στα αναμμένα κάρβουνα. Αν το φύλλο πεταχθή με θόρυβο, αυτό σημαίνει πως το πρόσωπο αυτό θα περάση καλά αυτή τη χρονιά. Αν όμως καή, χωρίς να πεταχτή, σημαίνει πως θα σβήση και το πρόσωπό του αυτή τη χρονιά”. Στην πόλη της Κοζάνης (χφο αρ. 82) καταγράφηκε από άλλο συλλογέα μια ανάλογη πρωτοχρονιάτικη πράξη: “...καθαρίζουν τη γωνιά από τις στάχτες και βάζουν στη φωτιά από ένα φύλλο ελιάς για όλα τα άτομα του σπιτιού. Όποιο θα πετάξη ψηλά, εκείνο ακριβώς το άτομο θα ευδοκιμήση στη ζωή του”.

Κάθε τόπος φαίνεται ότι έχει μια γιορταστική συνήθεια που συγκεντρώνει το μέγιστο ενδιαφέρον και τη συμμετοχή των μελών της κοινότητας, και αυτό διακρίνεται και προβάλλεται από τους συλλογείς. Έτσι στον Αμάραντο Κονίτσης (χφο αρ. 124) παρατηρείται η ξεχωριστή, αυστηρή κατά μαχαλά, οργάνωση των παιδικών ομάδων που λένε τα κάλαντα με συγκεκριμένο το ρόλο και τα καθήκοντα του κάθε παιδιού (του “φυλαχτά”, του “μοιραστά”, των “κολεντράδων”). Στους Κωστακιούς Άρτης (χφο αρ. 39) κύρια δραστηριότητα των χριστουγεννιάτικων ημερών είναι οι φωτιές, που ανάβουν τα παιδιά τις νύχτες στα σταυροδρόμια και τις πλατείες του χωριού. Στην Παραμυθιά (χφο αρ. 44) καταγράφηκε το σμίξιμο των παραδοσιακών χριστουγεννιάτικων τρόπων με νέα “αστικά” έθιμα, όπως π.χ. το δέντρο στην πλατεία του τόπου, “που θα στολισθή, για να σκορπίση τη χαρά στα μικρά παιδιά με το μοίρασμα των μικρών δώρων, τα οποία προσφέρει η Δημοτική αρχή”. Στο Διάσελλο Άρτης (χφο αρ. 35) η κοινότητα, το βράδυ της παραμονής της Πρωτοχρονιάς, συμμετέχει στο

κάψιμο του “αχυρένιου” ανθρώπου, συμβόλου του παλιού χρόνου, που τον καίνε “για να μην αφήση πίσω του καμμιά πικρία”. Το έθιμο του “αχυρένιου” το συναντάμε και στη Βόνιτσα, αλλά εκεί ως αποκριάτικο (βλ. παρακάτω).

Ακόμη στα χφα που αφορούν τα χριστουγεννιάτικα και πρωτοχρονιάτικα έθιμα έχουμε έμμεσα την ευκαιρία να πληροφορηθούμε διατροφικές συνήθειες και μαγειρικούς τρόπους, που επίσης κατά τόπους παραλλάσσουν. Από την Παραμυθιά (χφο αρ. 44) μαθαίνουμε πώς παρασκευάζονται, με τη συμμετοχή μάλιστα όλης της οικογένειας, οι χριστουγεννιάτικες “τηγανίτες”, που συμβολίζουν τα σπάργανα του Θείου Βρέφους, από τον Αμάραντο Κονίτσης (χφο αρ. 124) μαθαίνουμε για τους “αλλαγίτες”, μοναδικό φαγητό της βραδιάς των Χριστουγέννων, από τη Σίδερη Θεσπρωτίας (χφο αρ. 82) για τις χριστουγεννιάτικες “σταυροκουλούρες”, τα “σπάργανα” του Χριστού, τη μαγειρίτσα, το “λαχανομπούρεκο”, την πρωτοχρονιάτικη “κοφτόπιτα” και τις “δίπλες”, από το Δρυόφυτο Πρεβέζης (χφο αρ. 139) μαθαίνουμε τη μαγειρική συνταγή για την πρωτοχρονιάτικη “μπουκουβάλα”.

Από τα έθιμα των Απόκρεων (και της Καθαράς Δευτέρας) επισημαίνω την περιγραφή των “φανών” στην πόλη της Κοζάνης (χφο αρ. 81) καθώς και την αναπαράσταση του παλιού κοζανίτικου σπιτιού “που έχει κάτω χώμα, κόχες με τα μιντέρια, τα προσκέφαλα και τα μακάτια (καλύμματα), το τζάκι που στη μέση κρέμεται η αλυσίδα με το θερμάρι, ενώ η φωτιά μπουμπουνίζει”, ενώ “στις κόχες κάθονται ο Κώττας ο πάππος (Κώστας) και η Τάτω η μπάμπω (Αναστασία), που πλέκει το σκφούνι”. Σημειώνω ακόμη την περιγραφή του “αχυρένιου” ή “αχειρένιου” και των μεταμφιεσμένων προσώπων-ρόλων που συμμετέχουν στην πομπή την Καθαρά Δευτέρα στη Βόνιτσα της Αιτ/νίας (χφο αρ. 36), με σχολιασμό των δρωμένων και των συμβολισμών τους που σχετίζονται με τη ζωή και το θάνατο. Στο χφο από την Καμπή Άρτης (αρ. 112) περιγράφεται και εξηγείται η “σκυλοκούνια”, άγριο έθιμο της Καθαράς Δευτέρας, που η τοπική κοινωνία έχει από χρόνια απορρίψει και εγκαταλείψει. Για την κοινότητα Ανώγειο Πρεβέζης (χφο αρ. 116) η Καθαρά Δευτέρα είναι η μέρα της τύχης: με αυτή συνδέεται η “αρμυροκουλούρα”, που δίνει, σε όποιον τη γευτεί, τη δυνατότητα να ονειρευτεί το μελλοντικό του σύζυγο ανάλογα προς το φύλο. Στο Δρυόφυτο Πρεβέζης (χφο αρ. 139) το κύριο έθιμο της ίδιας μέρας αφορά παιδικές δραστηριότητες: Τα παιδιά αναζητούν περδικοφωλιές ή φωλιές από τσεροπούλια “για να γυρίσουν

στο σπίτι να φάνε”, ενώ, “αν δεν βρούνε φωλιές, δεν πρέπει να φάνε τίποτα τη μέρα αυτή”.

Τα έθιμα της εβδομάδας του Πάσχα συνδέονται, σχεδόν σε όλα τα χφα, αφενός με τα τραγούδια-κάλαντα, που λέγονται το Σάββατο του Λαζάρου σε όλες τις κοινότητες, με το στολισμό του Λάζαρου “με λουλούδια της Άνοιξης, εικόνες, ένα σταυρό από ξύλο και μεγάλα κουδούνια, που τα κρεμούσαν στη σειρά σε μια σανίδα τρία ή και τέσσερα ανάλογα με τη σωματική διάπλαση των παιδιών” (Ασπράγγελοι Ζαγορίου, χφο αρ. 135) και με αμοιβή των παιδιών από τις νοικοκυρές “πολλά αυγά και μαλλιά και τυρί” (όπως π.χ. στη Βουλίστα-Παναγιά Πρεβέζης, χφο αρ. 125) και αφετέρου με τα τραγούδια και τους χορούς της Λαμπρής, των οποίων μάλιστα καταβλήθηκε προσπάθεια να γίνει παραστατική, κατά το δυνατόν, περιγραφή τους. Ο “καγγελάρης” (ή το “καγκελάρι”) είναι ο χορός που κατεξοχήν περιγράφεται (αλλά που συνδέεται και με άλλες γιορτές, όπως π.χ. της Αγίας Παρασκευής, στις 26 Ιουλίου, βλ. χφο αρ. 38 από τη Ροδαυγή Άρτης). Ο χορός αυτός σκοπεύει στη συμμετοχή όλων των μελών της κοινότητας, αλλά επίσης και στη διακριτική αισθηματική επικοινωνία των νέων: “Ο γέρος που σέρνει το χορό”, διαβάζουμε στο χφο από τη Βουλίστα-Παναγιά Πρεβέζης (αρ. 125), “προσπαθεί να κάνει διάφορα σχήματα, να μπλέξη όσο μπορεί περισσότερο το χορό, όπως λέγουν, ώστε νάρθουν σε κάποια επαφή οι νέες με τους νέους. Να κτυπηθούνε λίγο με τα χέρια ή με τα πόδια, ώστε να φανερώση ο ένας στην άλλη τα αισθήματα και να συνεχίσουν τις επόμενες μέρες την διεκπεραίωση του έργου. Της τέλειας συμφωνίας και του γάμου”.

Μια ξεχωριστή συνήθεια παρατηρήθηκε στο Καλοχώρι Ιωαννίνων (χφο αρ. 95), όπου οι κάτοικοι τη Μεγάλη Πέμπτη ενδύονται με ευτελή ενδύματα, για να δείξουν έτσι τη λύπη τους, και εργάζονται στα χωράφια τους, “για να δείξουν πόσο ταλαιπωρήθηκε την ημέρα εκείνη ο Χριστός”. Στο ίδιο χωριό καταγράφηκε μια ακόμη ντόπια “παραξενιά”, την ημέρα του Πάσχα, αφού τα πάντα επιτρέπονται την ημέρα αυτή ως προς τα φαγητά εκτός από τα...αυγά: “Σε κανένα άλλο χωριό”, παρατηρεί ο συλλογέας, “την ημέρα αυτή δεν συμβαίνει αυτό το έθιμο, που έχουμε στο χωριό μας, και του οποίου δεν μπορώ να εξηγήσω την αιτία. Στην επιθυμία των παιδιών να τσουγκρίσουν τα αυγά και να φάνε, φυσικά, οι μητέρες αρνούνταν, λέγοντάς τους ότι ή θα ‘μπουρίσουν’ (χτυπήσουνε με τα κέρατά τους), τα κριάρια, ή αντίθετα, θα ψοφήσουνε”. Στο χωριό αυτό το τσούγκρισμα των αυγών ήταν επιτρεπτό τη Δεύτερη ημέρα του Πάσχα.

Οι παραπάνω παρατηρήσεις είναι ενδεικτικές και προϊδεάζουν για το λαογραφικό υλικό, που εμπεριέχεται στα σπουδαστικά χειρόγραφα.

Η παρούσα συλλογική συγκέντρωση έγινε, για να γνωστοποιήσει ευρύτερα το περιεχόμενό τους και για να αποτελέσει ένα χρήσιμο, με ουσιαστική πληροφόρηση, εργαλείο λαογραφικής έρευνας. Έτσι στη συνέχεια παρατίθενται πολλά περισσότερα επιλεγμένα χωρία από κάθε χειρόγραφο κατά περίπτωση, ώστε να σχηματίζεται μια σαφής εικόνα του καταγεγραμμένου υλικού, για όποιον θα ήθελε να το χρησιμοποιήσει περαιτέρω.

Στα χειρόγραφα, για την ευχερέστερη χρήση τους και τις μελλοντικές αναφορές σε αυτά, δόθηκε ενιαία αρίθμηση, από το 1-139, και έτσι παρουσιάζονται στην παρούσα έκδοση, με την αλφαβητική σειρά των επωνύμων των συλλογέων κατά τόμο. Ακολουθούν:

- (α) η παράθεση του θέματος-τίτλου κάθε συλλογής,
- (β) οι σελίδες στις οποίες ανευρίσκεται (κατά τη σελιδοποίηση που είχε ήδη γίνει),
- (γ) ο τόπος προέλευσης του υλικού,
- (δ) παρουσίαση του περιεχομένου κάθε συλλογής με συχνές αναφορές αποδελτιωμένων χωρίων και παραδειγμάτων, που επιλέχθηκαν ως τα πλέον αντιπροσωπευτικά, και
- (ε) τα ονόματα των πληροφορητών και οι συνθήκες καταγραφής του υλικού, ο τόπος, ο χρόνος, οι δυσκολίες κ.λπ., όταν αυτά δίνονται σε κάθε συλλογή.

Στο τέλος της εργασίας παρατίθενται Ευρετήρια:

- (α) Ονομάτων των συλλογέων,
- (β) Λαογραφικών θεμάτων⁵,
- (γ) Τόπων,
- (δ) Νομών.

Η εργασία ολοκληρώνεται με την παράθεση συνοπτικού καταλόγου των χειρογράφων, κατά συλλογέα.

5. Σύμφωνα με την κατάταξη της λαογραφικής ύλης που πρότεινε ο Δημ. Σ. Λουκάτος στο βιβλίο του *Εισαγωγή στην Ελληνική Λαογραφία*. Έκδοση Μορφωτικού Ιδρύματος της Εθνικής Τραπέζης της Ελλάδος, Αθήνα 1967.

Ευχαριστώ θερμά τον Καθηγητή κ. Δημήτριο. Σ. Λουκάτο, για την εμπιστοσύνη του να μου αναθέσει την παρουσίαση αυτού του πολύτιμου μέρους του Αρχείου του, μια ενασχόληση που μου προσέφερε πολλή χαρά και γνώση. Τον ευχαριστώ ακόμη, με συγκίνηση, για την ευγενική του απόφαση να αναλάβει τη δαπάνη για την έκδοση της παρούσας εργασίας και να προσφέρει α φ ι λ ο κ ε ρ δ ώ ς τα αντίτυπά της σε ενδιαφερόμενες Βιβλιοθήκες, σε όσους, γενικά, ενδιαφέρονται και, βέβαια, στους Συλλογείς του υλικού του Τόμου αυτού -σημερινούς εκπαιδευτικούς ή στις οικογένειές τους-, σε ανάμνηση των δημιουργικών σπουδαστικών τους αναζητήσεων (που, έπειτα από τριάντα δύο χρόνια, έχουν τόση “παραδοσιακή” σημασία”).

Ευχαριστώ, επίσης θερμά, τον κ. Απόστολο Παπαϊωάννου, αναπλ. Καθηγητή της Ιστορίας στη “Σχολή Επιστημών Αγωγής” του Παν/μίου Ιωαννίνων, για τις χρήσιμες συζητήσεις αξιοποίησης του Αρχείου αυτού, τη φιλική συνεργασία, και την προθυμία του να διευκολύνει την ερευνητική μου εργασία, στο Εργαστήριο Ιστορίας Νεότερης Ελλάδας και Νεοελληνικού Πολιτισμού με τον καλύτερο τρόπο.

Ευχαριστώ επίσης, και με τη σύμφωνη γνώμη του καθηγ. Λουκάτου, τον τυπογράφο της Συλλογής κ. Γεράσιμο Δούβαλη, που τεχνικότητα και προσεκτικά μας εξυπηρέτησε.

Μαρίνα Βρέλλη-Ζάχου

Επίκουρος Καθηγήτρια του Τομέα Λαογραφίας
του Τμήματος Ιστορίας και Αρχαιολογίας
της Φιλοσοφικής Σχολής του Παν/μίου Ιωαννίνων

Ιωάννινα, Δεκέμβριος 1999

ΤΑ ΧΕΙΡΟΓΡΑΦΑ ΚΑΙ ΤΟ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΟ ΤΟΥΣ⁶

Τόμος Ι, Α-Μ.

1. Αποστόλου Ευθαλία, **Μαντική ζώων** (σ. 1-6). Τόπος: Χίνκα Κουρέντων Ιωαννίνων.

Ζώα και πτηνά που παρατηρούνται:

Αράχνη. Βατράχια. Γάτα. Ζώα (διάφορα του σπιτιού και άγρια: γίδια, πρόβατα, αγελάδες, γουρούνια, λύκοι, τσακάλια). Κόρακας. Κοτσύφια. Κουκουβάγια. Κουρούνες. Μύγα. Πετεινός. Πουλιά. Σαλαμάντρα. Σκύλος. Σπουργίτια. Τσιώνης. Χελιδόνια. Χαρακάξα.

Ενδεικτικά παραδείγματα:

-“Όταν τα **ζώα**, κυρίως γίδια και πρόβατα, δεν θέλουν να τα κλείσουν στο μαντρί και θέλουν να βοσκήσουν σ’ όποιο δένδρο ή θάμνο βρίσκουν, έστω και βρώμικο κοντά στο μαντρί, σημαίνει ότι την επομένη θα χιονίση” (σ. 3).

-“Όταν ο **πετεινός** λαλήση το βράδυ, όχι το συνηθισμένο λάλημα τα μεσάνυχτα, σημαίνει ότι θα αλλάξει ο καιρός” (σ. 5-6).

-“Όταν η **χαρακάξα** λαλήση στην αυλή του σπιτιού, αναγγέλλει ότι κάποιος θα έρθη στο σπίτι” (σ. 6).

Πηγή: “Πληροφορίες συγκεντρωμένες από τους γεροντώτερους του χωριού μου”.

2. Βαζούκη Πελαγία, **Μαντική από ζώα και παραμύθια** (σ. 9-21). Τόπος: Πυρσόγιαννη Κονίτσης Ιωαννίνων.

Μαντική

Αράχνη. Αγελάδα. Γάτα. Γκιώνης. Κότα. Κόκορας. Κόρακας. Κουκουβάγια. Κούκος (και τρυγόνα). Μυρμήγκια. Νυφίτσα. Ποντίκια. Σκώρος. Σκυλί. Σκουλήκια (και κάμπιες). Φίδι. Επίσης: Βρονταλίδα (είδος ερπετού). Γουρούνι. Πρόβατο.

Παραδείγματα:

- “Η **αγελάδα**, όταν γεννήση δύο μοσχάρια, προμηνύει καταστροφή στο σπιτικό” (σ. 11).

- “..όταν η **κουκουβάγια** λαλήση σε σπίτι που υπάρχει έγκυος, θα γεννήση κορίτσι” (σ. 13).

- “Όταν το **γουρούνι** κυλιέται σε χώμα ξερό, προμηνύει βροχή” (σ. 15).

6. Στους τίτλους και στα κείμενα ή παραδείγματα που παρατίθενται στο εξής, παραμένει η τότε ορθογραφία και τα τοπωνύμια όπως έχουν στα χειρόγραφα των Σπουδαστών.

Παραμύθια

1. Κανένα κρυφό που να μη βγη μια μέρα στο παζάρι: “Μια φορά και έναν καιρό ήταν ένας βασιλιάς που είχε δύο παιδιά και αγαπούσε πιο πολύ τον μικρότερο. Ο αδελφός ο μεγάλος φοβότανε μήπως του πάρη ο μικρός τον θρόνο και ζήλευε...” (σ. 15).

2. Η κακία πάντα τιμωρείται: “Μια φορά και έναν καιρό ήταν μια μητρυιά και είχε μια προγονή που την έλεγαν Μάρω και μια κοπέλλα δική της που την έλεγαν Χάιδω. Η κακιά μητρυιά επήρε απόφαση να την στείλη μια νύχτα σ’ ένα μύλο που ήταν πειρασμοί...” (σ. 19).

3. Βακάρος Κίμων, Κων., **Δημοτικά τραγούδια** (σ. 25-47). Τόπος: Κήποι Ζαγορίου Ιωαννίνων.

1. Ο Χατζηγιώργης: “Του Χατζηγιώργη ανηψιά, του Ρήγα θυγατέρα” (πληρ. Χριστόδουλος Τόλης, 75 χρ.).
2. Η βασιλαρχόντισσα: “Δεν είναι κρίμα κι άδικο, δεν είναι αμαρτία” (πληρ. Χριστόδουλος Τόλης, 75 χρ.).
3. Αλή-Πασάς: “Ξύπνα, καϋμέν’ Αλή πασά, να δης τα Γιάννενά σου” (πληρ. Χριστόδουλος Τόλης, 75 χρ.).
4. Κατσαντώνης: “Αφήνω γεια, ψηλά βουνά, κι εσείς κοντές ραχούλες” (πληρ. Χριστόδουλος Τόλης, 75 χρ.).
5. Τζαβέλλενα: “Κορίτσια ‘πο τα Γιάννενα, νυφάδες απ’ το Σούλι” (πληρ. Χριστόδουλος Τόλης, 75 χρ.).
6. Ο γέρος: “Παιδιά απ’ τη Λειβαδιά καλά κι αρματωμένα” (πληρ. Χριστόδουλος Τόλης, 75 χρ.).
7. Κυρά -Δημήτραινα: “Εσείς πουλάκια του Μαγιού κι αηδόνια της Αθήνας” (πληρ. Ροδόκλεια Σταυρίδου, 55 χρ.).
8. -“Νυστάξαν τα ματάκια μου, νυστάξαν τα καϋμένα” (πληρ. Μερόπη Γκρουΐδου, 55 χρ. περίπου).
9. Παλαβιώτης: “Όσα κακά κι αν έκανες, βρε Παλαβιώτη μου, όλα συμπαθμένα” (πληρ. Μερόπη Γκρουΐδου, 55 χρ. περίπου).
10. Ελαφίνα: “Διώξε με, μάννα μ’, διώξε με, νύχτα χωρίς φεγγάρι” (πληρ. Μερόπη Γκρουΐδου, 55 χρ. περίπου).
11. Η Λάμπρω: “Κει πέρα που βγαίν’ ένας καπνός, σαν τι καπνός να βγαίνει” (πληρ. Μερόπη Γκρουΐδου, 55 χρ. περίπου).
12. Παράπονο: “Με γελασάνε τα πουλιά της άνοιξης τ’ αηδόνια” (πληρ. Μερόπη Γκρουΐδου, 55 χρ. περίπου).
13. Η βλαχοπούλα: “Μια βλάχα εροβόλαγε από ψηλή ραχούλα” (πληρ. Μερόπη Γκρουΐδου, 55 χρ. περίπου).
14. Τραγούδι του χωρισμού: “Ενύχτωσε, ποιόνε να δω, ποιόνε να χαιρετήσω” (πληρ. Μερόπη Γκρουΐδου, 55 χρ. περίπου).
15. Η τύχη μου: “Εμένα ήταν η τύχη μου, ήταν το ριζικό μου” (πληρ. Μερόπη Γκρουΐδου, 55 χρ. περίπου).

16. -“Αγιόσμος και βασιλικός και το μακεδονήσι” (πληρ. Μερόπη Γκρουίδου, 55 χρ. περίπου).
17. Ο ταχυδρόμος: “Νάχα έναν ταχυδρόμο, να τον είχα βοηθό” (πληρ. Μερόπη Γκρουίδου, 55 χρ. περίπου).
18. Μαριόλικο: “Για δέστε το μαργιόλικο τ’ αναθεματισμένο” (πληρ. Μερόπη Γκρουίδου, 55 χρ. περίπου).
19. Το κλεφτόπουλο: “Ακόμα τούτ’ την άνοιξη, τούτο το καλοκαίρι” (πληρ. Μερόπη Γκρουίδου, 55 χρ. περίπου).
20. Λένη Μπότσαρη: “Όλες οι καπετάνισσες των καπεταναραίων” (πληρ. Χριστόδουλος Τόλης, 75 χρ.).
21. Δυστυχία: “Μια μεγάλη δυστυχία, εσύ ‘σουν, φως μου, η αιτία” (πληρ. Χριστόδουλος Τόλης, 75 χρ.).
22. Χρυσάιδω: “Τί ‘ν το κακό που γίνεται, τι ταραχή μεγάλη” (δεν αναφέρεται ο πληροφορητής).
23. Η βλάχα: “Αφήνω γεια στις έμορφες και γεια στις μαυρομάτες” (πληρ. Βασιλική Τσιαμπαλή, 70 χρ.).
24. Η Αναστασιά: “Για δεσ σε κείνο το βουνό, που ‘ν ασημένιος πύργος” (πληρ. Βασιλική Τσιαμπαλή, 70 χρ.).
25. Η πέρδικα: “Μια πέρδικα Τρικαλινή, μια Λαρ’σινή τρυγόνα” (πληρ. Βασιλική Τσιαμπαλή, 70 χρ.).
26. Γυρισμός από τα ξένα: “Νά ‘χα ασημένιο αργαλειό και φιλντισένιο χτένι” (πληρ. Βασιλική Τσιαμπαλή, 70 χρ.).
27. Το αηδόνι: “Το αηδονάκι το μικρό θέλω να το ημερώσω” (πληρ. Ηλιοκρατία Τσέρη, 75 χρ.).
28. Τα χελιδόνια: “Μαύρα μου χελιδόνια κι άσπρα μου πουλιά” (πληρ. Ηλιοκρατία Τσέρη, 75 χρ.).

Πηγή: “Όπως λοιπόν στα άλλα μέρη και στο χωριό Κήποι (το παλιό όνομα Μπάγια) του Ζαγοριού, που πήγα για τις γιορτές των Χριστουγέννων (γιατί εκεί μένει ο πατέρας μου, και το καλοκαίρι πηγαίνω στο πραγματικό χωριό μου το Βρυσοχώρι (Λισινίστα) του Ζαγοριού κι αυτό), ρώτησα για παλιά τραγούδια μερικούς ανθρώπους που γνώριζα καλά και έγραψα μερικά από αυτά”.

4. Βαλεράς Σπυρίδων, Χρ., **Δημοτικά τραγούδια και παροιμίες** (σ. 51-69). Τόπος Ορεινό Πωγωνίου Ιωαννίνων.

Τραγούδια

1. -“Νάμουν πουλί να πέταγα να πήγαινα τ’ αψήλου” (πληρ. Ουρανία Βαλερά, 66 χρ.).
2. -“Ξένος διαβάτης πέρασε απ’ τα μακριά τα ξένα” (πληρ. Ουρανία Σμπόνια, 57 χρ.).
3. -“Σάββατο μέρα πίναμε την Κυριακή όλη μέρα” (πληρ. Χρήστος Βαλεράς, 62 χρ.).
4. -“Τριαμερήτικος γαμπρός δώδεκα χρόνους σκλάβος” (ημιτελής, πληρ. Κυριακίτσα Χρ. Βαλερά, 58 χρ.).

5. -“Τρία αδελφάκια γιόρταζαν στον Άγιο Κωνσταντίνο” (πληρ. Χρήστος Βαλεράς, 62 χρ.).
6. -“Όσα λουλούδια έχει η γη και φύλλα από τα δένδρα” (πληρ. Φώτος Βαλεράς, 75 χρ.).
7. -“Πέρα σ’ εκείνο το βουνό, πούναι ψηλό και μέγα” (πληρ. Φώτος Βαλεράς, 75 χρ.).
8. -“Σαράντα όρκους έκανα ποτέ μην τραγουδήσω” (πληρ. Νικόλας Βαλεράς, 74 χρ.).
9. -“Ανάμεσα τρεις θάλασσες πύργος θεμελιωμένος” (πληρ. Νικόλας Βαλεράς, 74 χρ.).
10. -“Τα χιόνια-χιόνια πάτησα, όσο να σ’ αγαπήσω” (πληρ. Κυριακίτσα Χρ. Βαλερά, 58 χρ.).

Παροιμίες

Αναφέρονται 11.

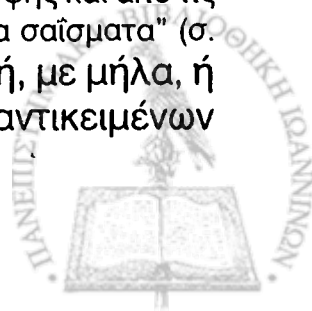
Παραδείγματα:

- “Με το στόμα μπάρα-μπάρα, με τα χέρια κρατημάρα” (σ. 67)
- “Όποιος μικρομαθαίνει, δεν μεγαλαφήνει” (σ. 67).
- “Σήκω, ζύμωσε, κασίδω, φέρ’ αλεύρι διακονιάρη” (σ. 69).

5. Βασιλείου Σπυριδούλα, **Έθιμα γάμου. Μύθοι. Παροιμίες. Τραγούδια γάμου** (σ. 73-86). Τόπος: Ασπροκλήσι Φιλιατών Θεσπρωτίας.

Έθιμα γάμου

Όταν παίρνουν τη νύφη: “Όταν παίρνουν τη νύφη, ο γαμπρός καβαλικεύει γρίβο άλογο, γιατί πιστεύεται από όλους ότι το άσπρο είναι γουριλίτικο, ενώ η νύφη σε κόκκινο, γιατί τούτο είναι γουριλίτικο γι’ αυτή” (σ. 75). Ο στολισμός των αλόγων: “Τα άλογα τα στολίζουν με ωραία κιλίμια, ώστε να μην φαίνεται το σαμάρι. Το άλογο της νύφης το καβαλικεύει ένα παιδί ίσια με εφτά ως δώδεκα χρόνια, όμορφο και από καλό σόι, μέχρι το σπίτι της νύφης, απ’ όπου πρόκειται να πάρη τη νύφη καβάλα στο άλογο τούτο...” (σ. 75). Η προσφορά των δώρων του γαμπρού στη νύφη από το ίδιο παιδί: παπούτσια, κάλτσες, δαχτυλίδι και ασημικά, όπως π.χ. γκρέπια-ζάβες ή τουκάδες, αλυσίδες με σταυρούς, “κουμπουλόγια” χρωματιστά. Η “μπούλα”, ο νυφικός πέπλος. Η προίκα της νύφης και η φύλαξή της: “Στην προίκα της νύφης, που είναι στιβαγμένη σε ένα σεντούκι νυφιάτικο ως τον καβαλλάρη συνήθως, γιατί η νύφη έχει πολλά σκεπάσματα χοντρά μάλλινα, ανεβάζουν δύο-τρία-τέσσερα ή και πέντε παιδιά και φυλάνε τα ρούχα, ώσπου να τα πάρουν οι συμπέθεροι. Εάν όμως δεν τους δώσουν χρήματα δεν τα δίνουν τα παιδιά τα ρούχα. Επιμένουν μέχρι που να τους δώσουν κάτι. Η προίκα αποτελείται από τα προσωπικά ρούχα της νύφης και από τις κουβέρτες, τα κιλίμια, τα χεράμια, τις τσέργκες, τις βελέντζες και τα σαϊσμάτα” (σ. 76). Ο βλάμης με το “μπαργιάκι” με σταυρό στην κορυφή, με μήλα, ή πορτοκάλια ή ρόιδα και τη σημαία του γάμου. “Κλοπές” αντικειμένων

(“διάφορα σκεύη και μπουκάλια με ούζο και τσίπουρο”) από το σπίτι της νύφης και επιστροφή τους από τους φίλους του γαμπρού στο σπίτι του. Η “κουλούρα”, το κόψιμό της κατά τη στέψη: “Στα στέφανα χρησιμοποιούν και μια κουλούρα μεγάλη τρυπημένη στη μέση, την οποία σε μια στιγμή της ακολουθίας του στεφανώματος, πιάνουν ο γαμπρός, η νύφη, ο παππάς, ο νούνος και ο παρακουμπάρος και κανένας αδερφός του γαμπρού και της νύφης, την τραβούν δυνατά και κόβεται από ένα κομμάτι σε κάθε χέρι που έπεσε. Όποιος από τους νεόνυμφους πάρει μεγαλύτερο κομμάτι, είναι τυχερότερος και όποιος δεν πάρει καμιά φορά καθόλου είναι άτυχος. Επίσης σε μια στιγμή του στεφανώματος όποιος προλάβει να πατήσει τον άλλον στο πόδι γρηγορώτερα, θα ζήσει περισσότερα χρόνια από τον άλλον” (σ. 77). Το πέραςμα του γαμπρού και της νύφης από διασταυρωμένους δρόμους: “Όταν γυρίζουν στο σπίτι του γαμπρού, αυτοί που συνοδεύουν τη νύφη, αλλάζουν δρόμο και φτιάχνουν σταυροδρόμι, για να σταυρώσουν τα νιόγαμπρα, γιατί το έχουν σε κακό, αν δεν περάσουν σταυροδρόμι” (σ. 77). Το ρύζι της πεθεράς. Το μέλι: “Οι καλεσμένοι του γαμπρού, μόλις φέξη, ζητούν τηγανίτες με μέλι από τη μάννα του γαμπρού. Αυτή συνήθως μόνο μέλι τους δίνει. Βάζει σ’ ένα πιάτο μεγάλο μέλι πολύ και βουτάει ο γαμπρός και η νύφη από μια μπουκιά τσουρέκι, δηλ. ειδικό ψωμί φτιαγμένο για το γάμο και έπειτα όλοι οι άλλοι” (σ. 77-78). Η συναναστροφή των μνηστευμένων: “Οι αρραβωνιασμένοι μέχρι να παντρευτούν δεν συναναστρέφονται μεταξύ τους. Η κοπέλλα παρά την επιθυμία του γαμπρού, προσπαθεί να μη πλησιάση τούτον και απομακρύνεται πάντοτε, όταν πηγαίνει κοντά της. Όταν πηγαίνει επίσκεψη στο σπίτι της, φεύγει έξω και κρύβεται, για να μη τη βλέπη. Η συνομιλία και η συναναστροφή θεωρείται ανήθικο από το χωριό” (σ. 78).

Μύθοι

1. Χωρίς τίτλο: “Ήταν κάποια φορά δυο δοκανάδες που στήνανε δόκανα για άγρια ζουλάπια. Στη ρεματιά που στήνουν τα δόκανα ξαφνικά ακούνε φωνές από σατανάδες...” (σ. 78).
2. Χωρίς τίτλο: “Κάποτε ένας ζευγίτης εκεί που δούλευε είδε να τον πλησιάζη ένας λύκος, ο οποίος πήγε κοντά του και του ζήτησε να του δώση τα βόδια να τα φάη...” (σ. 81).
3. Χωρίς τίτλο: “Τα αρχαία χρόνια, άμα πέθαινε κανένας βασιλιάς, μαζεύονταν στην πρωτεύουσα όλος ο λαός και έκαναν δοξολογία, για να βγάλουν βασιλιά. Στη δοξολογία αυτή έπεφτε στο κεφάλι του ανθρώπου που θα γένονταν βασιλιάς κάποιο φως από το Θεό...” (σ. 82).

Παροιμίες

Αναφέρονται 27.

Παραδείγματα

- “Γάτα που κοιμάται, ποντικούς δεν πιάνει” (σ. 84).
- “Άφραγος κήπος, έρημα λάχανα” (σ. 79).
- “Το γύφτο κάνουν βασιλιά, κι αυτός ζητάει τ’ αμόνι” (σ. 79).

Τραγούδια

1. -“Όλη τούτην εβδομάδα του καλού γαμπρού η μάνα”.
2. -“Άκουγε νύφη-κούγε τι λέει τ’ Άγιο Ευαγγέλιο”.
3. -“Όλα τα πουλάκια μονά-ζυγά”.
4. -“Όξω πλάτυνε χορέ και στρογγύλω-γύριζε”.
5. -“Κάτω στο Βερολίνο τι είναι που κοκκινίζει”
6. -“Ξύπνα, περιστερούλα μου, τι ήρθα στο μαχαλά σου”.
7. -“Εκκλησιά μου κουκλωτή, κουκλωτή καμαρωτή”.
8. -“Στο καλό, συμπεθεροί και μεγάλοι και μικροί”.

6. Βέκιος Πέτρος, Τοπωνύμια. Μαντική από ζώα (σ. 91-94). Τόπος: Πάργα Πρεβέζης.

Τοπωνύμια

1. “Η βρύση του Δεσπότη”.
2. “Αϊ-Σώστης”.
3. “Σαρακήνικο”.
4. “Νταούτη”.
5. “Ο μύλος του ποντικού”.

Μαντική

Σκύλος. Κοράκια. Κόρακας. Κοκόρια. Κόκορας. Κότα. Γάτα.

Παραδείγματα:

-“Όταν μόνον ένας **κόρακας** πετάη, τότε κάποιο πρόσωπο που δεν έχει ταίρι, θα πεθάνη” (σ. 94).

-“Όταν ένας **κόκκορας**, κελαηδή στραμμένος προς ανατολάς, τότε φέρνει μεγάλο γούρι και μεγάλη ευτυχία” (σ. 94).

-“Όταν η **κότα** τινάζεται, τότε κάποιος φιλοξενούμενος θα έρθη στο σπίτι” (σ. 94).

7. Βερυκίου Μαρία, Αριστ., Περιγραφή και ονοματολογία παλαιάς τοπικής φορεσιάς (με σχέδια και φωτογραφίες), (σ. 97-114). Τόπος: Λευκάδα.

Σύντομη εισαγωγή. Διάκριση της *γυναικείας ενδυμασίας* σε τύπους: 1. Η “άθλια” ενδυμασία των γυναικών των φτωχογεωργών της υπαίθρου. 2. Η καθημερινή των γυναικών των “κάπως ευκατάστατων” οικογενειών. 3. Η επίσημη ενδυμασία των “αρχοντισσών” που φοριόταν στις γιορτές. 4. Η νυφική των ευκατάστατων και των αρχοντισσών. 5. Η ευρωπαϊκή που φορούσαν καθημερινά οι αρχόντισσες. 6. Η φορεσιά των γυναικών των λαϊκών τάξεων.

Η ανδρική ενδυμασία: Τα “αρβανίτικα”. Τα βενετσιάνικα. Οι αλλα-

γές. *Η ενδυμασία του γαμπρού, τα “ρωμέικα”*: το άσπρο πουκάμισο με το κέντημα στο στήθος και τα μανίκια, το μεταξοκεντημένο στο στήθος σκουρογάλαζο, τσόχινο, κοντό γελέκο, η τσόχινή, στενή μπουραζάνα, με τα στενά πυκνοκεντημένα “παντζάκια” ως το μέσο της κνήμης, οι άσπρες, από διπλό ύφασμα (αγοραστό και του αργαλειού) ασπροκεντημένες κάλτσες, το κόκκινο φέσι με τη μαύρη φούντα.

Η ενδυμασία της ανύπαντρης κοπέλας: “Όλ’ αυτά που φοράει το κορίτσι είναι ανοικτού, οποιουδήποτε χρώματος” (σ. 107). Το κεφαλοπάνι ή κεφαλόμπολα, το πουκάμισο με τα κοντά μανίκια, το κόκκινο τσιπούνι ή καμιζέλα, το πολύπτυχο κότολο, το φόρεμα (“...που ήταν κλειστό μέχρι το λαιμό, κλείνεται με ζάβιες(κόπιτσες), οι οποίες κρύβονται κάτω από μια φυλάχτρα. Το μανίκι είναι μακρύ και κουμπώνει στο τέλος και στο πλάγιο μέρος με τρία μικρά κουμπιά. Ήταν δε το ύφασμα μεταξωτό...Το δε φουστάνι φαίνεται κάτω από την ποδιά 5-10 δάχτυλα. Το ύφασμά του δεν είναι ομοιόμορφο, αλλά έχει πιέτες. Στο επάνω μέρος έχει περισσότερες και πιο λεπτές πιέτες, όμως στο μέρος που σκεπάζει η ποδιά δεν έχει σχεδόν καθόλου”, (σ. 107). Η ποδιά (ή “μαργιέλι”).

Η νυφιάτικη ενδυμασία: Το φέσι (“Η νιόνυφη φορούσε στο κεφάλι όχι μανδήλι, όπως το κορίτσι, αλλά ένα φέσι μικρό και χρυσοκέντητο και το τοποθετούσαν στην αριστερή πλευρά, λοξά και λίγο εμπρός. Από πάνω φορούσαν μανδήλι, άσπρου χρώματος, μεταξωτό με δαντέλλα γύρω-γύρω”, σ. 109). Τα μακριά χρυσά σκουλαρίκια, το πουκάμισο, το κότολο (ή τα 3-4 κότολα, “που έπαιζαν ρόλο ‘φουρώ’, για να φουσκώνουν, είναι δε ανοικτού χρώματος με λουλουδάκα”, σ.109). Το φουστάνι και τα κοσμήματά του (“κάπως διαφορετικό από του κοριτσιού, διαφέρει δηλ. ως προς το κόψιμο. Άφηνε το στήθος ακάλυπτο, που σκεπαζόταν με τη λεγόμενη στέκα ή σπαλέττα, δηλ. αυτή απετελείτο από κόκκαλα για να στέκεται ίσια. Πάνω από τη στέκα τοποθετούσαν το κρεπ, δηλ. ένα μαντήλι ανοικτού χρώματος, μεταξωτό με κρόσσια, το οποίο στερεωνότο στο φουστάνι με κοσμήματα, όπως π.χ. το ποντάλι, δηλ. ένα ρομβοειδές αντικείμενο μικρό, που στη μέση έχει μια πέτρα οποιουδήποτε χρώματος. Άλλο κόσμημα ήταν και η σπίλα, μια πιο μεγάλη καρφίτσα. Μπροστά στην στέκα ή σπαλέτα, από τη μια μεριά μέχρι την άλλη κρεμούσαν χρυσές αλυσιδίτσες”, σ. 109). Ο “τσεμπές” ή “τσουμπές” (που “...εστερεωνότο στη μέση με δυο καρφίτσες. Το δε μανίκι του φουστανιού ήταν φουσκωτό, κεντημένο με χρυσά γαϊτάνια, καθώς και το ακραίο εξωτερικό μέρος του τσουμπέ”, σ. 109).

Η ενδυμασία της παντρεμένης: το κότολο από φανέλλα, το φουστάνι με το σκουρόχρωμο κρεπ, τα λιγοστά κοσμήματα, τα κοντά σκουλαρίκια (“αυτή δεν φορά πολλά κοσμήματα, όπως η νιόνυφη, και έχει κοντά σκουλαρίκια”, σ. 111).

Η ενδυμασία της γριάς: το κοντομάνικο γιλέκο με τα κουμπιά, το μαύρο κότολο, το μαύρο ή καφέ φουστάνι, το μαύρο μαντίλι του στή-

θους, η απουσία κοσμημάτων, η μαύρη ποδιά, η πλεχτή μπέρτα, το αμάνικο “κοντέσι” με τα μάλλινα κρόσια και το σκουρόχρωμο σιρίτι στις ούγιες.

Στη σύγχρονη εποχή: “Οι γριές φυσικά εξακολουθούν να φορούν την ενδυμασία τους και σήμερα, από δε τις παντρεμένες και τα κορίτσια, ναι μεν, φοράνε αυτές τις ενδυμασίες των, είναι όμως λίγες αυτές. Την θέση της παλιάς αυτής ενδυμασίας έχουν καταλάβει τα λεγόμενα “ευρωπαϊκά” (σ. 111).

Πηγή: “Για να γράψω αυτήν την εργασία με βοήθησαν μερικές γριές ετών 78-79 και ένας γέρος ετών 80”.

8. Βούλγαρης Κωνσταντίνος, Λούκ., Τοπωνύμια. Μαντική από ζώα, παροιμίες και δημοτικά τραγούδια (σ. 117-127). Τόπος: Πηγές Άρτης.

Τοπωνύμια

1. Γιατί πρώτα το χωριό μου λέγονταν “Βρεστενίτσα”.
2. “Ο πόρος της Λένης”.
3. Γιατί το μοναστήρι λέγεται “Μονή του Σέλτσου”.
4. “Το καρτέρι του γύφτου”.

Μαντική

Γάτα. Κότα. Χαροπούλι. Πετεινός.

Παραδείγματα:

- “Η γάτα, όταν είναι μέσα στο τζάκι και έχει εστραμμένα τα νώτα προς αυτό, χιμώνα θα έχωμε” (σ. 121).
- “Κότα, όταν λαλήση σαν πετεινός, θανατικό θα πέση σ’ αυτό το σπίτι” (σ. 121).
- “Πετεινός, όταν λαλήση από βραδύς, αλλαγή καιρού θα έχωμε” (σ. 123).

Παροιμίες

Αναφέρονται 10.

Παραδείγματα:

- “Λαγός την φτέρη κούναγε, κακό του κεφαλιού του” (σ. 123).
- “Ό,τι ρίξεις στη θάλασσα, θα το βρης στ’ αλάτι” (σ. 123).
- “Προξενητής ανύπαντρος είναι κακό για λόγου του” (σ. 123).

Τραγούδια

1. Το παιδομάζωμα: “Ανάθεμά σε, βασιλιά, και τρισανάθεμά σε”.
2. Ο θάνατος του Βελή-Γκέκα: “Στις δεκαπέντε του Μαγιού, στις είκοσι του μήνα”.
3. Θάνατος του Κίτσου Μπότσαρη: “Τρία πουλάκια κάθονταν στις Άρτας το γιοφύρι”.

9. Γενναδίου Αριστέα, Μιχ., **Τραγούδια. Έθιμα Πρωτοχρονιάς** (σ. 131-161). Τόπος: **Σκαμνέλι Ζαγορίου** Ιωαννίνων.

Τραγούδια

1. Ο θάνατος του Μάρκου Μπότσαρη: "Σαν τι αχός που γίνεται και τα-ραχή μεγάλη".
2. Καπετάν Δρόσος: "Ποιος είδε τέτοιο θιάμαγμα, παραξενιά μεγάλη".
3. -"Έβγα, μανούλα, να με δης, να με παρηγορήσης".
4. -"Εσείς βουνά της Κατοχής, βουνά τ' ασπροποτάμου".
5. Η ελαφίνα: "Κλάψε με, μάννα μ', κλάψε με, με ήλιο, με φεγγάρι".
6. Βγήκα ψηλά στον Κοζιακό: "Εγώ ο μαύρος γέρασα κι ασπρίσαν τα μαλλιά μου".
7. -"Σηκώνομαι πολύ πρωί, δυο ώρες ώς να φέξη".
8. -"Ανάρια, ανάρια νάριχναν οι κλέφτες τα τουφέκια".
9. -"Μηλίτσα, πούσαι στο γκρεμό, στα μήλα φορτωμένη".
10. Οι κλέφτες: "Κάθονται οι κλέφτες, κάθονται στον πλάτανο από κάτω".
11. -"Βγήκα ψηλά και πλάγιασα, ψηλά σ' ένα λιθάρι".
12. Αναστασιά: "Ξύπνα, καϋμένη Αναστασιά, ξύπνα, καϋμένη χήρα".
13. -"Αφήνω γεια στις όμορφες και γεια στις μαυρομάτες".
14. Διαμαντούλα: "Κάτω στα δασιά τα πλατάνια, στην κρυόβρυση".
15. Ο Αρνητής: "Απόψε κρύο έκανε, κρύο και τραμουντάνα".
16. Αναστασιά: "Για δες εκείνο το βουνό πως άναψε και καίει".
17. Βλάχα: "Πέρα, μωρέ Βλάχα μου, πέρα σε κείνο το βουνό".
18. Βλαχούλα: "Βλαχούλα εροβόλαγε από ψηλή ραχούλα".
19. -"Ποιος είδε πράσινο δεντρί, μαυροματούσα και ξανθή".
20. Η γαϊτανοφρύδα: "Εσπές το βράδυ πέρασα απ' του γιαλού τα σπίτια".
21. Αμάραντος: "Ποιος είδε τον Αμάραντο, σε τι βουνό φυτρώνει".
22. -"Με γελάσαν τα πουλιά, της άνοιξης τ' αηδόνια".
23. -"Μαύρα μου χελιδόνια, από την Αραπιά".
24. -"Ξενιτεμένο μου πουλί και παραπονεμένο".
25. -"Κίνησαν τα καρβάνια τα ζαγοριανά".
26. -"Όλα τα δέντρα το πρωί δροσιά είναι γεμισμένα".

Πηγή: "Τα τραγούδια αυτά συγκέντρωσα από τους κυρίους Χριστόδουλο Δώδο, ετών 76 (1 μέχρι 6), Νικόλαο Δώδο, ετών 74 (6 μέχρι 21), Γεώργιο Βαρζώκα, ετών 75 (21 μέχρι 26)".

Έθιμα Πρωτοχρονιάς

Περιγράφονται έθιμα (της παραμονής και της ημέρας της Πρωτοχρονιάς). Επιλεκτικά:

- "Στις δώδεκα το βράδυ ο νοικοκύρης του σπιτιού σβήνει το φως της λάμπας και την ξανα ανάβει, για να χαιρετίσει τον παλιό χρόνο και να καλοδεχτή τον καινούργιο" (σ. 157).

-“Οι κοπέλλες του χωριού, στολισμένες με κάθε χρυσό και ωραίο κόσμημα (ντούπιες, φλουριά, αλυσίδες ολόχρυσες), τρέχουν, τραγουδώντας πρωτοχρονιάτικα τραγούδια, στην κεντρική βρύση του χωριού, να κλέψουν το νερό πρώτες, γιατί αυτό, όπως λένουν, φέρει γούρι καλό. Αλείφουν τα κανούλια της βρύσης με βούτυρο, τυρί και ρίχνουν σιτάρι και μερικά κομμάτια ψωμί στο νερό, γιατί έτσι περιμένουν η σοδειά αυτή τη χρονιά, από τα παραπάνω είδη και προϊόντα να είναι πλούσια και άφθονη σαν το νερό της βρύσης. Γεμίζουν τα γκιούμια (χάλκινα, κασσιτερωμένα δοχεία), τους γυάλινους μαστραπάδες με το νερό που πρώτες έκλεψαν και επιστρέφουν χαρούμενες στο σπίτι. Με το νερό αυτό ραντίζουν τα κοσμήματά τους και μ’ αυτό την ημέρα της Πρωτοχρονιάς θα φτιάξουν την αλευρόπιττα (βασιλόπιττα)” (σ. 157-158).

-“Κοντά το μεσημέρι κάθε γάστρα καπνίζει. Ψήνεται η αλευρόπιττα (με αλεύρι, τυρί, βούτυρο, αυγά). Μέσα στην πίττα η νοικοκυρά έχει βάλει ένα κομματάκι κρανιάς, σταχυού, κλήματος, βελανιδιάς (τσάκνο), το φλουρί και το δαχτυλίδι. Το μεσημέρι πάνω στην τάβλα (χαμηλό τραπέζι, στρογγυλό ή τετράγωνο) η μητέρα έχει βάλει το σινί (ταψί με ρηχά χείλη) με την πίττα και, αφού όλοι καθίσουν γύρω-γύρω, ο πατέρας χαράζει ένα σταυρό με το μαχαίρι, κόβει ένα φιλί (κομμάτι) για τον Χριστό, ένα για την Παναγιά, τον Άη Βασίλη, τους ξενιτεμένους και, συνέχεια, ένα για κάθε ένα που βρίσκεται γύρω από την τάβλα. Ο γεροντότερος εύχεται καλή χρονιά, καλή τύχη στα κορίτσια, εκπλήρωση κάθε επιθυμίας. Σ’ όποιον τύχη το φλουρί, αυτός θα προκόψει στη δουλειά του και θάχη χρήματα τούτη τη χρονιά. Σ’ όποιον το στάχυ, θάχη καλή σοδειά και πλούσιους καρπούς, θάναι ευτυχισμένος. Σ’ όποιον η κρανιά, θάναι γερός. Το τσάκνο (ξυλαράκι βελανιδιάς) συμβολίζει ότι τα κατσίκια και τ’ αρνιά θα προκόψουν. Το δαχτυλίδι συμβολίζει ότι η μεγαλύτερη κόρη του σπιτιού θα παντρευτεί.” (σ. 159-161).

10. Γεωργιοπούλου Διονυσία, Παναγ., Παροιμίες, όχι πολύ κοινές, σε τοπικό γλωσσικό ιδίωμα (σ. 165-181). Τόπος: Γαργαλιάνοι Μεσσηνίας.

Παροιμίες

Αναφέρονται 178.

Παραδείγματα:

- “Ας ήξερα δυο γράμματα, κι ας ήμουν μ’ ένα μάτι” (σ. 167).
- “Αν αγαπάς, σκλαβώνεσαι, κι αν αγαπάς, σκλαβώνεις” (σ. 167).
- “Γάμος όψιμος, παιδιά της ορφάνιας” (σ. 169).
- “Δούλεψε, να φας, και κρύψε, νάχης” (σ. 169).
- “Είναι καλή κι η πεθερά, ώσπου να γίνη ο γάμος” (σ. 171).
- “Λίγα λόγια και δεμένα, για να είναι κερδεμένα” (σ. 175).
- “Μικρή ‘ναι κι η οχιά, μα βόδι φαρμακώνει” (σ. 175).
- “Όποιος γερά πονεί, γαϊδουρινά φωνάζει” (σ. 177).
- “Παλιός φίλος, εχθρός δεν γίνεται” (σ. 177).
- “Σαράντα φύλακες σκορπούν, μα το σκυλί σου μένει” (σ. 179).
- “Σο δένδρο με μια τσεκουριά δεν κόβεται” (σ. 179).
- “Τον πούλησε για πράσινο χαβιάρι” (σ. 179).

11. Γιαννούλης Γεώργιος, Δημητ., Τραγούδια πασχαλινά. Παραμύθι. Μαντική από ζώα (σ. 185-191). Τόπος: Καλέντζι Ιωαννίνων.

Τραγούδια

1. -“Θέλω ν’ ανέβω σε βουνό και σε μαρμαροβούνι”.

2. -“Παπαδοπούλα ξέβγαينه να περισεργιανίσει”.

Παρατήρηση συλλογέα: “Αυτά χορεύονται τις πρώτες τρεις ημέρες του Πάσχα από τους χωριανούς μου στο προαύλιο της εκκλησίας” (σ. 187).

Πηγή: “Τα τραγούδια αυτά τα έγραψα όπως τα άκουσα από την Χρυσσαυγή Διαμάντη μία γυναίκα περασμένης ηλικίας μέσα από το χωριό μου”.

Παραμύθι

1. Χωρίς τίτλο: “Μια φορά ήταν ένας πάπ' ς και μια βάβω. Τούπιπε η βάβω τ' πάπ', τα μοιράζομε τα κότια; Τα μοιράζομε, είπε ο πάπ'ς. Εγώ θέλω την κοτούλα μ' να μ' γεννάη ένα αυγάκι, να τρώω. Εγώ θέλω τον πέτο να μι ξυπνάη να παένω σ'ν ικλλησιά...” (σ. 189).

Πηγή: “...ένα παραμύθι το οποίον έγραψα από την ίδια [πληροφορήτρια], όπως το άκουσε από τους παλαιότερους”.

Μαντική

Μπούφος. Σκυλί. Χαρακάξια.

Παραδειγμα:

-“Χαρακάξια άμα είναι ψηλά στο κλαρί, κοντά στο σπίτι, και λαλεί, τότε είναι χαρούμενο” (σ. 191).

12. Γκαλτέμη Σωτηρία, Βασ., Μαντική από πτηνά και ζώα (σ. 195-215). Τόπος: Κωστανιανη Δωδώνης Ιωαννίνων.

Α' Από πτηνά: Άγρια πτηνά. Αγριοπετεινός. Αγριόγαλλοι. Αλέκτωρ. Βασιλοπούλι. Βροχοπούλι. Γέρανοι. Γκιώνης. Δεκοχτούρα. Ιέραξ. Καλογιάννης. Κίσσα η βαλανοφάγος. Κίσσα η μακρόουρος. Κουκουβάγια. Κούκος. Κολιός, κοινώς γκαΐλα. Κόραξ. Κουρούνα. Κορυδαλλός. Κόσσυφος. Λαμπαδονούρα. Λάρος, κοινώς γλάρος. Μαυροπούλι. Μελισσοφάης. Μπεκάτσα. Μπούφος. Νήσσα η αγρία. Όρνιθα. Πέρδικα. Περιστέρι. Σπίνος. Σπουργίτι. Συκοφάγος. Τρυγό-νι. Τσίχλα. Φάσσα. Χήνα η αγρία. Χήνα η ήμερος. Χελιδόνι.

Παραδείγματα:

-“Οι κάτοικοι της μικράς νήσου Παμβώτιδος λίμνης Ιωαννίνων, λένε: “Όταν περάσουν τα **γορίλια**, φέρνουνε τον χειμώνα. Όταν έρθουν οι **γερανοί**, έρχονται μαζί τους και οι βροχές. Όταν δης **γερανό**, θα κάμη κακοκαιρία. Άμα περνούνε **γερανοί**, θα κάμη βαρυχειμωνιά” (σ. 199).

-“Όταν ο **κούκος** έρχεται και λαλή πριν του Ευαγγελισμού, θα κάνη καλή χρονιά και θα ζεστάνη γρήγορα ο καιρός. Ενώ, όταν αργή να έλθη, έπεται μ' αυτό ότι θα έχουμε κακοκαιρία” (σ. 201).

-“Εάν δούμε την **λαμπαδονούρα** να μπαίνει σε σπίτι, θέλει να μας πη ότι έρχεται ο χιονιάς” (σ. 203).

Β΄ Από ζώα: Άλογο. Αλώπηξ. Βους. Γάτα. Γίδα. Γουρούνι. Λαγός. Λύκος. Μουλάρι. Όνος. Ποντίκι. Πρόβατον. Σκαντζόχοιρος. Σκύλος. Τσάκαλος. Τυφλοπόντιξ.

Παραδείγματα:

-“Όταν βλέπουμε **άλογα** να τρέχουν χωρίς λόγο και προσπαθούν να βρουν μέρος να κρυφθούν, λένε ότι θα βρέξη. Όταν χτυπούν τα πόδια τους μέσα στο αχούρι, λένε πως θα χιονίση” (σ. 211).

-“Όταν ακούμε το **λύκο** να ουρλιάζει, θάχουμε βαρύ χειμώνα. Όταν ουρλιάζουν πολλοί μαζί, θάχουμε χιόνι ή κάποιος θα πεθάνη” (σ. 213).

-“Όταν χοροπηδούν τα **ποντίκια**, θάχουμε χειμώνα, βροχή και μπουμπουνητά. Όταν τσακώνονται στην οροφήν του σπιτιού, ο καιρός θα χαλάση” (σ. 215).

13. Γκαμίλη Καίτη, **Δημοτικά τραγούδια** (σ. 219-234).

Τόπος: **Δολιανά Πωγωνίου** Ιωαννίνων.

1. -“Μια μάννα είχε ένα παιδί, μια μόνη θυγατέρα” (πληρ. Ασήμω Ζιόρα).
2. Τα εννιά αδέρφια: “Τα τέσσερα τα πέντα τα εννιάδερφα” (πληρ. Βασιλική Ζορμπά).
3. -“Ξένος διαβάτης πέρασε απ’ τα μακριά τα ξένα” (πληρ. Βασιλική Ζορμπά).
4. -“Τριομερήτικος γαμπρός δώδεκα χρόνους σκλάβος” (πληρ. Μαρία Παπαπάνου).
5. Το μοναστήρι στους Αγιούς:
“Κούγω τον άνεμο π’ αχάει, μωρέ παππά, Ντελήπαπα” (πληρ. Μαρία Παπαπάνου).
6. -“Πέρα σε κείνο το βουνό πούναι ψηλό και μέγα”.
7. Το ραφτόπουλο: “Μέσα στην πόλι στο τσαρτί, μέσα στο μπεζεστένι”.
8. -“Σάββατο μέρα πίναμε, την Κυριακή όλη μέρα”.
9. -“Στης Δερόπολης τον κάμπο / δένδρος ήταν φυτρωμένος”.
10. Σκοτώσανε τον Σιέμο: “Ο Μάρτης δεν εβγήκε, δεν ‘κοσάρισε”.
11. Της Βορείου Ηπείρου: “Νάμουν πουλί να πέταγα, να πήγαινα τ’ αψήλου”.
12. Από τον κάτω κόσμο:
“Πουλάκι βγήκε από την γης κι από τον κάτω κόσμο”.
13. Η Λουλούδω: “Του Μάη τα λουλούδια, τ’ Απρίλη οι δροσιές”.
14. -“Καλογριοπούλα πήγαινε στην άκρη του θαλάσσου”.
15. Ο Κωνσταντής: “Ο Κώνσταντας κι ο Κωνσταντής κι ο μικρο-Κωνσταντίνος”.
16. Ο γέρο-πλάτανος:
“Τ’ έχεις, καϋμένε πλάτανε, και στέκεις μαραμένος”.
17. -“Κορίτσι Γρεβενιώτικο στο θέρο κατεβαίνει”.
18. Του Γιαννάκη η καλή:
“Το κούσμα πόχει ο Γιάννακας, πόχει όμορφη γυναίκα”.
19. Ο καϋμός του ξενητεμένου:
“Εγώ τον ήλιο όμνεξα στα ξάνα να μην πάω”.

20. Το κάστρο της Πυργής: “Όσα κάστρα κι αν επήγα κι αν σεργιάνισα”.

21. -“Κίνησαν τα καράβια τα ζαγοριανά”.

22. Της Ξενιτιάς: “Ωρα καλή, πουλάκι μου, κι αγέρα στα πανιά σου”.

Πηγή: Για τα τραγούδια αρ. 6-22 δεν αναφέρονται πληροφορητές.

14. Δημητρούλα Μαρία, **Δημοτικά τραγούδια** (σ. 239-253). Τόπος: **Μίνθη Ολυμπίας Ηλείας.**

1. Του Λάμπρου Τζαμαλούκα: “Τρεις περδικούλες κάθονται στην άκρη στη Βουνούκα / γεια σου, Λαμπρο Τζαμαλούκα”.

2. Ο Κοντοβουνήσιος: “Τρεις ημερούλες νηστικοί στο κάστρο της Πλατιάνας”.

3. Μοιρολόι του Κοντοβουνήσιου: “Χορεύουν τα κλεφτόπουλα, γλεντάνε τα καϋμένα”.

4. -“Για σένανε, δροσούλα μου, για σένανε, δροσιά μου” (για τον Κοντοβουνήσιο).

5. Ο Γρηγοριάδης: “Τρίτη, Τετάρτη θλιβερή, Πέφτη φαρμακωμένη”.

6. -“Τρίτη, Τετάρτη θλιβερή, Πέφτη φαρμακωμένη” (παραλλαγή του προηγούμενου, για τον Γρηγοριάδη).

7. Ο Δήμος: “Μαράθηκαν τα δένδρα κι ούλα τα κλαριά”.

Πηγή: Τα τραγούδια αυτά μου τα τραγούδησαν ο γέροντας Χρήστος Κλωνάρης, ετών 99, και η γερόντισσα Παναγιώτα Κλωνάρη, ετών 102, συγγενής του πρώτου. Σε κάθε τραγούδι γράφω μια σχετική ανάλυση, δηλαδή την ιστορία κάθε τραγουδιού, όπως την άκουσα από τους γέροντες, στις διακοπές των Χριστουγέννων”.

15. Δήμητσας Δημήτριος, Βασ., **Παραμύθια και μαντική από τα ζώα** (σ. 257-269). Τόπος: **Κλειδί Άρτης.**

Παραμύθια

1. Χωρίς τίτλο: “Μια φορά κι έναν καιρό ήταν τρεις αδερφές. Η μικρότερη απ’ αυτές, η Σταχτομάρω, ήταν η καλλίτερη και η ομορφότερη. Γι’ αυτό οι άλλες αδερφές της τη ζήλευαν και ήθελαν να την ξεκάμουν...” (σ. 259).

2. Χωρίς τίτλο: “Μια φορά κι έναν καιρό κάποιος πατέρας θα πάντρευε το γιο του. Ετοίμαζε λοιπόν τα φαγητά, τα κρασιά και τα καλέσματα. Μια μέρα παρουσιάστηκαν στο σπίτι του δυο ξένοι παράξενοι (ήταν ο Άϊ-Δημήτρης με τον Άϊ-Γιώργη)...” (σ. 263).

Πηγή: “...από τον γέροντα Δήμητσα Αντώνιο, ηλικίας 64 χρονών. Συμβολίζουν δε και τα δυο ότι η μοίρα είναι στενά δεμένη με τον άνθρωπο”.

Μαντική

Αγελάδα. Γάτα. Κότα. Κόκορας. Κουκουβάγια. Καλιακούδια. Σκύλος. Πρόβατα. Για τα ζώα γενικά.

Παραδείγματα:

-“Όταν η γάτα κάθεται ή ευχαριστιέται να κοιμάται πάνω στα σκεπάσματα του αρρώστου, τότε αυτός θα γίνη καλά γρήγορα” (σ. 265).

-“Όταν ο κόκκορας λαλήση από βραδύς, τότε πρόκειται να αλλάξει ο καιρός” (σ. 267).

16. Δράκος Ναπολέων, Νικ., Παραμύθια. Τραγούδια. Παροιμίες (σ. 273-295). Τόπος: Κεραμάτες Άρτης.

Παραμύθια

1. Τα άσπρα χρώματα και οι μαρμαρένιες βρύσες: “Μια φορά και ένα καιρό σε ένα μικρό καλυβάκι ζούσε μια γριούλα με το γυιό της. Ήταν όμως πολύ δυστυχισμένοι και οι δυο τους, γιατί το παιδί δεν μπορούσε να βρη την τύχη του και να παντρευτή. Πήρε λοιπόν το σακκουλάκι του, το γέμισε ψωμί και ξεκίνησε να βρη την τύχη του” (σ. 277).
2. Η Αθάνατη: “Μια φορά και έναν καιρό ήταν ένας βασιλιάς και μια βασίλισσα. Είχαν μια υπηρέτρια πολύ υπάκουη και προσεκτική. Την πάντρεψαν και γέννησε ένα κοριτσάκι. Μαζί με αυτή γέννησε και η βασίλισσα κοριτσάκι, αλλά της υπηρέτριας ήταν πολύ όμορφο...” (σ. 281α).

Πηγή: “...είναι παρμένα από τη Βασιλική Σεϊμένη (ετών 76) εκ Κεραμωτών Άρτης”.

Τραγούδια

1. -“Μικρός Κώστας ξεκίνησε να πάει να βρη γυναίκα” (“...το τραγουδούσανε στα χρόνια της Τουρκοκρατίας”).
2. -“Όλον τον κόσμο γύρισα, Βλαχιά και Βουκορέστι” (πληρ. Κωνσταντίνος Γεροδήμος, 78 χρ.).
3. -“Όσα καλά έχει η πιπεριά και κεραμίδια η πόλη”.
4. -“Ένα μικρό μικρούτσικο του βασιλιά τ’ αγγόνι”.

Παροιμίες

Αναφέρονται 38.

Παραδείγματα:

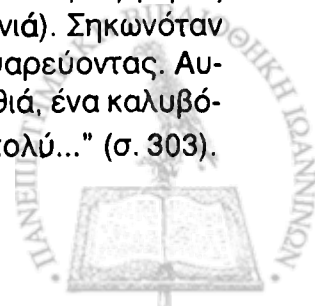
- “Φύλαξέ με, όταν μ’ εύρης, για να μ’ έχεις, όταν θέλεις” (σ. 291).
- “Με τον καλύτερό σου κάθου και νηστικός σηκώσου” (σ. 291).
- “Όταν θε να ρίξης πέτρα, τα υστερινά της μέτρα” (σ. 293).
- “Κάλλιο λάχανα με γέλιο, παρά ζάχαρη με γκρίνια” (σ. 293).
- “Ο ακαμάτης δεν τρώει τα αμύγδαλα, για να μην τα σπάση” (σ. 293).
- “Χίλιες οκάδες βούτυρο σε σκύλινο τομάρι” (σ. 295).

Πηγή: “...ελήφθησαν υπό της Αικατερίνης Φίλου”.

17. Ευαγγελόπουλος Μιχαήλ, Παραμύθια. Ανέκδοτα (σ. 299-315). Τόπος: Κρίνος Πατρών.

Παραμύθια

1. Χωρίς τίτλο: “Κάποτε, γυιέ μου, ήταν στα μέρη μας ένας φουκαράς ψαράς πούβγαζε το κομμάτι του από το ψάρεμα με αρμαθιά (πετονιά). Σηκωνόταν κάθε πρωί νύχτα, πάγαινε στη θάλασσα και κει λημέριαζε ψαρεύοντας. Αυτός ο γεροψαράς τα μόνα υπάρχοντα που είχε ήταν η αρμαθιά, ένα καλυβόσπιτο και μια όμορφη κόρη, που ήταν θεοφοβούμενη πάρα πολύ...” (σ. 303).

2. Χωρίς τίτλο: "Άλλη μια φορά ήτανε δυο αδέρφια. Ο ένας με διάφορες πο-
νηριές κατάφερε να γέννη πλούσιος. Ο άλλος ήτανε φτωχός. Δεν είχε ο φου-
καράς ούτε ένα κομμάτι ψωμί να φάη..." (σ. 311).

Ανέκδοτα

Παρατίθενται 2.

Πηγή: "...προσπάθησα [παραμύθια και ανέκδοτα] να τα γράψω αυτολεξί, μου τα
αφηγήθη ο κ. Αθανάσιος Χατζήπαπας. Εγεννήθη το 1873 εις Βουρλά Μ. Ασίας. Ήταν
γεωργός. Πολέμησε στη Βάρνα το 1895-6-7 εναντίον των Βουλγάρων, στο Σαρα-
ντάπορο με Τούρκους (1897). Το 1922 πήγε πρόσφυγας στη Σάμο 1 μήνα, 20 ημέ-
ρες στον Πειραιά και 1 χρόνο στην Κρήτη. Το 1923 ήρθε οικογενειακώς στον Κάτω
Αλυσό, χωριό 20 χιλιόμετρα έξω από την Πάτρα προς τον Πύργο. Είναι συγγενής
μου και τα Χριστούγεννα το 1966 που τον επισκέφθηκα μου τα αφηγήθη. Μόνο που
δεν ενεθυμείτο τίτλους" (σ. 301).

18. Ευαγγέλου Πολυξένη, **Μαντική από ζώα. Παραμύθια ιδιότυπα** (σ. 329-335). Τόπος: **Ηγουμενίτσα.**

Μαντική

Αγελάδα. Αράχνη. Γάτα. Κοράκια. Κότα. Κουκουβάγια. Λαγός.
Νυχτερίδα. Σκύλος. Σπουργίτια. Φίδι. Χελιδόνια. Κούκος.

Παραδείγματα:

- "Όταν φτερνίζεται η γάτα, λένε θάρθουν επισκέπτες" (σ. 323).
- "Όταν λαλάη η κότα, δεν είναι καλό για το σπίτι, γι' αυτό αμέσως σφάζουν την
κότα που λαλησε" (σ. 323).
- "Όταν η νυχτερίδα μπαίνει την ημέρα μέσα στο σπίτι, είναι καλό" (σ. 325).
- "Όταν ο κούκος λαλήση το πρωί για πρώτη φορά, πρέπει να μην είσαι νηστικός,
για να τον 'τσακίσης" (σ. 327).

Παραμύθια

1. Ο βασιλιάς και οι τρεις βασιλοπούλες: "Μια φορά και έναν καιρό ήταν
ένας βασιλιάς και είχε τρεις κόρες. Μια μέρα που ο βασιλιάς είχε πάει στο πα-
ζάρι, γύρισε στενοχωρημένος. Όταν τον είδε η πρώτη κόρη, τον ρώτησε:..."
(σ. 327).
2. Η κακιά μάγισσα: "Μια φορά και έναν καιρό ζούσε μια μάννα και ένας πα-
τέρας και είχαν μια κοπέλα που την λέγαν Λενίτσα. Μια μέρα η μάννα πήγε για
ξύλα και ο πατέρας στο χωράφι και η Λενίτσα έμεινε μονάχη στην αυλή και
έπαιζε. Πέρασε από κει μια κακιά μάγισσα και είδε την Λενίτσα μονάχη της και
την έκλεψε..." (σ. 333).

Πηγή: "...μου τα διηγήθηκε ο παππούς μου ετών 82".

19. Ζαμπράκου Μαρία, **Λαογραφικό υλικό εκ Περάνθης Άρτης:** **Τραγούδια** (σ. 337-346). Τόπος: **Περάνθη Άρτης.**

1. - "Στα ρίκια βγαίν' ένα νερό, το λέν' ασημονέρι".
2. - "Στον Όλυμπο στον Κίσσαβο στα δυο βουνά στη μέση".
3. - "Ποιός είδε ψάρι σε βουνό τη θάλασσα σπαρμένη".

4. -“Λεβέντης εροβόλαγε από ψηλή ραχούλα”.
5. -“Κάτω στα έξι μάρμαρα στα δυο μαύρα λιθάρια”.
6. -“Για μπάτε, αγόρια, στο χορό κορίτσια στα τραγούδια”.
7. -“Σαράντα πέντε Κυριακές κι εξήντα δυο βδομάδες”.
8. - “Δώδεκα χρόνους έκανα στην Βουλγαριάς τα μέρη”.
9. -“Ο Γιάννος και η Μαρουλιώ σ’ ένα σχολειό πηγαίνουν”.
10. -“Τρία σύννεφα σηκώθηκαν, βαριά είναι φορτωμένα”.
11. -“Κάτω στον Άγιο Θόδωρο στον Άγιο Κωνσταντίνο”.
12. -“Χίλια εκατό αρχοντόπουλα ροδακινιά”.
13. -“Απρίλη, Απρίλη μ’ όμορφε, και, Μάη με τα λουλούδια”.
14. -“Τώρα που ο ήλιος έγειρε κι ο σταυραητός κουρνιάζει”.

Παρατήρηση συλλογέα: “Τα τραγούδια που αναφέρω τα τραγουδούν και τα χορεύουν στο χωριό μου τις τρεις ημέρες του Πάσχα και την Κυριακή του Θωμά... Στο χορό μπαίνουν όλα τα αγόρια και τα κορίτσια του χωριού και οι παντρεμένοι σχεδόν μέχρις ηλικίας πενήντα ετών. Κάνουν δυο και τρεις πολλές φορές κύκλους και τραγουδούν όλοι αφού χωρισθούν και πρώτα αρχίζει ο ένας κύκλος το τραγούδι και επαναλαμβάνει ο δεύτερος” (σ. 339).

20. Ζαφείρης Αναστάσιος, Παραδόσεις τοπικές για τοπωνύμια (σ. 349-357). Τόπος: Λάκκα Σουλίου.

Παραδόσεις

1. Για τα ονόματα των χωριών: Αλποχώρι (Μπότσαρη), Σειστρού-
νι ή Σιστρούνι ή Σηστρούνι, Ρωμανό.
2. Για το χτίσιμο της εκκλησίας της Παναγίας στο χωριό Σει-
στρούνι.
3. Για το βουνό Ολύτσικα.

Πηγή: “...όπως μου τα διηγήθηκαν γέροντες ηλικίας άνω των 75 χρονών”.

**21. Ζαχαρή Ευφροσύνη, Παραδόσεις τοπικές από τοπωνύμια πε-
ριοχής Τζούμας Άρτης. Τοπικά δημοτικά τραγούδια. Παραμύ-
θι. (σ. 361-381). Τόπος: Τζούμα Άρτης**

Τοπωνύμια

1. “Τα λιθάρι”.
2. “Το καστρί”.
3. “Σπηλιώτισσα”.
4. “Τζιρός”.
5. “Μεγαμπέλι”.
6. “Σητέλλα”.
7. “Πλακανίδα”.
8. “Αντραπουλιανα”.

Πηγή: Νικόλαος Μάντζος, 75 ετών, και Ευφροσύνη Μάντζου, 83 ετών.

Τραγούδια

1. -“Μια βλάχα μια παλιόβλαχα και μια χήρα γυναίκα”.
2. Ο Άι-Γιώργης: “Νύχτα ήταν κι ας χορεύαμαν, κανένας δεν μας βλέπει”.
3. Της Αναστασίας: “Πέρα σε κείνο το βουνό το κορφιανταριασμένο”.
4. -“Μάννα μ', με κακοπάντρεψες και μ' έδωσες στους κάμπους”.
5. -“Φίλοι μ', καλωσορίσταν, να φάμι και να πιούμε”.

Παρατήρηση συλλογέα: “Μια εξαιρετική χαρά για τα χωριά μας, εκτός από τα πανηγύρια, ήταν και τα “ξεφλουδίσματα”. Νύχτα μαζεύονταν η γειτονιά προπάντων τα αγόρια και τα κορίτσια για να ξεφλουδίσουν το φθινόπωρο τα καλαμπόκια, που ήταν τότε η βάση για την τροφή των χωρικών μας, γιατί μ' αυτά έφτιαχναν τη μπότα, μαγείρευαν το κουρκούτι και τη μπαζίνω (αλεύρι καμμένο στην κατσαρόλα με κόκκινο πιπέρι), τη ζυμαρόπιττα και τη μπλατσάρα. Εκεί γύρω στο σωρό από τα καλαμπόκια καθισμένοι σταυροπόδι, ανάμεσα στα ανέκδοτα και τα αστεία των παλιών και στα κουτσομπολιά των γυναικών, τραγουδούσαν χωρισμένοι σε δυο συντροφίες πολλά τραγούδια, μερικά από τα οποία σας παραθέτω”.

Πηγή: Νικόλαος Μάντζος, 75 ετών και Ευφροσύνη Μάντζου, 83 ετών.

Παραμύθι

1. Ο γέρος και η γριά: “Ήταν μια φορά ένας γέροντας και μια γριά. Τσακώθηκαν μια μέρα κι είπαν να χωρίσουν. Όλο όλο είχαν μια σκύλα κι έναν κόκοτο. Χώρισαν και πήρε η γριά τον κόκοτο κι ο γέροντας τη σκύλα...” (σ. 379).

Πηγή: Νικόλαος Μάντζος, 75 ετών και Ευφροσύνη Μάντζου, 83 ετών.

22. Ζιάγκα Ελένη, Κων., **Δημοτικά τραγούδια του χωριού μου** (σ. 385-397). Τόπος: Κρυσταλλοπηγή Παραμυθιάς Θεσπρωτίας.

1. Κατσαντώνη: “Ο Κατσαντώνης κάθονταν ψηλά σ' ένα λιθάρι” (πληρ. Σταματία Μπέλλου, 75 χρ.).
2. Ξεψύχισμα: “Μάννα και γιος εκείονταν σε 'να προσκεφαλάκι” (πληρ. Σταματία Μπέλλου, 75 χρ.).
3. Αρχόντω παππαδιά:
“Κάτου στις μαύρες θάλασσες, στις πράσινες λεμονούλες” (πληρ. Σταματία Μπέλλου, 75 χρ.).
4. Κωνσταντάκη: “Πολύ μικρός ορφάνεψα 'πο μάννα 'πο πατέρα” (πληρ. Κωνσταντώ Τζούρτζου, 67 χρ.).
5. - “Το μάθατε τι γίνηκε τούτο το καλοκαίρι” (πληρ. Κωνσταντώ Τζούρτζου, 67 χρ.).
6. Αλή-Πασάς: “Ο Αλή-Πασάς εφώναξε ψηλά από τη Μούργκα” (πληρ. Κωνσταντώ Τζούρτζου, 67 χρ.).
7. Μάρκου: “Θέλω να σας μολοήσω, να σας πω το μυστικό μου” (πληρ. Κων/νος Ζάγκας, 68 χρ.).
8. Κατσαντώνης: “Έχετε γεια, ψηλά βουνά και σεις ψηλές ραχούλες” (πληρ. Κων/νος Ζάγκας, 68 χρ.).

8α. Παραλλαγή του προηγούμενου:

4. -“Λεβέντης εροβόλαγε από ψηλή ραχούλα”.
5. -“Κάτω στα έξι μάρμαρα στα δυο μαύρα λιθάρια”.
6. -“Για μπάτε, αγόρια, στο χορό κορίτσια στα τραγούδια”.
7. -“Σαράντα πέντε Κυριακές κι εξήντα δυο βδομάδες”.
8. - “Δώδεκα χρόνους έκανα στην Βουλγαριάς τα μέρη”.
9. -“Ο Γιάννος και η Μαρουλιώ σ’ ένα σχολειό πηγαίνουν”.
10. -“Τρία σύννεφα σηκώθηκαν, βαριά είναι φορτωμένα”.
11. -“Κάτω στον Άγιο Θόδωρο στον Άγιο Κωνσταντίνο”.
12. -“Χίλια εκατό αρχοντόπουλα ροδακινιά”.
13. -“Απρίλη, Απρίλη μ’ όμορφε, και, Μάη με τα λουλούδια”.
14. -“Τώρα που ο ήλιος έγειρε κι ο σταυραητός κουρνιάζει”.

Παρατήρηση συλλογέα: “Τα τραγούδια που αναφέρω τα τραγουδούν και τα χορεύουν στο χωριό μου τις τρεις ημέρες του Πάσχα και την Κυριακή του Θωμά... Στο χορό μπαίνουν όλα τα αγόρια και τα κορίτσια του χωριού και οι παντρεμένοι σχεδόν μέχρις ηλικίας πενήντα ετών. Κάνουν δυο και τρεις πολλές φορές κύκλους και τραγουδούν όλοι αφού χωρισθούν και πρώτα αρχίζει ο ένας κύκλος το τραγούδι και επαναλαμβάνει ο δεύτερος” (σ. 339).

20. Ζαφείρης Αναστάσιος, Παραδόσεις τοπικές για τοπωνύμια (σ. 349-357). Τόπος: Λάκκα Σουλίου.

Παραδόσεις

1. Για τα ονόματα των χωριών: Αλποχώρι (Μπότσαρη), Σειστρού-νι ή Σιστρούνι ή Σηστρούνι, Ρωμανό.
2. Για το χτίσιμο της εκκλησίας της Παναγίας στο χωριό Σειστρούνι.
3. Για το βουνό Ολύτσικα.

Πηγή: “...όπως μου τα διηγήθηκαν γέροντες ηλικίας άνω των 75 χρονών”.

21. Ζαχαρή Ευφροσύνη, Παραδόσεις τοπικές από τοπωνύμια περιοχής Τζούμας Άρτης. Τοπικά δημοτικά τραγούδια. Παραμύθι. (σ. 361-381). Τόπος: Τζούμα Άρτης

Τοπωνύμια

1. “Τα λιθάρι”.
2. “Το καστρί”.
3. “Σπηλιώτισσα”.
4. “Τζιρός”.
5. “Μεγαμπέλι”.
6. “Σητέλλα”.
7. “Πλακανίδα”.
8. “Αντραπουλιανα”.

Πηγή: Νικόλαος Μάντζος, 75 ετών, και Ευφροσύνη Μάντζου, 83 ετών.

Τραγούδια

1. -“Μια βλάχα μια παλιόβλαχα και μια χήρα γυναίκα”.
2. Ο Άι-Γιώργης: “Νύχτα ήταν κι ας χορεύαμαν, κανένας δεν μας βλέπει”.
3. Της Αναστασίας: “Πέρα σε κείνο το βουνό το κορφιανταριασμένο”.
4. -“Μάννα μ', με κακοπάντρεψες και μ' έδωσες στους κάμπους”.
5. -“Φίλοι μ', καλωσορίσαταν, να φάμι και να πιούμι”.

Παρατήρηση συλλογέα: “Μια εξαιρετική χαρά για τα χωριά μας, εκτός από τα πανηγύρια, ήταν και τα “ξεφλουδίσματα”. Νύχτα μαζεύονταν η γειτονιά προπάντων τα αγόρια και τα κορίτσια για να ξεφλουδίσουν το Φθινόπωρο τα καλαμπόκια, που ήταν τότε η βάση για την τροφή των χωρικών μας, γιατί μ' αυτά έφτιαχναν τη μπόμπα, μαγείρευαν το κουρκούτι και τη μπαζίνω (αλεύρι καμμένο στην κατσαρόλα με κόκκινο πιπέρι), τη ζυμαρόπιττα και τη μπλατσάρα. Εκεί γύρω στο σωρό από τα καλαμπόκια καθισμένοι σταυροπόδι, ανάμεσα στα ανέκδοτα και τα αστεία των παλιών και στα κουτσομπολιά των γυναικών, τραγουδούσαν χωρισμένοι σε δυο συντροφίες πολλά τραγούδια, μερικά από τα οποία σας παραθέτω”.

Πηγή: Νικόλαος Μάντζος, 75 ετών και Ευφροσύνη Μάντζου, 83 ετών.

Παραμύθι

1. Ο γέρος και η γριά: “Ήταν μια φορά ένας γέροντας και μια γριά. Τσακώθηκαν μια μέρα κι είπαν να χωρίσουν. Όλο όλο είχαν μια σκύλα κι έναν κόκοτο. Χώρισαν και πήρε η γριά τον κόκοτο κι ο γέροντας τη σκύλα...” (σ. 379).

Πηγή: Νικόλαος Μάντζος, 75 ετών και Ευφροσύνη Μάντζου, 83 ετών.

22. Ζιάγκα Ελένη, Κων., **Δημοτικά τραγούδια του χωριού μου** (σ. 385-397). Τόπος: **Κρυσταλλοπηγή Παραμυθιάς Θεσπρωτίας**.

1. Κατσαντώνη: “Ο Κατσαντώνης κάθονταν ψηλά σ' ένα λιθάρι” (πληρ. Σταματία Μπέλλου, 75 χρ.).
2. Ξεψύχισμα: “Μάννα και γιος εκείτονταν σε 'να προσκεφαλάκι” (πληρ. Σταματία Μπέλλου, 75 χρ.).
3. Αρχόντω παππαδιά:
“Κάτου στις μαύρες θάλασσες, στις πράσινες λεμονούλες” (πληρ. Σταματία Μπέλλου, 75 χρ.).
4. Κωνσταντάκη: “Πολύ μικρός ορφάνεψα 'πο μάννα 'πο πατέρα” (πληρ. Κωνσταντίνω Τζούρτζου, 67 χρ.).
5. - “Το μάθατε τι γίνηκε τούτο το καλοκαίρι” (πληρ. Κωνσταντίνω Τζούρτζου, 67 χρ.).
6. Αλή-Πασάς: “Ο Αλή-Πασάς εφώναξε ψηλά από τη Μούργκα” (πληρ. Κωνσταντίνω Τζούρτζου, 67 χρ.).
7. Μάρκου: “Θέλω να σας μολοήσω, να σας πω το μυστικό μου” (πληρ. Κων/νος Ζάγκας, 68 χρ.).
8. Κατσαντώνης: “Έχετε γεια, ψηλά βουνά και σεις ψηλές ραχούλες” (πληρ. Κων/νος Ζάγκας, 68 χρ.).
- 8α. Παραλλαγή του προηγούμενου:

“Απόψε είδα στον ύπνο μου, στην υπνοφαντασιά μου” (πληρ. Κων/νος Ζάγκας, 68 χρ.).

9. Τόσκα: “Εψές προψές απέρασα σε κλέφτικα λημέρια” (πληρ. Κων/νος Ζάγκας, 68 χρ.).

10. Ευγενούλα: “Η Ευγενούλα η όμορφη κι η μικροπαντρεμένη” (πληρ. Σωτηρία Πάνου, 80 χρ.).

23. Ζώτος Αναστάσιος, **Μαντική από ζώα** (σ. 401-405).

Τόπος: **Ανθούσα** Πρεβέζης.

Αράχνη. Γάτα. Γίδια ή πρόβατα. Κόκορας. Κοπάδι. Κόρακας. Κότα. Πουλιά. Σκύλος. Φίδι.

Παραδείγματα:

-“Όταν **αράχνη** κρεμασθή μέσα στο σπίτι, κάποιος από την οικογένεια πρόκειται να λάβη γράμμα” (σ. 403).

-“Αν τα **γίδια** ή τα **πρόβατα** γεννήσουν, όταν πέφτη ο ήλιος ή και προτού τα μεσάνυχτα, αυτό είναι κακό σημάδι. Αν όμως γεννήσουν μετά τα μεσάνυχτα, είναι καλό σημάδι” (σ. 403).

-“Όταν **κοπάδι** από **πουλιά** (αγρόπαπιες, μπεκάτσες κ.λπ.) περάσουν κατά το φθινόπωρο, λένε ότι θάρθη κακός χειμώνας” (σ. 405).

Πηγή: “...καθώς μου τα αφηγήθηκαν: Ο Δημήτριος Χατζής ετών 89, η Μαρία Γιοχάλα, ετών 76, και ο Χαράλαμπος Παπαγεωργίου ετών 91”.

24. Θανάκου Ζαχάρω, **Μαντική από ζώα και πτηνά. Δημοτικά τραγούδια** (σ. 409-422). Τόπος: **Ελευθέριο** Θεσπρωτίας.

Μαντική

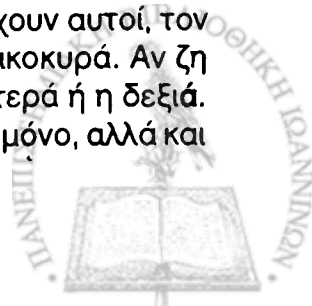
Αράχνη. Γάτα. Κότα. Κόκορας. Κουκουβάγια. Κόρακας. Πρόβατο. Σκύλος.

Παραδείγματα:

-“Όταν η **γάτα** πλένεται προς βορρά, θα έχουμε ξηρασία. Όταν πλένεται προς νότο, θα έχουμε βροχές” (σ. 411).

-“Όταν **μψη κότα** μαύρη την πρωτοχρονιά στο σπίτι, χωρίς να έχει μψη πριν ο γείτονας ή οι συγγενείς, δηλ. πρώτη, τότε θα πεθάνη ο νοικοκύρης του σπιτιού” (σ. 411).

-“Από τα κόκκαλα της **προβατίνας** και ιδίως από την πλάτη μαντεύουν πολλά. Η πλάτη, όπως ξέρουμε, μοιάζει με το τρίγωνο. Η κορυφή όμως του τριγώνου είναι πεπλατυσμένη και παρουσιάζει ένα μικρό βαθούλωμα που συμβολίζει το σπίτι. Όταν το βαθούλωμα είναι κάπως γεμάτο, το σπίτι είναι γιομάτο από καλά. Όταν το βαθούλωμα είναι κάπως μεγάλο το σπίτι είναι άδειο και κάτι θα συμβή, κάποιος θα αρρωστήσει κλπ. Στις δυο πλευρές της πλάτης, στην κόγχη (στην αριστερή και δεξιά) είναι χαραγμένες γραμμές μικρές μία ή δύο. Οι γραμμές αυτές συμβολίζουν το νοικοκύρη και την νοικοκυρά. Τον παππού και τη γιαγιά ή αν δεν υπάρχουν αυτοί, τον πατέρα και τη μητέρα. Δεξιά είναι ο νοικοκύρης και αριστερά η νοικοκυρά. Αν ζη ένας από αυτούς, μόνο τότε μία γραμμή είναι χαραγμένη, ή η αριστερά ή η δεξιά. Όταν ζη π.χ. η γιαγιά και δεν υπάρχει γραμμή στην αριστερή πλευρά μόνο, αλλά και

στη δεξιά πλευρά, η γιαγιά θα πεθάνη και νοικοκυραίοι μένουν τα παιδιά της. Προς την κορυφή της πλευράς, όταν υπάρχουν μικρές τρυπίτσες, αυτές είναι αρραβώνες και γάμος. Όταν υπάρχουν γραμμές χαραγμένες σ' όλη την επιφάνεια της πλευράς, αυτές παριστάνουν τάφους, δηλ. κάποιος θα πεθάνη. Κι όταν η γραμμή είναι κοντά στην κορυφή, μέχρι δύο εκατοστά απόσταση από την κορυφή, τότε ο τάφος είναι μέσα στο σπίτι, αν [είναι] έξω ή εγγίζει στα δύο εκατοστά, ο τάφος είναι μακρινού σου ή στενού σου συγγενούς.

Όταν στο κάτω μέρος της πλευράς υπάρχει ένα κόκκινο χρώμα σαν αίμα, τότε μεγάλος πόλεμος θα γίνη και πολύ αίμα θα χυθή. Ακόμη, όταν υπάρχει μια άσπρη λωρίδα, που αρχίζει σχεδόν από την κορυφή και συνεχίζεται σ' όλη την επιφάνεια της πλάτης, κάποιος θα φύγη από το σπίτι ή κάποιος θα έρθη από τα ξένα που θα είναι μέσα από το σπίτι. Και όταν στην κορυφή δηλ. στο βαθούλωμα που συμβολίζει το σπίτι, υπάρχει τρυπίτσα, αυτή συμβολίζει τάμα" (σ. 413, 415).

Τραγούδια

1. -"Γλυκοχαράζουν τα βουνά κι οι έμορφες κοιμούνται" (πληρ. Χρήστος Νάσκας, 82 χρ.).
2. -"Βουνά μ', να μη χιονίσετε, κάμποι μη παχυνθείτε" (πληρ. Βασιλική Μήτρου, 78 χρ.).
3. -"Θέλετε δένδρα ανθίσετε, θέλετε ξεραθήτε" (πληρ. Βασιλική Μήτρου, 78 χρ.).
4. -"Μαύρο μου χελιδόνι από την Αραβιά" (πληρ. Βασιλική Χήρα, 72 χρ.).
5. Ο Γιάννος και η Βαγγελιώ:
"Ο Γιάννος και η Βαγγελιώ σ' ένα σκολειό πηγαίνουν" (πληρ. Κων/να Αηδόνη, 68 χρ.).
6. -"Πουλάκι το είχα στο κλουβί και το είχα ημερωμένο" (πληρ. Κων/να Αηδόνη, 68 χρ.).
7. -"Ανάθεμα, ποιος μου έριξε τα μάγια στο πηγάδι" (πληρ. Κων/να Αηδόνη, 68 χρ.).

25. Καλαντζής Ευάγγελος, Παντ., **Παράδοση τοπική από τοπωνύμια και παραμύθια ιδιότυπα από γέρους** (σ. 425-441). Τόπος: Κλειστό Άρτης.

Παράδοση

1. Χωρίς τίτλο: "Ο Θεός έστειλε το Χριστό στη γη, για να σώση την ανθρωπότητα από τις αμαρτίες που την περιέζωνε. Αφού ο Χριστός κήρυξε το λόγο του Θεού σε πολλά κράτη, ήλθε και στη Ελλάδα να διδάξη..." (σ. 429).

Πηγή: "Την παράδοση αυτή μου την είπε ο Δήμου Απόστολος, 60 ετών. Σ' αυτόν την είπε κάποιος άλλος το 1936".

Παραμύθι

1. Χωρίς τίτλο: "Ένα παιδί καθώς περνούσε, για να πάη στο σχολείο του από ένα δρόμο, συναντά στο δρόμο ένα μεγάλο ψάρι που προσπαθούσε να καταπιή ένα μικρότερο. Το παιδί βλέποντας τη σκηνή αυτή, έσωσε το μικρό ψάρι από το μεγάλο..." (σ. 431).

Πηγή: "...μου το είπε ο Μπαλαδήμας Δημήτριος ετών 85".

2. Χωρίς τίτλο: “Ήταν κάποτε μια βασιλοπούλα πολύ σοβαρή και ήταν δύσκολο να την κάνη κανείς να γελάση. Ο πατέρας της ο βασιλιάς είπε, ότι, εάν κανείς κατορθώσει και κάνει τη βασιλοπούλα να γελάση, θα την κάνη και γυναικά του...” (σ. 437).

Πηγή: “...μου το είπε ο Μπαλαδήμας Δημήτριος ετών 85”.

26. Καρακώστα Παρασκευή, Σερ., Δημοτικά τραγούδια και παροιμίες από το χωριό Μελισσουργών Άρτης (σ. 445-467). Τόπος: Μελισσουργοί Άρτης.

Τραγούδια

Ερωτικά

1. -“Πέρα σ’ εκείνο το βουνό πούναι ψηλό και μέγα”.
2. -“Χίλια φλοράκια ξόδιασα, αγάπη μου, για σένα”.
3. -“Ποιός σ’ τόπε, δενδρουλάκι μου, δεν σ’ αγαπώ, πουλάκι μου”.
4. -“Μια Γαλαξιδιώπισσα και πάνω μαχαλιώπισσα”.
5. -“Μάννα μ’, κορίτσια πούδα ‘γω, που χόρευαν στ’ αλώνια”.
6. -“Σαν κίνησαν τρεις λυγερές και τρεις καλές νοικοκυρές”.
7. -“Στρομπούλω μου, στ’ αλώνια σου κι όξω στα περιβόλια σου”.
8. -“Μωρή Μαρία του παππά, ποιόν αγαπάς καλύτερα”.
9. -“Μια βλαχοπούλα έπλυνε στα δέντρα στα πλατάνια”.
10. -“Τι με τηράς, όπου γελώ, και λες δεν έχω ντέρτι”.

Κλέφτικα

1. -“Στον Όλυμπο στον Κίσσαβο, στα δυο βουνά στη μέση”.
2. -“Το λεν οι κούκοι στα κλαριά κι οι πέρδικες στα πλάια”.
3. -“Του Κίτσου η μάννα κάθονταν στην άκρη στο ποτάμι”.
4. -“Σαν λάμπ’ ο ήλιος του Μαγιού, τ’ Αυγούστου τα λιοπύρια”.
5. -“Όλες οι καπετάνισσες κι οι καπετανοπούλες”.

Της ξενητιάς

1. -“Τώρα κι ο ήλιος έγειρε κι ο σταυραητός κουρνιάζει”.
2. -“Εψέ π’ απόβρεχε πυκνά και χιόνιζε δροσάτα”.
3. -“Ξενητεμένο μου πουλί και παραπονεμένο”.
4. -“Βουλιούμαι μια, βουλιούμαι δυο, βουλιούμαι τρεις και πέντε”.
5. -“Μάννα, πολλά μαλώνεις με κι εγώ μισέψει θέλω”.

Βλάχικα

1. -“Βλάχα πλένει στο ποτάμι κι άλλη βλάχα τη ρωτάει”.
2. -“Πέντε χιλιάδες πρόβατα πέντε χιλιάδες γίδια”.

Πονετικό τραγούδι

1. -“Κλάψε με, μάννα μ’, κλάψε με, με ήλιο με φεγγάρι”.

Πηγή: “Οι πληροφορίες ελήφθησαν από γυναίκες του χωριού μου περασμένης ηλικίας”.

Παροιμίες

Αναφέρονται 40.

Παραδείγματα:

- “Αρνί που βλέπει ο Θεός, ο λύκος δεν το πιάνει” (σ. 465).
- “Δε σ’ ζήλεψα, νύφ’, τα μαύρα φρύδια, σ’ ζήλεψα τα μαύρα γίδια” (σ.465)
- “Θηλυκό χαϊδεμένο, αρκούδ’ μανιωμένο” (σ. 465).
- “Το χαζό και τον χωριάτη ξένη έγνοια τους κρατάει” (σ. 467).
- “Το παιδί, αν δεν σκούξ’, δεν το β’ζαίν’ η μάνα” (σ. 467).

Πηγή: “Οι πληροφορίες ελήφθησαν από γυναίκες του χωριού μου περασμένης ηλικίας”.

27. Κιτσώνης Ευάγγελος, Σπυρ., Μαντική από ζώα. “Ο Αυγερινός και η πούλια” (παραμύθι), (σ. 471-489). Τόπος: Νάρκισσος Πρεβέζης.

Μαντική

Από έντομα: Αράχνη. Μέλισσα. *Από ζώα θηλαστικά:* Αλεπού. Γάτα. Γουρούνι. Σκύλος. *Από πτηνά:* Κότα. Πετεινός.

Παραδείγματα:

- “Όταν τα **μελίτσια** παίζουν πρωί-πρωί και πηγαινοέρχονται στις κυψέλες τους, θα κάνη καλό καιρό. Το αντίθετο θα συμβή, όταν τα μελίτσια, ενώ έχει προχωρήσει αρκετά η μέρα, δεν βγαίνουν από τις κυψέλες τους” (σ. 475).
- “Όταν το **γουρούνι** παίζη ή πιάνη άχυρα και τα μεταφέρει στη φωλιά του, θα κάνη κακοκαιρία” (σ. 475).
- “Όταν οι **κότες** συγκεντρώνονται ενωρίς το βράδυ στο κοτέτσι, θα κάνη κακοκαιρία” (σ. 497).

Παραμύθι

1. Ο Αυγερινός και η Πούλια: “Μια φορά και έναν καιρό από έναν βασιλιά μιας πολιτείας γεννήθηκαν δύο παιδιά, ο Αυγερινός και η Πούλια. Ήταν και τα δύο όμορφα και χαριτωμένα τόσο που ο βασιλιάς ήταν πολύ ευτυχισμένος γι’ αυτά...” (σ. 477).

Πηγή: “Το παραμύθι αυτό μου το αφηγήθηκε μια γριά από το χωριό μου, η Κασκή Βασιλική, ετών 81 την 3/1/67”.

28. Κολτσιδά Παρασκευή, Μαντική από ζώα, πτηνά και έντομα (σ. 495-509). Τόπος: Κατσικά Ιωαννίνων.

Ζώα και πτηνά: Αλώπηξ. Βάτραχος. Βους. Γάτα. Γίδα. Ίππος. Όνος. Όφης. Πρόβατο. Αγριόγαλλοι. Αγριοπετεινός. Βασιλοπούλι. Βροχοπούλι. Γεράκι. Γερανοί. Γκιώνης. Δεκοχτούρα. Καλογιάννης. Καρακάξα. Κολιός ή γκαίλα. Κόραξ. Κότσυφας. Κούκος. Κουκουβάγια. Κουρούνα. Λαμπαδονούρα. Λάρος ή γλάρος. Μαυροπούλι. Μπεκάτσα. Μπούφος. Πάπια. Πέρδικα. Πετεινός. Περιστέρι, άγριο περιστέρι. Σπίνος. Σπουργίτι. Συκοφάγος. Τρυγόνι. Τσίχλα. Χελιδόνι. Όρνις. *Έντομα:* Αράχνη. Τζίτζικας. Μέλισσα. Μύγα. Μύρμηγκες.

Παραδείγματα:

- “Όταν οι **βάτραχοι** παραλαλούν, βροχήν δηλούν” (σ. 497).
 - “Όταν γκαρίζη το **γομάρι** κατά τους χειμερινούς μήνας, χωρίς να υπάρξει λόγος, θάχουμε κακόν χειμώνα. Όταν περπατώντας σκύψη και αρπάξη ό,τι βρη, και ας είναι φορτωμένο, χειμώνα κακό θα κάνη” (σ. 497).
 - “Αν στην αυλή του σπιτιού βγη **φίδι**, αυτό σημαίνει ότι την επομένη θα βρέξη” (σ. 497).
 - “Όταν οι **σπίνοι** μαζεύονται στην πόρτα του σπιτιού, θα ρίξη χιόνι” (σ. 505).
 - “Όταν λαλούνε τα **τζιτζίκια** από βραδύς, την άλλη μέρα θα κάνη πολλή ζέστη” (σ. 507).
- Πηγή:** “...από τους γονείς μου και χωριανούς μου”.

29. Κοντοπάνος Γεώργιος, Χρ., **Τοπωνύμια και μαντική από τα ζώα** (σ. 515-531). Τόπος: **Ράμια** Άρτης.

Τοπωνύμια

1. “Αγία Παρασκευή” (πληρ. Κων/νος Τόλης, 72 χρ.).
2. “Γκούρα Ράμιας” (πληρ. Ιω. Μπακαγιάννης, 68 χρ.).
3. “Μπρίνιες” (πληρ. Ευθύμιος Ντζαρής, 85 χρ.).
4. “Παλιοκαργιά” (πληρ. Κων/νος Τόλης, 72 χρ.).
5. “Παλιοχώρι-Ασκημάς” (πληρ. Ιω. Μπακαγιάννης, 68 χρ.).
6. “Ράμια”.
7. “Λακοπούλα”.

Μαντική

Αγελάδα. Γάτα. Κότα. Κόκορας. Κουκουβάγια. Κόρακας. Καλιακούδα. Κότσυφας. Πρόβατο. Σκύλος. Σιταροπούλια.

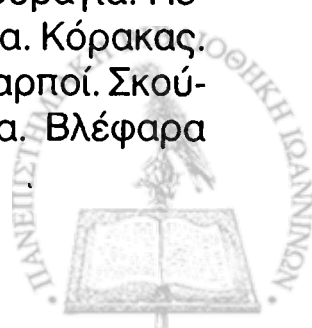
Παραδείγματα:

- “Όταν η **αγελάδα** καταλάβη βροχή και θύελλα, τρέχει μουγκρίζοντας να βρη καταφύγιο” (σ. 527).
- “Αμα περνούν τα **κοράκια** ζευγαρωμένα και σκούζοντας, σε λίγο διάστημα θα έχουμε θάνατο” (σ. 529).
- “Όταν [τα **σιταροπούλια**] στρώνονται χαμηλά στη γη και μαζεύουν χορταράκια κελαηδώντας, θα πέση πολύ χιόνι” (σ. 531).

30. Κοντοπάνου Καλλιόπη, **Δεισιδαιμονίες και προλήψεις. Δημώδεις θρύλοι από χωριά της Ηπείρου, των περιοχών Παραμυθιάς και Ιωαννίνων** (σ. 535-563). Τόπος: περιοχές **Παραμυθιάς, Ιωαννίνων**.

Δεισιδαιμονίες και προλήψεις

Φωτιά. Γάτα. Σκυλί. Κότα. Πετεινός. Ποντικός. Κουκουβάγια. Πεθερά. Φεγγάρι. Σύννεφα. Αράχνη. Αλογόμυγα. Καρακάξα. Κόρακας. Χέρια. Λαιμός. Μύτη. Ψωμί. Δόντια. Επιστροφή. Διπλοί καρποί. Σκούπα. Δρασκέλισμα. Χτύπημα. Μέση. Φτέρνισμα. Κάλτσα. Βλέφαρα οφθαλμών. Λύκος.

Παραδείγματα:

-“Όταν πιάσουν **ποντικό** ζωντανό, πλένονται με νερό και αγιονέρι. Αν τον πιάσουν ψόφιο, τότε εκτός από το πλύσιμο, θα πρέπει να τους ευλογήση και ο παππάς” (σ. 539).

-“Όταν η **καρακάξα** κελαηδήση στην αυλή του σπιτιού, χαμπέρι ή γράμμα θάχουν” (σ. 541).

-“Οι βοσκοί, τα βράδυα που θα κλείσουν τα γιδοπρόβατά τους στα μαντριά και θα καθίσουν στην καλύβα τους, ‘δένουν το στόμα του λύκου’. Παίρνει ένας ένα τσαγκαροσούφλι και κάνει πως τρυπάει την καλύβα. Ένας άλλος του λέει ‘τί κάνεις αυτού;’. Αυτός απαντάει: ‘δένω το στόμα του λύκου’. Αυτό γίνεται τρεις φορές και την τρίτη και τελευταία φορά, το τσαγκαροσούφλι μένει εκεί τσιτωμένο μέχρι το πρωί. Έτσι, ο **λύκος** που τυχόν θάρθη στα μαντριά τους, θάχη το στόμα του δεμένο και δεν θα τους φάη τα γιδοπρόβατά τους. Γι’ αυτό το σκοπό, άλλοι τσιτώνουν, στο γωνολίθι του τζακιού, ένα ανοικτό ψαλίδι, για να μη μπορή ο λύκος να κλείση το στόμα του, όταν θάρθη στα μαντριά τους, αλλά να μείνη ανοιχτό, όπως ανοιχτό είναι το τσιτωμένο ψαλίδι” (σ. 547).

Λαϊκή ιστοριούλα (“για την απόδειξη της αξίας των δεισιδαιμονιών και προλήψεων”, σ. 549).

Χωρίς τίτλο: “Κάποτε ένας αστρονόμος κι ένας γιατρός ξεκίνησαν από την πρωτεύουσα, για να γνωρίσουν την επαρχία...” (σ. 549).

Πηγή: “...μου τη διηγήθηκε ένας γέρο χωρικός”.

Δημώδεις θρύλοι

1. Ο κούκος.
2. Ο Γκιώνης.
3. Ο Γιώργος (νυχτοπούλι).

31. Κόρδας Ελευθέριος, **Ο γάμος όπως γινόταν στη Λάκκα Σούλι** (σ. 567-587). Τόπος: **Λάκκα Σουλίου** Ιωαννίνων.

Το *προξενιό*, η συμφωνία συγγενούς του γαμπρού και της οικογένειας της νύφης: “τον λόγο τον είχαν οι πλησιέστεροι συγγενείς” (σ. 569). Ορισμός του γάμου. *Πέμπτη πριν από το γάμο*: το κόψιμο της “κουλούρας” του γαμπρού στο σπίτι της νύφης για την επικύρωση της συμφωνίας: “Την Πέμπτη, δηλαδή τρεις μέρες μπροστά από την Κυριακή, ο γαμπρός θα στείλη στο σπίτι της νύφης την κουλούρα με έναν θείο του ή τον αδελφό του και εκεί το βράδυ λεν τις τελευταίες κουβέντες και εφόσον συμφωνήσουν, τότε η νύφη σταυρώνει και κόβει την κουλούρα, πράγμα που σημαίνει την επικύρωση του γάμου και ότι η νύφη δέχεται την πρόσκληση του γαμπρού για γάμο” (σ. 569). *Σάββατο βράδυ*: τραπέζι συγγενών και φίλων στα σπίτια της νύφης και του γαμπρού. Επίσης το Σάββατο: Οι κοπέλλες του χωριού απλώνουν την προίκα. Ο βλάμης: “τον βλάμη και τον γαμπρό, από τη στιγμή που πιανόταν βλάμηδες ο ένας για τον γάμο του αλλουνού, τους συνέδεεν βαθμός συγγενείας, διότι, για να πιαστούν βλαμάδες, ορκίζονταν στο Ευαγγέλιο και από την

στιγμή αυτή και πέρα είχαν συγγένεια μεταξύ τους" (σ. 571). Οι πυροβολισμοί. Τα όργανα, το γλέντι του Σαββατόβραδου. Ο νουνός: "...από την στιγμή που ο νουνός φθάνει στο σπίτι, ο νοικοκύρης παύει να έχη τη διεύθυνσι του γάμου. Την έχει ο νουνός" (σ. 573). Τα τραγούδια του τραπεζιού. *Κυριακή πρωί*. Η ετοιμασία του γαμπρού, οι ευχές του πατέρα. Το ψίκι του γαμπρού, η πομπή προς το σπίτι της νύφης. Ο βλάμης με το μπαϊράκι: "Ο βλάμης βαστά το μπαϊράκι με πανί λευκό, διά να φανή ο χαρμόσυνος και σεμνός χαρακτήρας, και στο δρόμο ο κόσμος που θα βλέπη από μακρυά να καταλάβη ότι πρόκειται για χαρά και όχι για κάτι άλλο" (σ. 575,577). Οι καβαλλάρηδες "σιχαρικιαρέ-οι". Υποδοχή του γαμπρού, γλέντι στο σπίτι της νύφης. Η ετοιμασία της νύφης. Το ασήμωμα των παπουτσιών της. Το χτένισμα. Το ξεκίνημα της νύφης: "Τότε ο γαμπρός θα πάη μόνος του να βγάλη την νύφη έξω από το σπίτι της, με αυτό δείχνει ότι τη θέλει. Αν ο γαμπρός δεν πάη να βγάλη τη νύφη έξω από το σπίτι μόνος του έπεται ότι δεν τη θέλει" (σ. 579). Τα αποχαιρετιστήρια τραγούδια. Το ξεπροβόδισμα των μελλονύμφων. Οι "φυλακτάδες" της νύφης, "υπεύθυνοι για την νύφη από την ώρα που φεύγει από το σπίτι της μέχρι το τέλος του γάμου" (σ. 581). Τα μετά τη στέψη, προς το σπίτι του γαμπρού. Το κόψιμο της κουλούρας καθ' οδόν. Η υποδοχή της νύφης από την πεθερά. Το ποτήρι με το μέλι. Το βραδυνό γλέντι: "Η νύφη στέκεται πάντα όρθια δίπλα στο νουνό εις ένδειξιν σεβασμού" (σ. 583). Το τέλος της γιορτής: "Το γλέντι τελειώνει με την εντολή του νουνού...Η εντολή του νουνού είναι κρασί και μεζές που σερβίρεται σε όλους για να πουν τις ευχές τους στο νουνό και στα γαμπρούδια" (σ. 583). Τα τραγούδια του τέλους. Οι ευχές. Ο τελευταίος χορός, του νουνού με τον βλάμη. Τα "πιστρόφια" της νύφης στους δικούς της.

Παρατήρηση συλλογέα: "Περιγραφή του γάμου "στα χρόνια του πατέρα μου" κατά τον πληροφοριοδότη".

Πηγή: "Πληροφοριοδότης ένας γέρος 85 ετών".

32. Κοσμά Βασιλική, Στ., **Δημοτικά τραγούδια του χωριού μου Θεσπρωτικού Πρεβέζης** (σ. 593-607). Τόπος: Θεσπρωτικό Πρεβέζης.

1. -"Τίποτα δεν εξήλεψα εις τον απάνω κόσμο".
2. -"Ανάργια, ανάργια τάριχναν οι κλέφτες τα ντουφέκια".
3. -"Μάννα μ', με κακοπάντρεψες και μ' έδωκες στους κάμπους".
4. -"Εσείς, βουνά της κατοχής, βουνά του Ξηρομέρου".
5. -"Ο Κατσαντώνης κάθονταν ψηλά σε μια ραχούλα".
6. -"Νάταν η μέρα βροχερή, σιαϊνι Μάρκο Μπότσαρη".
7. -"Ποιος είδε πράσινο δενδρί, μαυροματούσα και ξανθή".
8. -"Μάννα μ', με κακοπάντρεψες και μ' έδωκες στον βλάχο".
9. -"Ο Μανώλης κι ο Ντερβίσης κι ο Γιανίτσαρης".
10. -"Όλος ο τόπος ξαστεριά, όλος ο τόπος ήλιος".

11. -“Μπαίνω μέσ’ τ’ αμπέλι σαν νοικοκυρά”.
12. -“Το λεν’ οι Καραμπέριδες κι αυτές οι Ζαγορίσιες”.
13. -“Όλες οι ρούσες είναι δω”.
14. -“Αφήνω γεια στις έμορφες και γεια στις μαυρομάτες”.
15. -“Με γέλασε μια χαραυγή τ’ άστρι και το φεγγάρι”.
16. -“Όσο είν’ το ύψος τ’ ουρανού, το βάθος της θαλάσσης”.
17. -“Πέρα σε κείνο το βουνό το κορφιανταριασμένο”.
18. -“Σαράντα πέντε Κυριακές κι εξήντα δυο Δευτέρες”.
19. -“Δεν είναι κρίμα κι άδικο, Βασίλω αρχόντισσα”.

Πηγή: “...όπως άκουσα αυτά από ανθρώπους του χωριού μου. Υπαγόρευσαν κατά σειράν από 1-15 Απόστολος Κοσμάς, ετών 82 εκ Θεσπρωτικού, 16-18 Περικλής Ζορμπάς, ετών 77 εκ Θεσπρωτικού, 19 Αλέξιος Πανταζής ετών 73 εκ Θεσπρωτικού”.

33. Κουρή Ελένη, Παραμύθια (σ. 611-631).

Τόπος: Άγιοι Θεόδωροι Λευκίμης Κερκύρας.

1. Ο Φιωρεντίνος: “Μια φορά και έναν καιρό ήταν ένας βασιλιάς που είχε κατσίδα. Μια μέρα εβγήκε περίπατο, για να ξεσκάσει. Εκεί που γύριζε, βλέπει ένα ψαρά και πάει κοντά του...” (σ. 613).
2. Η Μαρούλα: “Μια φορά και έναν καιρό ήτανε τρεις γειτόνισσες και στεκότανε στον ήλιο και κουβεντιάζανε, για να πάνε στο λόγγο να κόψουνε ξύλα. Η μια από αυτές τις γυναίκες ήτανε γκαστρωμένη...” (σ. 619).
3. Ο βασιλιάς και οι τρεις αδελφές: “Μια φορά και έναν καιρό σε κάποια μακρινή χώρα ζούσανε τρεις αδερφές. Το σπίτι τους ήτανε μέσα στο δάσος κι ένα βράδυ το χειμώνα καθόντανε και κουβεντιάζανε και λέγανε ότι, αν πάρη καμμιά από αυτές το βασιλόπουλο, θα του κάμη τρία παιδιά, τον ήλιο, την πούλια και τον αυγερινό...” (σ. 627).

Πηγή: “...όπως τ’ άκουσα από μια γυναίκα του χωριού μου, τους Αγίους Θεοδώρους Λευκίμης Κέρκυρα, ηλικίας 80 ετών”.

34. Κουτσός Νικόλαος, Αριθμητικά τραγούδια. Λαϊκός αλφάβητος της αγάπης. Χορός (το καγκελλάρι). Παράδοση και τοπωνύμια (σ. 637-655). Τόπος: Πλατανούσα Ιωαννίνων.

Αριθμητικά τραγούδια

1. -“Ένα είν’ το αηδονάκι”.
2. -“Ένα, μάννα μ’, ένα”.

Αλφάβητος της αγάπης

-“Άλφα μου μικρή μεγάλη / σαν και σένα δεν είν’ άλλη”.

Αριθμητικό παιδικό παιχνίδι

-“Πρώτη ελιά/Δευτέρα με τα κλαριά/Τρίτη μοναχή...”.

Χορός

Το καγκελλάρι: “Το καγκελλάρι είναι ένας περίεργος χορός, που χορεύεται σε

πολλές εκδηλώσεις του λαού, ιδίως τις ημέρες του Πάσχα. Το τραγουδούν όσοι χορεύουν και πολλές φορές χωρίς όργανα. Ο χορός αποτελείται περίπου από 100 άτομα, που σχηματίζουν ένα ημικύκλιο αρχικά. Μετά ο πρώτος που σέρνει το χορό, αλλάζει πορεία, γυρίζοντας προς τα πίσω χωρίς να βλέπη ο ένας τον άλλον και έπειτα έρχονται στην κανονική ημικυκλική μορφή. Χορεύουν πάλι το ίδιο και μετά μένουν συνήθως οι νέοι και παίζουν διάφορα παιχνίδια χορεύοντας και τραγουδώντας. Το τραγούδι το λέει ο πρώτος και το παίρνουν κατά ομάδες οι άλλοι".

Τραγούδι

-“Καγκελάρι το χορό, είμαι ξένος και θα ιδώ” (σ. 651, 653).

Παράδοση

Αφορά θαύμα του Αγίου Κωνσταντίνου.

Πηγή: “...όπως το είπε η γιαγιά μου”.

Τοπωνύμια

1. “Στη χρυσή σαρμανίτσα”.

Πηγή: “...όπως μου το είπε ο πατέρας μου”.

35. Κόφφας Χαρίλαος, Α΄ Προλήψεις και δεισιδαιμονίες που πιστεύουν οι άνθρωποι του χωριού μου για τον ξενητεμό, Β΄ Έθιμα του χωριού μου για την Πρωτοχρονιά. Προλήψεις Πρωτοχρονιάς (σ. 657-665). Τόπος: Διάσελλο Άρτης.

Προλήψεις

Καταγράφονται έξι προλήψεις που αφορούν τη συμπεριφορά του ξενητευόμενου και δύο προλήψεις των δικών του ανθρώπων την ημέρα που φεύγει από τον τόπο του.

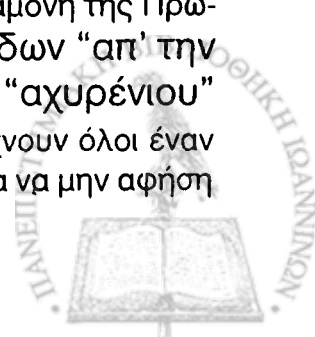
Παραδείγματα:

- “Εκείνος που ξενητεύεται, φεύγει απ’ το σπίτι τα χαράματα, να μην τον δη κανένας. Τους συγγενείς του τους έχει αποχαιρετήσει από προηγούμενη μέρα. Φεύγει πρωί απ’ το σπίτι, για μην τον δουν ‘κακά μάτια’ και δεν πάει καλά η δουλειά του στην ξενιτιά” (σ. 659).

- “Για να πάη καλά η δουλειά και να γυρίση γρήγορα ο ξενητεμένος, χύνουν στην πόρτα του σπιτιού -μόλις ξεκινήσει- νερό και λένε ‘όπως τρέχει το νερό, να τρέξουν και τα καλά στην ξενιτιά’ ” (σ. 661, 663).

Έθιμα και Προλήψεις για την Πρωτοχρονιά

Η καθαριότητα των σπιτιών.: “Ο καινούργιος χρόνος πρέπει να τα βρη όλα καθαρά και τακτοποιημένα. Αν βρεθούν ακαταστασίες, τότε όλη η χρονιά δεν θα πάει καλά. Γι’ αυτό όλες οι ετοιμασίες πρέπει να τελειώσουν την παραμονή της Πρωτοχρονιάς” (σ. 663). Άνοιγμα των παραθύρων και των εισόδων “απ’ την Ανατολή” για την έλευση του νέου χρόνου. Κάψιμο του “αχυρένιου” ανθρώπου: “Το βράδυ της παραμονής της Πρωτοχρονιάς φτιάχνουν όλοι έναν αχυρένιο άνθρωπο -αυτός είναι ο παλαιός χρόνος- και τον καίνε, για να μην αφήση

πίσω του καμμία πίκρα" (σ. 663). Προσφορά αγαθών στη βρύση με τρεχούμενο νερό: "Πρωί πρωί την Πρωτοχρονιά πηγαίνουν και αφήνουν σε βρύση με τρεχούμενο νερό, σιτάρι, όσπρια, τυρί, βούτυρο. Αυτό θα πη 'όπως τρέχει το νερό, να αφθονούν και τα εισοδήματα όλη τη χρονιά' " (σ. 663). Ράντισμα με αμίλητο νερό και σκόρπισμα άμμου στο σπίτι: "Με το νερό ραντίζουν το σπίτι, για να είναι πάντοτε αγνό όπως το νερό που είναι αγνό. Την άμμο την σκορπάνε στην πόρτα και λένε: "όσους κόκκους έχει η άμμος, τόσα καλά να φέρη ο καινούργιος χρόνος" (σ. 663,665). Για ευετηρία και καλή τύχη: Το αντίκρουσμα του πρώτου ανθρώπου. Το αντίκρουσμα γιατρού. Διαπληκτισμοί. Μουσαφίρηδες και γλέντια. Καινούργια φορέματα. Κλέψιμο τη φωτιάς από τη γειτονιά: "Ανήμερα την Πρωτοχρονιά κλέβουν φωτιά απ' τη γειτονιά. Όποιος τα καταφέρει να κλέψη την φωτιά, χωρίς να τον ιδούν οι άλλοι μέσα στο σπίτι, θεωρείται τυχερός. Έκλεψε την τύχη του άλλου" (σ. 665).

36. Κρανάς Γεώργιος, Κων., **Ο Αχυρένιος ή Αχεριένιος**. (σ. 669-683). Τόπος: Βόνιτσα Αιτωλοακαρνανίας.

Τι είναι ο αχυρένιος: "Ο αχυρένιος είναι το δρώμενον που συμβαίνει την Καθαράν Δευτέραν, συνήθως το απόγευμα, εις την Βόνιτσα Αιτωλοακαρνανίας. Μια αποκριάτικη πομπή που διατρέχει τους δρόμους της πόλεως. Δέον να σημειωθή ότι την ημέραν της Απόκρεω εις την Βόνιτσα δεν λαμβάνει χώραν ουδέν αποκριάτικον γεγονός...Ο αχυρένιος είναι ένα κατασκευασθέν ομοίωμα ανθρώπου. Αποτελείται από ένα ξύλινον σταυρόν, όστις αντιπροσωπεύει την σπονδυλικήν στήλην και τα χέρια του. Πέριξ αυτού του σταυρού είναι καλώς προσκεκολλημένα άχυρα. Εις το επάνω μέρος στηρίζεται η αχυρένια κεφαλή του φέροντας καπέλον και προσωπίον μορφής ανθρώπου. Το στήθος και τα χέρια του είναι καλυμμένα με ένα σακκάκι. Τα δε κάτω σκέλη του, η μέση του και τα πόδια του είναι καλυμμένα με ανδρικό παντελόνι" (σ. 671).

Τα κύρια πρόσωπα της πομπής: 1. Ο αχυρένιος Γρηγόρης. 2. Η μητέρα του αχυρένιου. 3. Ο ιερεύς. 4. Ο ιατρός. 5. Άλλα μέλη. 6. Οι νεόνυμφοι. 7. Η πορεία της πομπής και τα γεγονότα. Σχολιασμός του εθίμου: "Το έθιμο συμβολίζει τον θάνατον και την γέννησιν. Ο μεν θάνατος συμβολίζεται με την πρώτην ομάδα των μασκαρεμένων και η γέννησις με την δευτέραν ομάδα των νεονύμφων. Απ' αυτό έμεινε και η παροιμία τύπου κατάρας που δίδουν πολλοί εις την Βόνιτσα εις στιγμάς που κάποιος ενεργεί με κίνδυνον της ζωής του ή εις βάρος κάποιου άλλου, από τον οποίον θα κινδυνεύση να διαπομπευθή. Π.χ. 'Κάτσε καλά, μην πάθης σαν το Γληγοράκι' (ομοιοπάθεια), 'Κάτσε καλά μη σε φέρουν σαν τον αχυρένιο'. Άλλοτε είχαν και πανώ με τας επιγραφάς, όπως καθαρά φαίνονται εις την φωτογραφίαν 'Γρηγόρης', 'Προς τον αδικοχαμένον Γρηγόρην' κ.τλ. Μετά το κάψιμο του Γρηγόρη ο κόσμος διαλύεται" (σ. 683).

Παρατίθενται 3 ασπρόμαυρες φωτογραφίες.

37. Κρικώνη Αικατερίνη, Δημοτικά τραγούδια (σ. 689-709). Τόπος: Μιχαλίτσι Ιωαννίνων.

1. -“Σαράντα πέντε Κυριακές κι εξήντα δυο Δευτέρες” (“Το άκουσα τραγουδώντας το από την Μπουπουγιάννη Αικατερίνη”, σ. 691).
2. -“Πήγαινα το δρόμο δρόμο, το στενό το μονοπάτι” (“Το άκουσα τραγουδώντας από την ίδια. Το έλεγαν δε όταν ο γαμπρός πήγαινε να πάρη τη νύφη”, σ. 691).
3. -“Τριών μερώνε νιόγαμπρος, δώδεκα χρόνων σκλάβος” (“Το άκουσα τραγουδώντας από τον Κοσμά Γεώργιο, ετών 83”, σ. 693).
4. -“Ο Γιάννος πόχει τόνομα, πόχει όμορφη γυναίκα” (“Το άκουσα τραγουδώντας από την Μαρία Καλαμπόκη ετών 65”, σ. 697).
5. -“Συντάζονταν, μαζώνονταν του κόσμου οι αντρειωμένοι” (“Το άκουσα από την ίδια. Το τραγουδούσαν και το χόρευαν όλοι μαζί οι χωριανοί την πρώτη ημέρα της Λαμπρής”, σ. 697).
6. -“Του Κώστα η μάννα χαίρεται, του Κώστα καμαρώνει” (“Το άκουσα απαγγέλλοντας από τον Δημήτριο Κρικώνη, ετών 72”, σ. 695).
7. -“Μικρό πραματευτόπουλο ξεβγαίνει από την πόλη” (“Το άκουσα τραγουδώντας από τον ίδιο. Το τραγουδούσαν δε όταν χόρευε κανένας ξένος”, σ. 701).
8. -“Ο Γιαννακός κι η Μαρουδιά σ’ ένα σχολειό πηγαίνουν” (“Το άκουσα τραγουδώντας από την Ελένη Κρικώνη, ετών 60”, σ. 701).
9. -“Κίνησαν τα καράβια τα ζαγοριανά” (“Το άκουσα τραγουδώντας από την Λαγού Ευθαλία, ετών 75”, σ. 703).
10. -“Πού ήσουν πουλί, πουλάκι μου” (“Το άκουσα απαγγέλλοντας από την ίδια”, σ. 705).
11. -“Μες του Γιωργάκη την αυλή, Γιωργάκη-Γιωργάκη” (“Το άκουσα απαγγέλλοντας από την ίδια”, σ. 707).

38. Λάμπρης Λάμπρος, Γεωρ., Α΄ Το καγκελάρι. Β΄ Μαντική από ζώα (σ. 713-733). Τόπος: Ροδαυγή Άρτης.

Το καγκελάρι

Παρατίθεται το κείμενο του τραγουδιού:

“Τέτοια ώρα ήταν εψές τέτοια και παραπροψές”.

Σύντομη ιστορία του χωριού, που έχει την αρχή του στην αρχαιότητα: “Επειδή γνωρίζω ότι κανείς δεν θα καταλάβει το τραγούδι αυτό, ακούοντάς το μόνο, θα αναφέρω μερικά που έχουν σχέση με το τραγούδι. Δηλαδή θα πω λίγα για την ιστορία του χωριού και θα κάνω μερικές εξηγήσεις στο κείμενο του τραγουδιού” (σ. 717). Αναφορά επίσης σε τοπωνύμια και παραδόσεις που συνδέονται με αυτά:

1. “Γυναίκες”.
2. “Τα δυο παιδάκια”.
3. “Φλιτούρης”.

“Ο χορός εγίνετο από τους άνδρες του χωριού και έσερνε δηλαδή οδηγούσε αυτόν ο Μπαϊραχτάρης του χωριού, δηλ. ο μεγαλύτερος είτε από χρόνια είτε από δύναμη στρατιωτική δηλαδή οπλαρχηγός. Στη μέση του χορού κάθονταν χρυσός αητός, όπως μας λέει το τραγούδι. Επινοεί (sic) άλλον αρχηγόν που έδιδε τα συνθήματα. Όλο το τραγούδι έχει αλληγορική σημασία και ιδρύθη (sic) από τους Έλληνες για λόγους πολεμικούς, επειδή οι Τούρκοι απαγόρευαν σ’ αυτούς κάθε συγκέντρωση. Επέτρεπαν μόνο λίγες συγκεντρώσεις παρουσία αυτών και να χορεύουν παρουσία του Μουχτάρη, δηλαδή του Τούρκου άρχοντα του χωριού...Είναι χορός αργός, με δυο βήματα μπροστά και ένα πίσω και εχορεύετο τότε από 300-400 φουστανελλάδες” (σ. 723, 725). Ακολουθεί λεπτομερής περιγραφή του χορού. Πότε χορεύεται το καγκελάρι: “...οι χωριανοί σε κάθε πανηγύρι και ιδίως στο πανηγύρι της Αγίας Παρασκευής κατά το ηλιοβασίλεμα της 26 Ιουλίου όλοι χορεύουν το καγκελάρι πιασμένοι στην αρχή οι άνδρες και τα παιδιά και πίσω οι γυναίκες. Τον χορό σέρνει για μπαϊραχτάρης ή ο πιο γέρος του χωριού ή ο παππάς ή ο πρόεδρος” (σ. 727).

Πηγή: “Οι πληροφορίες ελήφθησαν από πολλούς χωρικούς και ιδίως γέρους και γριές του χωριού μου, γιατί τα λόγια και η ιστορία του τραγουδιού έχουν σχέση με το χωριό μου”.

Μαντική

Αλογόμυγα. Αράχνη. Γάτα. Καρακάξα. Κότα. Κουκουβάγια. Κόρακας. Μύγα. Ποντικός. Πρόβατα. Σκύλος. Χελιδόνι. Φίδι. Ψάρι.

Παραδείγματα:

-“Όταν [αλογόμυγα] έρθη στο πρόσωπο και καθίση, κάποιος θα σε φιλήση ή θα φιλήσης άλλον” (σ. 729).

-“Όταν [η κουκουβάγια] λαλή στα δένδρα, θα κάνη ήλιο, αν [λαλή] στη φωλιά της, θα βρέξη. Αν λαλή στο σπίτι, κάποιος θα πεθάνη. Μόλις λαλεί στο σπίτι της λένε: ‘Μπα, Παναγιά μου, να φάη το κεφάλι της’ ” (σ. 731).

-“Όταν [τα ψάρια] πετάζονται έξω από το νερό, θα βρέξη” (σ. 733).

Πηγή: “Οι πληροφορίες ελήφθησαν από διάφορους ανθρώπους, χωρικούς και μη”.

39. Μακρής Ναπολέων , Στ., Α΄ Τα ελληνικά κάλαντα. Β΄ Δημοτικά τραγούδια παρμένα από τους συγχωριανούς μου (σ. 737-751).

Τόπος: Σιάτιστα Κοζάνης και Κωστακιοί Άρτης.

Έθιμα των Χριστουγέννων. Τα κάλαντα.

Στη Σιάτιστα

Τα “κόλιαντα”, κυρίαρχα στα εορταστικά χριστουγεννιάτικα έθιμα. : “Ήρθαν, παιδιά μ’, τα κόλιαντα/κι όλοι να ‘τοιμασθήτε”. Οι φωτιές: “Στο διάστημα αυτό [των εορταστικών ημερών, πολλές φορές στα σταυροδρόμια και τις πλατείες μαζεύονται λόφοι ολόκληροι από σκληρές κλιμασίδες, κλωνάρια δένδρων και φρύγανα φερμένα από το γειτονικό δάσος. Μόλις νυχτώση, τα παιδιά φυσικοί πρωτοπόροι σε κάθε χαρά, ανάβουν φωτιές. Όταν τα μεσάνυχτα σβήσουν οι φωτιές, και οι νοικοκυραίοι μαζευτούν στα ζεστά τους τζάκια, τα παλληκάρια του

χωριού θα συνταχθούν παρέες-παρέες και θα τραβήξουν ως τις πιο μακρινές γειτονιές της πόλεως, λέγοντας στα σπίτια τα καθιερωμένα τραγούδια" (σ. 740). **Ευχετικά τραγούδια:** "Να ζήσης χρόνους εκατό και να τους απεράσης".

Στην Ήπειρο

Το πάντρεμα της φωτιάς. Τα επαινετικά κάλαντα: "...που αποβλέπουν στην είσπραξη γενναίου πρωτοχρονιάτικου φιλοδωρήματος" (σ. 741): "Κυρά μ', τη θυγατέρα σου/κυρά μ', την ακριβή σου".

Επίσης: "Άγιος Βασίλης έρχεται από την Καισαρείαν".

Τραγούδια

1. Η ασημόκουπα: "Σ' αυτήν την ασημόκουπα θέλω να πιω πέντε έξι" (χορός τσάμικος, "Μου το είπε ο Συγγούνας Κων/νος, 65 ετών").
2. -"Κάτω στα δασιά πλατάνια στην κρυόβρυση" ("...όταν πηγαίνουν να πάρουν τη νύφη", "παρμένο από τον ίδιο").
3. Βασίλω: "Δεν είναι κρίμα κι άδικο, δεν είναι αμαρτία" (καθιστό, "παρμένο από το ίδιο άτομο).
4. Οδυσσέας Ανδρούτσος: "Οδυσσέα μ', πού ξεχείμαζες τον φετεινό χειμώνα" (κλέφτικο, "παρμένο από τον Νάκο Παναγιώτη, 60 ετών).
5. Τριανταφυλλιά: "Άσπρη τριανταφυλλιά, κόκκινη μουρ' νεραντζιά" ("από το ίδιο άτομο παρμένο").
6. -"Τριανταφυλλάκι μου κόκκινο κι αρόδι μου βαμμένο" ("από τον ίδιο").
7. Τα μαύρα μάτια: "Μην το ξεχνάς το φίλημα κι αυτά τα μαύρα μάτια" (καθιστό, "...μου το είπε η Παντούλα Ευαγγελία").
8. Η τάβλα: "Σε τούτην τάβλα πούμαστε, μωρέ, σε τούτο το τραπέζι" ("μετά το φαγητό στο γάμο", "...παρμένο από την ίδια").
9. -"Μαραθήκαν τα κλαριά, τα φύλλα απ' τα δένδρα" (καθιστό, του τραπεζιού, "παρμένο από την ίδια").
10. - "Όλα τ' αμπέλια τάψαξα κι όλα τα περιβόλια" (τσάμικο, από την ίδια").
11. Παναγιωτούλα: "Πήρεν ο Μάρτης δώδεκα κι ο Απρίλης δεκαπέντε" (του τραπεζιού, "μου το είπε ο Τσώλης Ιωάννης, ετών 53).

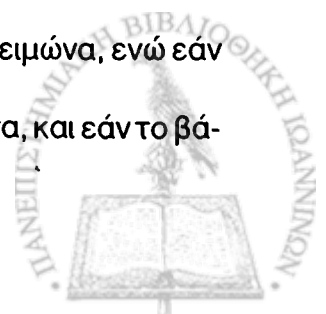
40. Ματζίλα Ευαγγελή, Ιω., **Μαντική από ζώα (θηλαστικά, πουλιά, κ.λπ.)**, (σ. 755-763). Τόπος: Χουλιαράδες Ιωαννίνων.

Αγελάδες. Αγριοκόκορας. Αράχνη. Αγριόχηνες. Βάτραχος. Γάτα. Γουρούνι. Κότα. Κοράκια. Κούκος. Καρακάξα. Κουκουβάγια. Μύγα. Όρνιο. Πετεινός. Πέρδικες. Πουλιά. Πρόβατα. Σπουργίτια. Τριζόνια. Φίδι. Φραγκόκοτες. Χελιδόνια.

Παραδείγματα:

- "Όταν ο **αγριοκόκορας** λαλή σε μέρος ανήλιο, τότε θα κάνη χειμώνα, ενώ εάν λαλή σε μέρος προσήλιο, θα κάνη καλό καιρό" (σ. 757).

- "Τη στιγμή που μία **κότα** του σπιτιού λαλεί, τότε ζυγίζουν την κότα, και εάν το βά-

ρος της είναι μονός αριθμός, τότε πρόκειται να συμβή κάτι καλό, ενώ, εάν το βάρος της είναι αριθμός ζυγός, τότε πρόκειται να συμβή κάτι κακό, και ιδίως θάνατος, διά τούτο και επικρατεί σήμερον να σφάζουν την κότα" (σ. 759).

-“Εάν σε ένα σπίτι βρεθούν **τριζόνια**, τότε λένε ότι πλούτος θα πέση εις το σπίτι τούτο” (σ. 763).

Πηγή: “Η συλλογή του θέματος έχει γίνει από αρκετές γυναίκες του χωριού μου”.

41. Μαργώνης Γρηγόριος, Κων., **Δημοτικά τραγούδια απ’ την περιοχή των Τζουμέρκων** (σ. 767-775). Τόπος: Γραικικό Άρτης και Ραφταναίοι Άρτης.

1. Μανουσάκια: “Εμένα η μάννα μ’ έστειλε να μάσω μανουσάκια”.
2. -“Σαράντα πέντε Κυριακές κι εξήντα δυο Δευτέρες”.
3. -“Νεραντζούλα φουντουμένη, πούναι τ’ άνθη σου”.
4. -“Στάζουν τα κεραμίδια σου/τα μάτια και τα φρύδια σου”.
5. -“Αναστασιά από τ’ Άγραφα, τι μας κουνάς το χέρι”.
6. -“Πέρα σ’ εκείνο το βουνό και στ’ άλλο παραπέρα, μικρή βλαχοπούλα μου”.
7. -“Πέρα σε κείνο το βουνό το κορφιανταριασμένο”.
8. Δημήτρω: “Για σήκ’ απάνω, Δημήτρω μ’, κι άλλαξε”.
9. -“Κάτω στο μερή τ’ αμπέλι/πέρασε ένα καλοκαίρι”.
10. -“Βασιλικό μου τρίκλωνο και πατοφυλλιασμένο”.
- 11.- “Μια βλάχα, μια παλιόβλαχα και μια κυρά γυναίκα”.
12. Καμμιά μάννα μη στείλη στην ξενητιά παιδί:
“Ήτανε πρωί, η πέρδικα λαλεί”.
13. Ο ξενητεμένος: “Μια κόρη, μια Βουλιώτισσα, μια μικροπαντρεμένη”.
14. -“Μια κόρη απ’ τη Λειβαδιά, δάφνη κιτρολεμονιά, και μια από τη Θήβα”.
15. Πανάγιω: “Σαββάτο μέρα κίνησε να πάη στα γονικά της”.
16. Της Μάρως: “Τρία σύγνεφα σηκώνονταν, τα τρία αράδα-αράδα”.
17. -“Πούησαν, Παναγιωτούλα μου, και λείπεις τόσην ώρα”.

Πηγή: “Τα τραγούδια είναι παρμένα από τα χωριά των Τζουμέρκων Γραικικό και Ραφταναίους. Άλλα μεν εξ αυτών άκουσα και έγγραψα τραγουδώντας τα και άλλα απαγγέλλοντάς τα. Πληροφοριοδότες 1. Μιχαήλ Ι. Μπόβολος, ετών 84, 2. Σπυριδούλα Χ. Μπουρνάκα, ετών 76”.

42. Μιχαλοπούλου Ηλέκτρα, **Έθιμα και παραδόσεις της Πρωτοχρονιάς από την Νεάπολη Βοΐου Κοζάνης** (σ. 779-795).

Τόπος: Νεάπολη Βοΐου Κοζάνης.

Οι βασιλόπιτες: “Οι βασιλόπιττες γίνονται όχι μόνον με δύο φύλλα, αλλά επάνω από 17 φύλλα, τα οποία οι νοικοκυρές από την προηγούμενη ημέρα τα ανοίγουν με μεγάλη προσοχή, τα απλώνουν κάπου, για να πάρουν να στεγνώνουν και μετά αρχίζουν να τα βάζουν με σειρά μέσα στο ταψί, αφού ενδιάμεσως ραντίσουν και ένα μείγμα που έχουν δίπλα τους σ’ ένα πιάτο και το οποίο αποτελείται από λίγο νερό, λίπος, τυρί και λίγο τραχανά” (σ. 783). Μαντείες για τον καινούργιο χρόνο.

Πράσινα φύλλα και κλαδιά στη φωτιά: “Η γιαγιά του σπιτιού, που συνήθως σηκώνεται πρώτη στο σπίτι, ανάβει την φωτιά. Σιγά-σιγά σηκώνονται και τα άλλα μέλη της οικογένειας. Για κάθε έναν που πλησιάζει στο τζάκι, η γιαγιά πετάει και ένα πράσινο φύλλο στα αναμμένα κάρβουνα. Αν το φύλλο πεταχθή με θόρυβο, αυτό σημαίνει πως το πρόσωπο αυτό θα περάσει καλά αυτή τη χρονιά. Αν όμως καή, χωρίς να πεταχθή, σημαίνει ότι θα σβήση και το πρόσωπό του αυτή τη χρονιά” (σ.783,785). Το πρώτο συναπάντημα, οι γεροδεμένοι και οι αρρωστιάρηδες. Το καλό “ποδαρικό” για την παραγωγή και την προκοπή του σπιτιού, άρρενες και θήλεις: “Αν μπη αρσενικός, τα αρνιά και τα κατσίκια που θα γεννηθούν, θα είναι αρσενικά, αν μπη θηλυκός, κορίτσι ή γυναίκα, θα είναι θηλυκά” (σ.785). Οι βασιλοκουλούρες και το πέρασμά τους από τα κέρατα των βοδιών και των κριαριών: “Από την παραμονή έχουν ζυμωθή οι βασιλοκουλούρες, που τώρα τις περνούν στα κέρατα των βοδιών και των κριαριών. Τα ζώα, καθώς είναι φυσικόν, ενοχλούνται και την πετούν χάμω. Από την κατεύθυνση που θα έπαιρνε πέφτοντας η κουλούρα, προμάντευαν πού θα ήταν καλύτερη η παραγωγή” (σ. 785,787). Ο εκκλησιασμός. Οι πρωτοχρονιάτικες μεταμφιέσεις της νεολαίας (Αη Βασίλης, γαμπρός, νύφη, γιατρός, κουδουνάς, ταμίας). Το τραγούδι της Πρωτοχρονιάς μετά τη λειτουργία: “Μόλις λοιπόν βγή έξω όλος ο εκκλησιαζόμενος κόσμος, οι μασκαρεμένοι αρχίζουν να λένε με χαρά και κέφι το τραγούδι του Αγίου Βασίλη και της Πρωτοχρονιά: “Αρχιμηνιά κι αρχιχρονιά/ψηλή μου δεντρολιβανιά” (σ. 787). Το γλέντι στην πλατεία. Συγκέντρωση χρημάτων για βοήθεια στο χωριό. Επισκέψεις και τραγούδια των νέων στα σπίτια του χωριού.

Τραγούδια (κατά περίπτωση):

1. -“Σ’ αυτό το σπίτι το ψηλό”.
2. -“Ξενητεμένο μου πουλί και παραπονεμένο” (στα σπίτια που έχουν ξενητεμένο).
3. -“Μέσα σε τούτην την αυλή/τη μαραμαροστρωμένη” (στο σπίτι του τσέλιγγα).
4. -“Η μάνα πόχει ένα γιο/το μόνον κανακάρη” (στις οικογένειες που έχουν παιδιά μαθητές).
5. -“Εδώ έχουν κόρη για παντριά, κόρη για αρραβώνα” (στα σπίτια με ανύπαντρες κοπέλλες).
6. - “Σαν κίνησε ο νιούτσικος να πάη ν’ αρραβωνιάση” (στα σπίτια με ώριμα αγόρια).
7. -“Του κασιδιάρη τ’ άλογο/στη βατσινιά δεμένο” (όταν μια νοικοκυρά δεν ανοίγει την πόρτα της).

Στη συνέχεια: Το πρωτοχρονιάτικο μεσημεριανό τραπέζι. Το σταύρωμα της βασιλόπιτας, το μοίρασμά της, το τυχερό νόμισμα. Τα χαρτιά.

Πηγή: “Πληροφορίες παρά του κ. Νικολάου Σταθοπούλου, ετών 76”.

43. Μουμουλίδου Ηλέκτρα, Συλλογή από παλιά γιαννιώτικα τραγούδια (σ. 799-808). Τόπος: Ιωάννινα.

1. Της κυρα-Φροσύνης: “Τ’ ακούσατε τι γίνηκε στα Γιάννενα στη λίμνη” (για τον πνιγμό της ωραίας Γιαννιώτισσας, αγαπημένης του Μουχτάρ και του Αλή Πασά).
2. Η Σουλεϊμάν Πασσίνα:
“Ποιος θέλ’ ακούση σκούσματα και μαύρα μοιρολόγια” (για το θρήνο της Σουλεϊμάν Πασσίνας, όταν οι Τούρκοι σκότωσαν τον Έλληνα άντρα της).
3. Υποδοχή του Ιμήν-Πασά:
“Εσύ, ωραία και καλή, που πλέκεις τα μαλλιά σου” (με αφορμή την είσοδο του Ιμήν-Πασά στα Ιωάννινα, όταν διορίστηκε τοπάρχης).
4. Επίσκοπος Σεραφείμ (Φαναρίου):
“Του Φαναριού τον ‘πίσκοπο, τον Γεροσεραφείμη” (για τον επίσκοπο Φαναρίου Σεραφείμ που θανατώθηκε από τους Τούρκους ως συνεργάτης του Διονυσίου του Σκυλοσόφου).
5. -“Φέρτε ξυράφια διαλεχτά μέσ’ από την Ολλάνδα” (κατά το ξύρισμα του γαμπρού).
6. Το τραγούδι της Ευδοκιάς: “Μάννα με τους εννιά υιούς και με την Εύδο δέκα”.
7. Το τραγούδι της Αναστασιάς:
“Κάτω στον πέρα μαχαλά, στον πέρα και στον δώθε”.
8. Η Συροπούλα: “Σωπάτε, όλα τα βουνά, και μη παραπονιέστε”.
9. -“Όταν ήμουν μικρό/ήμουν προσεχτικό” (αποκριάτικο, από τη γειτονιά της Σιαράβας).
10. -“Κάτ’ θα σας πω, κάτ’ θα σας πω/κάτ’ γίνκει το 98” (αποκριάτικο, από τη γειτονιά της Σιαράβας).
11. -“Θα σας πω ένα χαρλί/για τον Πέρλα του Νταή” (αποκριάτικο, από τη γειτονιά της Σιαράβας).

Πηγή: “...όπως μου τα διηγήθηκαν συγγενείς και γνωστοί άνθρωποι περασμένης ηλικίας. Είναι δε τόσο παλιά που τα περισσότερα τα θυμόντουσαν και εκείνοι από τους προγενεστέρους τους”.

44. Μουσελίκης Ελευθέριος, Παραμύθια και έθιμα της παραμονής των Χριστουγέννων (σ. 811-829). Τόπος: Παραμυθιά.

Παραμύθια

1. Χωρίς τίτλο: “Μια φορά και έναν καιρό ήταν και δεν ήταν. Ήταν ένας παππας και μια παππαδιά. Είχαν ένα παιδί για παντριά. Το αρραβώνιασαν και ήρθε ο καιρός να το παντρέψουν. Μαζεύτηκαν όλοι οι φίλοι και ξένοι. Ήρθε η ώρα να παν να πάρουν τη νύφη...” (σ. 819).
2. Χωρίς τίτλο (δεν πρόκειται για παραμύθι, αλλά για ανέκδοτο):
“Μια φορά και έναν καιρό ένας φτωχός αλλά δουλευτής Σουλιώτης πήγε για λάδι στο Τσιάμικο. Επειδή δεν ήθελε να ντροπιασθή ότι δεν ξέρει τα αρβανίτικα, έκανε πως τα ήξερε όλα...” (σ. 823).

3. Χωρίς τίτλο: “Μια φορά και έναν καιρό ήταν τρία αδέρφια. Τον μεγαλύτερο τον έλεγαν Αρκουδογιάννη. Αυτός ήταν πολύ ζωηρός και φοβερός στον κόσμο. Αγαπούσε μια βασιλοπούλα...” (σ. 825).

Έθιμα της παραμονής των Χριστουγέννων

Τα κάλαντα των παιδιών. Οι λαϊκοί οργανοπαίχτες. Η μπάντα της φιλαρμονικής. Ο έρανος της εκκλησίας. Η γιορτινή ατμόσφαιρα της αγοράς. Το δένδρο με τα δώρα της δημοτικής αρχής: “Στην πλατεία είναι στημένο το δένδρο, το οποίο θα στολισθή, για να σκορπίση τη χαρά στα μικρά παιδιά την αυριανή ημέρα με το μοίρασμα των μικρών δώρων, τα οποία προσφέρει η Δημοτική αρχή” (σ. 815). Το χριστουγεννιάτικο δένδρο των σπιτιών. Τα φαγητά. Οι ψημμένες τηγανίτες στην πλάκα με τη συμμετοχή όλης της οικογένειας, σύμβολο των σπαργάνων του Χριστού: “Το έθιμο αυτό είναι πολύ παλιό. Καθισμένα όλα τα μέλη της οικογένειας γύρω από τη φωτιά, παρακολουθούν το ψήσιμο της τηγανίτας. Είναι μια μεγάλη πλάκα, την οποία βάζουν πάνω σε μια πυροστιά. Η πλάκα αυτή πρέπει να καή, για να ψηθούν οι τηγανίτες. Η μητέρα με μια μεγάλη κουτάλα ρίχνει τον πολτό επάνω στην πλάκα, για να ψηθή. Αφού ψήσουν πολλές τηγανίτες, τις τοποθετούν τη μία επάνω στην άλλη. Ρίχνουν ύστερα ζεματιστό νερό μαζί με ζάχαρη. Οι τηγανίτες τότε γίνονται απαλές και γλυκές. Οι τηγανίτες συμβολίζουν τα σπάργανα, με τα οποία τύλιξαν το Χριστό Βρέφος. Το έθιμο αρχίζει να σπανίζει σιγά-σιγά στην Παραμυθιά και μόνον στα γειτονικά χωριά εξακολουθεί. Ίσως διότι η σημερινή κοινωνία με τα τεχνικά μέσα αρκείται να αγοράζει το καταΐφι ως πλέον εύχρηστο” (σ. 817).

45. Μούσης Δονάτος, Βασ., **Μαντική από ζώα και παροιμίες** (σ. 835-849). Τόπος: Γκρίκα Παραμυθιάς.

Μαντική

Φίδι. Λύκος-τσακάλι. Σκύλος. Κόκορας-Κότα. Πέρδικα. Σπίνος-Κοκκινολαίμης. Χελιδόνι. Αγριοπετεινός. Βόδι. Πρόβατο. Γίδα. Γάτα. Σκουλήκι. Βάτραχος. Ωμοπλάτη ζώων.

Παραδείγματα:

-“Αμα λαλούν οι **πέρδικες** και ως επί το πλείστον τα χαράματα, τότε ο καιρός θα είναι καλός” (σ. 839).

-“Όταν τα **βόδια** πηδούν ψηλά και τρέχουν κυνηγώντας το ένα τ’ άλλο, θα έχουμε κακοκαιρία” (σ. 841).

-“Από την **ωμοπλάτη των ζώων**: Εάν έχη μαύρη κηλίδα, θα έχωμε βαρυχειμωνιά. Εάν επίσης έχη μαύρη κηλίδα η γυναίκα που είναι έγκυος, θα κάνη κοπέλα, εάν δε είναι άσπρη, θα κάνη αγόρι” (σ. 845).

Πηγή: “...Τι λένε στο χωριό μου”.

Παροιμίες (και, κυρίως, λαϊκές εκφράσεις)

Παρατίθενται 65.

Παραδείγματα:

-“Το αίμα νερό δεν γίνεται” (σ. 845).

-“Η φτήνια τρώει τον παρά” (σ. 847).

-“Πίνει η κότα το νερό και κυττάει τον ουρανό” (σ. 849).

-“Απόλυκε η γλώσσα του μια οργιά” (σ. 849).

-“Το χαράμι χαλάλι δεν γίνεται” (σ. 849).

Πηγή: “Ονόματα εκείνων που τ’ άκουσα: Γκοτζαμάνης Χρήστος- Λάππας Αθανάσιος”.

46. Μπασιούκας Αθανάσιος, Θωμ., **Αινίγματα. Τραγούδια** (σ. 853-862). Τόπος: **Γραμμενίτσα** Άρτης.

Αινίγματα

Καταγράφονται 45.

Παραδείγματα:

-Το **βελόνι**: “Όλο τον κόσμο ντύνει και αυτό μένει γυμνό” (σ. 855).

-Το **καρπούζι**: “Γούρνα μου πελεκτητή, μαρμαρένια και έχει τι, έχει ψάρια μαύρα μέσα και γλυκό κρασί” (σ. 855).

-Το **ρόδι**: “Όλο αγκαθένιο το μαντρί και κόκκινα τα γίδια” (σ. 856).

-Τα **υποδήματα**: “Έχω δυο αλογάκια. Όταν τα λύνω στέκονται κι όταν τα δένω φεύγουν” (σ. 856).

Πηγή: “Τα αινίγματα που έχω γράψει τα έχω πάρει ως επί το πλείστον από νέους του χωριού μου”.

Τραγούδια

1. Η ασημόκουπα: “Σ’ αυτήν την ασημόκουπα θέλω να πιω πέντε έξι”.

2. Διαμαντούλα: “Κάτω στα δασιά πλατάνια στην κρυόβρυση”.

3. Βαρκούλα: “Βαρκούλα έρχεται απ’ το χιόνι την άκρη το γιαλό”.

4. Βασίλου: “Δεν είναι κρίμα κι άδικο, δεν είναι κι αμαρτία”.

5. Οδυσσέας Ανδρούτσος:

“Οδυσσέα μ’, πού ξεχείμαζες τον φετεινόν χειμώνα”.

6. Τριανταφυλλιά: “Άσπρη μου τριανταφυλλιά, κόκκινη μουρ’ νεραντζιά”.

7. -“Όλον τον κόσμο γύρεσα, Βλαχιά και Βουκορέστι”.

8. -“Τριανταφυλλάκι μου κόκκινο κι αρόδια μου βαμμένα”.

9. -“Όταν ζυγώνω στο χωριό, το τί καλά μ’ αρέσει”.

10. Τα μαύρα μάτια: “Μην το ξεχνάς το φίλημα κι αυτά τα μαύρα μάτια”.

11. Οι γριές: “Από πάνω απ’ το βουνί κατεβαίνει ένα πουλί”.

12. Η τάβλα: “Σε τούτην τάβλα πούμαστε, μωρέ, σε τούτο το τραπέζι”.

13. -“Μαραθήκαν τα κλαριά, τα φύλλα απ’ τα δένδρα”.

14. -“Όλα τ’ αμπέλια τάψαξα κι όλα τα περιβόλια”.

15. -“Πώς τόπαθα κι αγάπησα ν’ εγώ Σαρακατσάνα”.

16. Παναγιωτούλα: “Πήρεν ο Μάρτης δώδεκα κι Απρίλης δεκαπέντε”.

Πηγή: “...από τους εξής γέρους Σπύρου Θωμάν 67 ετών, Αλέξη Νικόλαον 72 ετών, Παπαγεωργίου Αλέξανδρον 69 ετών”.

47. Μπόϊκου Σταυρούλα, Περιγραφή και ονοματολογία τοπικής παλαιάς φορεσιάς (περιγραφή παλαιάς νυφικής τοπικής ενδυμασίας) (σ. 865-880). Τόπος: Κέρκυρα.

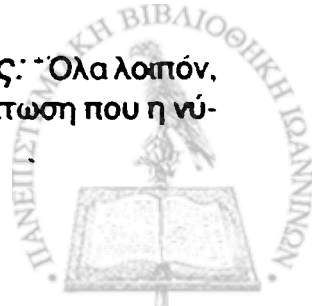
Σύντομη εισαγωγή. Διάκριση των κερκυραϊκών ενδυμασιών σε τρεις τύπους: “Τρεις παραλλαγές υπάρχουν στην φορεσιά αυτή, που φυσικά ελάχιστα διαφέρουν. Έτσι η γυναίκα του βορείου συγκροτήματος έχει την ‘αγυριώτικη’ φορεσιά, όπως την λέμε εμείς οι ντόπιοι, η γυναίκα της μέσης του νησιού την ‘μεσιώτικη’ και του νοτίου συγκροτήματος άλλη, που παρουσιάζει και το περισσότερο ενδιαφέρον, διότι είναι η πλουσιώτερη” (σ. 867). Εξάλλου “στο κεφάλι βρίσκεται και η βασικότερη διαφορά μεταξύ αυτής και της φορεσιάς των άλλων διαμερισμάτων της χώρας” (σ. 869).

Ο “στόλος” της κεφαλής: Οι “ταφτάδες” με τα “θηλύκια”. Οι “ταμπουράδες”, οι πολύχρωμες μεταξωτές κορδέλλες. Η δαντελένια λευκή “μπόλια” ή “εμπόλια” με την ασημένα “καρφοβελόνα”: “Στο στόλο βρίσκεται και η πιο βασική διαφορά μεταξύ της παντρεμένης από την ανύπαντρη. Η ανύπαντρη κοπέλλα φορούσε στο κεφάλι μόνο ένα απλό μαντήλι. Πρώτη φορά φορούσε αυτά, όταν θα γινόταν νύφη. Σαν παντρεμένη θα φορά μόνο τους ταφτάδες με τα θηλύκια, σημάδι ότι είναι παντρεμένη” (σ. 869). Ο “στόλος” των αφτιών. Το τρύπημά τους στην ηλικία των 5 χρόνων ανήμερα του Ευαγγελισμού. Οι “βεργέτες”. Οι “βεργετοπούλες”. Τα “σκολαρίκια”. Τα “κορέλια” του λαιμού.

Η ενδυμασία του κορμού: Το άσπρο πλατυμάνικο πουκάμισο με τα “μέρλα”. Η εσωτερική και η εξωτερική “μπουστίνα” με τα στολίδια του στήθους: “Από πάνω είναι η μπουστίνα είτε από μεταξωτό είτε από άλλο ύφασμα λευκό. Αυτή κρατούσε το στήθος και πάνω απ’ αυτή φορούσαν άλλη δαντελένια μερλωτή. Στη μπουστίνα κάρφωναν όλα τα στολίδια του στήθους” (σ. 871). Τα χρυσά κουμπιά. Οι “καδίνες”. Ο “ήλιος”. Τα “άστρα”. Οι στηθοβελόνες (“σπίλες”). Το κόκκινο, βελούδινο, αμάνικο “τζιπούνι” με τους “πασαμάδες”. Το “πεσελί”: “Τα πεσελιά είναι δύο ειδών, α) το κρέμεζι. Αυτό είναι το καλύτερο από βελούδο κόκκινο, χρυσοποίκιλτο με μακριά μανίκια. Το άλλο είναι από μαύρο ρούχο μάλλινο, κεντημένο κι αυτό αλλά με λιγώτερα κεντήματα. Αυτό φορούσαν οι παλαιότερες και οι πιο φτωχές” (σ. 873). Το “χρυσοκίμερο”. Το θαλασσί “άμπιτο” (ή “καρπέτα”) με τις πολύχρωμες κορδέλλες. Οι ποδιές: η ροζ και η λευκή. Οι κόκκινες βαμβακερές κάλτσες. Τα κόκκινα, χρυσοκεντημένα, βελούδινα “πασουμάκια” με τις αργυρές “φιούμπιες”.

Τα κοσμήματα των χεριών: τα “φακαρώνια”, δαχτυλίδια του δεξιού χεριού. Οι βέρες του αριστερού. Άλλα δαχτυλίδια.

Η απόκτηση της ενδυμασίας και των κοσμημάτων της: “Όλα λοιπόν, φορέματα και κοσμήματα, είναι δώρα του γαμπρού. Αυτά, σε περίπτωση που η νύ-

φη ή οι συγγενείς της θέλουν να διαλύσουν την παντρεία, επιστρέφονται στο γαμπρό" (σ. 877).

Παρατήρηση συλλογέα: "Και τα δύο αυτά χωριά υπάγονται στο Νότιον συγκρότημα Κερκύρας και φορούσαν την αυτήν φορεσιάν" (σ. 865).

Πηγή: "Πληροφορίας από Αρετούσαν Μποϊκού εκ Μπενιτσών, ετών 85, Ιωάνναν Πανδή εξ Αργυράδων, ετών 90, Αναστασίαν Καλούδη εξ Αργυράδων, ετών 78".

48. Μπουκουβάλα Σοφία, Α΄ Παροιμίες. Β΄ Μαντική από ζώα (σ. 885-927). Τόπος: Μηλέα Φιλιππών Θεσπρωτίας.

Παροιμίες

Παρατίθενται 73 (με αλφαβητική σειρά, από το πρώτο γράμμα της πρώτης λέξης κάθε φράσης, με σύντομη επεξήγηση ή σχόλιο).

Παραδείγματα:

- "Αλλού χτυπάει το νερό κι αλλού είναι του μύλου η φτερωτή" (σ. 889).
- "Αν δεν χτυπήση πανώφλι, δεν τηράει το κατώφλι" (σ. 891).
- "Από Μαρτιού πουκάμισο κι απ' Αύγουστο σεγγούνι" (σ. 901).
- "Ζήτω-ζήτω σαν σε βλέπω και στον κόσμο κατηγορίες" (σ. 905).
- "Και τάστρα πούναι αμέτρητα βιάζεται να μετρήση" (σ. 907).
- "Μια αλεπού κουτσονόρα, όλες τις θέλει κουτσονόρες" (σ. 909).
- "Όποιος έχει πολλά αφεντικά, αδείπνητος πομένει" (σ. 911).
- "Ταγκάθι από μικρό τρυπάει" (σ. 913).

Πηγή: "Τας έχω δε συγκεντρώσει κατά τας ημέρας των Χριστουγέννων από γριές και γέρους του χωριού μου Μηλέα Φιλιππών, ηλικίας άνω των εξήντα ετών".

Μαντική

Ακρίδες. Αλεπού. Αράχνη. Βατράχια. Βόδι. Βρονταλίδα. Γάτα. Γίδες. Ελάφι. Καρακάξια. Κόκορας. Κοράκια. Κότα. Κουκκάλογο. Κούκος. Κουκουβάγια. Λαγός. Λύκος. Μερμήγκια. Μύγες. Ποντίκια. Πουλιά. Πρόβατα. Σκυλί. Τρυγόνα. Φίδι. Χελιδόνια. Χήνες.

Παραδείγματα:

- "Στο δρόμο, όταν βγῇ ελάφι, είναι καλό σημάδι. Η μέρα μας θα πάη καλά" (σ. 917).

- "Το κουκκάλογο, όποιος το πρωτοδή την άνοιξη από την κοιλιά, θα είναι άρρωστος όλο το καλοκαίρι. Ενώ, όποιος το δη από το πάνω μέρος, θα είναι γερός" (σ. 921).

- "Όταν στο σπίτι βγαίνουν μερμήγκια, πλούτη θ' αποκτήση αυτό. Ενώ, όταν έχουν φτερά, θα καταστραφή το σπίτι" (σ. 923).

Πηγή: "Το υλικόν και αυτής της εργασίας ηδυνήθην να το συλλέξω εις την Μηλέαν κατά το διάστημα των εορτών, από δύο συγγενείς μου, γιαγιές, ηλικίας εξήντα ετών η πρώτη και εβδομήντα η δευτέρα, αι οποίαι παρακολουθούν και δίδουν μεγάλην σημασίαν διά την έκβασιν των παραγμάτων εις τας εκδηλώσεις των ζώων, τα οποία αναφέρω. Διατυπώνω δε αυτήν την μαντικήν από ζώα εις τοιούτον λεκτικόν και έκφρασιν, όπως ακριβώς την ανέφεραν εις εμέ".

49. Μπουραντά Ευαγγελία, Γεωργ., Παραμύθια. Μαντική από ζώα
(σ. 931-944). Τόπος: Κομπότι Άρτης.

Παραμύθια

1. Ο ζωέμπορας: "Μια φορά κι έναν καιρό ήταν ένας έμπορας ζωέμπορας. Κατοικούσε με την οικογένειά του σε μια πόλη. Μια μέρα βγήκε έξω στα χωριά, για να αγοράσει ζώα. Το βράδυ δεν πρόφτασε να ξαναγυρίσει στο σπίτι του και έμεινε σ' ένα φτωχικό σπίτι του χωριού αυτού. Η νοικοκυρά του σπιτιού αυτού ήταν έγκυος. Έτυχε δε να γεννήσει την νύχτα αυτή, που ήταν και ο έμπορας στο σπίτι της..." (σ. 935).

2. Οι 40 δράκοι και ο σπανός: "Μια φορά κι έναν καιρό ήταν 40 δράκοι. Μια μέρα έστειλαν έναν από αυτούς να τους πάρει νερό. Σ' αυτήν τη βρύση ήταν ένας σπανός κι είχε κρεμασμένο ένα μαχαίρι απάνω στην βρύση κι έγραφε "40 καθιστός κι αλλοίμονο αν σηκωθώ όρθιος..." (σ. 940).

Πηγή: "...μου τα είπε μια γριά 70-75 χρονών, Βασιλική Μαλιγιάννη".

Μαντική

Άλογο. Αράχνη. Βόδι. Γίδα. Γάτα. Γουρούνι. Θέρμη. Κόκορας. Κότα. Κοράκια. Λαγός. Μύγα. Πουλί. Πρόβατο. Σκυλί. Χήνες άγριες. Φίδι.

Παραδείγματα:

- "[Η γίδα] όταν κουνά τα αυτιά της, λένε ότι βρέχει" (σ. 993).

- "[Το γουρούνι] όταν τρέχει εδώ κι εκεί και παίρνει διάφορα ξύλα στο στόμα του, βροχή προμηνύεται" (σ. 993).

- "[Η κότα] όταν λαλήσει μέσα στο σπίτι σαν κόκκορας, είναι κακό για το σπίτι. Και την σφάζουν πολλές φορές, για να στρέξει στο κεφάλι της" (σ. 993).

Πηγή: "...ο πατέρας μου Μπουραντάς Γεώργιος ετών 60".

50. Μπουραντάς Βασίλειος, Παραμύθι. Μαντική από ζώα, πτηνά, ερπετά (σ. 949-961). Τόπος: Κομπότι Άρτης.

Παραμύθι

1. Η Σταχτομάρω: "Μια φορά κι έναν καιρό ήταν τρεις αδελφές. Η μια απ' αυτές, που την έλεγαν Σταχτομάρω, ήταν η ομορφότερη και η καλύτερη. Έρχονταν προξενητάδες και ζητούσαν πάντα τη Σταχτομάρω και όχι τις άλλες δύο. Γι' αυτό οι αδελφές της τη φθονούσαν πάρα πολύ και ήθελαν να την ξεκάνουν. Όμως η Σταχτομάρω είχε τύχη καλύτερη..." (σ. 951).

Μαντική

Άλογο. Αρκούδα. Βόδι. Γάτα. Γουρούνι. Γίδα. Πρόβατο. Σκύλος. Λαγός. Κότα. Κόκορας. Κότες. Κούκος. Κοράκια. Κουκουβάγια. Μπούφος. Καρακάξα. Χήνες άγριες. Χελιδόνια. Πουλιά. Αράχνη. Αλογόμυγα. Μύγες. Θέρμη. Φίδι. Κάβουρας. Βάτραχος. Ποντικός.

Παραδείγματα:

- "[Οι κότες] όταν γεννούν σε ξένη φωλιά και πάρουν τ' αυγά, είναι λόβα για το σπίτι" (σ. 959).

- "[Ο μπούφος] όταν κράζει, προμηνύεται κακοκαιρία" (σ. 959).

- "[Η αλογόμυγα] όταν έλθει πάνω μας, λέμε ότι κάποιος θα μας φλήσει" (σ. 961).

Τόμος II, Ν-Ω

51. Ντάφλος Μενέλαος, Ντ., Τραγούδια (σ. 1-19). Τόπος: Μελιγγοί Ιωαννίνων.

1. Τα εννιάδερφα: "Τα τέσσερα, τα πέντε, τα εννιάδερφα".
2. Τοπραματευτόπουλο: "Μικρόπραματευτόπουλο ξεβγαίνει από την πόλη".
3. Τα 'γκαρδιακά τ' αδέρφια:
"Ήταν δυο αδέρφια 'γκαρδιακά, δυο πολυαγαπημένα".
4. -"Καράβι μπαρμπαρέζικο απ' τη Φραγκιά γυρίζει".
5. Η Καραγιάννοβα: "Πέστε της Καραγιάννοβας και της γκατζαμπασίνας".
6. Το σεργιάνι: "Ξεβγαίνω στο σεργιάνι, ο μαύρος να χαρώ".
7. Η Χαϊδω: "Επήρ' ο ήλιος στα βουνά και καίγει τα λιθάρια".
8. Ο Τσιόγκας: "Τράβα ν', αέρα δροσερέ, τράβα, ψιλέ μ' αέρα".
9. Η Λουλούδω: "Γύραν' τ' απόσκια, γύρανε στην πόρτα της Λουλούδως".
10. -"Ν' είχα δουλειά στα Γιάννενα, δουλειά και στο παζάρι".

Πηγή: "Η μάννα μου είν' έτοιμη, καθισμένη στο σκαμνάκι δίπλα στη σκαμιά, με το χέρι ακουμπισμένο στο μάγουλο με μια βαθιά ικανοποίηση, που μπορεί να με βοηθά, μα και γιατί αυτά τα τραγούδια, που της τα έμαθε η μάννα της και η γιαγιά της, κάποιος μεγάλος θα τα μελετήσει, αρχίζει και μου τραγουδά. Κάπου-κάπου σκουπίζει κι ένα δάκρυ και σε μικρά διαλείμματα μου λέει: -Βλέπεις αυτόν τον κάμπο; Είναι ποτισμένος απ' τα δάκρυά μας. Τραγουδώντας στο 'σκάλο' ή στο 'θέρο' κλαίγαμε για τοπραματευτόπουλο ή για τα εννιάδερφα... Η μάννα μου ονομάζεται ΒΑΪΑ ΑΝ. ΝΤΑΦΛΟΥ. Γεννήθηκε στο χωριό το Μάρτη 1913. Κατά γενικήν ομολογίαν των χωριανών μου είναι η μόνη που κατέχει όλα τα τραγούδια -αν και αγράμματη- και που τραγουδούσε καλύτερα απ' όλα τα κορίτσια της εποχής της".

52. Οικονόμου Κωνσταντινιά, Περιγραφή τοπικής ενδυμασίας περιοχής Πωγωνίου (σ. 25-35). Τόπος: Βασιλικό Πωγωνίου Ιωαννίνων.

Η ενδυμασία περιγράφεται με τη σειρά που φορούσαν τα επιμέρους ενδύματα, όταν ντύνονταν: Κάλτσες. Πουκάμισο. Σαγιάκι. Κουμπιά. Ζωνάρι. Ποδιά. Ζώνη. Πεσιλί. Αλατζάς. Τσαπράκι. Ομπόλια. Παπούτσια: "Παλαιά ήταν τα τσαρούχια, τα οποία είχαν κόκκινες φούντες. Αργότερα και μέχρι σήμερα, φοριούνται μαύρα παπούτσια με χοντρό τακούνι" (σ. 33).

Η ενδυμασία της νύφης. Οι προσθαφαιρέσεις. Η ασημένια ή επιχρυσωμένη κορώνα στη θέση της ομπόλιας: "Η νύφη φορά αντί ομπόλια, την κορώνα" (σ. 33). Οι "τραχουλιές": "Εκτός από τα τσαπράκια φορούν τις τραχουλιές. Είναι δύο ή τρεις αλυσίδες χοντρές, που ενώνονται και καταλήγουν σε δύο γάντζιους, για να στερεώνονται στο σαγιάκι. Από τις αλυσίδες κρέμονται φλουριά χρυσά ή ασημένια ή επιχρυσωμένα" (σ. 35). Η άσπρη ποδιά του χειμώνα, η ποικιλόχρωμη μεταξωτή του θέρους: "Όταν ο γάμος γίνεται χειμώνα, η νύ-

φη φορά την άσπρη ποδιά. Όταν γίνεται καλοκαίρι, φορά ποδιά μεταξωτή, η οποία φέρει στο τέλος πολλά κεντήματα. Το χρώμα της ποδιάς δεν είναι ένα σταθερό, αλλά πολλά χρώματα" (σ. 35). Φωτογραφία: 1 ασπρόμαυρη. Σχέδια: 2 ("τραχουλιά" και "κουμπί").

Πηγή: "Σήμερα αυτή την ενδυμασία την φορούν ελάχιστες γυναίκες περασμένης ηλικίας. Μία από τις γυναίκες αυτές είναι η κ. Βασιλική Πεκλάρη, ετών 75, η οποία μου είπε με λεπτομέρεια το κάθε είδος που φορά ή που φορούσε όταν ήταν νέα και πως φοριέται αυτό".

53. Παναγιωτόπουλος Παναγιώτης, Παραμύθια ιδιότυπα από πολύ γέρους (σ. 39-51). Τόπος: Κλήμα Μεσσήνης Μεσσηνίας.

1. Η Θεοχάριστη: "Μια φορά κι έναν καιρό ήταν ένας άνθρωπος παντρεμένος και είχε και ένα κοριτσάκι, που το λέγανε Θεοχάριστη. Μα η γυναίκα πέθανε και ξαναπαντρεύτηκε άλλη γυναίκα, που μισούσε και βασάνιζε το κοριτσάκι. Η μητριά του κοριτσιού, κάθε πρωί που πλενότανε, έστρεφε στον ήλιο και έλεγε..." (σ. 41).

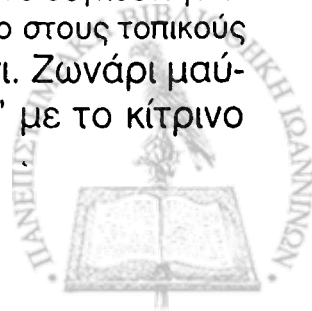
2. Η μηλιά: "Μια φορά κι έναν καιρό ήταν ένας βασιλιάς και μια βασίλισσα, που είχαν μια μηλιά, και έκανε η μηλιά αυτή 3 μήλα το χρόνο. Αλλά τα μήλα αυτά τα έκλεψε ένας δράκοντας. Τα παιδιά του βασιλιά ρώτησαν τον πατέρα τους τι γίνονταν τα μήλα, και ο βασιλιάς τους διηγήθηκε την ιστορία με τον δράκοντα" (σ. 43).

Πηγή: "...υπό Ευγ. Πατσιώτη (ετών 86).

54. Πάντου Σεβαστή, Πέτρ., Περιγραφή και ονοματολογία παλιάς τοπικής φορεσιάς Πωγωνίου και δημοτικά τραγούδια Πωγωνίου (σ. 55-67). Τόπος: Κακόλακος Πωγωνίου.

Ενδυμασία

Λευκό υποκάμισο. Λευκό σιαγιάκι, από ύφασμα Ναούσης με μαύρα γαϊτάνια και (το νυφικό, εορτινό) μεταξωτές κόκκινες φούντες: "Ένδυμα, το οποίον γίνεται από ειδικό υφαντό, το λεγόμενο σιαγιάκι Ναούσης, διότι κατασκευάζονταν σε ειδικούς αργαλειούς, σε εργοστάσια που ήταν στη Νάουσα. Είναι άσπρο, ραμμένο τρόπον τινά σε τύπο πανωφοριού, χωρίς μανίκια και ανοιχτό εμπροσθεν, όπως οι σημερινές ρόμπες, φέρον γύρω-γύρω τόσο στον ποδόγυρο, όσο και στα μανίκια και στο λαιμό, μαύρα γαϊτάνια. Επίσης εις το όπισθεν μέρος και άνωθεν των γοφών, φέρει γαζιά, και πάνω σε αυτά προσκεκολλημένα ειδικά εξαρτήματα, τις φούντες, που είναι κατασκευασμένες από κόκκινο νήμα και κατά προτίμησιν από μετάξι. Αυτό είναι επίσημο φόρεμα, που το φορούσαν οι νύφες, καθώς και οι νιόπαντρες, αλλά και οι ηλικιωμένες γυναίκες στις μεγάλες εορτές και εκδηλώσεις" (σ. 57). Το καθημερινό σεγκούνι από ντόπιο υφαντό: "Για καθημερινή χρήση, είχαν το λεγόμενο σεγκούνι, ραμμένο όπως το σιαγιάκι, με μόνη διαφορά, ότι δεν είχε φούντες και τα γαϊτάνια ήταν άσπρα αντί για μαύρα. Το σεγκούνι γίνονταν από ντόπιο δίμητο ύφασμα, επίσης υφαντό, αλλά φτιαγμένο στους τοπικούς αργαλειούς" (σ. 57). Η "μανικωτή", το χειριδωτό σεγκούνι. Ζωνάρι μαύρο με κρόσια και ζώνη κόκκινη, μακριά. Η "λαιμαριά" με το κίτρινο

“δοντίτσι”. Ποδιά από ατλάζι. Ποδιά “σαγιακένια”. Ντουλαμάς από ατλάζι ή βελούδο (“ριζωτός”, “τριανταφυλλάτος”, “δελβινακιώτικος”). Ομπόλια λευκή, μακρόστενη. Το “φακιόλισμα”, ο τρόπος χρήσης της ομπόλιας: “βησσανιώτικος”, “κακολακκίτικος”, κ.λπ. Οι λευκές κάλτσες. Η νυφιάτικη “κορώνα”. Κόκκινο (παλαιότερα μπλε) μαντίλι της κεφαλής. Τραχηλιές κεφαλής και στήθους με νομίσματα. Σκουλαρίκια. Οι “μέρτζες”, κόκκινες φούντες. Τα “τζουλαφρίκια”. Μαντίλια της μέσης με κρόσια. Επιχρυσωμένα “τσιαπράκια”. Το “κεμέρι”, κόσμημα της ποδιάς. Το θηλυκωτάρι.

Παρατίθενται 3 ασπρόμαυρες φωτογραφίες και 1 σκίτσο.

Πηγή: “Την περιγραφή της πωγωνήσιας στολής μου την διηγήθηκε η Ελένη Βεκύρη, ετών 87”.

Τραγούδια

1. -“Ήταν δυο αδέρφια εγκαρδιακά και πολυαγαπημένα” (πληρ. Ελένη Βεκύρη, ετών 87)
2. -“Το τι ‘ναι αχός που γίνεται και ταραχή μεγάλη” (πληρ. η ίδια, ό.π.).

55. Παπαβασιλείου Άννα, Α΄ Ιστορικά τοπωνύμια του χωριού μου Κρυφοβού Δωδώνης. Β΄ Δημοτικά τραγούδια (σ. 71-89). Τόπος: Κρυφοβό Δωδώνης Ιωαννίνων.

Τοπωνύμια

1. “Του Γρίβα”.
2. “Οι στάνες του καλογήρου”.

Τραγούδι

1. Ο θάνατος του Μαρκαντά:
“Στην Άρτα κλαίει μια κυρά και στο Βλαχώρι δύο”.
2. Ο Γρίβας: “Ήμουν παιδί και γέρασα κι άσπρισαν τα μαλλιά μου”.
3. -“Τ’ αηδόνια της Ανατολής και τα πουλιά της Δύσης”.
4. Ο Δημήτρης Τσάρας:
“Το τι ‘ναι ο αχός που γίνεται κι η ταραχή η μεγάλη, μωρέ Δημήτρη Τσιάρα”.
5. - “Μάνας υιός εμάλωνε για μια Αρβανιτοπούλα”.
6. Η Λουλούδου: “Γύραν τ’ απόσκια, γύρανε, Λουλούδου μ’, στην αυλή σου”.
7. Του γενίτσαρου:
“Στην πόρτα του Σαλονικιού κάθονται ένας, κάθονται δυο”.
8. Κλέφτικο: “Εψές είδα στον ύπνο μου, στον ύπνο που κοιμόμουν”.
9. Ντούλα-Καλύβας: “Δεν κλαίτε, μαύρα δέντρα, και σεις, μαύρα κλαδιά”.
10. Θρήνος του Κρυφοβού:
“Τόμαθες, κόσμε και ντουινιά, για ξύπνα, Έλληνα ραγιά” (τραγούδι της Κατοχής του ‘40).

Πηγή: “Τις πληροφορίες μου και τα τραγούδια μου τα είπαν τρεις γερόντοι του χωριού μου. Ο μπαρμπα-Τασιούλας, ετών 95, ο γέρο-Μήτρος, ετών 87, και η θεία

μου η Πολυξένη, 84 ετών. Είναι από τους πιο γέροντες στο χωριό μου και θυμούνται το κάθε τι μ' ακρίβεια ακόμη και αυτά τα τραγούδια τα δημοτικά που τάλεγαν από τότε που ήταν σχεδόν νέοι".

56. Παπαγιάννης Ιωάννης, Κων., **Ιστορίες. Παραδόσεις. Παροιμίες από ζώα** (σ. 93-110). Τόπος: **Ιωάννινα**.

Ιστορίες (μύθοι).

1. Χωρίς τίτλο: "Ένας άνθρωπος είχε ένα άλογο και έναν γαΐδαρο. Τα είχε φορτωμένα και πήγαινε στην αγορά να πωλήσει την πραμάτεια του. Ο γαΐδαρος ήταν πολύ βαρυφορτωμένος και σε μια στιγμή λείει στο άλογο..." (σ. 95).
2. Χωρίς τίτλο: "Μια φορά ένας γύφτος αγόρασε μια φοράδα έγγυο. Όταν την πήγε στο τσαντίρι του ένα απ' τα γυφτόπουλα, γεμάτο χαρά ρώτησε τον πατέρα του, πότε θα γεννήση η φοράδα, για να καβαλήση το μουλάρι..." (σ. 95).
3. Χωρίς τίτλο: "Μια φορά η κυρά-αλεπού μαζί με τον κουμπάρο της τον λύκο, βγήκανε για περίπατο στο δάσος. Εκεί που προχωρούσαν, βλέπουν τον γαΐδαρο σε μια άκρη να βόσκη..." (σ. 97).

Παραδόσεις ζώων

1. Για τον ψύλλο.
2. Για τη χρυσόμυγα.
3. Για το αηδόνι.
4. Για την κουκουβάγια.

Παροιμίες (για τον γαΐδαρο).

Καταγράφονται 6.

Παραδείγματα

- "Ο γαΐδαρος είναι γαΐδαρος, ας φορεί και σέλλα" (σ. 99).

- "Τον γαΐδαρο δεν τον ρωτούν, όταν τον σαμαρώνουν" (σ. 99).

57. Παπαδήμα Ελπίδα, **Τοπικοί χοροί και τραγούδια** (σ. 113-125).

Τόπος: **Ριζοβούνι Πρεβέζης**.

1. Το κλάμα της κόρης:

"Ωρέ, καλά μου λέει, ούι, μου λέει ο λάλας μου, ούι, χούι, χούι!". (Ο χορός αυτός χορεύεται στο χωριό μου την τρίτη ημέρα του Πάσχα μόνον από τους άνδρες", σ. 115).

2. Το γαϊτανάκι:

"Ωρέ, ψηλά σ' εκείνο το βουνό, άι, γαϊτάνι μ', άι".

3. Πως το τρίβουν το πιπέρι:

"Ψηλέ, λιγνέ μου κάβουρα, πως το τρίβουν το πιπέρι" ("Και τα τρία αυτά τραγούδια χορεύονται την τρίτη ημέρα του Πάσχα, γιατί έχουν περιεχόμενο αστείο και οι χωρικοί ήθελαν να κρατήσουν μια ευχαρίστηση από την τελευταία μέρα της Λαμπρής", σ. 121).

4. Ο άρρωστος καπετάνιος:

“Σαράντα κλέφτες ήμασαν, σαράντα λεβεντάδες/ρούσα και ξανθομαλλούσα” (“Το τραγούδι του άρρωστου καπετάνιου το χόρευαν παλαιότερα, άνδρες και γυναίκες, την πρώτη και δεύτερη μέρα του Πάσχα. Χόρευαν το τραγούδι αυτό και την μέρα των Αποκριών μόνον οι γυναίκες. Χορεύεται, όπως και οι προηγούμενοι χοροί”, σ. 123).

5. Της Λένης:

“Τα λιβάδια, Λένη, μωρή Λένη, λιβαδίζουν/ τα ματάκια μου δακρύζουν” (“το τραγούδαγαν και το χόρευαν μόνο οι γυναίκες, το Πάσχα και τσ’ αποκριές”, σ. 125).

Οι βηματισμοί των χορών περιγράφονται κατά περίπτωση.

Πηγή: “Οι χοροί και τα τραγούδια που σας παρουσιάζω, χορεύονται και τραγουδώνται στο χωριό μου, το Ριζοβούνι Πρεβέζης. Τα έχω γράψει, όπως μου τα τραγούδησε η γιαγιά μου Μ.Π., ετών 85”.

58. Παπαθανασίου Σωκράτης, **Μαντική από ζώα (θηλαστικά, πουλιά, έντομα, ψάρια). Παραδόσεις** (σ. 129-145). Τόπος: Γυμνότοπος Πρεβέζης.

Μαντική

Γάτα. Σκυλί. Κότα. Πετεινός. Κουκουβάγια. Καρακάξα. Χελιδόνια. Αλογόμυγα. Αράχνη. Ψάρια.

Παραδείγματα:

-“Όταν το σκυλί ουρλιάζει άγρια τη νύχτα, κάποιος θα πεθάνη. Εάν ουρλιάζει την ώρα που πηγαίνουν τον νεκρό στην εκκλησία, λένε ότι σε σαράντα ημέρες και κάποιος άλλος θα πεθάνη” (σ. 131).

-“Όταν η **καρακάξα** λαλήση στην αυλή του σπιτιού ή πάνω σ’ αυτό, τότε χαμπέρι ή γράμμα θα έχουν” (σ. 133).

-“Όταν τα **χελιδόνια** πετάν χαμηλά, τότε θα βρέξει, όταν πετάν ψηλά, θα κάνη καλή μέρα” (σ. 135).

Πηγή: “..η γιαγιά μου, 72 ετών και η μητέρα μου, 44 ετών, 5.1.‘67”.

Παραδόσεις

1. Ο Γκιώνης (“Το παραμύθι αυτό το λένε οι γιαγιάδες στο χωριό μου, στα μικρά εγγονάκια, διότι την άνοιξη έρχονται τα πουλιά αυτά, και μέσα στο βαθύ σκοτάδι και την απέραντη ησυχία ακούγεται το ‘παραπονιάρικο’ κελάδημάτων”, σ. 135).

2. Το Υδραγωγείο της Νικοπόλεως.

Πηγή: “...η γιαγιά μου, 72 ετών”.

59. Παπιγκιώτης Ευάγγελος, Χρ., **Συλλογή από παλαιά δημοτικά τραγούδια των Σαρακατσαναίων** (σ. 147-155). Τόπος: Καρτέρι Μαργαριτίου Θεσπρωτίας.

Τραγούδια

1. Τραγούδι του Κατσαντώνη:

“Ο Κατσαντώνης κάθονταν ψηλά σ’ ένα λιθάρι”.

2. -“Βάστα το Τούρκε μ' τ' άλογο, λίγο να ξανασάνη”.
3. -“Ξεβγήκε ένας ντερβέναγας, τον λένε Σουφαράπη”.
4. Η Νικολάκαινα: “Οι κλέφτες από τ' Άγραφα κ' οι αρματωλοί απ' το Βάλτο”.
5. Η Λάμπου: “Εδώ πέρα βγαίνει ένας καπνός, σαν τι καπνός να είναι”.
6. -“Βάστα, καημένε Όλυμπε, και σεις, καημένε Χάσια”.
7. -“Παλιά μου χρόνια και καιροί, παλιά μου περασμένα”.
8. -“Το τι 'ν αχός που γίνεται και ταραχή μεγάλη”.
9. -“Σήμερα αλλάζει ο καιρός, σήμερα αλλάζει η μέρα”.
10. -“Μου πόνεσε η συντροφιά, μου πόνεσε για κλέφτης”.
11. -“Το τίνος είναι κείνα τάλογα και κείνα τα κονάκια”.
12. -“Βελούχη μου πανέμορφε κι οξυά ζωγραφισμένη”.
13. Τραγούδι του Αλή-Πασιά:

“Τ' έχεις, καημένε πλάτανε, και σκούζεις και φωνάζεις”.

Πηγή: “Μου τα είπε ο Σαρακατσάνος Παπιγκιώτης Στέφανος, ηλικίας 86 ετών, από το Καρτέρι Μαργαριτίου Θεσπρωτίας, στις 2 Ιανουαρίου 1967”.

Μοιρολόγια

1. -“Πουλάκι πούχα στο κλουβί, μέσ' στο κλουβί κλεισμένο”.
2. -“Με γέλασαν τα πουλιά, της άνοιξης τ' αηδόνια”.
3. -“Καλότυχα πούναι τα βουνά, καλογραμμένοι οι κάμποι”.

Καλμέρι

1. -“Ανάθεμά τον πούλεγε, ταδέρφια δεν πονιούνται”.

Πηγή: “Αυτά τα έλεγαν οι γυναίκες των Σαρακατσαναίων, όταν είχαν κανέναν δικό τους στην ξενιτιά. Αυτά δεν είναι ορισμένα, όπως τα τραγούδια, αλλά τα έβγαζαν μερικές γυναίκες, όταν έφερναν στο νου τους τον ξενιτεμένο τους. Τα έλεγαν με πόνο και θλίψη. Ο ήχος τους είναι διαφορετικός από το τραγούδι και το μοιρολόι. Αυτό που αναφέρω μου το είπε η Σαρακατσάνα Γλυκερία Παπιγκιώτη, ετών 45, από το Καρτέρι Μαργαριτίου Θεσπρωτίας”.

60. Παππάς Κωνσταντίνος, Παραμύθια και παραδόσεις της περιοχής Φαναρίου από διηγήσεις ηλικιωμένων (σ. 159-166). Τόπος: Περιοχή Φαναρίου Πρεβέζης και Θεσπρωτία.

Παραμύθια

1. Η Θεοχαρίστη: “Μια φορά και έναν καιρό ήταν ένας άντρας παντρεμένος, που έκανε ένα κορίτσι. Όταν πέθανε η πρώτη του γυναίκα, ξαναπαντρεύτηκε με μια άλλη γυναίκα, είχε δε μαζί του και το κορίτσι του από την πρώτη του γυναίκα...” (σ. 161).

Πηγή: “...υπό Λαμπρινής Κοντοδήμα, ετών 85”.

2. Η αρκούδα και ο μυλωνάς: “Μια φορά και ένα καιρό, μακριά από ένα χωριό, κάτω από μια ρεματιά, είχε χτίσει κάποιος ένα νερόμυλο. Κάθε άνοιξη και καλοκαίρι είχε αρκετή δουλειά, το χειμώνα όμως χιόνιζε αρκετά, και δύσκολα και σπάνια πήγαινε κανείς...” (σ. 165).

Πηγή: “...υπό Σπυρ. Σμπόντα, ετών 82”.

Παραδόσεις

1. Για μια πηγή του Αχέροντα ποταμού.
2. Αχερουσία λίμνη και η πέριξ αυτής περιοχή.

61. Πασπαλιάρη Αθηνά, **Αινίγματα. Μαντική. Παραμύθι** (σ. 169-201). Τόπος: Σελλάδες Άρτης.

Αινίγματα

Καταγράφονται 37.

Παραδείγματα:

- Το **αυγό**: "Ένα μικρό-μικρούτσικο, μέσ' τ' άχυρο κυλιέται" (σ. 171).
- Το **καλαμπόκι**: "Η κυρία μέσα, τα μαλλιά της έξω" (σ. 173).
- Η **κολοκυθιά**: "Τριχιές απλώνω, κουβάρια μαζεύω" (σ. 173).
- Ο **κούκος**: "Ποτέ σπίτι δεν στεριώνει κι ούτε ενοίκιο πληρώνει" (σ. 175).
- Το **ψαλίδι**: "Ράχη-ράχη πήγαινα, σκούζοντας και βάζοντας" (σ. 177).

Πηγή: "...όπως μου τα διηγήθηκαν γέροι μεγάλης ηλικίας, άνω των 75 ετών, εις το χωριό μου Σελλάδες Άρτης".

Μαντική

Αράχνη. Αρκούδα. Γάτα. Γίδα. Γουρούνι. Θέρμη. Καρακάξα. Κόρακας. Κόκορας. Κουκουβάγια. Κότα. Κότσυφας. Κούκος. Μύγα. Μυρμήγκια. Νυχτερίδα. Πέρδικα. Πρόβατο. Σκυλί. Σπουργίτια. Φίδι. Χελιδόνι. Χήνες. Ψάρι. Ψωμί.

Παραδείγματα:

- “Αν η **αρκούδα**, την μέρα της Πρωτοχρονιάς, [αν] κάνη καλή μέρα και λιάση τα παιδιά της, θα βρέχη συνέχεια σαράντα ημέρες” (σ. 179).
- “Όταν δυο **κοράκια** περάσουν πάνω από το σπίτι σου και κράζουν, θα χωρίσουν ανδρόγυνο” (σ. 181).
- “Όταν είναι **φίδι** στο σπίτι, είναι ευτυχία” (σ. 185).
- “Όσα **χελιδόνια** θα δης, τόσα καινούργια πράγματα θα πάρης το Πάσχα” (σ. 185).
- “Αν αφήσης ανάλατο [το **ψωμί**], κάποιος θα πεθάνη” (σ. 185).

Παραμύθι

1. Το βασιλόπουλο και η πεντάμορφη: “Μια φορά και έναν καιρό ζούσε ένας βασιλιάς, που δεν αποχτούσε παιδιά κι ήθελε ο λαός του να τον διώξη από το βασίλειο. Προτού όμως τον διώξη ο λαός του, έφυγε μόνος του. Στο δρόμο που πήγαινε, βρήκε έναν γέρο. Ο γέρος εκείνος ήταν μάγος και ρώτησε τον βασιλιά...” (σ. 187).

62. Πλακούτση Γεωργία, **Λαογραφικά στοιχεία. Τραγούδια. Τοπώνυμιο. Μαντική ζώων. Μαντική με το ψωμί** (σ. 205-225). Τόπος: Άνω Καλεντίνη Άρτης.

Τραγούδια

1. -“Φίλοι μ', καλωσορίσατε, να φάμε και να πιούμε”.

2. -“Βασιλικός μου μύρισε, για δέστε ποιος διαβαίνει”.
3. -“Το λεν’ οι κούκοι στα βουνά κι οι πέρδικες στα πλάγια”.
4. -“Μου πόνεσε για συντροφιά, μου πόνεσε για κλέφτες”.
5. -“Κατσαντώνη μου, τι σκέπτεσαι, τ’ είσαι συλλογισμένος”.
6. -“Ήταν μια μέρα βροχερή, μια νύχτα χιονισμένη”.
7. Στην αρχόντισσα Βασίλω: “Δεν είναι κρίμα κι άδικο, δεν είναι αμαρτία”.
8. Τραγούδια της Γκόλφως.
 - α. Ο Τάσος στην Γκόλφω: “Τα πή-, βλάχα μ’, τα πήρανε τα πρόβατα”.
 - β. Η Γκόλφω παραπονιέται:
“Βουνά μου καταπράσινα, ραχούλες ανθισμένες”.
9. -“Βγήκαν κλέφτες στα βουνά, για να κλέψουν άλογα”.
10. Υφάντρια: “Μια πούλια ήταν στον ουρανό, μια λυγερή στον κόσμο”.
11. Ο Δήμος: “Αυτά τα μάτια σ’ τα όμορφα, τα φρύδια τα γραμμένα”.
12. Βλαχοπούλα: “Μια βλαχοπούλα αρρώστησε στα βλάχικα κονάκια”.
13. Το τραγούδι του τραπεζιού στο γάμο:
“Σε τούτη τάβλα πούμαστε, σε τούτο το τραπέζι”.
14. Ρούσα παπαδιά:
“Σαν παίρνω ένα κατήφορο, την άκρη το ποτάμι/ άιντε, ρούσα παπαδιά”.
15. Κορυτσά: “Εσείς, βουνά της Κορυτσάς, κι οι κάμποι της Χειμάρρας”.

Τοπωνύμιο

1. “Το πήδημα του Κατσαντώνη”.

Μαντική

Αγελάδα. Γάτα. Γουρούνι. Ζώο (γενικά). Κόκορας. Κότα. Μυρμήγκια. Πουλιά. Προβατίνα. Σκύλος. Σφάλαγκας.

Παραδείγματα:

-[**Ζώο** γενικά]:“Όταν η πλάτη του ζώου είναι γυριστή, ο νοικοκύρης θα έχη πολλές σοδειές. Όταν η πλάτη έχη ένα σκληρό νεύρο, λέμε ότι ο νοικοκύρης θα αγοράση μουλάρια. Όταν έχη δύο τρυπίτσες η πλάτη, λέμε ότι κάποιος θα πεθάνη από τους συγγενείς. Όταν είναι σκοτεινή στο κάτω μέρος, προμηνύεται ανωμαλία στο κράτος. Όταν η σπλήνα του ζώου είναι πλατιά, έχομε όψιμο χειμώνα” (σ. 223).

-“[Η **προβατίνα**], όταν τινάξη το κουδούνι της μέσα στο μαντρί, θα βρέξη” (σ. 225).

Επίσης:

Μαντική με το ψωμί.

Παράδειγμα:

-“Όταν πέφτουν πολλά **ψίχουλα** επάνω μας την ώρα που τρώμε, λέμε ότι θα γεννηθούν πολλά παιδιά” (σ. 225).

Πηγή: “Τα λαογραφικά αυτά στοιχεία συγκέντρωσα από το χωριό Άνω Καλεντίνη της Άρτης, το Δεκέμβριο του 1966. Τα τραγούδια τα έγραψα υπαγορεύοντας. Τραγουδούνται συνήθως τα βράδια, που συγκεντρώνονται, για να ξεφλουδίσουν (=καθαρίσουν) τα καλαμπόκια. Από αρ. 1-4 τραγούδια, μου είπε ο Δημήτριος Πλα-

κούτσης, ετών 65. Από 5-8, ο Ανδρέας Παππάς. Από 6-12, η μητέρα μου Σοφία Πλακούτση, ετών 45. Από 12-15, ο πατέρας μου Σωτήριος Πλακούτσης, ετών 48. Μερικά από τη μαντική ζώων με πληροφόρησαν οι γονείς μου και τα υπόλοιπα, οι συγγενείς μου. Σχετικά με το ψωμί, με πληροφόρησε η γιαγιά μου, ετών 85".

63. Πολύζου Αικατερίνη, Δημοτικά τραγούδια (σ. 229-2510. Τόπος: Άρτα.

Ιστορικά

1. - "Ο Κιουταχής εφώναξε από το καρσούλι".
2. Του Παύλου Μελά: "Ένα πουλάκι ξέβγαινε, μέσ' απ' τη Μακεδονία".
3. Του Αθανασίου Διάκου:
"Τρεις περδικούλες κάθονταν ψηλά στο Λιδωρίκι".

Κλέφτικα

1. - "Ένας ήταν μες την Κρήτη/ήταν και παλληκάρι".
2. - "Βγήκα ψηλά στα διάσελα κι αγνάντεψα κατά καμπής
κατά καμπής στον κάμπο".
3. - "Το μάθατε τι γίνηκε απάνω στο Λιδωρίκι".
4. - "Γληγόρη, τι μας άργησες και αργείς για να περάσης".
5. - "Μικρός, Γιώργη μ', στα γράμματα, βρε παπα-Γιώργη μου".
6. Παναγιωτούλα: "Πήρε ο Απρίλης δώδεκα και ο Μάης δεκαπέντε".

Μυθιστορηματικά

1. - "Τίποτε δεν εξήλεψα μεσ' τον απάνω κόσμο".
2. - "Πολύν τόπον γκιζέρισα, Βλαχιά και Βουκουρέστι".

Πηγή: "Τα συγκέντρωσα από την περιοχή της πόλεως Άρτης, από τον Ευάγγελο Μπίζα, που είναι 70 ετών, κατά τον Δεκέμβριο του 1966".

64. Πουλή Έλλη, Κλέφτικα τραγούδια (σ.253-269) Τόπος: Πεδινή Ιωαννίνων και Παρακάλαμος Ιωαννίνων.

1. Στον Παύλο Μελά: "Σαν τέτοια ώρα το πρωί, ο Παύλος πληγωμένος".
2. Στην Λένη Μπότσαρη: "Όλες οι καπετάνισσες των καπεταναραίων".
3. - "Τρεις περδικούλες κάθονταν στις Φούρκας το ταμπούρι".
4. - "Ανάρια-ανάρια τάριχναν οι κλέφτες τα ντουφέκια".
5. Ο Παλαμιώνης: "Όσα κακά κι αν έκανε, όλα συμπαθημένα".
6. - "Κοπέλλες απ' τα Γιάννινα, νυφάδες απ' το Σούλι".
7. Της αρχοντο-Βασίλως:
"Μαράθηκάνε τα κλαδιά, για της Βασίλως τον καημό".
8. Στον Λάμπρο Τζαβέλλα:
"Παιδιά μου, μη σκανιάζετε, κι αδέρφια μου, μην κλαίτε".
9. - "Μην προσκυνάτε, βρε παιδιά, ραγιάδες μη γενήτε".
10. - "Απόψε μούρθαν δυο γράμματα από το γερο-Δήμο".
11. - "Του Κίτσου η μάννα κάθονταν στην άκρα στο ποτάμι".

Πηγή: "...μου τα είπε ο Στυλιανός Έξαρχος, ετών 78, από την Πεδινή Ιωαννίνων".

12. Στον θάνατο του Μπότσαρη:

“Το θάνατο του Μπότσαρη, τ’ αντρειωμένου Μάρκου”.

13. -“Εσείς, βουνά της Κατοχής, βουνά του Ξηρομέρου”.

14. -“Ο ήλιος εσκοτείνιασε και το φεγγάρι εχάθη”.

Πηγή: Πληρ. Όλγα Μπούλια, 52 χρόνων, Παρακάλαμος.

65. Σχισμένος Δημήτριος, Τοπωνύμια και παραδόσεις του χωρίου Αγγελοκάστρου Μεσολογγίου (σ. 273-287). Τόπος: Αγγελόκαστρο Μεσολογγίου.

Τοπωνύμια

1. “Εκ της φύσεως και της ποιότητας του εδάφους”: “Δίμικος” (“στού Ντίμκου”). “Κακαβαρειά” (“σ’ Γκακαβαριά”). “Κεραμίδι” (“στού κιραμίδ”).
2. “Εκ της διάπλασης ή του σχήματος, της μορφής και της ομοιότητας του εδάφους με διάφορα ζώα ή πράγματα”: “Γούβες” (“στ’ ς γούβις”). “Δίστρατα” (“στα δίστρατα”). “Διχάλια” (“στα δ’ χάλια”). “Πονηρός” (“στού μπουνηρό”). “Σκαφίδα” (“στ’ σκαφίδα”). “Φούντα” (“στ’ φούντα”).
3. “Εκ της χρήσης υπό των κατοίκων του εδάφους”: “Γρέκια” (“στα γρέκια”). “Μαδέρια” (“στα ματέργια”). “Σύνоро” (“στού σύνουρου”).
4. “Εκ των εις αυτάς φυομένων φυτών”: “Αγραπιδιά” (“στ’ ν αγραπιδιά”). “Αμπέλια” (“στ’ αμπέλια”). “Βρωμοφτελλιά” (“στ’ βρουμουφτιλλιά”). “Παλιουράκια” (“στα παλιουράκια”). “Πλατανάκης” (“στού μπλατανάκη”). “Σημαδιακός πλάτανος” (“στού σμαδιακό του μπλάτανου”). “Σιταριά” (“στ’ σταργιά”).
5. “Εκ των πτηνών, ζώων, εντόμων, τα οποία ζουν εις αυτάς”: Αηδονοράχη (“σ’ν αηδονοράχη”). Βουβαλόγουρνα. Λούτσα. Μυρμηγκάρια.
6. “Εκ των ναών και των μονών”: “Άγιος Γεώργιος” (“στουν Άι-Γιώργι”). “Άγιος Ηλίας ο παλαιός” (“στουν Μπαλιαλιά”). “Παντοκράτορας” (“στού Μπαντουκράτουρα”).
7. “Εκ διαφόρων άλλων κτηρίων (μύλοι, βρύσες, γεφύρια, διάφορα ιδιωτικά ιδρύματα): “Καρυδιάς” (“στ’ς καργιάς του μύλου”). “Μεγάλη βρύση” (“στ’ μεγάλ’ βρύσ”). “Δραγατσούρα” (“σ’ντραγατσούρα”). “Καμάρια”. “Γυφτομαχαλάς” (“στούγυφτουμαχαλά”). “Δύο αδέρφια” (“στα δυοδέρφια”).

Παραδόσεις (για τοπωνύμια)

1. “Τράπεζα” (“σ’ν τράπιζα”).
2. “Κυράς-Αγγέλως σπηλιά” (“στ’ς Αγγέλους τ’ σπηλιά”).
3. “Αλέξη ιτιά” (“στ’ Αλέξ’ τ’ν ιτιά”).

66. Πράσσου Ευφροσύνη, Παραδόσεις τοπικές από τοπωνύμια (σ. 291-303). Τόπος: Ζίτσα Ιωαννίνων.

1. “Ζίτσα”.
2. “Καστρί”.
3. “Γραμμενιοί”.
4. “Ράχη της Κούλας”.

Πηγή: “Οι παραδόσεις από τα διάφορα τοπωνύμια της Ζίτσας είναι γραμμένες, όπως ακριβώς τις έλεγε η γιαγιά μου, που τις θυμόταν σε ηλικία 94 ετών, και που κι αυτής της τα λέγανε οι παλαιότεροι”.

67. Πρίτσου Πολύμνια, Δημοτικά τραγούδια (σ. 307-314). Τόπος: Αρίστη Ζαγορίου Ιωαννίνων.

1. Το τραγούδι του Νταβέλη:

“Μας πήρε η μέρα κι η αυγή, γεια σου, Νταβέλη, αρχληστή” (προηγείται δισέλιδη διήγηση της δράσης του Νταβέλη στην περιφέρεια Ζαγορίου την περίοδο 1880-1885, και ιδιαίτερα εξιστορείται περιστατικό που συνέβη στο χωριό Αρίστη).

2. Η Μπουλονάσαινα: “Μας ήρθ’ η άνοιξη πικρή, μωρ’ Μπουλονάσαινα” (αφορά μια επιδρομή του Νταβέλη στο χωριό Σκαμνέλι Ζαγορίου).

3. Η Βασίλ’ αρχόντισσα: “Δεν είναι κρίμα κι άδικο, δεν είναι αμαρτία” (αναφέρεται στην αιχμαλωσία μιας αρχόντισσας του Μετσόβου από το ληστή Θύμιο Γκίκα, το 1885).

4. -“Του Χατζηγιώργη η ανιψιά, του Ρήγα η θυγατέρα” (αναφέρεται στην αρπαγή νέας από ληστή).

5. -“Του κυρ- Δημάκη τα παιδιά, τα δυο πήραν οι κλέφτες, / κλάψε, Δημάκη μ’, τα παιδιά” (αναφέρεται στην αρπαγή παιδιών από ληστές).

6. -“Του Κίτσιου η μάννα κάθονταν στην άκρη στο ποτάμι” (ο θρήνος της μάννας για τον αρματολό γιο της).

Πηγή: “Για τη συγκέντρωσή τους και τη συγκέντρωση των περιστατικών που αναφέρω, με βοήθησαν ο κ. και η κ. Κων/νος και Σοφία Πρίτσου και η κ. Ιφιγένεια Ζάβιακα, ηλικίας άνω των 65 ετών”.

68. Ρέσσου Φρειδερίκη, Νικ., Τραγούδια του χωριού μου (σ. 317-335). Τόπος: Πολύλοφος Γραμμενοχωρίων Ιωαννίνων.

Κλέφτικα

1. -“Παιδιά σαν θέλει λεβεντιά και κλέφτες να γενήτε”.

2. Ο Κίτσος: “Του Κίτσου η μάννα κάθονταν στην άκρη στο ποτάμι”.

3. - “Πως λάμπει ο ήλιος στα βουνά και το φεγγάρι το βράδυ”.

4. Μαρία Παναγιώτισσα:

“Στα Σάλωνα σφάζουν αρνιά, Μαρία Πενταγιώτισσα”.

5. -“Με γέλασε μια χαραυγή της νύχτας το φεγγάρι”.

Ιστορικά

1. -“Τι έχεις, καημένε πλάτανε, και στέκεις μαραμένος”.
2. -“Ο Όλυμπος κι ο Κίσσαβος, τα δυο βουνά μαλώναν”.
3. -“Κάτω στις μαυροθάλασσες στις πράσινες λιμνούλες”.

Της αγάπης

1. Αναστασιά: “Πέρα στον πέρα μαχαλά, στον πέρα και στον δώθε”.
2. Η Αλεξάντρα: “Αχ, τι στέκεις μαραμένη, μωρ’ Αλεξάνδρα”.

Αποκρεάτικα

1. -“Στης ακρίβειας τον καιρό θέλησα να παντρευτώ”.

Της ξενητιάς

1. -“Η ξενητιά κι ο θάνατος, η πίκρα κι η αγάπη”.
2. -“Ν’ αναστενάξω, μάννα μ’, δε μ’ ακούς, να κλάψω, δε με βλέπεις”.

Πηγή: “...τα συνεκέντρωσα τις εορτές των Χριστουγέννων, στο χωριό μου Πολύλοφο Γραμμενοχωρίου Ιωαννίνων, όπως μου τα υπαγόρευσαν γέροντες στο χωριό μου... Μερικά από τα κλέφτικα μου τα υπαγόρευσε ο Κων/νος Μπαράτσας, ετών 82, ήτοι τα τραγούδια 1,3,5. και τα υπόλοιπα, η γιαγιά μου Αγλαΐα Ζιάκα, ετών 90, ήτοι το 2 και 4, τραγουδώντας. Και το τραγούδι 3, ο Κων/νος Μπαράτσας. Τα τραγούδια της αγάπης μου τα υπαγόρευσε η γιαγιά μου, Αγλαΐα Ζιάκα. Τα δε της ξενητιάς και τα αποκρεάτικα, η Παρασκευή Καραλή, ετών 78, τραγουδώντας. Πολύλοφος Ιωαννίνων τη 30/12/66).

69. Σιολή Ευτυχία, Παραμύθι ιδιότυπο από πολύ γέρους. Δημοτικά τραγούδια εις τον Τσαμαντά (σ. 341-349). Τόπος: Τσαμαντάς Φιλιππών Θεσπρωτίας.

Παραμύθι

1. Χωρίς τίτλο: “Ήτανε μια μητρυιά και είχε δυο προγόνια. Το παιδί το λέγαν Γιάννο και την κοπέλα Μάρω. Το παιδί κατάλαβε πως η μητρυιά του είχε κακό σκοπό, γι’ αυτό μια μέρα τότειπε της αδερφής του και της είπε πως η μητρυιά τους θα τα σφάξη...”.

Πηγή: “...αφηγητής Γεώργιος Ντέντες, ετών 65”.

Τραγούδια

1. -“Ήλιε, που δίνεις το ταχιά κι’ αργείς να βασιλέψης”.
2. -“Διάβαινα σ’ ένα γιοφύρι / γλέπω μια στο παραθύρι”.

Πηγή: Σιολή Αριστούλα, ετών 55.

3. -“Σαράντα πέντε Κυριακές κι εξήντα δυο Δευτέρες”.
4. -“Με γλέπετε που τραγουδώ και λέτε δε χολιάζω”.

Πηγή: Γεωργία Κοτσώνη, ετών 60.

Του γάμου

1. -“Σήμερα παίρετ’ εσείς/Αύριο παίρομε κι εμείς”.
2. -“Για, γάλι, νύφη, γάλι/Για γάλι κι απογάλι”.
3. -“Όλες οι δάφνες είν’/κι όλες οι δαφνοπούλες”.

4.- “Ίσια, νύφη, το χορό/σαν κλωνί βασιλικό”.

Πηγή: Γεωργία Κοτσώνη, ετών 60.

70. Σιόντη Αφροδίτη, Δημοτικά τραγούδια και ανέκδοτα από το χωριό Μικροσπηλιά Άρτης (σ. 353-358). Τόπος: Μικροσπηλιά Άρτης. Τραγούδια

1. Ντουχαϊμέ: “Πέρασε μια μαύρη γάτα/και μου χύνει την κανάτα”.

2. Κυρά-Λένη: “Το μάθατε τί έγινε στο Σάλος από πέρα”.

3. Αθανασόπουλε: “Καμένε Αθανασόπουλε, τι σούμελλε να πάθης”.

4. Θύμιος Τσεκούρας: “Καλά ήσαν, Δήμο μ', στ' Άγραφα”.

Ανέκδοτα

Καταγράφονται 6.

Παράδειγμα:

“Στο δικαστήριο. Χρήστος Παντός. Παρών. Γιατί άφησες τα αιγοπρόβατά σου και έκανα ζημιά εις θέσιν τσαπουϊκά; Εγώ, κύριε νεροδίχτ', έβγαλα τα γιδοπρόβατά μ' να φαν κέθρου στ' τσαπίκα, δεν τ' άφ'σα να κάνουν ζημιά, κύριε νεροδίχτ', τούειπα, μούειπει” (σ. 358).

Πηγή: “...όπως τα διηγήθηκε ο κ. Βασίλειος Βάγιας, ετών 68, εκ Μικροσπηλιάς”.

71. Σιώζιου Πηνελόπη, Δημοτικά τραγούδια (σ. 361-379). Τόπος: Χόσεψις Άρτης και Πέτα Άρτης.

1. Το παράπονο του πιστικού προς την αγαπημένη του Βάσω:

“Δώδεκα χρόνους πιστικός, βάι Βάσιω μ', βάι”.

2. Ο Γεράλαφος:

“Εδώ στ' απόσκια απ' τα βουνά, βόσκει ένας γεράλαφος” (“το τραγούδι αυτό παίζεται με τη τζαμάρα. Ο Γεράλαφος είναι η Ελλάδα, που την πλάκωσε η βαρειά σκλαβιά...”, σ. 365).

3. Τα σαράντα παλληκάρια:

“Σαράντα παλληκάρια, παιδιά μου, βγαίνουν απ' τα κισιά”.

4. Διαμαντούλα λυγερή: “Κάτω στα δασιά πλατάνια στην κρυόβρυση”

5. Ο Μήτρος Κοτελίδας:

“Νάημουν μια πετροπέρδικα στις Λογαρούς τη βρύση” (“...αυτό το τραγούδι τόλεξαν οι παλιοί γέροντες στο χωριό κάθε Λαμπρή”, σ. 365. Παρατίθεται και η ιστορία του Μήτρου Κοτελίδα, “από τους ιστορικούς άνδρες του χωριού”, κατά την επανάσταση του '21, σ. 367, 369).

6. Ο θάνατος του καπετάν-Γιαννάκη (Κοτελίδα):

“Στη χώρα, στα Θεδώριανα, μέσ' του παππά το σπίτι” (“Πέθανε δολοφονημένος στα Θεδώριανα, το 1838, από τον αιμοχαρή Τουρκαλβανό Τσέλιο Πιστάρη”, σ. 371. Γίνεται αναφορά στο ιστορικό του θανάτου στις σ. 371, 373, και επίσης καταγράφεται παράδοση για τον Βασιλάκη Ιμουρτζή, φοροεισπράκτορα κατά την τουρκοκρατία, στις σ. 373, 375, 377).

7. -“Ανοίξτε, στράτες στη Λάρισα και, σεις, Δερβένια, καθαρίστε”.

8. -“Ο Κιουταχής εφώναξε από το Καραούλι”.

9. -“Τι έχεις, καημένε κόρακα, και σκούζεις και φωνάζεις”.

10. -“Νείχε μουλάρια σαν παλιά, μουλάρια σαν αηδόνια”.

11. -“Το μάθατε τι γίνηκε ψηλά στο Λιδωρίκι”.

Πηγή: “Τις πληροφορίες και τα τραγούδια μου τα είπαν γέροντες του χωριού μου (Χόσεψις Άρτης) και ιδίως ο Νικόλαος Τόσκας, 81 ετών. Τα κλέφτικα τραγούδια μου τα είπε ο Ευάγγελος Μπίζας από το Πέτα Άρτης, 73 ετών”.

72. Σιώζος Λάμπρος, **Ιδιότυπα παραμύθια** (σ. 383-399). Τόπος: **Προδρόμιον Θεσπρωτίας**.

1. Η Πούλια και ο Αυγερινός: “Ήταν δυο αδέρφια, η Πούλια κι ο Αυγερινός. Αυτά τα παιδιά έχασαν τη μάνα τους πολύ μικρά. Έπειτα από κάμποσο καιρό, ο πατέρας τους πήρε άλλη γυναίκα. Τα παιδιά τη γυναίκα αυτή την είχαν μητριά. Η μητριά δεν τάθελε καθόλου τα παιδιά αυτά” (σ. 385).

2. Το ανδρόγυνο και οι δύο πεθερές: “Μια φορά και έναν καιρό παντρεύτηκε ένα παιδί (λέγοντας παιδί εννοούν αγόρι) και μια τσούπρα. Τα παιδιά δεν είχαν πατέρα, αλλά είχαν μονάχα τη μάνα τους. Η μάνα της νύφης φώναζε λιανά, η δε μάνα του γαμπρού φώναζε χοντρά” (σ. 393).

3. Η κατάρρα και η ευχή του πατέρα: “Ήταν ένα ανδρόγυνο και είχαν μόνο τον πατέρα του γαμπρού. Ο πατέρας έγινε κούσιαλο (δηλ. μεγάλωσε πολύ) και τα χάλευε (ζητούσε) όλα στο κρεβάτι. Τον είχαν βαρεθεί τον γέροντα στο σπίτι, και η νύφη αλλά και το παιδί του” (σ. 397).

Πηγή: “Τα γράφω, όπως ακριβώς τ’ άκουσα από τον θείον μου Σιώζον Ιωάννην, που τώρα είναι περίπου 75 χρονών. Τα παραμύθια αυτά μεταδίδονται από τη μια στην άλλη γενιά, καθώς δίνει το χέρι της χαράς η μια γενιά στην άλλη”.

73. Σκορίλα Λευκοθέα, **Μαντική ζώων. Παραμύθια** (σ. 403-421). Τόπος: **Άνω Καλεντίνη Άρτης**.

Μαντική

Αγελάδες. Αράχνη. Αρκούδα. Βάτραχοι. Γάτα. Γίδες. Γκιώνης. Θέρμη. Κάβουρας. Κότα. Κουκουβάγια. Κουρούνες. Λαγός. Λύκος. Μπούφα. Μύγες. Πεταλούδα. Πετεινός. Ποντίκια. Πρόβατα(και ζώα, γενικά). Σαλαμάνδρα. Σκύλος. Σπουργίτια. Φίδια.

Παραδείγματα:

-“Αν οι **βάτραχοι** λαλούνε στην ξηρά, θα βρέξη” (σ. 405).

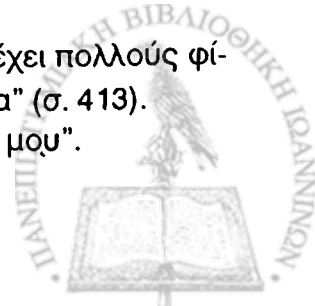
-“Αν καμιά φορά η **κότα** τσακίση φτερό και περπατά έτσι, με σπασμένο το φτερό της, κάποια ζημιά θα πάθη η οικογένεια” (σ. 407).

-“Αν βρεθή μπροστά μας μαύρη **πεταλούδα**, η μέρα δεν θα πάη καλά, αν βρεθή άσπρη, η μέρα θα είναι για μας χαρούμενη” (σ. 409).

-“Αν η **πλάτη του ζώου** (χρονιάρικου), που σφάζεται τη Λαμπρή, είναι σκοτεινή, σημαίνει ότι το κράτος έχει εχθρούς και κάποια ανωμαλία θα συμβή σ’ αυτό” (σ. 411).

-“Αν το **φίδι** βρεθή μέσα στο σπίτι, σημαίνει ότι το σπίτι αυτό έχει πολλούς φίλους, και δεν πρέπει να το σκοτώσουν ούτε να το διώξουν από μέσα” (σ. 413).

Πηγή: “...όπως με πληροφόρησαν οι γονείς και άλλοι συγγενείς μου”.

Παραμύθια

1. Ο ράφτης και το νεογέννητο κοριτσάκι: "Μια φορά κι έναν καιρό κάποιος ράφτης έραβε σ' ένα σπίτι κάποιου χωριού. Ένα βράδυ η γυναίκα του αφεντικού του θα γεννούσε και γι' αυτό έβγαλαν για λίγο το ράφτη έξω. Αυτός βγαίνοντας κάθισε στη σκάλα του σπιτιού, όπου τον πήρε ο ύπνος. Σε λίγο η γυναίκα μέσα γέννησε ένα ωραίο κοριτσάκι" (σ. 413).
2. Η τύχη της Ροδοκόκκινης: "Μια φορά κι έναν καιρό ήταν τρεις αδερφάδες. Η μία απ' αυτές, η Ροδοκόκκινη, ήταν η ομορφώτερη. Οι άλλες δύο, όσο κι αν στολίζονταν, ποτέ δεν έφταναν στην ομορφιά τη Ροδοκόκκινη, γι' αυτό την ζήλευαν πολύ κι ήθελαν να την ξεκάνουν (να τη διώξουν, να μην υπάρχει μαζί τους)" (σ. 417).

74. Σταύρου Ελένη, Στ., Α' Δημοτικά τραγούδια (κλέφτικα, ιστορικά ή μυθιστορηματικά του τόπου) και Β' Μαντική (σ. 425-437). Τόπος: Δεν αναφέρεται.

Τραγούδια

Κλέφτικα

1. - "Ανάρια-ανάρια τάριχναν οι κλέφτες τα τουφέκια" ("τραγουδιέται σε χαρές και τραπέζια, τα λεγόμενα 'κουμπαριάτικα'. Οι άνδρες που τα τραγουδούν προσπαθούν με διάφορες κινήσεις να αποδώσουν κάτι από τη λεβεντιά των κλεφτών", σ. 428).

Ιστορικά

1. Τζαβέλαινα: "Ορέ, κορίτσια από τα Γιάννενα, γριά Τζαβέλλαινα" ("...είναι επιτραπέζιο. Αναφέρεται στο θάνατο του Σουλιώτη ήρωα Μάρκου Μπότσαρη", σ. 428).

Μυθιστορηματικά

1. - "Μηλίτσα, που είσαι στον γκρεμό" ("...χορεύεται, το Πάσχα, στα τρία βήματα, από τις χωρικές και τους χωρικούς", σ. 429).
2. - "Μαρία λεν την Παναγιά/Μαρία λέν' και σένα" ("...χορεύεται στα τρία βήματα, το Πάσχα", σ. 431).
3. - "Σε τούτη τάβλα πούρθαμε/ γραμμένα μάτια και παρδαλά" ("...είναι επιτραπέζιο. Όταν τραγουδιέται, η οικοδέσποινα κερνά όλους τους καλεσμένους με κρασί", σ. 431).
4. Η Χάιδω: "Τι να σου κάνω, Χάιδω μου, /τι να σου κάνω, γιε μου" ("...είναι τραγούδι τραπεζιού. Επίσης, τραγουδιέται από μητέρες, που θέλουν να νανουρίσουν τα μικρά τους στην κούνια, γλυκά-γλυκά, για να κοιμηθούν", σ. 432).
5. Ο Δήμος: "Μ' αυτά τα μάτια, Δήμο, τ' άμορφα/τα φρύδια τα γραμμένα" ("...χορεύεται σε γάμους, πανηγύρια, και το Πάσχα, με τοπικές στολές από τις νέες κοπέλες του χωριού", σ. 433).
6. - "Μας πήρε η μέρα κι η αυγή/το δούλιο μεσημέρι (...τραγουδιέται στους γάμους", σ. 434).
7. - "Του παπα-Γιώργη ανιψιά, / του Ρήγα θυγατέρα" ("...τραγουδιέται σε γάμους και σε αρραβώνες", σ. 434).

8.- "Εννιά αδέρφια ήτανε/τα εννιά θέλουν να φύγουν" ("...τραγουδιέται στους γάμους", σ. 435).

Μαντική

Κότα. Κοτόπουλο. Καρακάξα. Χελιδόνια. Κουκουβάγια. Κοράκια. Αράχνη. Αλογόμυγα. Πετεινός. Γάτα. Σκύλος. Λαγός. Γάιδαρος.

Παραδείγματα:

- "Τα **χελιδόνια**, όταν πετάνε χαμηλά, θα πη, ότι θα κάνη κακοκαιρία, και, όταν πετάνε ψηλά, θα κάνη καλοκαιρία" (σ. 435).

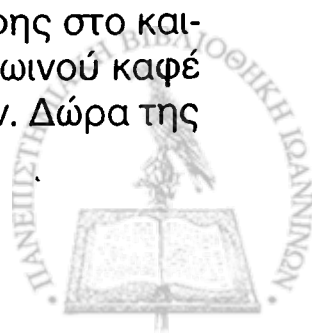
- "Όταν λούζεται η **γάτα** προς το βορρά, θα βρέξη, όταν λούζεται προς Ανατολάς, θα έχη ήλιον και όταν λούζεται προς νότον, θα χιονίση" (σ. 436).

- "...Όταν παίρνουν νύφη στο σπίτι, την αφήνουν, να δούμε, θα την γαυγίση το **σκυλί** ή όχι. Εάν την γαυγίση, λένε ότι η νύφη δεν θα έχει καλόν ίσκιο στο σπίτι, είναι δηλαδή όχι καλή η νύφη. Εάν δε, δεν την γαυγίση, λένε ότι η νύφη είναι καλή, έχει καλόν ίσκιο" (σ. 436).

75. Τζαδήμας Ιωάννης, Αλεξ., **Ο γάμος στο χωριό μου. Τοπωνυμίες** (σ. 441-455). Τόπος: **Καστανέα** Άρτης.

Πριν από το γάμο: Η προξενειά: "...γίνεται από τον γαμβρόν, ή και από την νύφη, πολλές φορές" (σ. 443). Αρραβώνες: "Στο χωριό μου δεν γίνονται επίσημοι αρραβώνες και η τελετή γίνεται προ του μυστηρίου του γάμου εις την εκκλησίαν" (σ. 443). Οι βέρες. Οι σχέσεις του ζευγαριού πριν από το γάμο: "Όλο το χρονικό διάστημα από της προξενειάς μέχρι την ημέραν του γάμου, οι μελλόνυμφοι δεν έχουν τας συχνάς συναντήσεις, όπως γίνεται εις τας πόλεις, εκτός από ολίγους, οι οποίοι ακολουθούν το ρεύμα των πόλεων και μιμούνται τους κατοίκους των πόλεων, μισούμενοι ή μάλλον αηδιάζονται και κατηγορούνται υπό των άλλων χωριανών, οι οποίοι διατηρούν και θέλουν να διατηρούνται τα παλιά εθίματα" (σ. 443, 445).

Η εβδομάδα του γάμου: Τα προζύμια του γαμπρού, το βράδυ της Τετάρτης. Η "κλούρα". Το δίπλωμα των προικιών το μεσημέρι της Πέμπτης. Τα προζύμια της νύφης το ίδιο βράδυ. *Παρασκευή πρωί:* η μεταφορά των προικιών στο σπίτι του γαμπρού: "Προτού πάρουν τα προικιά, κάθονται επάνω εις αυτά μερικά παιδιά, και τα οποία πληρώνουν οι άνθρωποι του γαμπρού, να κατεβούν διά να πάρουν τα προικιά" (σ. 447). *Η "πρεβέντα" του Σαββάτου:* "Οι καλεσμένοι εις τον γάμον, πηγαίνουν το Σάββατο την 'πρεβέντα', καθώς την λέγομε δηλαδή κουλούρα, γλυκό ούζο και, μερικοί, κρέας" (σ. 447). *Κυριακή πρωί:* Το ξύρισμα του γαμπρού. Το γλέντι στο σπίτι του. Η υποδοχή του στο σπίτι της νύφης. Το τραγούδι του αποχωρισμού της νύφης. Η γαμήλια πομπή προς την εκκλησία. Η τελετή. Η αναγγελία της στη μητέρα του γαμπρού. Η υποδοχή της νύφης στο καινούργιο της σπίτι. Το γεύμα και το γλέντι. Κέρασμα πρωινού καφέ στους καλεσμένους από τη νύφη. Επίδειξη των προικιών. Δώρα της νύφης στους συγγενείς (τα "ζώσματα").

Τα “π’ στροφή” της νύφης. Προσκυνήματα στην εκκλησία: “Όλα αυτά τα προσκυνήματα γίνονται τρεις το έκαστον. Και τοιουτρόπως το ζεύγος είναι ελεύθερον να επισκεφθή τα διάφορα, διότι προ του προσκυνήματος απαγορεύεται να επισκεφθή άλλα σπίτια” (σ. 451).

Τοπωνύμια

1. Το “λιγκό”.
2. Τα “καταφύγια”.
3. Το “λημέρι”.
4. Τα “κοτρώνια”.
5. Η “σκιωμένη”.
6. Οι τοποθεσίες που δίδαξε ο Κοσμάς ο Αιτωλός (με το πουρνάρι, με τον πλάτανο).

76. Τζεβελέκας Μιχαήλ, Γεωργ., Παραμύθια και παραδόσεις από την περιοχή Αιγίου Αχαΐας (σ. 459-479). Τόπος: Αίγιον Αχαΐας.

Παραμύθια

1. Ο Θόδωρος και τα κορίτσια του: “Μια φορά και έναν καιρό ήταν ένας πατέρας, που τον έλεγαν Θόδωρο, και είχε τρεις κόρες. Οι κόρες του είχαν γίνη μεγάλες και δεν τις είχε παντρέψει ακόμη ο φτωχός πατέρας. Και μια μέρα μαθαίνει ο κακόμοιρος ότι θα γινόταν επιστράτευση και θα μαζεύονταν όλοι στο παλάτι του βασιλιά...” (σ. 461).
2. Η Λάμια: “Μια φορά και έναν καιρό ζούσε μια κοπέλα, που είχε μια πολύ κακιά μητριά. Η μητριά της τη βασάνιζε και η κοπέλα είχε μεγάλη στενοχώρια. Κάθε φορά που η μητριά της την έδερνε, έλεγε: “-Σχίσου, γη, κατάπιε με, μέχρι το στραγάλι. Και η γη την έπινε...” (σ. 471).

Παραδόσεις

1. Ο Κουτσογιάννης.
2. Ο Καλογιάννος.
3. Ο γκιώνης.
4. Ο μάγος.
5. Πως εγίνη το γαϊδούρι.
6. Σκυλιά και λαγοί.

Πηγή: “Τα παραμύθια που αναφέρω και περιγράφω κατωτέρω, τα έγραψα, όπως περίπου μου τα είπε ο παππούς μου, ηλικίας 87 ετών. Οι παραδόσεις ανήκουν σε μια γυναίκα της γειτονιάς μου, αρκετά μεγάλη σε ηλικία. Στο πρώτο παραμύθι, ο τίτλος του δεν είναι πραγματικός, γιατί ούτε και ο ίδιος τον θυμόταν καλά. Όπως μου τον είπε όμως, τον γράφω”.

77. Τζίμας Ιωάννης, Το έθιμον του γάμου (σ. 483-490). Τόπος: **Παλαιοσέλιον Κονίτσης** Ιωαννίνων.

Πριν από το γάμο: Οι αρραβώνες. Η τελετή στο σπίτι της νύφης. Η “αλλαγή” των δαχτυλιδιών. Η παρουσία του ιερέα. Η διακόσμηση του τραπεζιού: τριαντάφυλλα, βασιλικός, πιάτο με ρύζι και κουφέτα. Το γλέντι και τα κεράσματα.

Η εβδομάδα του γάμου: Ο ορισμός του κουμπάρου: “Κατά κανόνα κουμπάρος ορίζεται ο ανάδοχος, που είχε βαπτίσει το γαμβρό” (σ. 486). Ο ορισμός του “βλάμη”. Οι “βλάμισσες”. Το κάλεσμα στο γάμο: “Δύο από τα πιο συγγενικά παιδιά, κρατώντας ένα μικρό ξύλινο ‘παγούρι’ γεμάτο κρασί και στολισμένο με λουλούδια, έχοντας και ένα μαντίλι ολόασπρο, δεμένο στο λαιμό του ‘παγουριού’, πηγαίνουν για το κάλεσμα. Το μικρό αυτό ξύλινο βαρελάκι στο χωριό μου το λένε ‘κόφα’. Το κάλεσμα αρχίζει πρώτα από τους συμπεθέρους κατ’ αντιστοιχία” (σ. 486).

Η μέρα του γάμου: “Πάντα τα στέφανα γίνονται το απόγευμα, ημέρας Κυριακής” (σ. 486). Προσφορά δώρων των συγγενών: “Όπωςδήποτε ο κάθε καλεσμένος θα πάη κι ένα λαγήνι κρασί” (σ. 486). Πομπή του γαμπρού προς το σπίτι του βλάμη και προς το σπίτι του κουμπάρου. Το στολισμένο άσπρο άλογο. Οι 4 βλάμισσες. Η πομπή προς το σπίτι της νύφης. Το “τάμα” του βλάμη προς τις φιλενάδες της νύφης. Τα νυφικά παπούτσια. Η παράδοση της νύφης από τον βλάμη στο γαμπρό. Η “σπονδή” του βλάμη. Η στέψη. Η έξοδος από την εκκλησία. Η “κολούρα” της κουμπάρας. Η επιστροφή στο σπίτι του γαμπρού: “Στο σπίτι γυρίζουν από άλλο δρόμο, όχι απ’ αυτόν που πέρασαν, όταν πήγαν στη νύφη” (σ. 488). Η υποδοχή της νύφης από τα πεθερικά. Τα τραγούδια. Το κρασί, το γάλα, το μέλι, το άσπρο μαλλί στα κεφάλια των νεονύμφων, “για να τους βρουν τα γεράματα ευτυχισμένους και ενωμένους” (σ. 489). Τα δώρα της νύφης στους συγγενείς: “κυρίως φορέματα, κάλτσες, υποκάμισα” (σ. 489). Επίσης: “..σε δύο ή τρία το πολύ μικρά παιδιά δένει από τη μέση των από μια κολούρα με κόκκινο σχοινί, το οποίο έχει και λεφτά επάνω δεμένα” (σ. 489). ΣΤΟ ΤΈΛΟΣ: “Αργά κατόπιν η νύφη βγάζει τα νυφιάτικα και φοράει φόρεμα. Τότε όλοι οι καλεσμένοι της νύφης φεύγουν και μένουν μόνον οι συγγενείς του γαμπρού και γλεντούν μέχρι τα ξημερώματα” (σ. 489-490). Ακολουθούν τα “επιστροφία” της νύφης την Τετάρτη μετά το γάμο, “και εκεί λούζεται και χτενίζεται στο ύπαιθρο από άλλες παρθένες κοπέλλες” (σ. 490). Επισκέψεις στους συγγενείς την πρώτη Κυριακή μετά το γάμο, οπότε οι συγγενείς “προσφέρουν αυγά, κατά κανόνα τηγανητά” (σ. 490).

78. Τζουβάνου Αμαλία, **Μαντική ζώων. Παραμύθια** (σ. 493-517). Τόπος: Σελλάδες Άρτης.

Παραμύθια

1. Η τύχη της ορφανής μικρής: “Μια φορά και έναν καιρό ήταν τρεις αδελφές ορφανές και φτωχίες. Οι δυο μεγάλες αδελφές ήταν αγαπημένες και απεφάσιζαν τι θα κάνουν, την μικρή τους όμως αδελφή δεν την αγάπαγαν και προσπαθούσαν με κάθε τρόπο και μέσο να την ξεκάνουν. Την μικρή αδελφή την έλεγαν Μερσίνα...” (σ. 495).
2. Τα δυο αδέλφια και ο δαίμονας: “Μια φορά και έναν καιρό ήταν δυο αδέλφια πολύ φτωχά και είχαν οικογένεια. Απεφάσισαν να φύγουν μακριά για δουλειά. Ο ένας είπε στη γυναίκα του να του βάλει και ένα μπουκάλι με λίγο λαδάκι. Ξεκίνησαν. Ο ένας έκανε το σταυρό του, ενώ ο άλλος ήταν σκληρός και του λέει: -Γιατί κάνεις το σταυρό σου;-Για να μας βοηθήσει ο Θεός να βρούμε δουλειά...” (σ. 503).

Πηγή: “...όπως μου τα διηγήθηκαν οι γονείς μου και οι συγγενείς μου από το χωριό Σελλάδες Άρτης”.

Μαντική Αράχνη. Γάτα. Κότα. Κουκουβάγια. Κούκος. Κουρούνα. Κόκορας. Πρόβατο. Σκύλος. Φίδι. Χήνες. Μυρμήγκι. Ποντίκια.

Παραδείγματα:

-“Όταν της **κότας** της πάρουν ξένοι τα αυγά από τη φωλιά, θα γίνη ζημιά στο σπίτι” (σ. 513).

-“Όταν λαλήση **κουκουβάγια** σ’ ένα σπίτι, κάποιος θα πεθάνει” (σ. 513).

-“Όταν τα **πρόβατα** είναι χορτάτα και βελάζουν, λένε πως λύκος θα πέσει στο μαντρί” (σ. 515).

-“Όταν μέσα σ’ ένα σπίτι φτιάξουν φωλιά τα **μερμήγκια**, λένε πως είναι ευτυχία και πλούτη για το σπίτι αυτό” (σ. 517).

-“Όταν τα **ποντίκια** σε τρώνε στο σπίτι, λένε πως κάποια κλεψιά έχει γίνει” (σ. 517).

79. Τίκου Χαρίκλεια, **Μαντική διά την πρόγνωση καιρού από ωρισμένα πτηνά** (σ. 521-531). Τόπος: Ιωάννινα.

Κόκορας. Όρνιθα. Πέρδικα. Περιστέρι. Τρυγόνι. Δεκοχτούρα. Γέρανοι. Μπεκάτσες. Βροχοπούλι. Πάπια. Χήνα. Κούκος. Γεράκι. Κουκουβάγια. Γκιώνης. Μπούφος. Γκαΐλα. Κουρούνα. Καρακάξα. Σπουργίτι. Χελιδόνι. Κότσυφας. Κορυδαλλός.

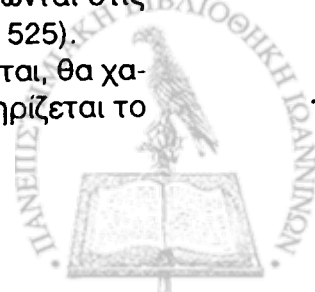
Παραδείγματα:

-“Η νυχτερινή έξοδος του **κόκκορα** θεωρείται προμήνυμα σεισμού” (σ. 523).

-“Άμα ιδής και πέφτουν οι **χήνες** στο γρασίδι το σούρουπο και δεν έρχονται, για να κουρνιαδίσουνε, την άλλη μέρα θα το γυρίσει σε χιονιά” (σ. 525-527).

-“Αναφέρουν ότι, όταν τα **τριγόνια** έρχονται τον Απρίλη και δεν κάθονται στις πέτρες, αλλά πάνε μέσα στα κυπαρίσσια, ότι τα κυνηγάει κακοκαιρία” (σ. 525).

-“Όταν θα ιδής μαζωμένο το **γεράκι** σε προσηλιακό κλαρί και ψειρίζεται, θα χαλάσει ο καιρός, θα γυρίσει βροχή. Επίσης ως αναμονή θυέλλης χαρακτηρίζεται το

άκουσμα της φωνής του γερακιού. Τέλος, ως προμήνυμα κακοκαιρίας, χαρακτηρίζονται αι κυκλικαί κινήσεις αυτού μετά κρωγμών" (σ. 527).

- "[Τα σπουργίτια], όταν τα δούμε συγκεντρωμένα κατά σμήνη και σκούζουνε, θάχουμε χειμώνα. Επίσης, η αναζήτησις τροφής εις τας αυλάς, δηλοί κακοκαιρίαν. Τέλος, μερικοί χωρικοί πιστεύουν, ότι, όταν 'χωματίζονται' τα σπουργίτια, νιώθουν κακό καιρό" (σ. 529).

80. Τσακανίκα Ελένη, **Δημοτικά τραγούδια** (σ. 535-559). Τόπος: **Κληματιά** Ιωαννίνων.

1. Του καπετάν Κρομμύδα:

"Πέρα κει στα ριζοβούνια/που βροντούν βαριά κουδούνια" (αναφορά σε ιστορικό πρόσωπο, γεν. 1868, από τη Γερομνήμη Ιωαννίνων, που αγωνίστηκε για την απελευθέρωση της Ηπείρου, σ. 539).

2. Ο καπετάν-Κρομμύδας:

"Λάλησε, κούκε, λάλησε, λάλα, καϋμένο αηδόνι" ("Το τραγούδι αναφέρεται στη μάχη που έγινε από τους οπλαρχηγούς Ταιριακίδη, Κουτούπη, Κρομμύδα και Δεληγιαννάκη, για την κατάληψη της Σκάλας Παραμυθιάς. Η μάχη αυτή έγινε το Νοέμβριο του 1912 και οι Έλληνες κατέλαβαν τη Σκάλα, είχαν δε και πολλά λάφυρα" (σ. 543).

3. Του καπετάν-Τασιούλα:

"Ανάθεμά σας γεροντιά, και σεις, κοντσαμπασήδες".

4. -"Πέρα σε κείνο, βλάχα μ', το βουνό/και στ' άλλο παραπέρα παραπέρα, μικρή Σταυρούλα μου".

5. -"Που πας, μωρέ που πας, αγγελικό κορμί".

6. Ζαγοριανούλα: "Μωρή, με τα, μωρή, με τα λιανά κουμπιά".

7. -"Ξύπνα, περδικομάτα μου, κι ήρθα στο μαχαλά σου".

8. Γιάννακος: "Τ' άκουσμα πόχει ο Γιάννακος, πόχει έμορφη γυναίκα".

9. Χριστός Ανέστη:

"Σήμερα, μωρή Λένη, γυιέ μου, / σήμερα Χριστός Ανέστη".

10. Βάγια:

"Δεν πας, Βαγιά μ', δεν πας, Βαγιά μ',/δεν πας, Βαγιά μ', στην εκ κλησιά".

11. Ζερβοπούλα:

"Ν' ανοίξω το χειλάκι μου, μικροπαντρεμένη μου,/να πω ένα τραγουδάκι,/μικροαρραβωνιασμένη".

12. -"Κάτω στη Ρόδο, στη Ροδοπούλα".

Πηγή: "Είναι τραγούδια του χωριού μου, όπως μου τα αφηγήθηκαν γέροντες και γριές, καθώς και μερικά που άκουσα από λαλητάδες. Αφηγητές: Κωνσταντίνος Παππάς, ετών 80, Χαρίκλεια Μπεσέλα, ετών 75, Μαρίνα Δερέκα, ετών 72".

81. Τσακίρη Ελευθερία, **Έθιμα από τις Αποκριές της Κοζάνης** (σ. 563-571). Τόπος: **Κοζάνη**.

Η εβδομάδα από την Κυριακή της Απόκριω έως την Κυριακή της Τυροφάγου: Τα καρναβάλια. Τα όργανα, η γκάιντα, τα νταούλια, τα

κλαρίνα. Οι χοροί των σωματείων. Οι βιτρίνες των καταστημάτων (με παραδοσιακά θέματα: αναπαραστάσεις παλιών κοζανίτικων σπιτιών, ενδυμασίες εποχής).

Την Κυριακή της Τυροφάγου: ο μεγάλος Καρνάβαλος. Ο κοζανίτικος μπακλαβάς και η επανασύνδεση των φιλικών σχέσεων ενόψει της Σαρακοστής: “ Όλα τα σπίτια φτιάχνουν τον κοζανίτικο μπακλαβά και κερνούν τις παρέες των καρναβαλιών, ενώ συγχρόνως δίνουν με όλους τα χέρια (γείτονες, καρναβάλια οποιαδήποτε κλπ.) και συγχωριούνται, γιατί την επομένη αρχίζει η σαρακοστή” (σ. 565). Η παρέλαση και ο “διαγωνισμός” των καρναβαλιών. Απονομή βραβείων. Οι “φανοί” (φωτιές) στις γειτονιές και η αναπαράσταση του κοζανίτικου σπιτιού: “Το βράδυ σε κάθε γειτονιά γίνονται οι φανοί (μεγάλες φωτιές), οι οποίοι επίσης βραβεύονται. Για να γίνουν όμως οι φανοί, το πρωί βγαίνουν τα παιδιά της γειτονιάς στους δρόμους, κρατώντας το λιγκέρι (ταψί μπακιρένιο) και ζητούν από κάθε διερχόμενο χρήματα, με την φράση ‘κανάν παρά για το φανό. Μ’ αυτά αγοράζουν το δαδί του φανού. Συνήθως ο φανός στήνεται σε βαρέλι ανάποδο ή σε σωρό με πέτρες κ.τ.λ. Οι φανοί είναι γύρω-γύρω στολισμένοι με φώτα, φαναράκια, φούντες, σερμπατίνες κ.τ.λ. Γύρω-γύρω χορεύουν και τραγουδούν (κυρίως τραγούδια και ανέκδοτα βαρειάς μορφής σόκιν). Η εκδήλωση κρατά μέχρι τις πρωινές ώρες, ενώ η επιτροπή περνά απ’ όλους τους φανούς και βραβεύει τον καλύτερο. Κάθε φανός παίρνει το όνομα της συνοικίας του(π.χ. κερά-Μαριώ, αλώνια, γύφτικα, κ.τ.λ.). Στους φανούς επίσης κάνουν πάντα το αρχαίο κοζανίτικο σπίτι (μεγάλη παράσταση), που έχει κάτω χώμα, κόχες (ντιβάνια) με τα μιντέρια, τα προσκέφαλα και τα μακάτια (καλύμματα), το τζάκι που στη μέση κρέμεται η αλυσίδα με το θερμάρι, ενώ η φωτιά μπουμπουνίζει. Στις κόχες κάθονται ο Κώττας ο πάππος (Κώστας) και η Τάτω η μπάμπω (Αναστασία), που πλέκει το σκφούνι (κάλτσα). Η παράσταση αυτή είναι ο νοντάς της Τάτως. Άλλες τέτοιες παραστάσεις είναι οι πέντε μπάμπες που χόρευαν, με τις μακριές γούνες κ. ά.” (σ. 566-567). Το έθιμο της “χάσκας”: “Πριν βγει ο κόσμος στους φανούς, αποκριεύει όπως λένε, στο σπίτι, κάνει την ‘χάσκα’ (αυγό δεμένο με κλωστή στην άκρη του κλώστη και προσπάθεια του ποιος θα το πιάσει με το στόμα του μόνο), συγχωριούνται και μετά βγαίνουν στους φανούς, όπου και κερνιούνται όλοι κρασί από τις μεγάλες βαρέλες των φανών. Έπειτα όλη τη νύκτα γυρίζουν έξω ως το πρωί, χορεύοντας” (σ. 567).

Την Καθαροδευτέρα: Τα σαρακοστιανά φαγητά (πράσα, ρεπάνια, λαγάνες, κρασί). Γλέντι των μασκαρεμένων στην πλατεία του Αγίου Δημητρίου. Ανακοίνωση των βραβείων του καρναβαλιού. Ο φανός του Δήμου στην κεντρική πλατεία: “αποκλειστικά για όλους τους ξένους, οι οποίοι εξίσου μπορούν να λάβουν μέρος και να χαρούν” (σ. 567). Σχολιασμός των αποκριάτικων εθίμων: “Ιδιαίτερο δε και πρώτο χαρακτηριστικό τους είναι τα πολύ βαρειάς μορφής σόκιν τραγούδια, ποιήματα, ανέκδοτα, που λέγονται, αλλά και που λόγω της ιδιότητός μου, αλλά και του προορισμού της εργασίας μου, δεν μπορώ να γράψω εδώ” (σ. 567).

Τραγούδια

1. -“Ποιος είδε ψα-, μπρε, μπρε, μπρε,/ ποιος είδε ψάρι στο βουνό”.

2. -“Περάσανε λε κι αμάν- αμάν/ περάσανε τρελαετοί”.
3. -“Τρεις καλές γειτονοπούλες/τρία αδελφά-, μπρε, μπρε, μπρε,
τρία αδελφάκια κρέμασαν”.
4. -“Αγαπώ καλέ, αγαπώ ένα χελιδόνι”.

82. Τσάτσα Ελένη, Ήθη, έθιμα του χωριού μου. Περιγραφή της νυφικής φορεσιάς (σ. 575-587). Τόπος: Σίδερη Φιλιππών Θεσπρωτίας.

Ήθη και έθιμα

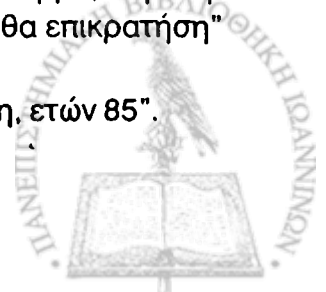
Τα Χριστούγεννα. Τα “χριστόψωμα” (ή “σταυροκουλούρες”) της παραμονής. Οι τηγανίτες (ή τα “σπάργανα του Χριστού”). Καθαρισμός των σπιτιών. Προετοιμασία εδεσμάτων της επομένης ημέρας. Τα “επίσημα” φαγητά. Ο πρωινός εκκλησιασμός με τα “γιορτινά” ρούχα. Η “μαγειρίτσα”, η σούπα. Το μεσημεριανό γεύμα: αρνί ψητό, κόκορας, κρεατόπιτα ή “λαχανομπούρεκο”. Ανταλλαγή επισκέψεων.

Την παραμονή της Πρωτοχρονιάς. Ετοιμασία της βασιλόπιτας: (“κοφτόπιτα την ονομάζουν οι κάτοικοι”, σ. 579): “Η κοφτόπιτα γίνεται με βρασμένο κοφτό, δηλ. χονδροκομμένο σιτάρι (το κόβουν σε δυο μεγάλες στρογγυλές πέτρες ειδικές για την περίπτωση, τις λεγόμενες κοφτόπετρες). Επίσης περιέχει η κοφτόπιτα φύλλα και αυγά. Κάθε σπίτι φτιάχνει 6-7, τις οποίες και ψήνει στο φούρνο.” (σ. 579). Οι “δίπλες”: “Για τις δίπλες χρειάζονται αλεύρι, ζάχαρη και αυγά. Τα κάνουμε όλα μαζί φύλλα, καλοκομμένα και καλοδιπλωμένα. Ακολουθώς τηγανίζουμε τις δίπλες, προσέχοντας να γίνουν ροδοκόκκινες και εν συνεχεία τις σιροπιάζουμε (μελώνουμε)” (σ. 579).

Την Πρωτοχρονιά. Κάψιμο κλαδιού από δενδρολίβανο και σκόρπισμα της στάχτης στο σπίτι, “έτσι φεύγουν οι καλικάντζαροι” (σ. 581). Κόψιμο της πίτας, “σε κομμάτια ανάλογα με τα άτομα και ένα για την παρουσία, για το βιο, όπως την ονομάζουν... Ταυτόχρονα ένα μεγάλο κομμάτι προορίζεται για τον πιστικό” (σ. 581). Στη συνέχεια “...καθαρίζουν τη γωνιά από τις στάχτες και βάζουν στη φωτιά από ένα φύλλο ελιάς για όλα τα άτομα του σπιτιού. Όποιο θα πετάξει ψηλά, εκείνο ακριβώς το άτομο θα ευδοκιμήσει στη ζωή του” (σ. 581). Ανταλλαγή επισκέψεων. Χαρτοπαίγνια στο καφενείο του χωριού, “στο σπίτι δεν συνηθίζεται να παίζουν” (σ. 581).

Τα Φώτα. Εκκλησιασμός. Αγίασμα στο “φιρφιρί” (τον ομορφοσκαλισμένο μαστραπά). Η πρώτη αγιασμένη σταλαγματιά: “Όταν ο παπάς βάλει για πρώτη φορά το σταυρό στο νερό και τον βγάλει, οι γυναίκες στριμώχνονται πασχίζοντας ποια να πρωτοπάρει την πρώτη σταλαγματιά, την οποία και θεωρούν ως τυχερή της οικογένειας” (σ. 581-583). Μαντική πρόγνωση του καιρού με τα κεριά: “Οι άντρες έχοντας βάλει τα κεριά μέσα σε ένα κουτί με άμμο, παρατηρούν ποιοί άνεμοι θα τα σβήσουν, για να καταλάβουν και τι καιρός θα επικρατήσει” (σ. 583).

Πηγή: “...όπως μου τα ανέφερε η γιαγιά μου Ευφροσύνη Τσούλη, ετών 85”.

Ενδυμασία

Σύντομη, επιγραμματική παρουσίαση των τμημάτων που απαρτίζουν τη νυφική φορεσιά: Φόρεμα, μακρύ, πτυχωτό, από χρωματιστό ριγυτό μεταξωτό: “επειδή τα παλιά χρόνια οι κάτοικοι ξενητεύονταν και μάλιστα στην Κωνσταντινούπολη, τα έφερναν από εκεί” (σ. 583). Κάλτσες χοντρές, πλεχτές, βαμβακερές, με λουλούδια, κυρίως τριαντάφυλλα. Γιλέκο από “ζκατηφέ”, μαύρο, χρυσοκεντημένο. Μαντίλι μαύρο, με “μπιρμπίλες”. “Σατραμά” (ζακέτα) από μαύρο βελούδο. Υποδήματα, μαύρες “κοντούρες”. Γενική παρατήρηση: “...όλα τα εξαρτήματα της στολής είναι χειροποίητα, γι’ αυτό ακριβώς και στοιχίζει τόσο ακριβά” (σ. 585).

83. Τσέλλα Ελένη, Μαντική από ζώα. Δεισιδαιμονίες και προλήψεις για τον ξενητεμό (σ. 591-598). Τόπος: Ιωάννινα.

Μαντική

Αγριόχηνες. Αρνί. Βατράχια. Γάτα. Καρακάξα. Κ'ρούνες. Κουκουβάγια. Κότα. Κοκόρια. Κυνηγός(πουλί). Λελέκια (πελαργοί). Περιστέρια. Σφάλαγγα (αράχνη). Σκυλί. Φίδι. Χελιδόνια.

Παραδείγματα

-“Κατά την Άνοιξη, τις νύχτες, όταν ακούσουμε τα **βατράχια** να τραγουδούν, θα βρέξη αύριο, συμπεραίνουμε” (σ. 593).

-“Όπου κι αν είμαστε, αν δούμε **κουκουβάγια** να τραγουδά κλασιάρικα, πρέπει να την διώξουμε αμέσως, γιατί μας φέρνει κακά μαντάτα με το θλιβερό της τραγούδι” (σ. 594).

-“[Ο **κυνηγός**, το πουλί], αν τύχη και μας κουτσουλίσει: κοπέλλα, είναι καλή τύχη, εάν είναι παντρεμένος, θα δη καλά γεράματα” (σ. 594).

-“[Για τα **περιστέρια**] άλλοι λένε ότι τους φέρνουν γούρι, δηλαδή το σπίτι τους γεμίζει ευτυχία, κι άλλοι λένε μη βάλης περιστέρια στο σπίτι σου, θα πας κατά διαόλου” (σ. 595)

Προλήψεις και δεισιδαιμονίες

Αφορούν το χρονικό διάστημα από τη στιγμή που ένα άτομο ξενητεύεται, έως ότου φθάσει στον προορισμό του.

Παραδείγματα:

-“Προτού βγούμε από την πόρτα του σπιτιού, πρέπει να προσέξουμε, να μην δούμε τον εχθρό μας, ή αν τύχη και τον συναντήσουμε, να βγάλουμε το μαντήλι μας και να δέσουμε ένα κόμπο και να πούμε: σκόρδα στα μάτια σου, να σου ρέψη το μάτι, να σκάσης, σε δένω” (σ. 597).

-“Εάν μέσα στο αυτοκίνητο ή άλλο μέσον που τύχη να ταξιδεύουμε, υπάρχουν διάφορα στολίδια και μπιμπελό, χωρίς κανένα σύμβολο χριστιανικό, τότε σ’ όλην τη διαδρομή, όπου συναντούμε εικονίσματα, και γενικά σύμβολα χριστιανικά, κάνουμε το σταυρό μας, για να μας φυλάη ο Θεός, και λέμε: ο Θεός να βάλη το χέρι του, αυτός ο χριστιανός τίποτε το άγιο δεν έχει, για να πάμε καλά” (σ. 598).

84. Τσεντσερής Θωμάς, Α' Ιδιότυπα παραμύθια από πολύ γέρους. Β' Μαντική από ζώα (σ. 601-614). Τόπος: Πρέβεζα και χωριά του νομού Πρεβέζης.

Παραμύθια

1. Το φτωχό βασιλόπουλο: "Μια φορά κι έναν καιρό ήταν δυο αδέρφια. Ο ένας ήταν βασιλιάς και δεν είχε παιδιά, ο άλλος φτωχός και είχε τέσσερα παιδιά. Μια μέρα ο βασιλιάς ζήτησε από το φτωχό αδερφό του το μικρότερο από τα τέσσερα παιδιά του, που σαν παιδί του θα έπαιρνε το θρόνο του. Ο φτωχός τώρα, χωρίς να χάση χρόνο, έβαλε το παιδί στην άμαξα και το ξεκίνησε..." (σ. 603).
2. Ο τεμπέλης: "Μια φορά κ' ένα καιρό ήταν ένας τσαγκάρης, που, όπως χτυπούσε το παπούτσι αργά-αργά, είδε πως είχαν μαζευτεί στο τραπέζι του μυίγες. Χωρίς τότε να χάση καιρό, δίνει μια με το χέρι του και σκοτώνει σαράντα. Αυτή η μεγάλη επιτυχία έδωσε χαρά στον τεμπέλη, που χωρίς να χάση καιρό, αγόρασε ένα σπαθί και επάνω έγραψε 'με μια σπαθιά σαράντα'..." (σ. 605-607).
3. Το καταραμένο βασίλειο: "Μια φορά κι έναν καιρό ήταν ένας βασιλιάς κι είχε τρία αγόρια κι ένα κορίτσι. Απ' όταν γεννήθηκε το κορίτσι, η κατάσταση του κράτους όλο και χειροτέρευε, πράγμα που ανάγκασε τα παιδιά να φύγουν σ' άλλα μέρη, από όπου τα μεν δύο επέστρεψαν γρήγορα, το μικρό (το τρίτο) συνέχισε το δρόμο του. Μετά από πορεία πολλών ημερών έφθασε σε μια γριά μάγισσα, όπου κάθησε, για να κοιμηθή..." (σ. 607).
4. Το βασιλόπουλο και ο κάτω κόσμος: "Μια φορά κι έναν καιρό ήταν ένας βασιλιάς και είχε τρία παιδιά. Μόλις πλησίασε το τέλος του, είπε σ' αυτά: 'Όλα τα δωμάτια να τα ανοίξετε, εκτός από ένα', που τους το έδειξε. Πέρασαν χρόνια μετά το θάνατο του βασιλιά, και τα παιδιά φοβόνταν να ανοίξουν το δωμάτιο αυτό, όταν μια μέρα το μικρό παιδί απεφάσισε, άνοιξε την πόρτα και μπήκε μέσα. Εκεί είδε κάτι σκαλιά, στο βάθος δε ένας κήπος, όπου ήταν ένα μαύρο και ένα άσπρο άλογο..." (σ. 608).

Πηγή: Τσεντσερής Βασιλική, 91 ετών και Λιώλη Ευαγγελία, 82 ετών.

Μαντική

Γάτα. Σκυλί. Κότα. Πετεινός. Αράχνη. Άλογο. Ποντικός. Μύγα. Αλογόμυγα. Πρόβατο. Κατσίκια. Βάτραχος. Γουρούνια. Τσακάλια. Χελώνα. Φίδι. Νυφίτσα. Κουκουβάγια. Χελιδόνια. Κούκος-γκιώνης. Μπεκάτσα. Σπουργίτια. Κόρακας. Παπιά. Περιστερία. Τσιτσίκια. Πεταλούδα. Αγριοπούλι. Γκιώνης.

Παραδείγματα:

- "Όταν η γάτα κάθεται κάτω από το μαγκάλι, προμηνύεται κρύο" (σ. 611).
- "Όταν η κότα χτυπά τα φτερά της, είναι κακό" (σ. 611).
- "Όταν τα τσακάλια κρίζουν, λέμε ότι πρόκειται να αλλάξει ο καιρός" (σ. 613).
- "Όταν η νυφίτσα κόψη το δρόμο σου, είναι καλό" (σ. 613).
- "Κελαηδήματα θηλυκής μπεκάτσας σημαίνουν, διά το άτομο εκείνο που τα ακούει, πέντε χρόνια πίσω στις δουλειές του" (σ. 613).
- "Όταν τα περιστερία ουρλιάζουν, φανερώνουν κρύο" (σ. 614).

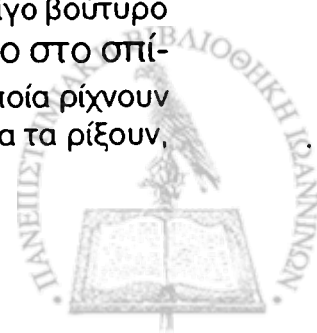

85. Τσιάστας Θεόδωρος, Ο γάμος στο χωριό μου Φούρκα Κονίτσης
(σ. 617-631). Τόπος: Φούρκα Κονίτσης.

Η διάρκεια της γαμήλιας διαδικασίας: “Η όλη διαδικασία του γάμου αρχίζει από το Σάββατο και τελειώνει τη Δευτέρα το πρωί.” (σ. 619).

Το Σάββατο: Κάλεσμα των συγγενών με τους μπράτιμους ή βλάμηδες. Πομπή των συγγενών του γαμπρού προς το σπίτι της νύφης. Η διάταξη της πομπής: Κατά σειρά προχωρούν ένα αγόρι (με τους γονείς του εν ζωή) και μια γυναίκα που κρατάει κανάτα με κρασί, ακολουθεί γυναίκα με κάνιστρο με τα δώρα για τη νύφη, ο κουμπάρος, η κουμπάρα, οι γονείς του γαμπρού, οι συγγενείς και, τέλος, τα ζώα, για το φόρτωμα της προίικας. Η υποδοχή: “Όλοι οι συγγενείς της νύφης είναι τοποθετημένοι σε δυο σειρές εκατέρωθεν της πόρτας της αυλής” (σ. 621). Χαιρετισμοί των συγγενών. Κεράσματα. Εμφάνιση της νύφης: “Κατόπιν βγαίνουν στην αυλή και χορεύουν, πρώτα οι συγγενείς και κατόπιν η νύφη, η οποία φοράει την ημέρα αυτή μαύρο ή κόκκινο, κλειστό βελούδινο φόρεμα. Ο δε γαμπρός κάθεται και παρακολουθεί το χορό.” (σ. 621). Φόρτωμα της προίικας το ηλιοβασίλεμα από τους βλάμηδες: “Κατά το φόρτωμα της προίικας οι βλάμηδες του γαμπρού, για να τους δοθή η προίικα για φόρτωμα, πρέπει απαραίτητως να δώσουν μικρό ποσόν χρημάτων στους βλάμηδες της νύφης, διαφορετικά δημιουργούνται μικροπαρεξηγήσεις” (σ. 622-623).

Την Κυριακή: Η γαμήλια πομπή προς το σπίτι του κουμπάρου και της κουμπάρας. Η διάταξη ακολουθεί συγκεκριμένη σειρά: Προηγούνται ο πατέρας και η μητέρα του γαμπρού, εν συνεχεία ο γαμπρός και οι βλάμηδες με τη σημαία του γάμου, τέλος οι συγγενείς: “Προτού όμως η πομπή αυτή φθάση στο σπίτι της νύφης, προηγούνται δύο άνδρες, οι οποίοι κρατούν στα χέρια τους παγούρια (κόφες) με κρασί, στολισμένες με λουλούδια, και οι οποίοι είναι, θα λέγαμε, οι αγγελιαφόροι της πομπής” (σ. 623-625). Η έξοδος της νύφης, εθιμικές πράξεις: “Προτού όμως βγη η νύφη από το σπίτι της, της δίνουν ένα ποτήρι κρασί, το οποίον ρίχνει πίσω της, καθημένη στην είσοδο της πόρτας ανάποδα. Τούτο γίνεται τρεις φορές” (σ. 625). Στην εκκλησία: Το ρίξιμο της κουλούρας του βλάμη και το μοίρασμά της στους συγγενείς: “Πολλοί βάζουν από την κουλούρα αυτή το βράδυ στο προσκέφαλο, για να ιδούνε ποια ή ποιον θα παντρευτούνε” (σ. 625). Είσοδος του ζευγαριού στην εκκλησία: “...πηγαίνει πρώτα ο γαμπρός στην εκκλησία και κατόπιν πηγαίνει η νύφη, την οποίαν μόλις φθάνει, την πατάει ο γαμπρός στο πόδι” (σ. 625). Μετά τη στέψη: “Μόλις τελειώσει το μυστήριο του γάμου, βγαίνουν όλοι έξω και πιάνουν το χορό” (σ. 625, 627). Η υποδοχή της νύφης από την πεθερά, που “κάθεται στην πόρτα, κρατώντας ένα καρβέλι ψωμί, μια τουλούπα μαλλί και λίγο βούτυρο σε ένα πιάτο” (σ. 627). Άλλες εθιμικές πράξεις. Κατά την είσοδο στο σπίτι “οι βλάμηδες μένουν έξω και παίρνουν δυο αδειανά κάνιστρα, τα οποία ρίχνουν επάνω στο σπίτι του γαμπρού και εάν τα κάνιστρα καθίσουν, καθώς θα τα ρίξουν,

ανάσκελα και τα δύο, τότε το νέο ζευγάρι θα αποκτήση δίδυμα κορίτσια, ή εάν καθίσουν ανάποδα, τότε τα παιδιά που θ' αποκτήσουν, θα είναι και τα δύο άρρενα δίδυμα. Ή, τέλος, εάν καθίση ένα ανάσκελα και το άλλο μπρούμυτα, δηλ. ανάποδα, τότε θα γεννηθή ένα κορίτσι και ένα αγόρι" (σ. 627, 629).

Τη Δευτέρα το πρωί: Εθιμικές πράξεις του γαμπρού και της νύφης στη βρύση του χωριού: "Εκεί γεμίζει η νύφη μια κανάτα με νερό και κατόπιν ο γαμπρός την αδειάζει. Αυτό γίνεται τρεις φορές. Κατόπιν ο γαμπρός βάζει στη σωλήνα της βρύσης ένα-ένα, πέντε έως έξι κέρματα και τα μικρά παιδιά σμπρώχνοντας ποιος να το πρωτοπάρη το παίρνει, βάζοντας το στόμα τους, με το χέρι απαγορεύεται. Όποιος πάρει τα πιο πολλά είναι και ο πιο τυχερός. Τέλος, γεμίζουν πάλιν την κανάτα με νερό, κατά προτίμησιν την γεμίζει η νύφη, φεύγουν και αφού χορέψουν σε μια πρασινάδα της βρύσης, πηγαίνουν όλοι μαζί στο σπίτι του γαμπρού" (σ. 629).

86. Τσουνής Νικόλαος, Τραγούδια (σ. 635-645). Τόπος: Πωγωνιανή Ιωαννίνων.

1. Τραγούδι της Ξενητιάς:

"Όλες οι μάνες των παιδιών τα ευχιούνται να προκόψουν".

2. -"Γλυκοχαράζουν τα βουνά κι ο αυγερινός τραβιέται".
3. -"Όλα τα δέντρα της αυγής δροσιά είναι γιομισμένα".
4. -"Νεράντζι από τη νεραντζιά και μήλο απ' το μεσίρι".
5. -"Μούλεγεν η μάννα μου, μούλεγεν ο πατέρας μου".
6. -"Εγώ τον όρκο έκανα, ποτέ μην τραγουδήσω".
7. -"Η Ευγενούλα η μορφονιά, μικροαρραβωνιασμένη".
8. -"Όμορφος γενίτσαρος, κυρά-Σινιώ,/ στο Σεφέρι επήγαινε για πόλεμο".
9. -"Στρατιώτης καιπραματευτής έρχεται από τα ξένα".

Πηγή: "...όπως ειπώθηκαν και τραγουδήστηκαν από την Όλγα Β. Κούρου, κάτοικον της Πωγωνιανής, ετών 73".

87. Τσούτσης Αλέξανδρος, Παραδόσεις και ερμηνείες για τοπωνύμια (σ. 647-663). Τόπος: Κρυοπηγή Πρεβέζης.

1. "Σκάλα του δούλου".
2. "Σκάλα του Σουλιώτη".
3. "Μπουρίμα του παππα-Νικόλα".
4. "Βουνό του Φίλιππα".
5. "Μοσχοβέτσα".
6. "Παλιόστανη".
7. "Παλιοχώρι".
8. "Καθάρα".
9. "Μπεζιάνι".
10. "Καζάνι".
11. "Καρούλα".

12. "Πορειές".

13. "Σιαδάκια".

14. "Σταμνούλα".

Πηγή: "...σύμφωνα με γνώμες των γεροντοτέρων του χωριού".

88. Φιλιππίδου Ευθυμία, **Παροιμίες εις τοπικόν γλωσσικόν ιδίωμα** (σ. 667-674). Τόπος: **Τσαμαντάς Φιλιατών** Θεσπρωτίας.

Αναφέρονται 46 παροιμίες και 9 λαϊκές φράσεις.

Παραδείγματα:

- "Εσύ γαμπρός κι εγώ με τη νύφη" (σ. 669).

- "Αντίς να με φάη ο τσάκαλος, κάλλιο να με φάη ο λύκος" (σ. 670).

- "Θέλει το χωράφο ξάκρισμα κι όχι το σκαφίδι ξιάρισμα" (σ. 671).

- "Λόγια καλά, λιθάρια στο σακούλι" (σ. 672).

- "Το κάνουν μάννα και τάτο" (σ. 673).

89. Φίλου Ζωίτσα, **Α΄ Μαντική. Β΄ Δημοτικά τραγούδια** (σ. 677-697).

Τόπος: **Άγναντα** Άρτης.

Μαντική

Πουλιά. Άλογο. Βάτραχος. Γάτα. Κόκορας. Κότα. Κούκος. Κουκουβάγια. Κουρούνα. Λύκος. Περιστέρι. Σαλαμέντρα. Σκυλί. Τουρτούρα. Φίδι. Χουχουριστής.

Παραδείγματα:

- "Όταν **πουλί** θαλάσσης βγη στα βουνά, μεγάλη θεομηνία προμηνύεται, αν δε πουλί βουνίσιο βρεθή κοντά στη θάλασσα, μεγάλη ξηρασία" (σ. 679).

- "Όταν **περιστέρι** χαμένο φθάση στο σπίτι κάποιου, μεγάλη ευτυχία θα έχη εκείνη τη χρονιά. Αν δε το πιάσης και είσαι ανύπανδρος, θα παντρευτής ωραία γυναίκα, αν δε, το πιάση γυναίκα, θα πάρη καλόν άνδρα. Αν είσαι παντρεμένος και πιάσης το περιστέρι, θα κάνης όλο κορίτσια. Αν το περιστέρι έρχεται προς το σπίτι, ευτυχία προμηνύεται, αν, πριν έλθη, αλλάξη δρόμο, αυτό σημαίνει ότι κάποιος διώχνει την ευτυχία" (σ. 681).

Τραγούδια

1. - "Ποιος είδε πράσινο δενδρί".

2. - "Θα πάρω το πελέκι μου και τ' αργυρό σκεπάρν".

3. - "Γιατί είναι μαύρα τα βουνά, γιατί είναι ανταριασμένα".

4. - "Τραβάτε με να σηκωθώ και βάλτε με να κάτσω".

5. - "Πενθοφορεί η Πράμαντα/ και κλαίει το Τζουμέρκο".

6. Ασημόκουπα: "Σ' αυτήν την ασημόκουπα, θέλω να πιω πέντ' έξι".

7. - "Από μικρός ορφάνεψα 'πο μάννα και πατέρα".

8. Ντερδελήδες ή του Καραϊσκάκη:

"Καλώς ανταμωθήκαμε εμείς οι Ντερδελήδες".

9. Τάβλα: "Σε τούτη την τάβλα πούμαστε, σε τούτο το τραπέζι".

10. Ντελή-πασάς:

“Από μικρός, Γιώργη μ', στα γράμματα, μικρός στα πινακί δια”.

11. Ρηνούλα: “Πέφτουν τα φύλλα απ' τα κλαριά,/ τα φύλλα από τα δέντρα”.

12. Παρνασσός: “Τ' έχεις, καϋμένε Παρνασσέ, και στέκεις μαραμένος”.

13. Μοιρολόγια:

α. “Σε κάλεσα Παρασκευή, να μούρθης το Σαββάτο”.

β. “Τοίμασε η ώρα, τοίμασε, για να ξεχωρισθούμε”.

γ. “Να στείλω μήλο, σέπεται, κυδώνι μαραγκιάζει”.

δ. “Γιόμ'σαν οι στράτες αίματα κι οι ράχες παλληκάρια”.

Πηγή: ...υπό Αντωνίου Γραβιά (ετών 85)”.

90. Φώτη Γεωργία, Παραμύθια. Δημοτικά τραγούδια (σ. 701-729).

Τόπος: Δίστρατο Άρτης.

Παραμύθια

1. Ο βασιλιάς και η Χρυσοφεγγαρούλα: “Μια φορά και έναν καιρό ήταν τρεις αδελφές. Είχαν μείνει ορφανές και από μάννα και από πατέρα. Ζούσαν σ' ένα καλυβάκι πολύ φτωχικά. Οι δυο οι μεγαλύτερες Έβγαιναν έξω στα χωράφια και δούλευαν, ενώ η μικρότερη, που την έλεγαν Χρυσοφεγγαρούλα και που ήταν πολύ όμορφη, κάθονταν στο σπίτι και ετοίμαζε το λίγο φαγητό τους. Κάθε βράδυ, όταν μαζεύονταν στο σπίτι, συζητούσαν, πως πέρασαν την ημέρα. Επίσης έλεγε η κάθε μία απ' αυτές τι θα έκανε, αν την παντρεύονταν ο βασιλιάς...” (σ. 705).

2. Τα δυο αδέρφια: “Μια φορά και έναν καιρό ήταν δυο αδέρφια. Το ένα παιδί (= αγόρι) και το άλλο κορίτσι. Το παιδί το έλεγαν Γιάννη και το κορίτσι Μαρία. Δούλευαν τα λίγα χωραφάκια που είχαν, φύλαγαν τα μανaráκια τους και έτσι έβγαζαν το ψωμί τους. Μια μέρα ο Γιάννης λέει στη Μαρία. Ξέρεις, αδερφή, αποφάσισα να φύγω μακριά στα ξένα. Θα δουλέψω και θα γυρίσω πλούσιος να σε παντρέψω και σένα και 'γω να ζήσω καλύτερα. Δεν είναι ζωή αυτή που κάνουμε...” (σ. 719).

Τραγούδια

1. Η προσφυγούλα: “Αρχοντογυιός παντρεύεται και παίρνει προσφυγούλα”.

2. Της τάβλας: “Χαριτωμένη συντροφιά μου λέν' να τραγουδήσω”.

Πηγή: “...μου τα διηγήθηκε μια κυρία 47 ετών, όπως τα θυμόταν απ' όταν της τα έλεγε η γιαγιά της. Η κυρία αυτή είναι απ' το Δίστρατο Άρτης. Τα τραγούδια τα απήγγειλε και ύστερα μου τα τραγούδησε”.

91. Χασαλεύρης Κωνσταντίνος, Τραγούδια κλέφτικα, της ξενιτιάς, μοιρολόγια, ιστορικά. Μαντική (σ. 733-745). Τόπος: Άγναντα Άρτης.

Τραγούδια

1. -“Ένα πουλί, π' ανέβαινε μέσα απ' την ανάπλη”.

2. -“Εσείς, κουμπάρες βλάχισσες, κι εσείς κουμπαραπούλες”.

3. -“Νάμουν πουλί να πέταγα, να πάνεγα τ' αψίλη”.
4. -“Μου πόνεσε η συντροφιά, μου πόνεσε για κλέφτης”.
5. -“Βάστα, Τούρκε μ', τ' άλογο, λίγο να ξανασάνη”.
6. -“Παιδιά, σαν θέλ'τε λεβεντιά και κλέφτες να γενήτε”.
7. -“Τ' Ανδρίκου η μάννα θλίβεται, τ' Ανδρίκ' η μάννα κλαίει”.
8. -“Δεν είναι κρίμα κι άδικο, παράξενο μεγάλο”.
9. -“Ξενιτεμένο μου πουλί, και παραπονεμένο”.
10. -“Ανάθεμά σε ξενιτείά κι όσα καλά κι αν έχεις”.
11. -“Ξύπνα και περ μου, μάτια μου, το πως σε δέχτη' ο Χάρος”.
12. -“Αυτού που θα κάμης ώρες καλές και θα καλοστρατίσης”.
13. -“Έβγα, μαννούλα του γαμπρού και πεθερά της νύφης”.
14. -“Εκεί που πας, πουλάκι μου, εκεί που θα πετάξης”.
15. -“Έβγα, μαννούλα, να με δης και να με καμαρώσης”.

Μαντική

Γάτα. Σκύλος. Αλεπού. Λαγός. Πρόβατο. Χοίρος. Άλογο. Σφάξιμο ζώου. Συκώτι ζώου. Κότα. Κόκορας. Κουκουβάγια. Κοράκια. Φίδι. Μέλισσες. Τσιτζίκια. Ποντικοί. Αράχνη.

Παραδείγματα:

-“...όταν περνάη στο δρόμο κηδεία και παρουσιασθή μπροστά ένας **σκύλος** και γαυγίση, τότε από τους ανθρώπους που ακολουθούνε την κηδεία, κάποιος ή θα πεθάνη ή θα αρρωστήση βαριά” (σ. 741).

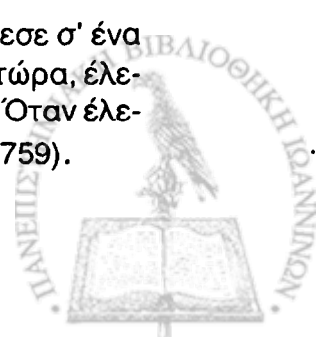
-“Όταν ξεκινήσωμε το πρωί και πάμε για την δουλειά μας και συναντήσωμε, προτού ιδούμε άλλο τίποτα, μια **αλεπού**, τότε κάποια δυσκολία θα συναντήσωμε στην δουλειά μας” (σ. 741-742).

-“Όταν το **άλογο** χλεμιτάη συνέχεια, τότε κάποιο κακό θα συμβή στο αφεντικό του, αρρώστεια και θάνατος ακόμη” (σ. 743).

-“Όταν οι **ποντικοί** φάγουν διάφορα ρούχα μέσα σε ένα σπίτι, τότε λένε ότι κάτι τους έχουν κλέψει” (σ. 745).

92. Χούσου Βασιλική, **Παραμύθια** (σ. 749-769). Τόπος: Ρετσανά Άρτης.

1. Ο δράκος και ο Γιάννης: “Νια βολά κι έναν καιρό ήταν ένας τσιοπάνος κι είχε πολλά γίδια και πρόβατα. Το γάλα πάρμεγε, τόπηγε τυρί, αλλ' μόλις τόπηγε έρχονταν ένας δράκος και του τώτρωγε. Δεν ήξερε τι να κάμ' ο κακομοίρ'ς ο τσιοπάνος. Μια μέρα εκεί που τυροκόμαγε, τον ζύγωσε ένα παλληκάρι, που τόλεγαν Γιάνν'. Ο Γιάνν'ς ρώτησε τον τσιοπάνο πως παν οι δουλειές του και ο τσιοπάνος τούπε τι τράβαγε με το δράκο που του έτρωγε τα τυριά...” (σ. 753).
2. Η αλεπού και ο τράγος: “Νια βολά κι έναν καιρό νια αλ'πού έπεσε σ' ένα π'γάδ'. Εκεί δεν μπόραγε να βγη κι άρχισε τα κλάματα. -Τι θα γίνω τώρα, έλεγε, ή θα με φάη η υγρασία ή θα πεθάνω απ' τ' πείνα. Αλοιμόνó μου! Όταν έλεγε αυτά, νάσου στα χείλια τ' π'γαδιού ένας μεγάλος τράγος...” (σ. 759).

3. Η έξυπνη Φρόσω: “Μια φορά κι έναν καιρό ήτανε δυο αδέλφια, ο ένας πλούσιος και ο άλλος φτωχός. Ο πλούσιος όμως ήταν πολύ φιλάργυρος και άπονος, και όταν ο αδερφός του βρίσκονταν σε ανάγκη, πήγαινε και τού-παιρνε ό,τι καλό είχε για ένα κομμάτι ψωμί. Έτσι σιγά-σιγά του πήρε το χω-ράφι του και το σπίτι του, γιατί ο φτωχός είχε αρρωστήσει και χρειάζονταν φάρμακα και γιατρούς. Τώρα λοιπόν έμενε σε μια καλύβα και δεν είχε τίποτα ο κακομοίρης εκτός από την έξυπνη γυναίκα του την Φρόσω...” (σ. 763).

Πηγή: “...όπως ακριβώς μου τα διηγήθηκαν γέροι, ηλικίας άνω των 75 ετών, από το χωριό μου Ρετσιανά Άρτης”.

Τόμος III, Α-Ω (Συμπλήρωμα).

- 93. Αλεξίου Χαρίσης, Παν., Τραγούδια που λέγονται στο χωριό μου κατά την παραμονήν του Λαζάρου (σ. 1-9). Τόπος: Σαλονίκη Σουλίου.**

1. Η ανάστασις του Λαζάρου:

“Σήμεραν έρχεται ο Χριστός, ο επουράνιος Θεός”.

2. Τα πάθη του Ιησού Χριστού:

“Σήμεραν μαύρος ουρανός, σήμεραν μαύρη μέρα”.

Πηγή: “Τα δυο αυτά τραγούδια μου τα είπε και τα τραγούδησεν ένας γέρος στο χωριό μου ηλικίας περίπου 65 ετών”.

- 94. Βαρζώκας Δημήτριος, Ι. Δοξασίες για τους νεκρούς. ΙΙ. Το τραγούδι του Λαζάρου ΙΙΙ. Τραγούδι για τη Σταύρωση (σ. 13-23). Τόπος: Σκαμνέλι Ζαγορίου και Πυρσόγιαννη Κονίτσης Ιωαννίνων.**

Δοξασία

Ελεύθερες οι ψυχές των πεθαμένων από τη Μεγάλη Πέμπτη ως το Σάββατο της Πεντηκοστής (“Ψυχοσάββατο του Ρουσαλιού”).

Πηγή: “Την δοξασία αυτή μου αφηγήθη η μητέρα μου κ. Ελένη Βαρζώκα, που η καταγωγή της είναι από το Σκαμνέλι Ζαγορίου”.

Τραγούδια

1. Ο Λάζαρος: “Καλώς μας ήρθ' ο Λάζαρος και φέτος και του χρόνου” (“Αφιε-ρωμένο σε διάφορες προσωπικότητες του χωριού, τον παππά, τους γραμ-ματισμένους και άλλα πρόσωπα (ανύπαντρες κοπέλλες κ.λπ.”), σ. 17).

Πηγή: “...μου το αφηγήθη η μητέρα μου”.

2. Τραγούδι για τη Σταύρωση:

“Σήμερα μαύρος ουρανός σήμερα μαύρη μέρα”.

Πηγή: “...όπως μου το είπε η κ. Μαγδαληνή Παγώνη εκ Πυρσόγιαννης Κονίτσης, ετών 65”.

95. Βασιλείου Αναστάσιος, Τα έθιμα του χωριού μου κατά το Σάββατο του Λαζάρου, Κυριακή των Βαΐων, της Μεγάλης Πέμπης, Μεγάλης Παρασκευής, Κυριακής και Δευτέρας του Πάσχα (σ. 27-37). Τόπος: Καλοχώρι Ιωαννίνων.

Σάββατο του Λαζάρου: “Από πολύ πρωί το Σάββατο του Λαζάρου τα παιδιά του χωριού παρέες παρέες πηγαίνουν στα σπίτια για να πουν το ‘Λάζαρο’. Τραγουδούν πολλά άσματα εκ των οποίων δύο μόνο από αυτά τραγουδούσαν οι παλαιότεροι. Τα άλλα τα έχουν πάρει τα παιδιά ή από άλλα χωριά ή τους τα έλεγε ο δάσκαλος από διάφορα βιβλία ή και της ιδιαίτερας πατρίδας του” (σ. 31).

Τραγούδια

1. -“Κάτω στα Ιεροσόλυμα και στου Χριστού τον τάφο”.

2. -“Ήρθε ο Λάζαρος”.

Κυριακή των Βαΐων: Εκκλησιασμός και μοίρασμα στους χωριανούς κλώνων δάφνης, “τους οποίους φέρνουν από την προηγούμενη ημέρα το πιο φρεσκοπαντρεμένο ζευγάρι και κατά συνήθεια η νύφη” (σ. 33).

Μεγάλη Πέμπη: Οι κουλούρες. Το βάψιμο των αυγών. Το ντύσιμο των χωρικών με ευτελή ρούχα προς ένδειξη λύπης. Εργασία στα χωράφια, “για να δείξουν πόσο ταλαιπωρήθηκε την ημέρα εκείνη ο Χριστός” (σ. 33).

Μεγάλη Παρασκευή: Αναπαράσταση της Σταύρωσης. Στολισμός του Επιτάφιου από τις ανύπαντρες κοπέλλες. Προσκύνημα του Επιταφίου από τους ηλικιωμένους. Σταυρωτό πέρας των παιδιών κάτω από τον Επιτάφιο. *Κυριακή του Πάσχα:* Στις 2 η ώρα τα ξημερώματα, η πρώτη ανάσταση. Η απαγόρευση των αυγών: “Τα πάντα επιτρέπονται την ημέρα αυτή ως προς τα φαγητά εννοώ, εκτός από αυγά. Σε κανένα άλλο χωριό την ημέρα αυτή δεν συμβαίνει αυτό το έθιμο που έχουμε στο χωριό μας και του οποίου δεν μπορώ να εξηγήσω την αιτία. Στην επιθυμία των παιδιών να τσουγκρίσουν τα αυγά και να φάνε, φυσικά, οι μητέρες αρνούσαν λέγοντάς τους ότι ή θα ‘μπουρίσουν’ (χτυπήσουνε με τα κέρατά τους) τα κριάρια, ή αντίθετα θα ψοφήσουνε” (σ. 35). *Δεύτερη ημέρα του Πάσχα:* Ελεύθερο το τσούγκρισμα των αυγών. Οι “βλάμηδες” και οι “αδελφοποιτές”: “Μετά το τέλος της εκκλησίας, δηλ. το πρωί, όσοι θέλουμε γινόμαστε βλάμηδες και οι κοπέλλες αδελφοποιτές. Επίσης μπορούμε να γίνουμε ανάμικτα κοπέλλες και παιδιά μαζί. Οι βλάμηδες από την ημέρα εκείνη καθώς και οι ‘αδελφοποιτές’ προσπαθούν να μη μαλώσουν ποτέ στη ζωή τους και να είναι πάντοτε αγαπημένοι. Επίσης ποτέ πλέον δεν φωνάζονται στα ονόματά τους αλλά ο ένας τον άλλον τον φωνάζει ‘βλάμη’. Ο βλάμης τη μητέρα του άλλου βλάμη τη φωνάζει στο εξής “σταυρομάνα”. Απογευματινός εκκλησιασμός. Χορός και φαγοπότι στην πλατεία του χωριού.

96. Γεωργούλας Χρίστος, Δημ., Χοροί και ειδικά τραγούδια της Λαμπρής (σ. 39-59). Τόπος: Πετροβούνι Ιωαννίνων.

Χοροί

Χοροί απογευματινοί και τις τρεις ημέρες του Πάσχα (Κυριακή,

Δευτέρα, Τρίτη): “Ο χορός δεν γίνεται με όργανα, όπως τις άλλες γιορτές, αλλά τραγουδώντας με το στόμα εκείνοι που χορεύουν. Ο χορός αρχίζει με τις αρχές του χωριού μπροστά και με πρώτο τον παππά, που μετά το τέλος του πρώτου χορού αποσύρεται, ακολουθούν οι γέροντες, Πρόεδρος, δάσκαλος, έπειτα οι άνδρες και τα παιδιά και ακολουθούν οι γυναίκες και τέλος τα κορίτσια. Ο χορός διαρκεί 4-5 ώρες την κάθε ημέρα. Ο πρώτος του χορού τελειώνοντας το τραγούδι πηγαίνει στη σειρά του και πηγαίνει άλλος μπροστά. Αυτός που σέρνει το χορό ονομάζεται μπαϊραχτάρης, γιατί παλαιότερα κρατούσε στο χέρι και μπαϊράκι (σημαία). Ανάλογα τον πρώτο είναι και το τραγούδι, τούτο φαίνεται από τα ακολουθούντα τραγούδια. Ο χορός αρχίζει με το τραγούδι ‘Κάτω στα Ιεροσόλυμα’ που είναι και το τραγούδι της Λαμπρής” (σ. 43, 45). Επίσης “κάθε τραγούδι τραγουδεύεται κατά στίχους. Πρώτα από τις γυναίκες και έπειτα οι άνδρες, γιατί οι γυναίκες ξέρουν τα τραγούδια” (σ. 45, 47).

Τραγούδια

1. Κάτω στα Ιεροσόλυμα: “Κάτω στα Ιεροσόλυμα, ματάκια-ματάκια”.
2. -“Εσείς βουνά, αϊ μωρέ παππά” (“...το οποίο χορεύει ο παππάς του χωριού και μετά αποσύρεται” (σ. 47).
- 3.-“Γραμματικός βαρέθηκε σε μαυρομάτας πόρτα” (“...όταν είναι κορυφαίος του χορού ο δάσκαλος ή κανένας άλλος που έμαθε γράμματα” (σ. 47).
- 4.- “Για δέστε τ' αρχοντόπουλο το τι καμάρι σέρνει” (“... για κανένα άρχοντα του χωριού” (σ. 49).
5. -“Σταφύλι μου κροστάλινο, το που θα μείνης βράδυ” (“...για το ορφανό που όλοι το συμπονούν και θέλουν να δείξουν ότι όλοι συμμετέχουν στη θλίψη του” (σ. 49).
6. -“Μέσ' του Γιωργάκη τις αυλές” (“...όταν χορεύει κανένας Γιώργος”).
7. Το τραγούδι του Χρίστου:
“Χριστόδουλος αγάπησε μια κόρη βλαχοπούλα”.
8. -“Μήλο μου, γλυκό μου μήλο και νεράντζι μου γραμμένο”, “...για τους νέους” (σ. 55).
9. -“Τέτοια ώρα ήταν εψές τέτοια και παραπροψές” (Το τελευταίο τραγούδι: “Οι χοροί της Λαμπρής τελειώνουν την Τρίτη το βράδυ με ένα ειδικό τραγούδι. Μπαίνουν όλοι στο χορό που σέρνει ο γεροντώτερος του χωριού και που γνωρίζει το τραγούδι και τον τρόπο με τον οποίο χορεύεται, διότι ενδιαμέσως θα κάνη διάφορες στροφές (κύκλες) του χορού. Θα μπερδέψει δηλαδή το χορό και τέλος θα τον ανοίξη ξανά για να τελειώσει ο χορός, όπως άρχισε” (σ. 57).

Ανταλλαγή ευχών: “Έτσι τελειώνει ο χορός της Λαμπρής. Με την τελευταία λέξη όλοι εύχονται στον γέρο να είναι καλά και του χρόνου να ξανασύρει το χορό και μεταξύ τους όλοι να είναι καλά και του χρόνου” (σ. 59).

97. Γιώτης Ευάγγελος, Παραμύθια και μαντικές από τα ζώα (σ. 65-81). Τόπος: Σελλάδες Άρτης.

Παραμύθια

1. Η θυσία του πατέρα: “Μια φορά κι έναν καιρό στα παλιά τα χρόνια ζούσε

σε μια πολιτεία ένας καλός νοικοκύρης που τον έλεγαν Κάρολο Μπέζη. Δούλευε σκληρά κάθε μέρα στο εμπόριο, για να έχει μια ζωή καλή και ευχάριστη στη γυναίκα του και στον ένα του γιο, το Στέφανο, που ήταν δεκαπέντε χρόνων. Όσο καλός ήταν ο πατέρας τόσο κακός και άμυαλος ήταν ο γιος..." (σ. 67).

2. Τα δυο κοτόπουλα: "Μια φορά κι έναν καιρό ζούσε μια καλή μαγείρισσα, που την λέγαν Σμαράγδω. Έφτιαχνε ωραία φαγητά. Μια μέρα της λέει το αφεντικό της: 'Απόψε, Σμαράγδω, έχω ένα μουσαφίρη και θέλω να τον περιποιηθώ. Σήμερα θα τον πρωτογνωρίσω και θα τον φέρω στο σπίτι να φάμε και να τα πούμε. Ψήσε μας λοιπόν δυο παχιά κοτόπουλα'..." (σ. 77).

Πηγή: "...όπως ακριβώς μου τα διηγήθηκαν δύο θείοι μου ηλικίας 89 και 72 ετών εις το χωριό Σελλάδες Άρτης. Το πρώτο παραμύθι μου το διηγήθηκε ο θείος μου Χρίστος Γιώτης, ετών 72, καθώς και την μαντική από τα ζώα, το δε άλλο παραμύθι ο θείος μου Γρηγόριος Πασπαλιάρης, ετών 89".

Μαντική

Βατράχια. Κότα. Κοκόρια. Γάτα. Κουκουβάγια. Λελέκια. Παιδί. Πρόβατα. Σκυλί. Μπεκάτσα.

Παραδείγματα

- "Όταν η **κότα** κελαδή σαν κόκκορας, κάποιος συγγενής θα πεθάνη" (σ. 81).
- "Όταν η **γάτα** νίβεται προς το νότο, θα έχωμε βροχή" (σ. 81).
- "Όταν επρόκειτο να φύγωμε από τη Μ. Ασία, **λελέκια** μαζεύτηκαν επάνω μας" (σ. 81).

98. Γκαλίτσης Γεώργιος, Μην., **Τραγούδια Λαζάρου και Βαΐων** (σ. 83-93). Τόπος: **Ορεινό Πωγωνίου** Ιωαννίνων.

1. - "Ξενιτεμένο μου πουλί, χρυσό μου χελιδόνι".
2. - "Εδώ 'χουν κόρη όμορφη, ξανθή και μαυρομάτα".
3. - "Εδώ 'χουν τον μικρό υιό, τον τάδε κανακάρη".
4. - "Για σήκω-σήκω, Δέσποινα, και μη βαριά κοιμάσαι".
5. - "Ήρθ' ο Λάζαρος, ήρθαν τα βάγια".
6. - "Εδώ 'χουν τους ξενήτες μας πολύ μακριά στα ξένα".
7. - "Σ' αυτό το σπίτι πούρθαμε στο μαρμαροχτισμένο".
8. - "Σ' αυτά τα σπίτια τα ψηλά τα μαρμαροχτισμένα".

Παρατήρηση συλλογέα: "Τα τραγούδια αυτά λέγονται το Σάββατο του Λαζάρου στην περιοχή Πωγωνίου" (σ. 85).

99. Γκορτζώνης Αλέξανδρος, Κων., **Τραγούδια Λαζάρου. Τραγούδι Μεγάλης Παρασκευής** (σ. 97-111). Τόπος: **Αμμότοπος Άρτης**.

1. - "Πραματευτής εξέβγαιν' από μέσα από την πόλη".
2. - "Γραμματικέ κι επίσκοπε και ψάλτη κι αναγνώστη".
3. - "Αφέντη μ', αφεντάκη μου, πέντε φορές αφέντη".
4. - "Όσα καλά έχει η Μπαρμπαριά και κεραμίδα η Πόλι".

Παρατήρηση συλλογέα: "...τραγουδούνται την νύκτα της παραμονής του Σαββάτου του Λαζάρου, δηλ. την Παρασκευή το βράδυ μαζεύονται ενήλικοι και κάνουν παρέες και περνούν από σπίτι σε σπίτι κτυπώντας κάτι μεγάλα κουδούνια...Μπαίνουν λοιπόν στο σπίτι οι 'λαζαράιοι', όπως τους αποκαλούν οι χωριάτες και ρωτούν το αφεντικό 'ποιό να πούμε' και ανάλογα με την επιθυμία του αφεντικού είναι τα τραγούδια που τραγουδούν..." (σ. 99). Επίσης: "Τα τραγούδια εν τω συνόλω είναι 24..." (σ. 99).

Τέλος: "Επίσης αναφέρω και το τραγούδι που τραγουδούν κατά το πρωί της Μεγάλης Παρασκευής. Παιδιά ηλικίας 10-17 ετών κρατούν στα χέρια τους ένα καλάθι, στο οποίο γύρω-γύρω έχουν δεμένη μια κορδέλα μαύρη λόγω του πένθους που επικρατεί την ημέρα αυτή και γυρίζουν στα σπίτια τραγουδώντας το τραγούδι που αναφέρω κατωτέρω" (σ. 99):

5.- "Κάτω στα Ιεροσόλυμα κάτω στον Άγιο Τάφο".

100. Γούμενος Κωνσταντίνος, Γεωργ., Δημοτικά τραγούδια. Παραμύθια. Παραδόσεις. Μαντική ζώων και πτηνών (σ. 115-133). **Τόπος: Κερασώνας Πρεβέζης.**

Τραγούδια

1. -"Για δε γελάς, μαννούλα μου, για δε χαρεί η καρδιά σου".
2. -"Ένα πουλάκι ξέβγαινε από τον κάτω κόσμο".
3. -"Χαριτωμένη συντροφιά μου λέει να τραγουδήσω".
4. -"Κινήσαν οι Αγα- οι Αγάδες κι όλη η Αρβανιτιά".
5. -"Ραγιάδες του Φεσόμπεη και γηροντιά της Λάκκας".

Πηγή: "Τα πέντε αυτά τραγούδια τα έχω γράψει από το στόμα ενός γέροντος, ηλικίας 84 ετών, ο οποίος ονομάζεται Ευαγγέλου Χρήστος και είναι πολύ σεβαστός και αγαπητός γέροντας από όλους τους κατοίκους του χωριού μου, πρώτος δε αυτός σε κάθε πανηγύρι σέρνει το χορό καθώς και το καγγελάρι (τοπικό χορό του Πάσχα).

Επίσης

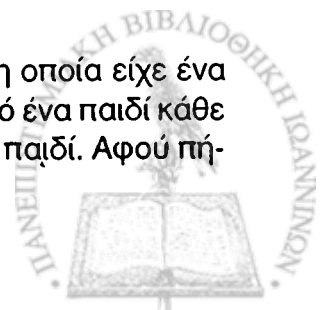
- 6.-"Άλφα μου μικρή μεγάλη, σαν κι εσένα δεν είν' άλλη".

Παραμύθι

1. Χωρίς τίτλο: "Μια φορά κι έναν καιρό ήταν δυο αδέρφια. Μια μέρα εκεί που συζητούσανε, είπανε μεταξύ τους ότι θα πάνε ταξίδι για δουλειά. Ξεκίνησαν και οι δυο με τα πόδια να πάνε για δουλειά. Στο δρόμο που πηγαίνανε συναντήσανε μια μικρή λίμνη. Μέσα η λίμνη είχε πολλά μπακακάκια (βατράχους), οι οποίοι φωνάζανε. Τότε λέγει ο μικρότερος αδερφός στον μεγαλύτερο. Εγώ, αδερφέ, θα κάτσω εδώ, για να μάθω όλες τις γλώσσες για τα μπακακάκια, δηλ. τι ακριβώς λέγουν, όταν φωνάζουν, εσύ, του λέγει, να φύγης, για να βρης δουλειά, για να πλουτίσης..." (σ. 123).

Παράδοση

1. Χωρίς τίτλο: "Ήτανε μια γυναίκα χήρα και πολύ φτωχή, η οποία είχε ένα παιδί μόνον και καθόταν σε μια καλύβη. Τότε παίρνανε από το χωριό ένα παιδί κάθε χρόνο και το στέλνανε ως γενίτσαρο, δηλ. δεν ξαναγύριζε πίσω το παιδί. Αφού πή-

ρανε αρκετά παιδιά, μια χρονιά ο πρόεδρος του χωριού που ήτανε τότε, είπε ότι θα δώσουμε εφέτος το παιδί αυτής της χήρας, γιατί δεν έχουμε άλλο ποιο να δώσουμε..." (σ. 129).

Μαντική

Κουκουβάγια. Καρακάξια. Κόρακες. Σκυλί. Αρνί.

Παραδείγματα:

- "Όταν έλθη μια **καρακάξα** και καθίση κοντά στο σπίτι και της πης τρεις φορές: Άμα ήρθες για καλό, να ξανάρθης, άμα όμως ήλθες για κακό, τότε φύγε, τότε την τρίτη φορά, άμα καθίση, πάει να πη ότι κάτι καλό θα συμβή στο σπίτι. Εάν όμως φύγη, τότε κάποιο δυσάρεστο γεγονός θα συμβή στο σπίτι" (σ. 133).

- "Όταν σφάξης ένα **αρνί** ή **άλλο ένα ζώο**, για να το φας, και δης ότι έχει την γλώσσα του πιασμένη με τα δόντια του, τότε λένε ότι ή άλλο τέτοιο ζώο θα σφαγή ή κάποιος θάνατος σε συγγενικό πρόσωπο θα επέλθη" (σ. 133).

101. Γράβος Χρήστος, Δημ., Παραδόσεις από τοπωνύμια (σ. 139-153). Τόπος: Κράψη Ιωαννίνων.

1. "Αι Λιας".
2. "Βρύση του Άι Λια".
3. "Ελληνικόν".
4. "Παλιοχώρι".

Πηγή: "Από τον παππού μου Γράβο Χρήστο, 98 ετών, και από άλλους γέροντας".

102. Ζάχος Γεώργιος, Δημ., Τραγούδια του Λαζάρου (σ. 155-173). Τόπος: Ρευματιά Πρεβέζης και Φραγκάδες Ζαγορίου Ιωαννίνων.

Από τη Ρευματιά

1. "Τ' Αγιώργη: "Αγιώργη, αγιώργ' αφέντη και Γριβοκαβαλάρη".
2. - "Σήμεραν έρχεται ο Χριστός ο επουράνιος Θεός".
3. - "Καλό είναι τ' άγιος ο Θεός, καλό είν' να το πούμε".
4. Το τραγούδι της Παναγίας και των Παθών:
"Σήμερα μαύρος ουρανός σήμερα μαύρη μέρα".

Παρατήρηση συλλογέα: "Από την Παρασκευή το πρωί "τα Λαζαρούδια", όπως λέγονται στο χωριό μου Ρευματιά Πρεβέζης, φροντίζουν να είναι έτοιμα για το βράδυ, διότι το βράδυ, από την εσπέρα και καθ' όλην τη διάρκεια της νύκτας και μέχρι πρωίας του Σαββάτου γυρνάν τα σπίτια, για να πουν τον Λάζαρο, που σαν αντίκρισμα παίρνουν ή αυγά ή δραχμές ή οτιδήποτε άλλο τους προσφέρεται. Φροντίζ των λοιπόν είναι να ξέρουν τα τραγούδια, να ετοιμάσουν τις παρέες (κάθε παρέα την αποτελούν δυο παιδιά με ένα καλάθι ή τέσσερα παιδιά με δύο καλάθια, ακόμη πρέπει να ετοιμάσουν τα καλάθια, δηλ. να τα στολίσουν με λουλούδια και πρασινάδες, για να είναι κόσμια, επιπλέον δε θα πρέπει να βρουν και ένα μπαστούνι (σκόπι), το οποίο θα έχουν για σύντροφο μέσα στη νύκτα. Έχει επικρατήσει η συνήθεια να πηγαίνουν νύκτα για τον εξής λόγο: Την ημέρα οι συγχωριανοί βρίσκονται ή στα χωράφια ή στα ζώα και στο σπίτι συνήθως δεν μένει κανείς και επομένως τα 'Λαζαρούδια' τα βρίσκουν κλειστά και φυσικά χάνουν το δώρο τους" (σ. 159).

Από τους Φραγκάδες

1. Του Λαζάρου: "Καλώς μας βρήκε ο Λάζαρος και φέτος και του χρόνου".
2. -"Γραμματικός εκάθονταν σ' ένα ψηλό σαράι" (των παντρεμένων ανδρών).
3. -Μωρέ μικρέ, μικρούτσικε και γαϊτανοζωμένε" (των μικρών παιδιών).
4. -"Αγόρι-αγοράκι μου, καλό μου παλληκάρι" (των μεγάλων αγοριών).
- 4α. -"Γραμματικέ, γραμματικέ, πολύ γραμματισμένε" (των μεγάλων αγοριών).
5. -"Κυρά αργυρή, κυρά χρυσή, κυρά μαλαματένια" (των γυναικών).
6. -"Εδώ ειν' η κόρη η έμορφη, ξανθιά και μαυρομάτα" (των κοριτσιών).
7. -"Μωρή μικρή, μικρούτσικη και γαϊτανοζωμένη" (των μικρών κοριτσιών).

103. Ζώτου Μαρίνα, Α΄ Παροιμίες στο τοπικό γλωσσικό ιδίωμα Β΄ Μύθοι λαϊκοί διδακτικοί (σ. 175-187). Τόπος: Τσαμαντάς Φιλιατών Θεσπρωτίας.

Παροιμίες

Αναφέρονται 39 (με την εξήγησή τους).

Παραδείγματα:

- "Αντίς να γεννήση, απόριξε" (σ. 175α).
- "Σαν της γομαρώς η σέλα" (σ. 175α).
- "Όλοι κλαιν' τα ντέρτια τους κι ο μυλωνάς τ' αυλάκι" (σ. 177).
- "Θέλει το χωράφι ξάκρισμα, δεν θέλει το σκαφίδι ξύσιμο" (σ. 177α).
- "Αναφτε το λυχνάρι σου, προτού να σ' εύρη η νύχτα" (σ. 179).
- "Σηκώθηκε η κουτσολάγενα και γελάει το μαστραπά" (σ. 181).

Μύθοι

1. Οι τρεις συμβουλές: "Κάποτε κάποιος γέρος ετοιμοθάνατος κάλεσε το παιδί του και του είπε τρεις συμβουλές για τη ζωή του: -Παιδί μου θα σου πω τρεις συμβουλές και να τις κρατήσεις: Με μεγαλύτερό σου σχέσεις να μην πιάκης. Του αχάριστου χάρη να μην του κάνης και της γυναίκος σου μυστικό να μην της πης. Το παιδί μετά από το θάνατο του πατέρα του θέλησε να βεβαιωθή, αν ήταν σωστές οι συμβουλές του πατέρα..." (σ. 183).

2. Άκουσε γέρου συμβουλή και παιδευμένου γνώση: "Μια μάννα είχε ένα μοναχογυιό, που τον υπεραγαπούσε. Αφού το μεγάλωσε και ήρθε σε νόμιμη ηλικία, το πάντρεψε. Η νύφη όμως δεν ήθελε την πεθερά της και ζήτησε από τον άντρα της να την χωρίσουν. Χώρισαν. Αλλά και με το χωρισμό η νύφη δεν έπαψε να μην χωνεύη την άτυχη μάννα. Παράλογη καθώς ήταν ζητάει από τον άντρα της να της φέρει την καρδιά της μάννας του..." (σ. 185).

104. Κακοσίμος Γεώργιος, Δημοτικά τραγούδια (σ. 191-196). Τόπος: Δεν αναφέρεται.

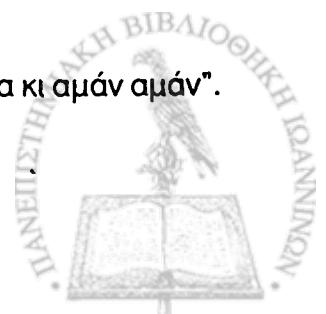
1. Η κυρ' Αναγνώσταινα:

"Δεν τόπραξα καλά μπο μπο μπο μπο κυρ' Αναγνώσταινα".

2. Το τραγούδι τ' αργαλειού: "Μια κόρη μια Γιαννιώτισσα κι αμάν αμάν".

3. Να ήμουν στην Αράχωβα:

"Ορέ, να ήμουν στην, να ήμουν στην Αράχωβα".

4. Ο Ρόβας: "Κίνησε ο Ρόβας, κίνησε".
5. Η Παπαλάμπραινα: "Στου Παπαλά-, Παπαλάμπραινα".
6. Τα γίδια: "Βγήκαν τα γι-, βγήκαν τα γίδια απ' το μαντρί".
7. Κοντούλα λεμονιά: "Μωρή κοντού-, μωρή κοντούλα λεμονιά".
8. -"Ορέ ποια σκύλα μάνα τούλεγε τ' αδέρφια δεν πονιούνται".
9. Η Γκόλφω: "Τρεις μέρες έχω, καϋμένη Γκόλφω".

105. Καλαντζής Κωνσταντίνος, Γεωργ., Έθιμα και τραγούδια Λαζάρου και Βαΐων (σ. 197-211). Τόπος: Ραβένια Δωδώνης Ιωαννίνων.

Τραγούδια

1. -"Σήμερον έρχεται ο Χριστός".
2. -"Σήμερα μαύρος ουρανός σήμερα μαύρη μέρα".
3. -"Καλώς μας ήλθε ο Λάζαρος εφέτος και του χρόνου".
4. -"Ξενιτεμένο μου πουλί κι αηδόνι μου γραμμένο".
5. -"Εδώ είναι κόρη ανύπανδρη, κόρη της αρραβώνας".

Έθιμα

Του Λαζάρου. Την προηγούμενη της παραμονής: Προμήνυμα του ερχομού του Λαζάρου με κύπρους και κουδούνια από την υψηλότερη κορυφή του χωριού. *Την παραμονή:* Κόψιμο λουλουδιών από τους αγρούς και στολισμός καλαθιών: "Στα μονοπάτια και τους δρόμους του χωριού παρατηρεί κανείς πολυάριθμες παρέες, κρατώντας ο ένας το στολισμένο καλάθι με τα πολύχρωμα άνθη, ο δε άλλος την τετράγωνη σανίδα. Το μεν καλάθι χρησιμεύει διά την συλλογήν των αυγών, η δε τετράγωνος σανίδα και τα τραγούδια αναγγέλουν την ανάστασιν του Λαζάρου. Όλες οι παρέες συγκεντρώνονται εις τον ιερόν χώρον της αυλής της εκκλησίας και όλοι μαζί έχοντες το πρόσωπο εστραμμένον προς την εκκλησίαν χτυπούν τους κύπρους και τραγουδούν τα τραγούδια του Λαζάρου. Αφού τελειώσουν τα τραγούδια της εκκλησίας, λαμβάνουν διάφορες κατευθύνσεις προς τα σπίτια του χωριού. Εκεί που πηγαίνουν χτυπούν την πόρτα. Αφού τους πουν τα χρόνια πολλά, αρχίζουν το τραγούδι, το οποίον τους αναθέτει το σπίτι" (σ. 207, 209).

Των Βαΐων. Μεταφορά της "βάγιας" στην εκκλησία του χωριού από τις νύφες της χρονιάς (αν υπάρχουν): "Όλες οι νύφες μεταφέροντας την βάγια, όταν φθάσουν εις τον εξωτερικό χώρο της εκκλησίας, κτυπούν κάθε μία την καμπάνα κατά το έθιμον ανταλλάσσοντας διάφορες ευχές μεταξύ των" (σ. 211).

106. Καραμπελάς Χρήστος, Ιω., Τραγούδια του γάμου (σ. 215-231). Τόπος: Πολύδωρον Δωδώνης Ιωαννίνων.

1. -"Κίνα, δένδρε, κίνα με ρίζες με κλωνάρια" (λέγεται από τη συνοδεία του γαμπρού προς το σπίτι της νύφης).
2. -"Σήμερα άσπρος ουρανός σήμερα άσπρη μέρα" (κατά την είσοδο της νύφης στο χωριό, όταν αυτή προέρχεται από άλλο μέρος).

3. -“Σε τούτο σπίτι πούρθαμαν” (από τους ‘φυλαχτάδες’ της νύφης κατά την άφιξη στο σπίτι του γαμπρού).
4. -“Φίλοι μ’, καλως ωρίσατε και μεις καλώς σας βρούμε” (από τους φυλαχτάδες, όταν ο γαμπρός παίρνει τη νύφη).
5. -“Μωρ’ καλή συμπεθερά, βάλ’ το ντίγανο στη σπια” (από τους φυλαχτάδες στο τραπέζι για τη μητέρα του γαμπρού).
6. -“Χίλιους καλώς τον ηύραμαν τούτον τον νοικοκύρη” (από τους φυλαχτάδες στο τραπέζι για τη μητέρα του γαμπρού).
7. -“Εσείς πουλάκια του Μαγιού” (από τους φυλαχτάδες στο τραπέζι για τη μητέρα του γαμπρού).
8. Η Χάιδω: “Τι να σου κάνω, Χάϊδω μου, τι να σου κάνω γιε μου” (από τους φυλαχτάδες στο τραπέζι για τη μητέρα του γαμπρού).
9. -“Για μη με δέρνεις, μάννα” (από τους φυλαχτάδες στο τραπέζι για τη μητέρα του γαμπρού).
10. -“Βλαχούλα ν’ εροβόλαγε από ψηλή ραχούλα” (από τους φυλαχτάδες στο τραπέζι για τη μητέρα του γαμπρού).
11. -“Τα σανίδια νίδια νίδια τα λευκοπεληκημένα” (από τους φυλαχτάδες της νύφης κατά την είσοδο της νύφης στο σπίτι του γαμπρού, για την προκοπή των νεονύμφων).
12. -“Έρχονται οι συμπεθεροί” (από τους φυλαχτάδες, όταν έρχεται το ψίκι να πάρουν τη νύφη).
13. -“Δεν ήρθαμε για φαϊ, για πιεί” (από τους φυλαχτάδες, όταν έρχεται το ψίκι να πάρουν τη νύφη).

Πηγή: “Όπως μου τα είπαν οι πιο μεγάλοι από χρόνια. Υπάρχουν βέβαια πάνω σ’ αυτά και διάφορες παραλλαγές. Οι παραλλαγές αυτές υπάρχουν διότι τα ντόπια πολυδωρίτικα τραγούδια υπέστησαν τις επιδράσεις των τραγουδιών των γειτονικών χωριών”.

107. Καψάλης Παναγιώτης, Έθιμα και τραγούδια του Πάσχα και του Λαζάρου (σ. 233-249). Τόπος: Αμμότοπος Άρτης.

Έθιμα του Πάσχα

Το “καγγελάρι”: “Λέγοντας καγγελάρι εννοούμεν το σύνολον διαφόρων τραγουδιών, που τραγουδούν και χορεύουν οι χωρικοί την δεύτερη ημέρα του Πάσχα, την τρίτη ημέρα του Πάσχα και την Παρασκευή της Ζωοδόχου Πηγής...Ο χορός γίνεται από άνδρες και γυναίκες, μικροί και μεγάλοι...Πιάνονται ‘αλλαμπράτσα’ που λέγουν στο χωριό και χορεύουν με αργό ρυθμό. Ο χορός είναι απλούστατος, που για πρώτη φορά να τον δης, θα τον χορέψης” (σ. 235). Επίσης: “Όταν τα άτομα είναι πολλά, δηλ. 200-300, κάνουν τον χορό ελικοειδή και όχι κυκλικό, που γίνεται συνήθως. Ο χορός διαρκεί 3-4 ώρες και μπορεί και περισσότερο” (σ. 241).

Τραγούδια

1. -“Συντάζονταν, μαζεύονταν του κόσμ’ αντρειωμένοι”.
2. -“Τ’ αγιό Θεόδωρου το βουνό και τ’ άγιο Κωνσταντίνου”.
3. -“Ποιος είδε ήλιο από βραδύς κι’ αστρί το μεσημέρι”.

4. -“Στο μπάτο στο Κεράσοβο στην άκρ’ από τη χώρα”.

5. -“Εννιά χιλιάδες πρόβατα κι εννιά χιλιάδες γίδια”.

Παρατήρηση συλλογέα: “Μετά από το καγγελάρι 10-20 άτομα/άνδρες κάνουν έναν κύκλο και χορεύουν το κατωτέρω εύθυμο τραγούδι:

6. -“Ψηλέ, λιχνέ, ψηλέ, λιχνέ μου κάβουρα” (σ. 241).

Τραγούδια

Της παραμονής του Λαζάρου

1. Αφέντης: “Αφέντη μ’, αφεντάκη μου, χίλιες φορές αφέντης” (για το αφεντικό μιας οικογένειας).

2. Τραγούδι της στρούγγας:

“Εδώ ειν’ οι στρούγγες οι ψηλές οι μαρμαροχτισμένες”.

3. Τραγούδι τ’ απεθαμένου: “Απεθαμένο μου πουλί και παραπονεμένο”.

4. Τραγούδι των μουλαριών:

“Μικρόπραματευτόπουλο ξεβγαίν’ από την Πόλη”.

108. Κιτσώνης Γεώργιος, Σπυρ., Συλλογή παροιμιών (σ. 253-261).

Τόπος: Νάρκισσος Νικοπόλεως Πρεβέζης.

Αναφέρονται παροιμίες: Γεωργικές 7. Δοξασίες 4. Καιρικές 6. Λατρευτική 1. Μνημονικές 7. Πρακτικές αλήθειες 71. Προγνωστικές 7.

Παραδείγματα:

-“Στο κακορίζικο χωριό τον Αλωνάρη βρέχει” (σ. 257).

-“Πολλές ελιές, πολλές πίκρες” (σ. 258).

-“Του Σωτήρος τα λελέκια, του Σταυρού τα χελιδόνια” (σ. 258).

-“Όπου Αι-Γιάννης και νερό κι όπου Αι-λίας και ράχη” (σ. 258).

-“Από Μαρτιού και Σεπτεμβριού, ίσα τα μερόνυχτα” (σ. 258).

-“Ακάλεστος στο γάμο, τι ζητάς” (σ. 259).

-“Αρνί ήμερο βυζαίνει δύο μάννες” (σ. 259).

-“Και το βόδι το χαϊδεύουν, στο χωράφι όμως το ζεύουν” (σ. 259).

-“Όπου πολλοί φτύσουν, κάνουν λάσπη” (σ. 260).

-“Του τσαγκάρη τα παιδιά περπατούν ξυπόλητα” (σ. 260).

-“Όποιος σκοντάφτει το πρωί, ολημερίς σκοντάφτει” (σ. 261).

Πηγή: “...συγκεντρωμένες από ωρισμένα πρόσωπα και συγκεκριμένως: 1) Φριντζέλη Σπυρίδωνα, ετών 98, 2) Κιτσώνη Περικλή, ετών 65, και 3) Μάρκου Χαράλαμπο, ετών 70”.

109. Κοντογιώργος Φώτιος, Αριστ., Πασχαλινά τραγούδια (σ. 263-285). Τόπος: Δεν αναφέρεται.

1. Ο καϊμός της Ρηνούλας: “Μαράθηκάνε τα κλαριά τα φύλλα από τα δέντρα”.

2. -“Τρ’(ια) αηδόνια της Ανατολής και δυο πουλιά της Δύσης”.

3. -“Στης Αλεξάντρας το βουνό στις Αραπιάς τον κάμπο”.

4. Οι καστραπολεμίτες:

“Ο Κωνσταντίνος ο μικρός κι Αλέξης ο αντρειωμένος”

5. -“Συνάζονταν, μαζώνονταν του κόσμου οι αντρειωμένοι”.
6. -“’Οσ’ είν’ ο μάκρος τ’ ουρανού κι’ ο πλάτος του θαλάσσου”.
7. Αγάπη: “Της χήρας γιος ψυχομαχεί , της χήρας γιος πεθαίνει”.
8. Ο λεβέντης: “Τίνος μαννούλα χαίρεται, τα τίνος καμαρώνει”.
9. -“Για μια φορά είν’ η λεβεντιά, για μια φορά τα νιάτα”.
10. -“Καράβι Μπαρμπαρέζικο κάτ’ τη Φραγκιά πηγαίνει”.

Πηγή: “...όπως μου τα τραγούδησε ο Χρήστος Αγγέλης, γέρος 85 ετών” (σ. 265).
Επίσης: “Ο γέρος αυτός αδυνατούσε να μου δώσει όλους τους τίτλους των τραγουδιών, γιατί άλλους δεν θυμόταν και άλλοι δεν υπήρχαν, ‘έτσι τα βρήκαμε εμείς’ έλεγε... Όταν τον ρώτησα για χρονολογία των τραγουδιών έκανε εκείνη τη γνωστή κίνηση του χεριού, που σημαίνει ότι πέρασαν πολλά χρόνια από τότε. Αξιοθαύμαστο είναι το μνημονικό αυτού του γέρου” .

Επίσης:

11. Το τραγούδι των Παθών και της Παναγίας:

“Καλό είναι τ’ άγιος ο Θεός, καλό κι ας το ειπούμε”

Παρατήρηση συλλογέα: “...όπως ακριβώς λέγεται στο χωριό μου τη νύκτα της Μεγάλης Παρασκευής” (σ. 281).

110. Κοτσώνης Χρήστος, Ευαγ., Δημοτικά τραγούδια. Παροιμίες. Γάμος. Παραμύθια (σ. 291-315). Τόπος: Κεραμίτσα Φιλιππών Θεσπρωτίας.

Τραγούδια

1. -“Δεν κλαίτε, μαύρα δέντρα, και σεις μαύρα κλαριά”.
2. -“Βάζω τα χέρια πίσω, κορδέλλες στα μαλλιά”.
3. -“Πέρα σε κείνο το βουνό, μωρ’ Δήμο βλαχόπουλο”.
4. -“Ο Γιάννος και η Μαριγώ σ’ ένα σχολειό πηγαίνουν”.
5. -“’Ηθελα να ξενητευτώ στην Αμερική να πάω”.
6. -“’Οσα χορτάρια έχει η γη, ματάκια ματάκια”.
7. -“Καράβι πάει σα του γιαλού, καράβι-καραβάκι”.
8. -“Παντρέψου, Αναστασούλα μου, παντρέψου, Αναστασιά μου”.
9. -“Στο παραθύρι κάθονταν μια πεθερά και νύφη”.
10. -“Σήμερα γάμος γίνεται κι όλος ο κόσμος χαίρεται”.
11. - “Δεν ήρθαμε για φαϊ, για πιεί, ροδιά μου, ροδιά μου”.
12. -“Αϊγουρος πέτρα, πελέκα, πέρδικα, ορ’ πέρδικα”.

Παροιμίες

Αναφέρονται 27.

Παραδείγματα:

- “Όλο τον κόσμο ρώτα κι από το νου σου μη βγαίνεις” (σ. 307).
- “Όποιος πουλά και το σπίτι του, γελούν και τα κεραμίδια” (σ. 307).
- “Ο παππας από την πόλη, η παπαδιά το μολογάει” (σ. 309).
- “Προξενητής ανύπαντρος, για πάρτη του γυρεύει” (σ. 309).

Έθιμο γάμου

Η πρωτοβουλία από τους γονείς για την εύρεση συζύγων.

Την Παρασκευή πριν από το γάμο: Η “μπογιά”: “...μία αποστολή από συμπεθέρους που πάει στο σπίτι της νύφης και δίδει σ’ αυτή ένα σεντούκι, μία βελέντζα και εξ καραμέλες” (σ. 311).

Κυριακή του γάμου: Το “μπαϊράκι” και οι τουφεκιές. Το “ψίκι”. Ο “σχαρικιάρης”: “Μπροστά πήγαινε ο σχαρικιάρης και άμα έφθανε πρώτος και έκοβε μια ελιά που οι συμπεθέροι την τοποθετούσαν σε ένα στενό, έπαιρνε από τους γονείς της νύφης ένα μαντήλι” (σ. 311). Η στέψη: “Αν αργούσε ο κουμπάρος να έλθει στην εκκλησία, πήγαινε μια ομάδα από συμπεθέρους και τον έπαιρναν τραγουδώντας, για να αρχίσει το μυστήριο” (σ. 313). Μετά την στέψη: Χορός στον περίβολο της εκκλησίας: “σέρνοντας πρώτη το χορό η νύφη με σχετικό τραγούδι” (σ. 313). Επιστροφή στο σπίτι του γαμπρού. Προβάδισμα του “σχαρικιάρη”. Υποδοχή της νύφης. Πέταγμα κουλούρας από τη νύφη στη σκεπή του σπιτιού. Η πεθερά: “Αμέσως η πεθερά της νύφης ρίχνει ρύζι ανακατωμένο με σιτάρι, ενώ τραγουδούσε χαρακτηριστικά το ακόλουθο τραγούδι: ‘ρίξε ρύζι να ριζώσει και το στάρι να φυτρώσει, για να το θερίσει η νύφη’. Τότε έβαζαν ένα προσκέφαλο στην πόρτα του σπιτιού και ζητούσαν να το αντρασκελίσει με το δεξιό πόδι πρώτα” (σ. 313). Υποδοχή της νύφης από τον πεθερό: “...την έπαιρνε ο πεθερός στα χέρια και αγκάλιαζε τη γρεντά, συμβολίζοντας μ’ αυτό ότι άμα φύγει η γρεντά, να φύγει και η νύφη” (σ. 313). Το γλέντι: “...έτρωγαν και χόρευαν ως το πρωί. Τα μεσάνυχτα πήγαιναν τον κουμπάρο στο σπίτι με χαρές και τραγούδια. Ίσαμε το πρωί ερχόνταν από το σπίτι της νύφης τρία άτομα με τηγανίτες, για να φάνε οι συμπεθέροι” (σ. 313).

Παραμύθια

Ανακοινώνονται στον τίτλο, αλλά δεν παρατίθενται.

Πηγή: “Τα τέσσερα θέματα που διαπραγματεύομαι είναι καθαρά ηλημένα εις τα στενά σύνορα του χωριού μου και καθρεπτίζουν κατά αυτόν τον τρόπο τους καύμους και τα όνειρά των, τις ελπίδες των και την ψυχосύνθεσίν των εν γένει. Τα έγγραφα, όπως τα άκουσα από το στόμα ενός γέροντα που τα διατηρούσε ανόθευτα και αναλλοίωτα από τα χρόνια χωρίς ξενικές επιδράσεις αλλά ντόπιες, π.χ. στο γάμο, που διαμορφώθηκαν από τις καινούργιες συνθήκες ζωής”.

111. Κώτσης Κωνσταντίνος, Ο γάμος στα χωριά της Κόνιτσας (σ. 323-332). Τόπος: **Μολυβδοσκεπάστο** και **Φλαμπουράρι Κονίτσης** Ιωαννίνων.

Οι προξενιές: “...τις έκαναν οι γονείς και οι άλλοι γνωστοί και συγγενείς των παιδιών...προ της μέρας του γάμου οι νεόνυμφοι δεν γνωρίζονταν καθόλου” (σ. 327).

Η εβδομάδα του γάμου. Πέμπτη πρωί: Μάζεμα ξύλων από τις γυναικές. Κατασκευή του “φλάμπουρα”. Γεύμα στο σπίτι του γαμπρού. Άλεσμα σιταριού στο μύλο για τα “προζύμια” του γάμου. Μεταφορά

νερού από τη βρύση από το γαμπρό και σχετικό τραγούδι. Το “πιάσιμο” των προζυμιών.

Παρασκευή: Τα προζύμια στο σπίτι της νύφης.

Σάββατο βράδυ: Ο κυρίως γάμος στο σπίτι του γαμπρού. Οι προσφορές των συγγενών: ψωμιά, κρέας, δώρα. Γλέντι με βιολιά.

Κυριακή: Ξύρισμα του γαμπρού από το βλάμη. Τραγούδια για την περίπτωση. Το ψίκι του γαμπρού στο σπίτι της νύφης. Το προβάδισμα του “σχαριάτη” με μια ξύλινη πλόσκα με κρασί, για να προσφερθεί στους συμπεθέρους. Η ανταπόδοση της πλόσκας. Τα τραγούδια της υποδοχής. Το καλωσόρισμα του γαμπρού από την πεθερά. Προσφορά ποτών στους συγγενείς. Ξεπροβόδισμα της νύφης. Τραγούδι της νύφης. Η συνοδεία της νύφης, οι “φυλαχτίδες”. Ακολουθούν τα στέφανα: “Στο τέλος πρώτος ο κουμπάρος, έπειτα οι γονείς και όλοι που παρακολουθούν την τέλεση του μυστηρίου, φιλούνε τα στέφανα που είναι στο κεφάλι των νεονύμφων” (σ. 331). Η πομπή προς το σπίτι του γαμπρού και το τραγούδι της νύφης. Η κουλούρα της νύφης: “...που την πετά πίσω της κι όποιος την πιάσει θεωρείται τυχερός. Δεν την παίρνει όμως αλλά την μοιράζονται” (σ. 331). Το γλέντι.

Δευτέρα: “...ο γάμος διαλύει και οι περισσότεροι καλεσμένοι φεύγουν. Μένουν μόνον οι πλησιέστεροι συγγενείς που ανοίγουν τα προικιά της νύφης, η οποία δίνει δώρα στον κουμπάρο και στους άλλους συγγενείς” (σ. 331-332). Η λήξη του γάμου: “...ο φλάμπουρας μένει στημένος για 40 μέρες σε ένα μέρος του σπιτιού. Η σημαία μένει για μία εβδομάδα” (σ. 332).

Τα “επιστροφία” της νύφης. Το “χάλασμα” της σημαίας του γάμου.

Πηγή: “...τα πρόσωπα που μου έδωσαν τις πληροφορίες είναι τρία τον αριθμό: α) Η κυρά Χάιδω (Βρησίμη μάλλον είναι το επίθετό της), 70 περίπου ετών από το Μολυβδοσκέπαστο Κονίτσης. β) Ο μακαρίτης (δεν είναι καιρός που πέθανε) ο μαστρο Τάκης από το Φλαμπουράρι Κονίτσης, 67 ετών. γ) Μία γριά μεγάλης ηλικίας (αν δεν απατώμαι 80 και ετών, που την συνήντησα σ’ ένα γνωστό μου σπίτι, χωρίς να γνωρίσω το χωριό της και τ’ όνομά της”.

112. Λάκκας Κωνσταντίνος, Έθιμα του χωριού μου. Περιγραφές και σχεδιάσματα παλαιών τύπων σπιτιού στο χωριό, και γεωργικών εργαλείων, και σχέδια παλαιάς τοπικής φορεσιάς. Μαντική από ζώα (σ. 335-349). Τόπος: Καμπή Άρτης.

Έθιμο

Περιγράφεται το έθιμο “σκυλοκούνια” ή “σκυλοκουινιά” της Καθαράς Δευτέρας. Επιχειρείται εξήγηση του εθίμου.

Κατοικία

“Υπάρχουν μερικά σπίτια στο χωριό μου που χρονολογούνται μέχρι της υπό των

Τούρκων κατοχής μας, και ως μας πληροφορούν οι γεροντότεροι ταύτα ήσαν σπίτια Τούρκων γενόμενα κατά τους χρόνους της δουλείας μας...

»Είναι δύο-τρεις οικίες παλαιές και παρουσιάζουν όσο το δυνατόν τα αυτά γνωρίσματα...

»Ο τύπος κατασκευής των είναι χονδροειδής. Είναι διώροφα με μικρά παράθυρα, μεγάλα δωμάτια, και με έξω σκάλες λίθινες που οδηγούν στο δεύτερο όροφο...

»Είναι δε οι σκάλες αυτές χονδροειδείς, σχηματίζονται δε κάτωθεν της βεράντας δύο μεγάλες καμάρες, μία αντιστοίχως διά κάθε πόρταν του ισογείου (κατωγείου) (σ. 341).

Γεωργικά εργαλεία

«...στο χωριό μου είναι πολύ λίγα, τα οποία σήμερα έχουν χάσει την αξία τους, αντικαθιστούμενα με νεώτερα περισσότερον εύχρηστα" (σ. 341). Αλέτρι και λεπίδα με "κλάπα": "Η λεπίδα ετοποθετείτο στο αλέτρι και στο πρόσθιο μέρος, προκειμένου να χαρακώνη τη γη και να οργώνεται έτσι ευκολώτερα με το αλέτρι" (σ. 343).

Ενδυμασία

Επισημαίνεται η εγκατάλειψη των παραδοσιακών σχημάτων: "Από τις φορεσιές διάκρισιν παρουσιάζουν μόνον οι φορεσιές των γέρων, οι οποίοι ντύνονται με διαφορετικά ενδύματα, τείνει δε και αυτό σιγά σιγά να εξαλειφθεί.

»Από τις φορεσιές αυτές των γέρων αναφέρονται την 'μπουραζάναν' σε είδος αρβανίτικης βράκας και την 'κιλόταν', που στο τέλος είναι πολύ στενή και φέρνει σειρά από κουμπιά" (σ. 343).

Παρατίθενται σχέδια: (α) παλαιάς οικίας (β) "αλετρίου μετά της λεπίδος" (γ) "λεπίδος και του εξαρτήματός της κλάπας" (δ) "μπουραζάνας" και "κιλότας".

Μαντική

Άλογο. Γάτα. Κόκορας. Κότα. Σκύλος. Γουρούνι.

Παραδείγματα:

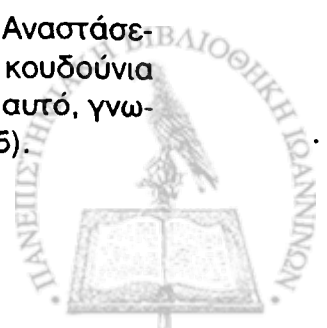
- "Όταν έρχεται η άνοιξη, το άλογο αρχίζει να χτυπά τα πόδια του στη γη δυνατά, και ως οι χωρικοί το ανέλυσαν, τούτο το κάμνει από χαρά, επειδή πέρασε τον χειμώνα και νιώθει πια ότι ήρθε η άνοιξη, να φάη πολύ χορτάρι" (σ. 347).

- "Όταν το γουρούνι μαζεύη άχυρα ή άλλα σκουπίδια και τα πηγαίνει στο οίκημά του, λέγομεν τότε ότι πρόκειται για βροχερό καιρό, που η διάρκειά του θα είναι μεγάλη" (σ. 349).

113. Λεοντάρης Δημήτριος, Τραγούδια Λαζάρου, Παθών, Πάσχα (σ. 353-367). Τόπος: Χουλιαράδες Ιωαννίνων.

Του Λαζάρου

1. - "Σήμερα ήλθε ο Λάζαρος, ήρθαν και τα βάρια" ("Την ημέραν της Αναστάσεως του Λαζάρου τα παιδιά του χωριού γυρίζουν σπίτι σπίτι και με κουδούνια κρουόμενα τραγουδούν το τραγούδι του Λαζάρου. Το τραγούδι αυτό, γνωρίζοντας και εγώ από τα παιδικά μου χρόνια, παραθέτω ..." (σ. 355).

Της Παναγίας ή των Παθών

1. -“Σήμερα μαύρος ουρανός, σήμερα μαύρη μέρα” (“Την Μεγάλην Παρασκευήν οι νέοι του χωριού κρούοντας πένθιμα τα κοδούνια τραγουδούν εις πένθιμον ρυθμόν το τραγούδι της Παναγίας ή των Παθών. Το τραγούδι αυτό έχοντας υπ’ όψιν εκ της παιδικής ηλικίας παραθέτω...” (σ. 357).

Της Λαμπρής

“Την ημέρα της Λαμπρής όλοι οι άνθρωποι του χωριού συγκεντρώνονται στην πλατεία (μεσοχώρι) και χορεύουν τραγούδια Λαμπριάτικα, όπως τα λένουν. Στο χορό, πιάνονται μπροστά οι γέροι του χωριού με τις άσπρες φουστάνες. Ακολουθούν οι άνδρες, εν συνεχεία οι γυναίκες με τα κορίτσια. Παραθέτω κατωτέρω τραγούδια που χορεύουν τη Λαμπρή. Αυτά γράφω με τη βοήθεια της αδελφής μου Βασίλικής 22 ετών, νυμφευμένης...” (σ. 361).

1. -“Μικρόπραμαπιφτόπουλο ξεβγαίνει από την πόλη”.
2. Το Τουρκόπουλο: “Εψές ν’ όπου χορεύαμαν, νύχτα ήταν ποιος μας είδε”.
3. Το κόκκινο πιπέρι:
“Που είσουν πουλί, πουλάκι μου, τόσον καιρό χαμένο, κορμί ζωγραφισμένο”.

114. Λινοσπόρης Σπυρίδων, Παραμύθια ιδιότυπα από πολύ γέρους (σ. 369-383). Τόπος: Άνω Κορακιάνα Κερκύρας.

1. Ο γιος του κυνηγού: “Μια φορά κι έναν καιρό ήταν ένας κυνηγός, που φημιζόντανε για την αξιωσύνη του και τα κυνήγια πούφερνε σ’ όλη τη χώρα. Σακκιά έφερνε τα πετούμενα και σέρνοντας έφερνε τ’ αγρίμια. Ώσπου τόμαθε κι ο βασιλιάς. Τον κάλεσε λοιπόν μια μέρα στο παλάτι και πρόσταξε: Την Κυριακή θα μου φέρης κυνήγι να θρέψω όλο το παλάτι ή δ’ αλλιώς θα σου πάρω το κεφάλι...” (σ. 373).

Πηγή: “Υπό Αθηνάς Λινοσπόρη, ετών 90, Άνω Κορακιάνα”.

115. Μάμαλης Λάμπρος, Γεωργ., Χοροί και τραγούδια της Λαμπρής (σ. 385-405). Τόπος: Μικροσπηλιά Άρτης.

Χοροί

“Μετά το πέρας της εκκλησίας όλοι σχεδόν οι κάτοικοι του χωριού συγκεντρώνονται στην πλατεία και πιασμένοι από τα χέρια τραγουδούν και χορεύουν. Τον χορό τον σέρνει ο παππός του χωριού, κατόπιν οι πιο γέροι, οι άντρες, τα παιδιά, οι ηλικιωμένες γυναίκες και τελευταία τα κορίτσια” (σ. 389).

Τραγούδια

1. -“Κάτω στα Ιεροσόλυμα, ματάκια-ματάκια” (“..κάθε στίχο τον τραγουδούν οι άνδρες και τον επαναλαμβάνουν οι γυναίκες” (σ. 391).
2. Το τραγούδι του παππά: “Εσείς βουνά, αί μωρέ παππά” (“Μετά από το τραγούδι αυτό αποσύρεται ο παππός από το χορό και οι άλλοι συνεχίζουν” (σ. 391).
3. -“Παλληκάρια μου Γρεβενιώτικα και Ζαγοριανά” (“το τραγούδι αυτό συνήθως το λέμε σε κανένα νεαρό που είναι υποψήφιος για παντρεία και προσέχει τα κορίτσια” (σ. 393, 395).

4. -“Νάιχα νεράντζι νάριχνα στο πέρα παραθύρι”.
5. -“Το τ' είν' αχός που γίνεται, μωρέ Δημήτρη Τσιάρα” (“Το τραγούδι αυτό το λέμε συνήθως, όταν σέρνη το χορό κανένας που τον λένε Δημήτρη” (σ. 397).
6. Ο Γραμματικός: “Γραμματικός βαρέθηκε σε μαυρομάτας πόρτα” (“...το λένε σε εκείνους που ασχολούνται με τα γράμματα” (σ. 397, 399).
7. -“Μήλο μου, γλυκό μου μήλο, και νεράντζι μου γραμμένο”.
8. Ο Κωνσταντής: “Τον Κώστα η μάνα χαίρεται, τον Κώστα καμαρώνει”.
9. -“Μικρό πραματευτόπουλο ξεβγαίνει από την πόλη” (“Και το τραγούδι αυτό το λέμε όταν χορεύη επίσης κανένας νέος και καθώς λέμε στο χωριό νυφοδιαλέγει” (σ. 401).
10. Το καγκελάρι: “Τέτοια ώρα ήταν εψές τέτοια και παραπροψές” (“Το τραγούδι αυτό το τραγουδούμε και το χορεύουμε όλοι μαζί την τελευταία ημέρα της Λαμπρής, δηλαδή την Τρίτη το απόγευμα, για να κλείσει έτσι η γιορτή της Λαμπρής. Αυτός που σέρνει το χορό είναι συνήθως ο πιο γέρος του χωριού. Ξεκινάει το χορό και ανάλογα με τους στίχους μπλέκει σε κύκλους τους χορευτές που πιάνονται πίσω του, όλοι σχεδόν οι χωριανοί, και κατόπιν πάλι ξετυλίγει το χορό” (σ. 403).

116. Μάρης Δημήτριος, **Δημοτικά τραγούδια και αποκριάτικα έθιμα και τραγούδια** (σ. 409-414). Τόπος: Ανώγειο Πρεβέζης.

Τραγούδια

1. -“Στη βρύση στα Τσερίτσιανα πο' πάνω από το Σούλι” (πληρ. Γεώργιος Μάρης).
2. -“Στον πάτο στο Κεράσοβο στην μέση από τη χώρα” (πληρ. Χρήστος Ζάβαλης εκ Κερασώνος Πρεβέζης).
3. -“Τρεις στρατηγοί ξεκίνησαν να παν στο Μεσολόγγι” (πληρ. Γεώργιος Μάρης εκ Ανωγείου).
4. -“Ανάρια ανάρια τάριχναν οι κλέφτες τα ντουφέκια” (πληρ. Θεόδωρος Βέργος, Ανώγειον).
5. Σαμαρίνα: “Εσείς, μωρέ παιδιά κλεφτόπουλα” (πληρ. Δημήτριος Παππάς από Ανώγειο).

Τραγούδια Αποκριάς

1. -“Ξύλα για τσ' Αποκριές, να χορέψουν οι γριές” (“Αυτό το χορεύουν οι μασκαρεμένοι” (σ. 413).
2. -“Κρίμα ήταν που γέρασα, τα νιάτα δεν τα γλέντησα” (“...αυτό τραγουδιέται στον πρόεδρο, αν είναι γέρος, ή σ' άλλον γέροντα” (σ. 413).
3. -“Για μπάτε, αγόρια, στο χορό, κορίτσια στα τραγούδια”.
4. Το τραγούδι του Αη Γιώργη, της κόρης και του Τουρκόπουλου: “Εψές όπου χορεύαμε, ποιος ήταν, ποιος μας είδε” (πληρ. Μάρκος Βέργος, Ανώγειον).

Έθιμα

Της Αποκριάς. Τα καρναβάλια: "Αυτά τα αποτελούν ομάδες 10-15 άτομα που σχηματίζουν παραστάσεις του γάμου, αρραβώνων, αρκούδας κ. ά. Περνοούν από σπίτι σε σπίτι, κάνουν διάφορα παιγνίδια, χορεύουν και φεύγουν" (σ. 411). Η φωτιά: "Από το απόγευμα συγκεντρώνουν τα ξύλα τα κορίτσια του χωριού, για να τα έχουν για το βράδυ. Όταν νυχτώση και μετά τον δείπνο, ο πρόεδρος του χωριού παίρνει ένα ξύλο με φωτιά από το σπίτι του, έρχεται στην πλατεία και ανάβει την Δέ-πω ή 'μπιρμπιλάτο', όπως λέγεται συνήθως. Ταυτόχρονα όλο το χωριό συγκεντρώνεται και με επικεφαλής τους μασκαράδες αρχίζει ο χορός" (σ. 411-412).

Καθαράς Δευτέρας. Η μέρα της "αρμυροκουλούρας", η μέρα της τύχης: "Κατά τη διάρκειά της τα κορίτσια και τα παιδιά κάθονται τελείως νηστικά. Ακόμη και νερό δεν πίνουν. Το βράδυ μόλις νυχτώση και βασιλέψη ένα λαμπρό αστέρι, μια νεόπαντρη γυναίκα κάνει ένα ψωμί, ένα κουλουράκι, που την ονομάζουν αρμυροκουλούρα'. Ρίχνει δύο κουταλιές αλεύρι, δύο αλάτι και δύο νερό. Μετά από αυτό πλάθει την κουλούρα, την ψήνει και την δίνει στο κορίτσι ή στο παιδί, που όταν την παίρνει, της φιλεί το χέρι και αυτή του εύχεται να δη εκείνη που θέλει στον ύπνο του.

"Τρώγει λοιπόν την αρμυροκουλούρα και ξαπλώνει. Νομίζει ότι έτσι θα δη στον ύπνο του την κόρη να του δίνη νερό να πιη, γιατί έχει διψάσει πολύ. Εκείνην ή εκείνον που θα δη στον ύπνο να του δίνη νερό, θα είναι ο σύζυγος ή η σύζυγος" (σ. 412).

117. Μήτσης Αναστάσιος, Έθιμα του θανάτου (σ. 415-425). Τόπος: Πολύλοφος Ιωαννίνων.

Προμηνύματα θανάτου: Στα όνειρα: λύκος, εξαγωγή δοντιού, παππας με μαύρα ράσα. Επίσης: παρατεταμένο κλάμα σκύλων, κράξιμο δύο κορακιών. Θεία μετάληψη του μελλοθάνατου. Καθαρισμός του νεκρού. Αλλαγή των ενδυμάτων: "Πιστεύουν πως αν τουβάλουν τα ίδια ρούχα, θα τον κυριεύσουν οι καννίβαλοι και δεν θα βρίσκη ησυχία στον κάτω κόσμο" (σ. 419). Αναγγελία του θανάτου: "...Χτυπάει η καμπάνα 3 φορές αργά, κάνει μια μεγαλύτερη διακοπή και ξανά 3 φορές και όλο αυτό περίπου μισή ώρα" (σ. 419). Το σάβανο. Τα συλλυπητήρια των χωριανών: "Πάνε και διάφορα λουλούδια και φρούτα. Τα φρούτα τα πάνε, για να τα δώσει ο νεκρός στους συγγενείς τους, οι οποίοι είναι πεθαμένοι και μαζί μ' αυτά να τους δώσουν και χαιρετισμούς" (σ. 419). Τα μοιρολόγια, οι μοιρολογίστρες: "Πολλά μοιρολόγια τα ξέρουν, άλλα όμως τα βγάζουν αυθόρμητα εκείνη τη στιγμή" (σ. 419). Η συμπεριφορά των γυναικών: "Οι γυναίκες που πηγαίνουν, για να συλλυπηθούν, μόλις μπαίνουν, κάνουν τρεις μετάνοιες, δηλ. γονατίζουν τρεις φορές, έπειτα φιλούν και τον νεκρό στο μέτωπο, εν συνεχεία δε ξανά κάνουν 3 μετάνοιες. Τις μετάνοιες τις κάνουν, για να συνηγορήσουν στο Θεό να συγχωρήση τον νεκρό και να τον τοποθετήσει στον Παράδεισο" (σ. 421). Το ξενύχτισμα του νεκρού: "Λένε πως ξενύχτισμα γίνεται, για να μην περάση τίποτε από πάνω απ' το σώμα του προπαντός δε γάτα και ποντικός" (σ. 421). Η έξοδος του νεκρού από το σπίτι: "Όταν ξεκινάνε το νεκρό, κόβουν ένα κομματάκι από ένα ρούχο του και το κρατάνε, για να μη πάρη το τυχερό ή γούρι ο νεκρός μαζί του" και ακόμη "σπάνε ένα ποτήρι, για να αφήση το γούρι

στο σπίτι" (σ. 421). Η νεκρική πομπή: "Στην διαδρομή από το σπίτι στην εκκλησία σταματάει 3 φορές η πομπή και κατά το σταμάτημα όλοι στρέφονται προς την ανατολή" (σ. 423). Η ταφή: "Μόλις βάλουν το νεκρό στο μνήμα του, λύνουν τα χέρια του, για να είναι ελεύθερος" (σ. 423). Επίσης "με την τοποθέτηση του νεκρού στο μνήμα κυττάζουν, αν τα παπούτσια φαίνονται να ευρίσκονται στο αυτό ύψος. Αν όχι, τότε λένε θα πάρη και άλλον μαζί του σε λίγο καιρό ο νεκρός" (σ. 423). Τέλος "μετά την κηδεία όλοι πλένουν τα χέρια τους. Αν δεν τα πλύνουν, νομίζουν πως κάποιος θα πεθάνει απ' το σπίτι τους" (σ. 423).

118. Μπάρμπας Κωνσταντίνος, Βασ., Ο γάμος στο χωριό (σ. 429-439). Τόπος: Μιχαλίτσι Ιωαννίνων.

Πέμπτη βράδυ: Συγκέντρωση συγγενών γαμπρού και νύφης στα σπίτια τους χωριστά, όπου "αναπιάνουν τα προζύμια" για τις κουλούρες του γάμου: "Μέσα στα προζύμια ρίχνουν τα διάφορα κορίτσια που κοσκινίζουν το αλεύρι και διάφορα κέρματα" (σ. 429α).

Παρασκευή: Οι "βλάμηδες" ή "καλεστήδες" των δύο οικογενειών ανταλλάσσουν τις κουλούρες: "Συνάμα όμως ο καλεστής του γαμπρού πηγαίνει στη νύφη και διάφορα δώρα και παίρνει απ' αυτήν δώρα για τους συγγενείς του γαμπρού" (σ. 429α).

Σάββατο: Μάζεμα ξύλων για τη φωτιά, που θα μαγειρευτούν τα φαγητά του γάμου, από νεαρές ανύπαντρες συγγένισσες με τη συνοδεία οργανοπαιχτών. Τα καλέσματα των συγγενών από τους βλάμηδες: "Δεν καλούν βέβαια με ιδιαίτερα καλέσματα γραμμένα πάνω σε χαρτί, αλλά ως εξής: Ο μεν καλεστής του γαμπρού έχει ένα δοχείο που το λέμε 'μπλόσκα', μέσα σ' αυτή τη 'μπλόσκα' υπάρχει κρασί. Πηγαίνοντας σε κάθε σπίτι λέγει στο νοικοκύρη, ότι είναι καλεσμένος από το γαμπρό προτείνοντάς του συνάμα και τη 'μπλόσκα' με το κρασί. Τότε ο νοικοκύρης, για να δείξη ότι δέχεται το κάλεσμα, πίνει κρασί από την 'μπλόσκα', αφού πρώτα του δώσει τις απαραίτητες ευχές. Το ίδιο γίνεται και με τον βλάμη της νύφης, μόνο αυτός που προσφέρει ως κάλεσμα τεμάχια από την μπογάτσα του γαμπρού, που από την Παρασκευή την είχε πάει ο βλάμης του γαμπρού στο σπίτι της νύφης" (σ. 431). Το βράδυ: Γλέντι των συγγενών και στα δύο σπίτια.

Κυριακή πρωί: Το "μπαϊράκι": "Η σημαία κυματίζει στο σπίτι του γαμπρού" (σ. 433). Ο νουνός, η νουνά και οι παρακούμπαροι συνοδεύονται προς το σπίτι του γαμπρού από τους συγγενείς και τον βλάμη: "Ο βλάμης δε έχει στην πλάτη ένα σφαχτό, το οποίο προσφέρει ο νουνός για τον γάμο" (σ. 439). Μεσημεριανό γλέντι στα σπίτια των μελλονύμφων. Το ξύρισμα του γαμπρού από τον βλάμη: "Κατά το ξύρισμα όλοι όσοι ευρίσκονται στο σπίτι του γαμπρού σταυρώνουν τον γαμπρό στο κεφάλι με κέρματα ή με πενηντάρικά και κατοστάρικά, τα οποία τα ρίχνουν μέσα σε ένα δοχείο" (σ. 433). Στολισμός της νύφης από ανύπαντρα κορίτσια. Η πομπή προς το σπίτι της

νύφης: “Ο βλάμης με το ντουφέκι κρεμασμένο στην πλάτη και με την σημαία στο χέρι, η οποία πάνω στο σταυρό κρατά τρία πορτοκάλια, πηγαίνει μπροστά. Τον ακολουθεί ο γαμπρός με τη συνοδεία, η οποία αποτελείται από τους στενούς-στενούς συγγενείς και από διάφορα κορίτσια. Πιο πίσω έρχονται οι άλλοι. Τα όργανα καθ’ όλην την διαδρομή παίζουν διάφορα τραγούδια” (σ. 435). Υποδοχή του γαμπρού: “Όταν ο γαμπρός φτάνει στην αυλή του σπιτιού μια παρέα από κορίτσια και γυναίκες τον ραίνουν με ρύζι που έχουν μέσα σε ένα ταψί. Τότε ο γαμπρός τους ρίχνει ένα μήλο, το οποίο μέσα έχει διάφορα κέρματα” (σ. 435). Κεράσματα. Υποδοχή του γαμπρού από τους γονείς της νύφης, “οι οποίοι τον φιλούν, η δε πεθερά του ρίχνει μία πετσέτα στην πλάτη, την οποίαν ο γαμπρός φέρει μέχρις ότου τελειώσει ο γάμος” (σ. 435). Κέρασμα της “μπογάτσιας” του γαμπρού στους παρευρισκομένους. Μεταφορά της προίικας της νύφης: “Όταν βγάζουν την κασέλα και το μπαούλο έξω, τότε ο γαμπρός πιάνει δύο παιδάκια αδελφάκια, ξαδελφάκια της νύφης και τα βάζει επάνω. Έπειτα τα πληρώνει, για να του δώσουν τα κλειδιά. Την προίικα την φορτώνονται κορίτσια, τα οποία διαλέγει ο γαμπρός ακριβώς γι’ αυτόν το λόγο” (σ. 437). Έξοδος της νύφης. Πομπή προς την εκκλησία. Είσοδος του ζευγαριού: “Πρώτος μπαίνει στην εκκλησία ο γαμπρός και έπειτα η νύφη” (σ. 437). Η στέψη. Χορός στο προαύλιο του ναού μετά την τελετή. Επιστροφή στο σπίτι του γαμπρού, υποδοχή των συμπεθερών και των νεονύμφων: “Τέλος μπαίνει η νύφη, αφού πρώτα κάνη τρεις υποκλίσεις και σπάση ένα πιάτο, το οποίο βάζει η πεθερά” (σ. 437). Το γαμήλιο γλέντι. Πρόσκληση των γονέων της νύφης από τους γονείς του γαμπρού στο γλέντι: “Οι γονείς της νύφης δεν την είχαν ακολουθήσει, όταν βγήκε από το σπίτι. Έρχονται λοιπόν και οι γονείς της νύφης και φέρνουν μία μπογάτσια” (σ. 437). Χορός των καλεσμένων: “Αρχων του γλεντιού είναι ο νουνός, εκτελεστής δε των διαταγών αυτού είναι ο βλάμης του γαμπρού, που αναλαμβάνει πλήρη καθήκοντα. Όταν χορεύουν οι στενοί συγγενείς του γαμπρού, τότε η νύφη σηκώνεται όρθια εις ένδειξιν σεβασμού” (σ. 437). Μεσονύκτιο γεύμα. Επανάληψη του χορού ως το πρωί: “Τότε ο βλάμης μοιράζει την μπογάτσια της νύφης και το ψητό του νουνού” (σ. 439). Τέλος του γάμου: “Μετά από αυτό και αφού πλέον έχουν όλοι χορέψει, μπαίνει στο χορό η νύφη με το γαμπρό, τον νουνό και τον βλάμη. Αφού χορέψουν κι αυτοί ο γάμος τελειώνει.” (σ. 439).

119. Μπάστα Ιωάννα, Ζακυνθινές μάντισες (σ. 447-455). Τόπος: Ζάκυνθος.

Τι είναι οι μάντισες: “Ανέκδοτα περιγελαστικά, που σατιρίζουν την τσιγκουνιά, την κουτοπονηριά και τα παθήματα των χωρικών της Ζακύνθου από τους πονηρούς και τετραπέρατους κατοίκους της πόλης (χωραϊτες) (σ. 449).

1. Η γίδα που έγινε δαμάλι.
2. Του πήρε τ’ αυγά όλα με το καλάθι.
3. Το παλτό που ερχότανε χωρίς σακάκι.

Πηγή: “Τα ανέκδοτα που θ’ αναφέρω παρακάτω τ’ άκουσα από το στόμα ενός οι-

κογενειακού φίλου μας, Ζακυνθινού ιεροψάλτη, Α. Μαρίνου, ο οποίος μετά την ατυχία που είχε να τυφλωθή, εγκατεστάθη στην Αθήνα και ζει με τις αναμνήσεις και τις ιστορίες απ' την αγαπημένη του Ζάκυνθο...Οι ιστορίες αυτές είναι πραγματικές και αυτοί που πήραν μέρος ζουν ακόμη στη Ζάκυνθο".

120. Μπούκας Βασίλειος, Γεωργ., **Δημοτικά τραγούδια** (σ. 459-473).

Τόπος: **Δωδώνη** Ιωαννίνων.

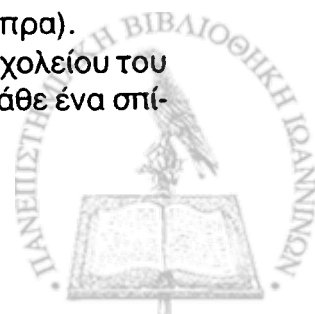
1. Ο Ξενητεμένος: "Γλυκοχαράζουν τα βουνά κι οι όμορφες κοιμούνται".
2. Ο Κώστας: "Κώστας το Μάη παντρεύεται, το Μάη γυναίκα παίρνει".
3. -"Μεσ' της Βουλγαριάς τον κάμπο πεύκος ήταν φυτεμένος".
4. Μαργιόλα: "Σήκω , Μαργιόλα, απ' τη γη κι από το μαύρο χώμα".
5. -"Με γέλασαν τα πουλιά, της άνοιξης τ' αηδόνια".
6. Ο πλάτανος: "Τι έχεις, καημένε πλάτανε, και στέκεις μαραμένος".
7. -"Μάννα μ', το Μέγα Σάββατο όμορφος πούν' ο τόπος".
8. Η βλαχούλα: "Βλαχούλα εροβόλαε από ψηλή ραχούλα".
9. -"Ήλιε μ', πολύ μας άργησες να πας να βασιλέψης".
10. -"Πέρα σε κείνο το βουνό και στ' άλλο παραπέρα".
11. Τζαβέλαινα: "Κορίτσια απ' τα Γιάννενα, νυφάδες απ' το Σούλι".
12. Γάιτα: "Πέντε παλληκάρια κι έξι κοριτσάκια".
13. -"Ο Γιάννος και η Βαγγελιώ σ' ένα σχολειό πηγαίνουν".

Πηγή: "...μου τα είπε η γιαγιά μου Βασιλική Λάππα, που είναι 89 ετών. Μερικά από αυτά δεν είναι ολοκληρωμένα, γιατί τα έχει λησμονήσει".

121. Νόνας Κωνσταντίνος, **Τραγούδια του Λαζάρου** (σ. 477-486). Τόπος: **Σκαμνέλι Ζαγορίου** Ιωαννίνων.

1. -"Καλώς μας ήλθε ο Λάζαρος κι εφέτος και του χρόνου".
2. -"Για σήκω, σήκω, Δέσποτα, και μην βαριά κοιμάσαι" (για τον παππά).
3. -"Γραμματικέ, γραμματικέ" (για τους γραμματισμένους και τους ψάλτες).
4. -"Εδώ μας είπαν κι ήλθαμε" (για τον νοικοκύρη του σπιτιού).
5. -"Εδώ έχουν τον αφέντη μας πολύ μακριά στα ξένα" (για τους ξενητεμένους αφεντάδες).
6. -"Εδώ έχουν χίλια πρόβατα και πεντακόσια γίδια" (στους μεγάλους τσελιγκάδες).
7. -"Μικρό, μικρό, μικρούτσικο" (στα πολύ μικρά παιδιά).
8. -"Αγόρι, αγοράκι μου" (για μεγάλα παιδιά).
9. -"Κυρά καλή, κυρά χρυσή" (για τις γυναίκες).
10. -"Εδώ είναι κόρη όμορφη" (σε κορίτσια της παντρείας).
11. -"Σ' αυτό το σπίτι πούρθαμε στο μαρμαροχτισμένο" (σε νεόγαμπρα).

Παρατήρηση συλλογέα: "...τα τραγουδούν παιδιά του Δημοτικού Σχολείου του χωριού μου κατά την ημέραν του Λαζάρου γυρίζοντας με τη σειρά σε κάθε ένα σπίτι" (σ. 479).

122. Οικονόμου Λάμπρος, Δημοτικά τραγούδια. Έθιμα του Λαζάρου. Έθιμα των Βαΐων και της Δεύτερης ημέρας της Λαμπρής (σ. 489-503). Τόπος: Φιλιππιάδα Πρεβέζης.

Τραγούδια

1. Του Γραμματικού: "Γραμματικός βαρέθηκε σε μαρμαρένια πόρτα".
2. -"Ξενητεμένο μου πουλί, ξενητεμένο αηδόνι".
3. Του Χριστού: "Σήμερα μαύρος ουρανός, σήμερα μαύρη μέρα".
4. Του Λαζάρου: "Σήμερα είν' η έγερσις, σήμερα είν' του Λαζάρου".

Έθιμα

Του Λαζάρου: "Κατά την εορτήν του Λαζάρου τα παιδιά με τα κύπρια πηγαίνουν, για να κτυπήσουν και διαλαλήσουν την χαρμόσυνον ανάστασιν του Λαζάρου. Εκείνη την ημέρα τίποτε άλλο δεν ακούν από τον ήχον των κύπρων" (σ. 501).

Των Βαΐων: "Κατά την Κυριακήν των Βαΐων όλες οι νύφες του χωριού φέρνουν στην εκκλησία του χωριού βάγια και μετά το πέρας της εκκλησίας επικρατεί το έθιμο να κτυπούν τις νύφες με κλωνάρια από βάγια" (σ. 501).

Της Δεύτερας της Λαμπρής: "...όλοι οι χριστιανοί πηγαίνουν στην εκκλησία το απόγευμα και μετά το πέρας της εκκλησίας στην πλατεία του χωριού όλοι μαζί φτιάχνουν τις κύκλες και χορεύουν διάφορα τραγούδια" (σ. 503).

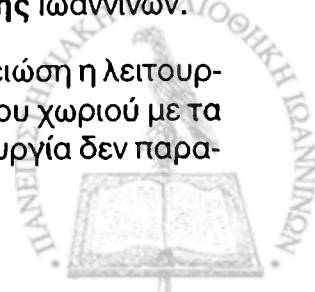
123. Πάκος Ελευθέριος, Τραγούδια του Λαζάρου (σ. 507-517). Τόπος: Ζωτικό Λάκκας Σουλίου.

1. Του Χριστού: "Καλό είναι τ' άγιος ο Θεός, καλό είναι να το πούμε".
2. -"Σήμερον έρχετ' ο Χριστός, ο Επουράνιος Θεός".
3. Τ' Αγιώργη: "Αγιώργη-Αγιώργη, αφέντη μου, και γριβοκαβαλάρη".
4. Το τραγούδι της Παναγίας και των Παθών του Χριστού: "Σήμερα μαύρος ουρανός, σήμερα μαύρη μέρα".

Παρατήρηση συλλογέα: "Πριν ακόμα βγη ο ήλιος, όλος ο παιδόκοσμος βρίσκεται επί ποδός. Δύο-δύο ή τέσσεροι-τέσσεροι, με ανθοστόλιστο καλάθι και ραβδιά στα χέρια, περνούν στο κάθε σπίτι να τραγουδήσουν την Ανάστασιν του Λαζάρου και τα πάθη του Χριστού, που θα διαδεχθούν την εορτή αυτήν. Η αμοιβή τους είναι ή αυγά ή δραχμές και σε άλλα σπίτια γλυκά ή σχολικά είδη. Περνούν σε όλα τα σπίτια πλην σ' εκείνα που οι κατοικούντες είναι λυπημένοι. Το έθιμο να στολίζουν τα καλάθια με λουλούδια και πρασινάδες, το έχουν να είναι διακριτικό των μικροπωλητών και να συνδυάζη το τραγούδι με την ομορφιά της ανοίξεως" (σ. 509).

124. Παπαγιαννόπουλος Βασίλειος, Χρήσ., Έθιμα της παραμονής των Χριστουγέννων του χωριού Αμάραντος Κονίσης (πρώην Ίσβορος), (σ. 519-533). Τόπος: Αμάραντος Κονίσης Ιωαννίνων.

Η θεία κοινωνία των ανύπαντρων κοριτσιών: "Αμα τελειώση η λειτουργία το πρωί, την παραμονή των Χριστουγέννων, όλες οι κοπέλλες του χωριού με τα γιορτινά τους πηγαίνουν στην εκκλησία, για να κοινωνήσουν. Λειτουργία δεν παρα-

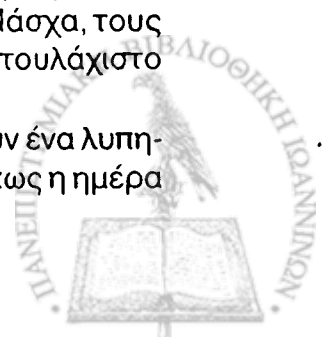
κολουθούν, ολίγες μόνον και σπάνια, και έρχονται τότε, μόλις τελειώση... Ίσως να είναι η μόνη φορά το χρόνο που μεταλαβαίνουν και όλες μαζί και μοναδική ίσως στους 12 μήνες, αλλά και την ίδια μέρα και με τον ίδιο τρόπο" (σ. 521 και 523). Τα κάλαντα κατά ομάδες των παιδιών: "Δεν πηγαίνουν όλα μαζί. Αλλά τα παιδιά του κάθε μαχαλά στον μαχαλά τους. Δεν έχουν δικαίωμα να πάνε και στον άλλο. Δεν το επιτρέπουν μόνο τους τα παιδιά. Και ο άγραφος αυτός νόμος πάντοτε τηρείται." (σ. 523). Οι ομάδες, ο "γκουβράτης", τσεραπάτης και ο κάτω: "Γίνονται τρεις ομάδες, διότι τρεις είναι και οι μαχαλάδες" (σ. 523). Ορισμός των ρόλων στην ομάδα, οι αρχηγοί και κηδεμόνες: Ο "φυλαχτάς", ο "μοιραστάς", οι "κολεντράδες". Τα καθήκοντά τους. Οι "τζουμάκες": "Κολεντράδες, μοιραστάς και φυλαχτάς κρατούν στα χέρια τους ραβδιά, που απολήγουν στο τέλος σε κόνδυλο σφαιρικό ή ακανόνιστο... Έχουν σκοπόν πρακτικό, να στηρίζονται καθώς ανεβαίνουν τα γκαλτεριμοστρωμένα σοκκάκια..." (σ. 525). Η υποδοχή από τις νοικοκυρές: "Κρατάει [η νοικοκυρά] στο χέρι δίσκο ή συνήθως μια πυκνάδα, απ' αυτή που κοσκινίζουν και λιχνίζουν το σιτάρι στ' αλώνια, και μέσα ή καρύδια ή σύκα αποξηραμένα από το καλοκαίρι ή σταφίδες ή μικρές κουλουρίτσες ζυμωμένες για τη μέρα αυτή" (σ. 527). Τα τραγούδια των παιδιών: "Κόλεντα μέλεντα, Ιησούς Χριστός γεννιέται και βαφτίζεται" (σ. 527) και: "Κολεντρίτσα, μελεντρίτσα, δος μου, μπάμπω, κουλουρίτσα" (σ. 529). Το βραδυνό φαγητό της οικογένειας: Οι "αλλαγίτες": "Είναι δε αυτές σαν φύλλα πίπτας, η μια πάνω στην άλλη και κατά στρώματα, με καρύδια τριμμένα με ζάχαρη, κομμένη σε κανονικά τεμάχια και εμπλουτισμένη στο σιρόπι. Αποτελεί το μοναδικό φαγητό τη βραδιά αυτή" (σ. 531). Το τέλος του φαγητού: "Αφού τελειώσουν όλοι μαζί οι συμφάγοντες, πιάνουν την τράπεζα απ' ένα σημείο ο καθένας και την ανυψώνουν τρεις φορές, ενώ ο μεγαλύτερος και ο πιο σεβαστός, συνήθως παππούς, γιαγιά ή πατέρας λέγει τα εξής λόγια: 'Άξιος αφέντης Χριστός και τώρα και του χρόνου'." (σ. 533).

125. Παπαχρίστος Ιωάννης, Λαογραφικά στοιχεία από το χωριό Βουλίστα Παναγιά. Ημέρα του Λαζάρου. Μεγάλο Σάββατο. Ο χορός της Λαμπρής (σ. 537-555). Τόπος: Βουλίστα-Παναγιά Πρεβέζης.

Του Λαζάρου: Οι ομάδες των παιδιών. Οι διαδρομές τους: "Τρία χωριά, που τα σπίτια τους είναι αρκετά σκορπισμένα. Που έχουν και συνοικισμούς. Τα τρία χωριά θάναί είτε Βουλίστα Παναγιά-Δρυμώνα-Τσαγκαρόπουλο, είτε Βουλίστα Παναγιά-Κλεισούρα-Κουκλέσι" (σ. 539). Οι αμοιβές των παιδιών: "...οι πιο κερδοσκοποί αρχίζουν απ' τη Δρυμώνα, εκεί όπου οι νοικοκυρές στους πρώτους δίνουν πολλά αυγά και μαλλιά και τυρί.

»Μπορεί σκοπός των παιδιών νάναι τ' αυγά, στην πραγματικότητα όμως δίνουν μεγάλη χαρά στους χωρικούς, τους προδιαθέτουν με λίγα λόγια για το Πάσχα, τους φέρνουν το Πάσχα. Είναι ένα έθιμο που όσο πάει κι εγκαταλείπεται. Ή τουλάχιστο περιορίζεται" (σ. 539, 541).

Το Μεγάλο Σάββατο: Οι περιοδείες των παιδιών: "Ψάλλουν ένα λυπητερό τραγούδι. Ανακοινώνουν στις νοικοκυρές και τους νοικοκυραίους πως η ημέρα

αυτή είναι μαύρη και σκοτεινή, γιατί ο Χριστός βρίσκεται πάνω στο Σταυρό καρφωμένος" (σ. 541).

Το τραγούδι: "Σήμερον μαύρος ουρανός" (δεν παρατίθεται ολόκληρο).

Χορός της Λαμπρής

Συμμετοχή όλων των χωριανών, απουσία μουσικών οργάνων: "Οι χορευτές τραγουδούν μόνοι, δυνατά και μελωδικά. Μελωδικώτερα δε τραγουδούν οι γεροντοκόρες, που πολλά χρόνια εκτελούν το έθιμο, αλλά και διότι είναι γι' αυτές η καλύτερη ευκαιρία να φανερώσουν το κρυφό ταλέντο τους και την αξία τους, όπως αυτές νομίζουν" (σ. 543). **Τα θέματα των τραγουδιών.** Η διάταξη των χορευτών: "Στα παλαιότερα χρόνια μπροστά χόρευαν οι άνδρες και τα παιδιά και οι γυναίκες τους ακολουθούσαν. Τώρα όμως, με την εξέλιξη δεν προσέχουν κάτι παρόμοιο, εκτός απ' τις γεροντοκόρες, που εφαρμόζουσες την παλιά συνήθεια, δεν θέλουν νάναι ούτε μπροστά με τους άνδρες αλλ' ούτε κι εντελώς πίσω. Νάναι στο μέσον, ώστε να μην ξεφεύγουν κι απ' τις παλιές συνήθειες, αλλ' ούτε και 'πάτος', όπως λέγεται, νάναι" (σ. 545).

Το "καγγελάρι" της τρίτης ημέρας: "Χορεύουν μερικά άλλα τραγούδια πρώτα, ώστε να μεγαλώση ο χορός, κι ύστερα, αφού δεν μείνει κανένας έξω απ' το χορό, εκτός από τους τυχόν πενθούντες, κ.λ.π., μπαίνει μπροστά-μπροστά στο χορό ένας σοβαρός καλλίφωνος, λεβεντόκορμος γέρος, που ξέρει καλά το τραγούδι, που είναι αρκετά μεγάλο, κι αφού τραγουδήσει τα πρώτα λόγια αυτός, εν στάσει, επαναλαμβάνουν οι άλλοι χορευτές τα ίδια" (σ. 545). **Οι σχηματισμοί κατά το χορό:** "Κάθε τρία βήματα προς τα μπρος γίνεται και μια υπόκλιση απ' τους χορευτές. Ο γέρος που σέρνει το χορό, προσπαθεί να κάνει διάφορα σχήματα, να μπλέξη όσο μπορεί περισσότερο το χορό, όπως λένουν, ώστε νάρθουν σε κάποια επαφή οι νέες με τους νέους. Να κτυπηθούνε λίγο με τα χέρια ή με τα πόδια, ώστε να φανερώση ο ένας στην άλλη τα αισθήματα και να συνεχίσουν τις επόμενες μέρες την διεκπεραίωση του έργου. Της τέλειας συμφωνίας και του γάμου" (σ. 545, 547).

Τραγούδια

1. Το καγκελλάρι: "Καγκελά, μωρ' μάτια μου,/καγκελάρι στο χορό" (το τραγούδι δεν παρατίθεται ολόκληρο).

Τραγούδια των προηγούμενων ημερών

1. -"Ω, για μπα...γιαμ για μπάτε αγόρια"
2. -"Για πάρε, Δήμο μ', τ' άρματα, για ζώσε το σπαθί σου".
3. -"Στο μπάτο στο Κεράσοβο/στη μέση από τη χώρα".
4. -"Τώρα είναι Μάης κι Άνοιξη, τώρα είν' το καλοκαίρι".
5. -"Τρεις αδελφούλες ήμασαν /γαϊτάνι-γαϊτάνι".

Περιπαίγματα

Παρατίθενται 2 (για τους κατοίκους γειτονικών χωριών).

126. Ράπτης Ιωάννης, Ανδρ., Τραγούδια και χοροί (σ. 557-562). Τόπος: Πλαίσια Ιωαννίνων.

1. Καγκελάρης: "Τέτοια ώρα ήταν εψές, τέτοια και παραπροψές" ("Την Τρίτην ημέραν [του Πάσχα] χορεύεται ο Καγκελάρης. Ήτοι χορός κατά τον οποίον λαμβάνουν μέρος οι πλείστοι των χωρικών και κατά την διάρκειαν του οποίου σε μερικές στροφάς κάνει κύκλο αυτός που σέρνει το χορό. Είναι χορός στα δύο. Κάθε ημιστίχιο άδεται κατά πρώτον από τους κορυφαίους του χορού, γέροντες, και επαναλαμβάνεται απ' όλους" (σ. 559).
2. "Κάτω στα Ιεροσόλυμα, ματάκια, και στου Κυριού τον τάφο συν το Χριστό".
3. Ντελή-Παπά λεβέντη: "Εσείς βουνά των Γρεβενών, μωρέ παπά Ντελή-παπά" ("Χορεύεται την Τρίτη ημέρα, καθ' ην πηγαίνουν όλοι εις το εξωκκλήσιον του Αγίου Γεωργίου και τον χορό τον σέρνει ο παπάς του χωριού" (σ. 561).
4. Του Λαζάρου: "Εις την πόλιν Βηθανία Μάρθα κλαίει και Μαρία" ("Το Σάββατο του Λαζάρου, το πρωί, παρέες παιδιών γυρνούν στα σπίτια και μαζεύουν αυγά τραγουδώντας τραγούδια σχετικά με τον Λάζαρο, με τη συνοδεία κουδουνιών τεσσάρων τοποθετημένων εις ξύλινην σανίδα" (σ. 561).

Πηγή: "...διαλεγμένα κατά τας Πασχαλινάς εορταστικές εκδηλώσεις εις το χωρίον Πλαίσια Ιωαννίνων. Είναι σταχυολογήματα προ 4ετίας από τον παππού μου γέροντα 95 ετών" (σ. 559).

127. Ράπτης Νικόλαος, Τραγούδια του Λαζάρου και των Βαΐων (σ. 565-577). Τόπος: Κούρεντα Δωδώνης Ιωαννίνων.

1. -"Αγόρι, αγοράκι μου, καλό μου παλληκάρι" (στα σπίτια εκείνα που κάποιο νέο παιδί της οικογένειας ετοιμάζεται για μακρινό ταξίδι").
2. -"Για σήκω-σήκω, Δέσποινα, και μη βαριά κοιμάσαι".
3. -"Γραμματικέ, γραμματικέ, γραμματικέ και ψάλτη" (στα σπίτια που έχουν γραμματιζούμενο ή ψάλτη).
4. -"Εδώ μας είπαν κι ήρθαμε, στον ευγενή αφέντη" (στα μεγάλα αρχοντόσπιτα και στους περήφανους νοικοκυραίους).
5. -"Εδώ 'ναι κόρη όμορφη, ξανθή και μαυρομάτα" (όπου υπάρχουν κορίτσια της παντρείας).
6. -"Ήρθε ο Λάζαρος, ήρθαν τα βάγια".
7. -"Κυρά μ', τη θυγατέρα σου, κυρά μ', την αδερφή σου" (στα σπίτια που οι κοπέλλες φημίζονται για την ομορφιά και τα κάλλη τους).
8. -"Κούφου-κούφου Λάζαρε και κουφουπιτιρίτσα" (απ' τα μικράκια που δεν ξέρουν τ' άλλα τα τραγούδια).
9. -"Μωρέ μικρέ, μικρούτσικε, και γαϊτανοζωμένε" (σε σπίτια που υπάρχουν νεογέννητα ή μωρά παιδάκια).
10. -"Ξενητεμένο μου πουλί, χρυσό μου χελιδόνι" (σε σπίτια που έχουν ξενητεμένους, ένα τραγούδι που προκαλεί κλάματα στους νοικοκυραίους).
11. -"Σ' αυτό το σπίτι πούρθαμε το μαρμαροχρισμένο" (σε σπίτια όπου υπάρχουν νιόπαντροι).

12. -“Σ’ αυτά τα σπίτια τα ψηλά τα μαρμαροχτισμένα”.

Πηγή: “Όπως μου τα είπαν τα μικρά παιδιά που τα τραγουδούν και η γιαγιά μου ηλικίας 74 ετών”.

128. Ρίζος Βύρων, Το τραγούδι των Παθών. Έθιμα Μεγάλης Πέμπης και Μεγάλης Παρασκευής. (σ. 581-586). Τόπος: Άγιος Γεώργιος Πρεβέζης.

Τραγούδι

1. Το τραγούδι των Παθών:

“Σήμερα μαύρος ουρανός, σήμερα μαύρη μέρα”.

Έθιμα

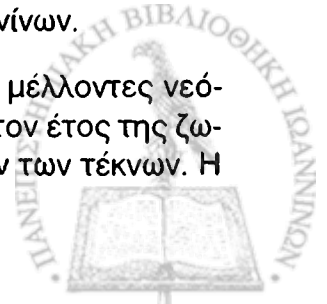
Της Μεγάλης Πέμπης: Τα οστά των νεκρών: “Το πρωί της Μεγάλης Πέμπης, πριν αρχίσει η λειτουργία, ο παπάς πηγαίνει στο νεκροταφείο του χωριού και σταυρώνει (δηλ. ψέλνει μια ευχή) πάνω στο μνήμα των νεκρών εκείνων που έχουν πεθάνει πριν από 5 χρόνια. Κατόπιν οι συγγενείς του κάθε νεκρού ξεθάφτουν αυτόν, συγκεντρώνουν τα οστά και τα πηγαίνουν στην πλησιέστερη πηγή (φυσική) του χωριού. Εκεί τα καθαρίζουν καλά και τα τοποθετούν σε μια άσπρη σακούλα. Εν συνεχεία τα ραντίζουν με κρασί και τα μεταφέρουν στην εκκλησία. Εκεί τα οστά παραμένουν μέχρι το Σάββατο το πρωί. Καθ’ όν χρόνον γίνονται οι λειτουργίες της Μ. Πέμπης και Παρασκευής, επάνω στα οστά οι συγγενείς τοποθετούν αναμμένες λαμπάδες. Το Σάββατο το πρωί ωσάν σε νεκρώσιμο ακολουθία, αφού προηγηθεί ο ιερέυς, μεταφέρουν τα οστά πάλι στο νεκροταφείο, όπου τα τοποθετούν πάλι στον τάφο” (σ. 585).

Έθιμο των βοσκών: “Κρεμούν κουδούνια στα πρόβατά τους. Κρεμούν δε αυτά μετά το πέρας της απογευματινής λειτουργίας. Σε ένα δε πρόβατο, κυρίως αρσενικό, κρεμούν ένα κουδούνι, μέσα στο οποίο έχουν βάλει έναν άρτο από τη λειτουργίαν, για να προφυλάξη το κοπάδι από τυχόν ασθένειες” (σ. 585). Άλλα έθιμα: Βάψιμο των αυγών. Πλύσιμο των ρούχων (κυρίως της πασχαλινής ένδυσης).

Της Μεγάλης Παρασκευής: “Το πρωί της Μεγάλης Παρασκευής μερικά παιδιά του χωριού ηλικίας μέχρι 12 ετών, χωρισμένα σε ομάδες, περνούν από τα σπίτια όλων με ένα καλάθι ντυμένο με μαύρο πανί και τραγουδούν τα πάθη του Χριστού. Οι οικογένειες δε φιλοδωρούν αυτά κυρίως με αυγά” (σ. 586). **Στολισμός επιταφίου:** “Το απόγευμα της Μεγάλης Παρασκευής ο ιερέυς στολίζει τον Επιτάφιο με λουλούδια, τα οποία έχουν συγκεντρώσει παιδιά ηλικίας κάτω των δέκα ετών. Τα λουλούδια αυτά που προορίζονται για τον Επιτάφιο, δεν πρέπει να τα μυρίση κανείς, πριν τα τοποθετήσει ο ιερέυς” (σ. 586).

129. Ριστάνης Ελευθέριος, Έθιμα από τον γάμον του χωριού μου (σ. 589-595). Τόπος: Μολυβδοσκεπάστος Κονίτης Ιωαννίνων.

Οι παλαιότεροι νηπιακοί αρραβώνες: “Παλαιότερον οι μέλλοντες νυμφοί ήσαν αρραβωνιασμένοι από μικράν ηλικίαν και από το πρώτον έτος της ζωής των με την κοινήν συμφωνίαν γονέων και συγγενών αμφοτέρων των τέκνων. Η

συμφωνία επήρχετο διά κοινής συζητήσεως εις την οικίαν του άρρενος. Από την ημέραν που ετελούντο επισήμως πλέον οι αρραβώνες ουδόλως ήρχοντο εις επαφήν οι δύο νεόνυμφοι" (σ. 591). Η επιλογή της νύφης: "Σπανίως παλαιότερα τα αγόρια ελάμβανον γυναίκας από άλλα χωριά. Το φαινόμενον όμως τούτο με την πάροδον των ετών εξέλιπε" (σ. 591).

Μία εβδομάδα πριν από το γάμο. Σάββατο: "...συγκεντρώνονται οι συγγενείς του γαμπρού εις την οικίαν του, ως επί το πλείστον νέα κορίτσια και νέες γυναίκες. Τραγουδώντας διάφορα τραγούδια σχηματίζουν έναν κύκλο, εις το κέντρον του οποίου τοποθετούν μία μεγάλη πέτρα και έναν κόπανο (ξύλο χονδρό). Η μητέρα του γαμπρού παίρνοντας ένα χονδρό τσουβάλι βάζει μέσα 15-20 κλά σιτάρι και, αφού το δέσει καλά, το τοποθετεί επάνω εις την πέτρα του κύκλου. Πρώτη τότε η μητέρα παίρνει τον κόπανο και, ενώ οι άλλες τραγουδούν, κτυπά με όλην την δύναμίν της το σιτάρι. Τούτο γίνεται αρκετή ώρα, έως ότου όλες αι γυναίκες κάνουν το ίδιο πράγμα. Τελειώνοντας παίρνουν όλες μαζί το τσουβάλι με το σιτάρι και το πηγαίνουν στην κουζίνα, όπου και το μαγειρεύουν μετά κρέατος διά την άλλην ημέραν" (σ. 592).

Την Κυριακή: "...πρωί πρωί πολλές γυναίκες και παιδιά (συγγενείς του γαμπρού) παίρνουν τα ζώα τους και πηγαίνουν στο βουνό για ξύλα. Καθ' όλην την διαδρομήν τραγουδούν τοπικά τραγούδια καθώς και τραγούδια του γάμου. Μπροστά προχωρεί ένα μικρό παιδί κρατώντας στα χέρια του μια σημαία. Αυτή αποτελείται από ένα πανί λευκό και μαλλί από πρόβατο. Όταν φθάσουν στον προορισμό τους υψώνουν και δένουν την σημαία σ' ένα δένδρο. Τα μικρά παιδιά και κορίτσια χορεύουν τραγουδώντας διάφορα τραγούδια, ενώ αι γυναίκες κόβουν ξύλα. Αφού μαζέψουν ξύλα, φορτώνουν τα ζώα τους και επιστρέφουν στο χωριό. Προσθέτοντας και άλλα κεντήματα και κλωστές στη σημαία την τοποθετούν στο σπίτι του γαμπρού ως σημείον και δείγμα ότι την ερχομένην Κυριακήν έχουν γάμο. Αφού φάνε το μαγειρευμένο σιτάρι, διαλύονται και αποχωρίζονται διά την ερχομένην Κυριακήν" (σ. 592). *Το Σάββατο παραμονή του γάμου:* Ολονύκτιο γλέντι στα σπιτία των μελλονύμφων: "...άπαντες οι συγγενείς και οι προσκεκλημένοι εις τον γάμον προσέρχονται εις το σπίτι του γαμπρού με τα κανίσκια τους (ως επί το πλείστον σφάγια και δύο ψωμιά). Το ίδιο γίνεται και εις το περιβάλλον της νύφης. Αρχίζει πλέον το πανηγύρι. Το σύνθημα το δίδουν τα όργανα" (σ. 592).

Κυριακή πρωί: Ο ερχομός του κουμπάρου: "Την Κυριακήν το πρωί και περί ώραν 10ην οι συγγενείς του γαμπρού τη συνοδεία των οργάνων μεταβαίνουν εις την οικίαν του κουμπάρου και τον μεταφέρουν καβάλα σε άσπρο άλογο στο σπίτι του γαμπρού με πομπήν. Προηγούνται μικρά παιδιά και κορίτσια στα άσπρα ντυμένα" (σ. 593). Ο ρόλος του κουμπάρου: "Ο κουμπάρος θεωρείται ως αρχηγός όχι μόνον της τελέσεως του μυστηρίου αλλά και της διασκεδάσεως" (σ. 593). Προσέλευση του παρακούμπαρου (του βλάμη) με τον ίδιο τρόπο. Μεσημβρινό γεύμα. Τραγούδια των γυναικών, ξεπροβόδισμα του γαμπρού και πομπή προς το σπίτι της νύφης. Προσκάλεσμα της νύφης: "Φθάνοντας στο σπίτι της νύφης τραγουδούν οι συγγενείς του γαμπρού την εξής φράσιν: 'Ξεπέζα, νύφη' ήτοι 'έλα, νύφη', και απαντούν οι συγγενείς της νύφης εκ μέρους της ίδιας ως εξής: 'Δεν ξεπεξεύω, θέλω τάγμα από την πεθερά μου, τάγμα από τον πεθερό μου'" (σ. 593). Χορός των παρευρισκομένων. Φόρτωμα της

προίκας σε άσπρα άλογα. Πομπή προς την εκκλησία. Η ενδυμασία της νύφης: "Παλαιότερα η νύφη ήταν ντυμένη στα κόκκινα. Έρριπτε στο κεφάλι ένα μαντήλι άσπρο κατ' αυτόν τον τρόπον, ώστε να μη φαίνεται το πρόσωπό της. Τούτο τελευταίως εξέλιπε" (σ. 594). Η νηστεία της νύφης.: "Παλαιότερα...την τελευταία εβδομάδα προ του γάμου η νύφη δεν έτρωγε τίποτε. Κινδύνευε μάλιστα και να χάση τη ζωή της. Λιποθυμούσαν πολλές στην εκκλησία από την ορθοστασία. Μία δε γυναίκα απέθανε εξ αυτού του γεγονότος. Από τότε κατηργήθη το φαινόμενον τούτο" (σ. 594). Μετά την στέψη, επιστροφή των νεονύμφων στο σπίτι του γαμπρού, υποδοχή της νύφης από την πεθερά: "...στην σκάλα κρατώντας στα χέρια της ένα πιάτο με μέλι...Βγαίνοντας η πεθερά στη σκάλα ρίπτει στο πλήθος ρύζι, αμύγδαλα και κουφέτα. Εις την συνέχειαν ασπάζεται την νύφη, λέγοντας 'ρίξε, νύφη μας, την κλούρα', ρίπτει η νύφη μια κλούρα στον αέρα και τα παιδιά πηδούν, διά να την πιάσουν. Απαντά δε η νύφη 'ρίξε, πεθερά το ρύζι'. Εις την συνέχειαν δίδει στην νύφη μέλι, διά να βγάξη γλυκά λόγια από το στόμα της" (σ. 594). Είσοδος της νύφης στο σπίτι: "...και περπατά πάνω σε υφασμένο τοπικό ύφασμα και συμβολίζει να γίνη καλή νοικοκυρά και καλή υφάντρια" (σ. 594). Ολονύκτιο γλέντι: "Τον χορόν σέρνει πρώτη η νύφη και ακολουθεί ο γαμπρός και οι συγγενείς" (σ. 594). Τέλος του γλεντιού: "Μετά το τραπέζι όλοι χαιρετούν και εύχονται τους νεόνυμφους δίδοντας και χρήματα στην νύφη από 50-1000 δρχ" (σ. 594). *Τρίτη ημέρα μετά τον γάμο*: "...η νύφη συνοδευόμενη υπό ενός μικρού αγοριού παίρνει το πρώτο νερό της οικογένειας και επισκέπτεται τους πλησιέστερους συγγενείς του γαμπρού" (σ. 595).

130. Σιανάβας Επαμεινώνδας, Λουκ., Τραγούδια (σ. 599-607). Τόπος: Μεγάλη Γόπιστα Ιωαννίνων.

1. Της ξενιτιάς: "Μαύρα μου χελιδόνια από την Αραπιά".
2. -"Σήμερα μαύρος ουρανός, σήμερα μαύρη μέρα" ("...δεν το τραγουδούσαν την ημέρα της Λαμπρής, αλλά το λέγανε την Μεγάλη Παρασκευή" (σ. 603).
3. -"Κάτω στα Ιεροσόλυμα και στου Χριστού τον τάφο".
4. -"Ξενητεμένο μου πουλί και παραπονεμένο".
5. -"Όσα χορτάρια είν' στη γη και φύλλα είν' στα δέντρα".
6. -"Τ' αηδόνια της Ανατολής και τα πουλιά της Δύσης".
7. -"Ένα πουλί θαλασσινί κι ένα πουλί βουνίσιο".
8. -"Ένα μικρό μικρούτσικο, μικρό και χαϊδεμένο".
9. -"Ο βασιλιάς εξέβγαينه να λαφοκνηγήση".
10. -"Μάρτη-Μάρτη βροχερέ και Απρίλη με τα λουλούδια".

Πηγή: "...τα έχω συγκεντρώσει από δύο γριές του χωριού μου γύρω στα 80 χρόνια. Ίσως τα τραγούδια αυτά να μην είναι τέλεια, γιατί οι γριές δεν τα θυμότανε και καλά. Τα τραγουδούσαν την ημέρα της Λαμπρής, ενώ συγχρόνως χόρευαν, γιατί τότε δεν υπήρχαν στα χωριά μας λαϊκά όργανα".

131. Σήτος Παναγιώτης, Τραγούδια (σ. 611-618). Τόπος: Δωδώνη Ιωαννίνων.

1. -“Βλαχούλα νεροβόλαε από ψηλή ραχούλα”.
2. -“Κάτω στην Αγιά Μαρίνα και στην Παναγιά”.
3. -“Οι κλέφτες εξορίζονταν, οι κλέφτες μπομπάν οι κλέφτες” (κλέφτικο).
4. -“Ξύπνα περδικομάτα μ', ήρθα στο μαχαλά σου” (στο γάμο του χωριού)
5. -“Μπερμιάήλμμ, πούούούν τα πρόβατα” (“έτσι ακριβώς τραγουδιέται” σ. 615).
- 7.- “Έφεξε και πάει γιόμα/ συμπεθέρα κουλαρίτσες”.
8. -“Ορ' θειά, δόσμες ξύλα για τσαποκριές” (αποκριάτικο)
9. -“Σήμερα μαύρος ο νουρανός/ σήμερα μαύρη μέρα” (“...με τη συνοδεία της λαζαρίνας. Λαζαρίνα είναι ένα τετράγωνο ξύλο, όπου στις τέσσερες γωνίες του κρέμονται 4 κουδούνια”, σ. 617).
10. -“Που στουμπίζουν το πιπέρι” (αποκριάτικο).
11. Η Χάιδω: “Τι να σου κάνω, Χάιδω μου, τι να σου κάνω, γιε μου”.

Πηγή: “Πήγα στο χωριό μου, που παλαιά ελέγετο Τσαρκοβίστα και τώρα μετωνομάσθη Δωδώνη και συνέλεξα τα τραγούδια, τα οποία διατηρήθηκαν λόγω της εθιμοτυπίας”.

132. Σιόμπος Θωμάς, Κων., Τραγούδια του Λαζάρου και των Παθών του Κυρίου (σ. 621-633). Τόπος: Λιμήνη Άρτης, Περάνθη Άρτης και Ιωάννινα.

1. Του Λαζάρου: “Ήρθε ο Λάζαρος, ήρθαν τα βάγια, ήρθε κι η γιορτή” (“...λέγεται στη Λιμήνη της Άρτας από μικρά παιδιά. Είναι παμπάλαιο έθιμο και τα σπίτια, τα οποία επισκέπτονται τραγουδώντας οι μικροί, τους φιλεύουν με αυγά, με καρύδια ή με χρήματα” (σ. 623).
2. Του Λαζάρου: “Σήμερα έρχεται ο Χριστός ο επουράνιος Θεός” (“...τραγουδιέται στην Περάνθη της Άρτας από μικρής ηλικίας παιδιά” (σ. 625).
3. Του Λαζάρου: “Ήρθε ο Λάζαρος, ήρθαν τα βάγια/ ήρθε κι ο Χριστός στη Βηθανία” (“...τραγουδιέται στην περιφέρεια της πόλης των Ιωαννίνων... συνοδεύεται κι από ήχους που προέρχονται από χτυπήματα μεγάλων κουδουνιών προβάτων” (σ. 627).
4. Των Παθών του Κυρίου: “Κάτω στα Ιεροσόλυμα εις του Χριστού τον τάφον” (“...τραγουδιέται από τα παιδιά όλης σχεδόν της Ηπείρου την ημέρα της Μεγάλης Παρασκευής” (σ. 629). Επίσης: “Τα παιδάκια, όταν τελειώσουν το τραγούδι των Παθών, φιλεύονται από τις νοικοκυρές με κουλούρια και αυγά ή με χρήματα” (σ. 633).

133. Σκότρας Χρήστος, Τραγούδια της Λαμπρής (σ. 637-645). Τόπος: Μεγάλο Περιστέρι Ιωαννίνων.

1. -“Μέσ' του Γιωργάκη την αυλή πολλοί ήταν μαζουμένοι”.
2. -“Ν' ανοίξω τα χειλάκια μου, να που κι ένα τραγούδι”.
3. -“Απρίλη-Απρίλη δροσερέ και Μάη με τα λουλούδια”.
4. Ο ήλιος: “Ήλιε μου, τι πουλύ άργησες κι αργείς να βασιλέψεις”.
5. Λουλούδου: “Πήραν τ' απόσκια, απόσκιασαν, κι ο ήλιος βασιλεύει”.
6. -“Βρέχουν, χιονίζουν τα βουνά κι οι κάμποι χαλαζώνουν”.
7. Το πουλάκι: “Ένα πουλάκι ξέβγαινε από τον κάτω κόσμο”.
8. -“Ο Γιάννος εροβόλαγε στη σκάλα τραγουδώντας”.

134. Συγίζη Βιργινία, Δημοτικά τραγούδια. Παραμύθια (σ. 649-674). Τόπος: Δεν αναφέρεται.

Τραγούδια

1. Οι σταυραετοί: “Που πας, αγγελικό κορμί, που πας, καμαρωμένο;”.
2. Λυγερή: “Μια λυγερή τραγούδησε σε μαρμαρένιο αλώνι”.
3. Του Κώστα: “Έξω αστροσυγγένφιασε και θέλει να μας βρέξει”.
4. Διαμαντούλα: “Κάτω στα δασιά πλατάνια στην κρυόβρυση”.
5. Λαφίνα: “Με γέλασε μια χαραυγή τ' αστρί και το φεγγάρι”.
6. -“Αρχοντογυιός παντρεύεται και παίρνει προσφυγοπούλα”.

Πηγή: “...τα τρία πρώτα μου τα είπε η μητέρα μου, της οποίας τα είχε μάθει η μητέρα της, η οποία, αν ζούσε, θα ήτο πάνω από 100 χρονών, τα δε άλλα δημοτικά μια γριά 80 χρόνων”.

Παραμύθια

1. Ο τσαγγάρης στον παράδεισο: “Μια φορά κι έναν καιρό ζούσε ένας πάμφτωχος τσαγγάρης, που ο κακομοίρης είχε οχτώ παιδιά. Δούλευε ο καημένος νύχτα μέρα, για να μπορέση να χορτάση τα παιδάκια του ψωμί, αλλά και πάλι δεν τα κατάφερνε. Αρρώστιες τον βρήκανε και ο δυστυχισμένος καθότανε πάρα πολύ στενοχωρημένος. Εκεί που καθότανε τον πλησιάζει ο διάβολος και του λέει: ‘Αν κάθε μέρα κάτω από το προσκέφαλό σου βρίσκεις ένα χιλιάρικο, δέχεσαι μετά τρία χρόνια να μου δώσης τη ζωή των παιδιών σου;’...” (σ. 661).

2. Οι τρεις αδελφές: “Μια φορά κι έναν καιρό ήταν μια μάννα που είχε τρία κορίτσια. Την μία την λέγανε Ρόδο, την άλλη Μήλο και την τρίτη, τη μικρότερη, Κεραϊδούλα. Αυτή ήταν πολύ όμορφη και οι αδερφές της την ζήλευαν πολύ, την έβαζαν να κάνη όλες τις δουλειές και της εδιναν όλα τα παλιά φορέματα. Έξω από το σπίτι δεν την άφηναν να βγη. Πηγαίνανε στον καθρέφτη και τον ρωτούσανε, ποια ήταν ομορφότερη κι ο καθρέφτης απαντούσε, καλή είναι και η Μήλο, καλή είναι και η Ρόδο, αλλά σαν την Κεραϊδούλα δεν βρίσκεται στο ντουινά...” (σ. 669).

135. Τσαπάρης Κωνσταντίνος, Ἦθη και ἔθιμα του γάμου, της γέννησης και του θανάτου. Ἐθιμα και τραγούδια Λαζάρου και Βαΐων (σ. 677-695). Τόπος: Ασπράγγελοι Ζαγορίου Ιωαννίνων.

Ἐθιμα

Του γάμου.

Η αποκατάσταση των ξενητεμένων: "Όταν λοιπόν το παιδί έρχονταν από το ταξίδι, η μάνα του και η κυραμάνα του (η γιαγιά του) προσπαθούσαν να το παντρέψουν" (σ. 679). Οι προξενειές: "Η προξενειά γίνονταν πάντοτε τη νύχτα κι' αυτό για να μη μάθη ο κόσμος, αν τυχόν και δεν συμφωνούσαν στα προικιά, και εκτεθή η κοπέλα" (σ. 679). Η συμφωνία: "Όταν τελείωναν με το καλό και συμφωνούσαν, έριχναν πέντε ντουφεκιές στο σπίτι του γαμπρού και τρεις στο σπίτι της νύφης, σημάδι αδιάψευστο ότι στέριωσαν οι αρραβώνες" (σ. 679).

Την Πέμπτη πριν από το γάμο: "...οι κοπέλλες με μάνα και πατέρα 'ανάπιαναν τα προζύμια', για να ζυμώσουν το ψωμί του γάμου" (σ. 679).

Την Παρασκευή: "...όλο το σόι και οι καλεσμένοι πήγαιναν για τα ξύλα της χαράς και γύριζαν ύστερα στο σπίτι του γαμπρού τραγουδώντας, ενώ πάνω στα μουλάρια είναι στερεωμένα τα μπαϊράκια" (σ. 679, 681). Χορός και σχετικά τραγούδια: "Θα σε ρωτήσω, πεθερά και σένα κυραμάνα/του τίνος είναι τα κλαριά, του τίνος είν' τα ξύλα" (σ. 681).

Σάββατο απόγευμα: Η στέψη. Η επιστροφή στο σπίτι του γαμπρού. Τα τραγούδια της πεθεράς: "Έβγα, πεθερά, στη σκάλα με το μέλι με το γάλα" (σ. 681). *Κυριακή πρωί:* Εκκλησιασμός των νεονύμφων με τη συνοδεία των "φυλαχτάδων" της νύφης ("φυλαχτάδες ακολουθούσαν τη νύφη ή πέντε ή επτά, για να μην την κλέψουν από το γαμπρό", σ. 681). Πάρσιμο από τη νύφη του "αθάνατου νερού" στο πηγάδι: "Στο πηγάδι και γύρω απ' αυτό η νύφη έσπερνε σιτάρι και ρύζι, ενώ το ψωμί απ' τα στέφανα, χωρισμένο σε πέντε τρίγωνα, τόριχνε μέσα στο πηγάδι χορεύοντας και τραγουδώντας: 'Τρέχουν τα νερά, τρέχουν οι βρύσες/ τρέχουν κι οι άρχοντες να δουν τη νύφη' " (σ. 681). Τραγούδια κατά την επιστροφή στο σπίτι του γαμπρού (αναφέρονται 4).

Κυριακή βράδυ: Γλέντι και φαγοπότι στο σπίτι του γαμπρού.

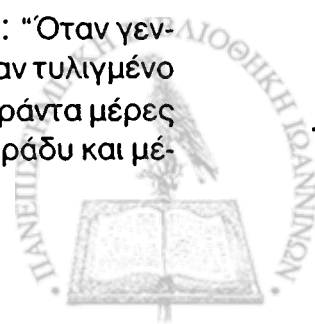
Δευτέρα βράδυ: Το γλέντι των υπηρετών: "Η νύφη κι ο γαμπρός φορώντας τις ποδιές των υπηρετών, τους σερβίρανε για να τους περιποιηθούν, επειδή εξυπηρέτησαν το γάμο" (σ. 683).

Τρίτη πρωί: Λήξη του γαμήλιου γλεντιού. Ευχές και σχετικό τραγούδι: "Ο ήλιος επαντρεύτηκε και πήρε το φεγγάρι" (σ. 683).

Πηγή: "...όπως μου τα διηγήθηκε η γιαγιά μου".

Ἐθιμα

Της γέννησης. Οι πρώτες φροντίδες για το νεογέννητο: "Όταν γεννιότανε το παιδί, είναι έτοιμο ένα μαξιλάρι από χορτάρι κι' εκεί το έβαζαν τυλιγμένο σε πανιά" (σ. 685). Προφυλάξεις της λεχώνας: "Η μάνα έμενε σαράντα μέρες στο κρεβάτι, μακριά απ' τα μάτια του κόσμου. Μόνον ο παππάς κάθε βράδυ και μέ-

χρι να συμπληρωθούν σαράντα μέρες διάβαζε ευχές στο παιδί και τη μάνα" (σ. 685). Ευχετήριες επισκέψεις και δώρα, "γλυκά και λουκουμάδες", των συγγενών: "Οι άνθρωποι του σπιτιού τους δεχότανε με γλυκά και τους κάνανε το τραπέζι" (σ. 685).

Πηγή: "...όπως μου τα διηγήθηκε η γιαγιά μου".

Μοιρολόγια.

Καταγράφονται 3.

1. - "Λεβέντης εροβόλαγε από ψηλή ραχούλα".
2. - "Που πας, λεβέντη μ', να κλειστείς μέσα στο μαύρο χώμα".
3. - "Γυιέ μου, νάταν κι' άλλος καιρός και νάτανε χειμώνας" (σ. 687).

Πηγή: "...όπως μου τα διηγήθηκε η γιαγιά μου".

Έθιμα και Τραγούδια

Του Λαζάρου

Οι ομάδες των μαθητών: "...το πρωί του Σαββάτου τα παιδιά του Δημοτικού σχολείου χωρισμένα απ' το δάσκαλο σε δυο ομάδες ή και τρεις ανάλογα με τον αριθμό των μαθητών, έλεγαν σ' όλα τα σπίτια του χωριού το τραγούδι του Λαζάρου" (σ. 689). Ο στολισμός του "Λαζάρου": "με λουλούδια της άνοιξης, εικόνες, ένα σταυρό από ξύλο και μεγάλα κουδούνια, που τα κρεμούσαν στη σειρά σε μια σανίδα με τα κρεμασμένα κουδούνια, τρία ή και περισσότερα ανάλογα με τη σωματική διάπλαση των παιδιών" (σ. 689). Προσφορά αυγών από τις νοικοκυρές. Μοίρασμα από το δάσκαλο των αυγών στο κάθε παιδί στο προαύλιο του σχολείου. Η θεματολογία των τραγουδιών: "Άλλο τραγούδι δηλαδή για το σπίτι που είχε ξηνητεμένο, άλλο για το σπίτι που είχε κόρη ανύπαντρη, άλλα για τα σπίτια που είχαν νεογέννητα κ.λπ." (σ. 689). Καταγράφονται ορισμένα:

1. - "Ξηνητεμένο μου πουλί και παραπονεμένο".
2. - "Μωρέ μικρό, μικρούτσικο και γαϊτανοζωμένο".
3. - "Εδώ είναι κόρη έμορφη, ξανθή και μαυρομάτα".
4. - "Για σήκω-σήκω, Δέσποτα, και μη βαριά κοιμάσαι".
5. - "Ήρθε ο Λάζαρος, ήρθαν τα βάγια".
6. - "Γραμματικέ-γραμματικέ, γραμματοφορεμένε".

Επίσης "επειδή το Σάββατο του Λαζάρου το διαδέχονταν η εβδομάδα των Παθών, άκουγε κανείς τη μέρα αυτή και το ακόλουθο (σ. 693):

7. Το τραγούδι των Παθών:

"Σήμερα μαύρος ουρανός, σήμερα μαύρη μέρα".

Καθώς και

8. Το τραγούδι του Λαζάρου:

"Σήμερα έρχεται ο Χριστός, ο επουράνιος Θεός".

Της Κυριακής των Βαΐων

Για τους χωρικούς "η πρώτη Πασχαλιά". Τα βάγια: "...τα τοποθετούσαν αργότερα στο εικονοστάσι του σπιτιού, όπου έμεναν μέχρι την Κυριακή των

Βαϊών της άλλης χρονιάς" (σ. 695). Το μεσημεριανό φαγητό: "Ένας λόγος που περίμεναν τη μέρα αυτή με ανυπομονησία και λαχτάρα ήταν το ότι θα έτρωγαν ψάρι, ύστερα από Σαρακοστή πολλών ημερών" (σ. 695).

Πηγή: "...όπως μου τα διηγήθηκε η γιαγιά μου".

136. Τσόλης Παναγιώτης, Ευαγ., Έθιμα και τραγούδια Λαζάρου εις το χωριόν μου Τέροβον Ιωαννίνων (σ. 699-711). Τόπος: Τέροβον Ιωαννίνων.

Έθιμα

"Το Σάββατο του Λαζάρου με την αυγούλα τα παιδάκια του χωριού, αφού στολίσουν τα καλάθια τους με ανοιξιάτικα λουλούδια και με βάιες που φέρνουν στην εκκλησία οι νύφες την παραμονή του Λαζάρου, ξεκινούν παρέες-παρέες να πουν τον Λάζαρο. Μαζί τους έχουν και κουδούνια που τα στηρίζουν πάνω σε γερό ξύλο και τα κουδούνια τα χτυπούν σύμφωνα με το ρυθμό του τραγουδιού που λένε" (σ. 701).

Τραγούδια

1. Του Λαζάρου: "Σήμεραν έρχεται ο Χριστός, ο επουράνιος Θεός".
2. Του Λαζάρου : "Ήρθε ο Λάζαρος, ήρθαν τα βάγια".
3. -"Εδώ μαντήλια κρέμονται, εδώ μαντήλια σειούνται".
4. -"Εδώ είν' τα σπίτια τα μαρμαροχτισμένα".
5. -"Βαίτσα πάει για νερό, Βαίτσα πάει να πλύνει".
6. Του Λαζάρου: "Σήμερα είν' η έγερσις, σήμερα είν' του Λαζάρου".
7. -"Κάτω στα Ιεροσόλυμα και στου Χριστού τον τάφο".

Επίσης

8. Το τραγούδι του Χριστού:

"Σήμεραν μαύρος ουρανός, σήμερα μαύρη μέρα" ("Το πρωί της Μεγάλης Παρασκευής τα παιδάκια ξεκινούν με ένα καλάθι να πουν το τραγούδι του Χριστού. Λέγεται πένθιμα και χωρίς κουδούνια" (σ. 709).

137. Φιλιππίδου Ευθυμία, Το τραγούδι της Παναγίας (Μ. Πέμπτη και Μ. Παρασκευή), (σ. 715-724). Τόπος: Καβάλα.

1. Πρώτη παραλλαγή: "Καλό είναι τ' Άγιος ο Θεός, καλό είναι κι ας το λένε".
 2. Δεύτερη παραλλαγή : "Σήμερα μαύρος ουρανός, σήμερα μαύρη μέρα".
- Πηγή: "Τα τραγούδια τα πήρα από δυο ηλικιωμένες γυναίκες 63 και 68 ετών".

138. Χαρισιάδου Δωροθέα, Δημοτικά τραγούδια, παροιμίες και ιδιωματικά φράσεις εκ χωρίου Πουρνιάς Κονίσης (σ. 727-741). Τόπος: Πουρνιάς Κονίσης Ιωαννίνων.

Τραγούδια

1. -"Δέντρα μου, κι αν ανθίσετε, πάλε να μαραθίτε".
2. -"Θανασούλα τρώει και πίνει με το Σελιχτάρ-Αγά".
3. -"Αγάς ήρθε και κόνεψε στη μέσ' από τη χώρα".

4. -“Τ’ έχεις, καημένε κόρακα, και σκούζεις και φωνάζεις”.
5. -“Παιδιά μ', ποιος είναι ο πρώτος σας, ποιος είν' ο καπετάνιος”.
6. -“Νόλα τα δένδρα της αυγής δροσιά είναι γεμισμένα”.
7. -“Από νημ πόλη στη Σαλονίκη/ πασάς βγήκε να κυνηγήση”.
8. -“Ν' έχω καιρό δεμ πήγα κι αί δεν απέρασα”.
9. -“Της Ρούμελης οι μπέηδες και του Μωριά οι λεβέντες”.
10. -“Σάββατο μέρα πέρασα κοντά στο Μεσολόγγι”.
11. -“Μια κόρη, μια Κοντσιώτισσα και μια Κοντσιωτοπούλα”.

Παροιμίες

Αναφέρονται 45.

Παραδείγματα:

- “Άσπρα γρόσια για μαύρες ημέρες” (σ. 735).
- “Δόσιμο του χεριού σώσιμο της ψυχής” (σ. 737).
- “Λάδι βρέχει, κάστανα χιονίζει” (σ. 737).
- “Ντροπαλός καλόερος άδεια τα σακκούλια του” (σ. 737).
- “Ψάλλε, παππά.-Με πονεί το δάχτ' λο” (σ. 739).
- “Τι σου λείπει, κασιδιάρη;-Μαργαριταρένια σκούφια” (σ. 739).

Φράσεις ιδιωματικές

Αναφέρονται 29.

Παραδείγματα:

- “Έχ' το κεφάλι στον ντροβά” (σ. 739).
- “Κρούει ο ήλιος” (σ. 739).
- “Σκάζ' βουβάλια” (σ. 741).
- “Τόκανε ρόϊδο” (σ. 741).

139. Χασκής Ευάγγελος, Έθνη και έθιμα γέννησης, βάφτισης, αρ- ραβώνων, γάμου, θανάτου. Έθιμα του χειμώνα (σ. 745-767).

Τόπος: Δρυόφυτον Φιλιππιάδος Πρεβέζης.

Έθιμα

Της γέννησης

Η πρωτοβουλία της μαμμής του χωριού. Αποτροπαϊκές, δεισιδαιμονικές πράξεις: “Όταν γεννηθή το βρέφος, βάζουν φωτιά πίσω από την πόρτα (αναμμένα κάρβουνα, ‘θράκα’),...για να παίρνη και να καίη η φωτιά κάθε κακό που θα έφερνε κάθε ξένος επισκέπτης ή περαστικός απ' έξω...” ή “...καίνε μάλλινο ύφασμα, για να φύγη ο ‘κακός δαίμονας’ με την ‘μυρουδιά από τον σκρούμπο’ ” (σ. 747). Οι λεχώνες: “...μέχρι 40 ημέρες κάθονται στο σπίτι και δεν βγαίνουν έξω, γιατί φοβούνται μήπως τους ακολουθήσουν οι κακοί δαίμονες, τα ‘παγανά’ και τους κάνουν κακό” (σ. 747). Επίσης “ούτε επιτρέπεται να αφεθούν ρούχα της λεχώνας και του παιδιού απλωμένα έξω στη βροχή. Προσέχουν ακόμη να μην πλύνουν ως τις 40, Τετάρτη και Παρασκευή” (σ. 747, 749). Η “σαράντηση” και ο εκκλησιασμός της λεχώνας.

Της βάφτισης

Ο νουνός: "Συνήθως ανάδοχος του βρέφους αναλαμβάνει ο ο 'νουνός' των γονέων δηλαδή εκείνος που έβαλε στεφάνι" (σ. 749). Το μυστήριο της βάφτισης. Η "λίναρίσια" ποδιά του νουνού. Η παρουσία της μαμμής της ξεγεννήτρας. Τα κεράσματα μετά την βάφτιση. Το γιορτινό τραπέζι: "Όταν αναχωρούν, ο ανάδοχος φιλεί το αναδεχτούδι του και του δίνει ασημένια λεφτά. Το ίδιο κάνουν και οι άλλοι συγγενείς" (σ. 749).

Των αρραβώνων

Η προξενήτρα και ο προξενητής. Η συμφωνία των γονέων για το προικιό και το γάμο. Ο γιορτινός χαρακτήρας των επίσημων αρραβώνων στο σπίτι της νύφης. Οι σχέσεις των μνηστευμένων: "Ο αρραβωνιαστικός μέχρι να γίνει το μυστήριο του γάμου πηγαίνει στο σπίτι της αρραβωνιαστικής κάθε 15 ημέρες. Παλαιότερα δεν επέτρεπαν οι συνήθειες του τόπου να πηγαίνει ο αρραβωνιαστικός στο σπίτι της αρραβωνιαστικής παρά μόνο στο γάμο" (σ. 751). Σήμερα(1966-67): "Σήμερα οι αρραβώνες των περισσότερων παιδιών γίνονται πρώτα με δική τους συγκατάθεση και ύστερα με τη συγκατάθεση των γονέων" (σ. 751).

Του γάμου.

Τετάρτη βράδυ: "Αναπιάνονται τα προζύμια": "Μια ομάδα από 5-6 κορίτσια και 1-2 παιδιά παίρνουν ένα κόσκινο και όλοι μαζί κοσκινάνε το αλεύρι. Έπειτα ρίχνουν το αλεύρι στη σκάφη, ρίχνουν και τη μαγιά και λίγο νερό και ανακατεύουν το υλικό. Στο ανακάτεμα του προζυμιού ρίχνουν και τουφέκια, τραγουδούν δε και μικρά τραγούδια" (σ. 751).

Σάββατο: Ψήσιμο ψωμιού. Το βράδυ: Αρχή του γάμου. Ερχομός των συγγενών με το "κανίσκι" (κρέας, κρασί, ούζο). Ολονύκτιο γλέντι.

Κυριακή μεσημέρι: Γεύμα των συγγενών. Αναχώρηση του γαμπρού. Το τραγούδι της αναχώρησης: "Σαν έκαμαν και κίνησαν, μηλιά μου και ροδιά μου". Υποδοχή των συγγενών στο σπίτι της νύφης. Πομπή προς την εκκλησία: "Οι γονείς ή τ' αδέλφια της νύφης οδηγούν αυτήν προς την εκκλησία, μετά απ' τους οποίους ακολουθούν όλοι οι συμπεθεροι του γαμπρού και της νύφης" (σ. 753). Άφιξη στην εκκλησία: "Στην αυλή της εκκλησίας γίνεται ο ασπασμός της νύφης και λέγεται ότι στο σημείο αυτό έχει σημασία το ποιος πρώτος θα κυττάξη τον άλλον. Αν τυχόν κυττάξη ο γαμβρός, η γυναίκα δεν θα έχει τόσα δικαιώματα στην οικογένεια όσα ο άνδρας και θα θεωρείται ότι είναι κατώτερη από αυτόν" (σ. 753). Η τέλεση του μυστηρίου, το πάτημα του ποδιού: "αυτό γίνεται, γιατί πιστεύουν, όποιος πατήσει πρώτος τον άλλον σημαίνει ότι δεν θα τον φοβάται" (σ. 753). Τέλος του μυστηρίου: "Πριν απ' το τέλος της τελετής η νύφη πετά 'κοφέτα' ή 'ζαχαράτα', τα οποία τα παίρνουν οι συμπεθεροι και ειδικά τα κορίτσια και τα παιδιά, γιατί τα βάζουν στο μαξιλάρι τη νύχτα και βλέπουν στον ύπνο

τους ποιον ή ποια θα πάρουν" (σ. 753). Χορός του γαμπρού και της νύφης στην πλατεία του χωριού. Πομπή προς το σπίτι του γαμπρού: "Στην επάνοδο στο σπίτι του γαμπρού 'αλλάζεται ο δρόμος', γιατί λένε πως άμα πάνε απ' τον ίδιο δρόμο το αντρόγυνο δεν κάνει προκοπή" (σ. 753). Υποδοχή των νεο-νύμφων: "στην πόρτα ακριβώς του σπιτιού σπάζονται πιάτα και μπουκάλια για τη στερέωση της νέας οικογένειας" (σ. 753). Ολονύκτιο γλέντι. Τραγούδι για τον νουνό: "Κέρνα, νουνέ, κέρνα, νουνέ".

Του θανάτου

Διακοπή των αγροτικών εργασιών. Συμμετοχή των χωριανών. Πίστη για τη μέλλουσα ζωή: "...γι' αυτό οι γυναίκες προσέρχονται στη 'σορό' του νεκρού προ της πομπής της κηδείας και τοποθετούν ασπαζόμενες αυτόν διάφορα δώρα (χρήματα σε κέρματα, αμύγδαλα, καρύδια και άλλα χρυσαφικά). Παραγγέλλουν δε εις τον νεκρόν να τα δώσει στους δικούς τους νεκρούς που θα συναντήσει στον κάτω κόσμο" (σ. 755).

Μοιρολόγια

Καταγράφηκαν 4.

1. -"Τι να σου στείλω, γιόκα μου, αυτού στον Άδη οπού 'σαι".
2. -"Τι έχουν σήμερα τα βουνά κι στέκουν ανταριασμένα"
3. -"Όλο τον Άδη πέρασα με το κερί στα χέρια".
4. -"Δε μούλεγες που τούχες να πέθνησκες, που τούχες να πεθάνης".

Πηγή: "...η γριά χήρα Ζήκου Αικατερίνη".

Έθιμα της Πρωτοχρονιάς

Η "μπουκοβάλα": "Την μπουκοβάλα την κάνει η νοικοκυρά ως εξής: Παίρνει μια ποσότητα αλεύρι από αραποσίτι και θερμό νερό. Παράλληλα καίνε μια ποσότητα λαδιού με τριμμένα καρύδια στο τηγάνι. Το αλεύρι το ρίχνουν μαζί με το λάδι στο σκαφίδι. Έπειτα ρίχνουν διαδοχικά ζεστό νερό και το ανακατώνουν με μια ξύλινη κουτάλα. Αφού γίνει ο κατάλληλος πηχτός χυλός, ρίχνουν αυτόν σε ένα ταψί. Η μπουκοβάλα έτσι είναι έτοιμη για το ψήσιμο" (σ. 759). Η εξήγηση του εθίμου: "Μετά το ψήσιμο η μπουκοβάλα κόβεται σαν ψωμί και μοιράζεται στην οικογένεια. Η γιαγιά ή ο γέροντας του σπιτιού λέει στους άλλους: "Φάτε μπουκοβάλα, για να μη σας πειράξουν τα μπουρμπουνάρια (οι κάνθαροι, τα ζουζούνια) το καλοκαίρι" (σ. 759).

Των Θεοφανείων

Το αγιασμένο νερό. Ράντισμα ανθρώπων, ζώων, σπιτιών, χωραφιών.

Της Υπαπαντής

Μετεωρολογικές προβλέψεις: "Τη γιορτή της Παπαντής θα κοιτάξω με τι μέρα θα κάμη, αν κάμη μέρα καλή, η αρκούδα θα μπορέση να λιάση τα αρκουδό-

πουλα και θάρθη κακοχειμωνιά τσ' άλλες 40 μέρες που είναι μπροστά. Αν της Παπαντής θα βρέξη, θα κάμη 40 μέρες λιακάδα, για να μπορέση η αρκούδα να λιάση τα αρκουδόπουλα" (σ. 761).

Της Άνοιξης

Η προετοιμασία για τις καλλιέργειες. Το πρώτο άκουσμα του κούκου: "Μεγάλη σημασία αποδίδεται στο πρώτο άκουσμα του κούκου: Αν τον ακούσης φαγωμένος, τον ανίκησες. Αν τον ακούσης νηστικός, σ' ανίκησε. Χαρακτηριστικός είναι ο διάλογος μεταξύ των κατοίκων: ' -Σήμερα άκουσα τον κούκκο. -Τον ανίκησες ή σ' ανίκησε; -Μ' ανίκησε (ή τον ανίκησα)" (σ. 763). Οι "αλογόκοτες": "Αυτά είναι άσπρα πουλιά που πετούν ψηλά. Γι' αυτά διαδίδεται το εξής: Αν τυχόν και τα δης να είναι εντελώς από πάνω σου και να πετούν (δηλαδή να βλέπης το κάτω μέρος τους), τότε σε πλάνεψαν, πράγμα που είναι κακός οίωνός. Αν τυχόν τους ειδής το πάνω μέρος, τότε τα 'πλάνεψες' εσύ, δηλαδή τα γέλασες, τα νίκησες" (σ. 763).

Της παραμονής της 1ης Μαρτίου. Η "μπόσκα": " ...είναι ένα φυτό μονοετές, με εσωτερικό, υπόγειο βλαστό σαν του κρεμμυδιού. Είναι όμως πιο παχύς από το κρεμμύδι. Όταν βλαστήνη, είναι πλήρης από χυμούς και ζωτικότητα. Τον βλαστό αυτό τον κόβουν σε μικρότερα τεμάχια και τα τοποθετούν στους κλώνους των δένδρων τους. Αυτό γίνεται απαραίτητα την ημέρα αυτή, για να μη πιάση τα δένδρα ο Μάρτης. Ενώ τοποθετούν την μπόσκα πάνω στο δένδρο, λένουν: 'Και του χρόνου νάμαστε καλά και ο Μάρτης να μη σας πιάση'. Η ορθή όμως ερμηνεία του εθίμου έγκειται στο γεγονός ότι, όπως η μπόσκα κατά τη βλάστηση είναι πλήρης από χυμούς και ζωτικότητα, έτσι και τα δένδρα κατά τη βλαστική αυτή περίοδο θα αποκτήσουν χυμούς 'καλές πρασινάδες'. Σήμερα το έθιμο αυτό τείνει να εξαλειφθή. Διατηρείται όμως από λίγα άτομα" (σ. 763).

Την παραμονή της 25ης Μαρτίου: "Την παραμονή το βράδυ μετά τον εσπερινό 'τα παιδιά παίρνουν από ένα ντεψί και από μια βέργα και γυρνάνε σ' όλα τα κηπάρια και τα γιούρτια (μάντρα κοντά στο σπίτι) βαρώντας το ντεψί και τραγουδώντας: 'Φευγάστε, φίδια και γουστερίτσες, γιατί θα έρθει ο Ευαγγελισμός με το σπαθί στο χέρι και θα σας κόψη το κεφάλι και θα σας ρίξη στο ποτάμι να πνιγίτε'. Το τραγούδι αυτό τραγουδιέται με τη συνοδεία των ταψιών και λαμβάνει μορφή μουσικής συναυλίας, η οποία κυριολεκτικά δονεί ολόκληρο το χωριό" (σ. 765).

Την Καθαρή Δευτέρα: "...τα παιδιά πρέπει να σηκωθούν πολύ πρωί και να ψάξουν όλο τον λόγγο, για βρουν περδικοφωλιές ή φωλιές από τσεροπούλια και να γυρίσουν στο σπίτι να φάνε. 'Αν δεν βρουν φωλιές, δεν πρέπει να φάνε τίποτα τη μέρα αυτή'. Τη φωλιά την τοποθετούν στο φράχτη ενός κήπου 'για να τη βρουν παλιά τα πουλιά, να την πάρουν'. Το έθιμο αυτό τείνει σήμερα να εξαφανισθή, η ερμηνεία του πρέπει να θεωρηθή το φαινόμενο της ασκήσεως της νηστείας, στην οποία υποβάλλονται οι χριστιανοί μέχρι το Πάσχα" (σ. 765).

Την Πρωτομαγιά: Διακοπή του βοτανίσματος, "γιατί μας τρώει το φίδι" (σ. 765). Έκθεση των προικιών στον ήλιο, "να μη τα κόψη ο σκόρος" (σ. 765).

THE FIRST PART OF THE HISTORY OF THE
LIFE OF THE LATE KING OF GREAT BRITAIN
AND IRELAND CHARLES THE SECOND

BY JOHN BURNET
OF THE SOCIETY OF THE APOSTOLICAL CHURCH
IN GREAT BRITAIN

LONDON
Printed by J. Streater, at the Sign of the Gun, in St. Dunstons Church-yard, near St. Dunstons Church, in the County of Middlesex.
1704

THE SECOND PART OF THE HISTORY OF THE
LIFE OF THE LATE KING OF GREAT BRITAIN
AND IRELAND CHARLES THE SECOND

BY JOHN BURNET
OF THE SOCIETY OF THE APOSTOLICAL CHURCH
IN GREAT BRITAIN

LONDON
Printed by J. Streater, at the Sign of the Gun, in St. Dunstons Church-yard, near St. Dunstons Church, in the County of Middlesex.
1704

THE THIRD PART OF THE HISTORY OF THE
LIFE OF THE LATE KING OF GREAT BRITAIN
AND IRELAND CHARLES THE SECOND

BY JOHN BURNET
OF THE SOCIETY OF THE APOSTOLICAL CHURCH
IN GREAT BRITAIN

LONDON
Printed by J. Streater, at the Sign of the Gun, in St. Dunstons Church-yard, near St. Dunstons Church, in the County of Middlesex.
1704

EYPETHPIA

(for official circulation only - not for reproduction)
(to be kept confidential)

Α΄ ΟΝΟΜΑΤΩΝ ΣΥΛΛΟΓΕΩΝ

Αλεξίου Χαρίσης, Παν., 93
Αποστόλου Ευθαλία, 1

Βαζούκη Πελαγία, 2
Βακάρος Κίμων, Κων., 3
Βαλεράς Σπυρίδων, Χρ., 4
Βαρζώκας Δημήτριος, 94
Βασιλείου Αναστάσιος, 95
Βασιλείου Σπυριδούλα, 5
Βέκιος Πέτρος, 6
Βερυκίου Μαρία, Αριστ., 7
Βούλγαρης Κωνσταντίνος, Λούκ., 8

Γενναδίου Αριστέα, Μιχ., 9
Γεωργιοπούλου Διονυσία, Παναγ., 10

Γεωργούλας Χρίστος, Δημ., 96
Γιαννούλης Γεώργιος, Δημητ., 11
Γιώτης Ευάγγελος, 97
Γκαλίτσης Γεώργιος, Μην., 98
Γκαλτέμη Σωτηρία, Βασ., 12
Γκαμίλη Καίτη, 13
Γκορτζώνης Αλέξανδρος, Κων., 99
Γούμενος Κωνσταντίνος, Γεωργ., 100

Γράβος Χρήστος, Δημ., 101

Δημητρούλα Μαρία, 14
Δήμητσας Δημήτριος, Βασ., 15
Δράκος Ναπολέων, Νικ., 16

Ευαγγελόπουλος Μιχαήλ, 17
Ευαγγέλου Πολυξένη, 18

Ζαμπράκου Μαρία, 19

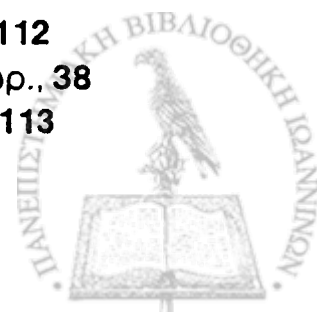
Ζαφείρης Αναστάσιος, 20
Ζαχαρή Ευφροσύνη, 21
Ζάχος Γεώργιος, Δημ., 102
Ζιάγκα Ελένη, Κων., 22
Ζώτου Μαρίνα, 103
Ζώτος Αναστάσιος, 23

Θανάκου Ζαχάρω, 24

Κακοσίμος Γεώργιος, 104
Καλαντζής Ευάγγελος, Παντ., 25
Καλαντζής Κωνσταντίνος, Γεωργ., 105

Καρακώστα Παρασκευή, Σερ., 26
Καραμπελάς Χρήστος, Ιω., 106
Καψάλης Παναγιώτης, 107
Κιτσώνης Γεώργιος, Σπυρ., 108
Κιτσώνης Ευάγγελος, Σπυρ., 27
Κολτσιδά Παρασκευή, 28
Κοντογιώργος Φώτιος, Αριστ., 109
Κοντοπάνου Καλλιόπη, 30
Κοντοπάνος Γεώργιος, Χρ., 29
Κόρδας Ελευθέριος, 31
Κοσμά Βασιλική, Στ., 32
Κοτσώνης Χρήστος, Ευαγ., 110
Κουρή Ελένη, 33
Κουτσός Νικόλαος, 34
Κόφφας Χαρίλαος, 35
Κρανάς Γεώργιος, Κων., 36
Κρικώνη Αικατερίνη, 37
Κώτσης Κωνσταντίνος, 111

Λάκκας Κωνσταντίνος, 112
Λάμπρης Λάμπρος, Γεωρ., 38
Λεοντάρης Δημήτριος, 113

Λινοσπόρης Σπυρίδων, 114

Μακρής Ναπολέον, Στ., 39

Μάμαλης Λάμπρος, Γεώργ., 115

Μαργώνης Γρηγόριος, Κων., 41

Μάρης Δημήτριος, 116

Ματζίλα Ευαγγελή, Ιω., 40

Μήτσης Αναστάσιος, 117

Μιχαλοπούλου Ηλέκτρα, 42

Μουμουλίδου Ηλέκτρα, 43

Μουσελίκης Ελευθέριος, 44

Μούσης Δονάτος, Βασ., 45

Μπάρμπας Κωνσταντίνος, Βασ., 118

Μπασσιούκας Αθανάσιος, Θωμ., 46

Μπάστα Ιωάννα, 119

Μπόϊκου Σταυρούλα, 47

Μπούκας Βασίλειος, Γεωργ., 120

Μπουκουβάλα Σοφία, 48

Μπουραντά Ευαγγελία, Γεώργ., 49

Μπουραντάς Βασίλειος, 50

Νόνας Κωνσταντίνος, 121

Ντάφλος Μενέλαος, Ντ., 51

Οικονόμου Κωνσταντινιά, 52

Οικονόμου Λάμπρος, 122

Πάκος Ελευθέριος, 123

Παναγιωτόπουλος Παναγιώτης, 53

Πάντου Σεβαστή, Πέτρ., 54

Παπαβασιλείου Άννα, 55

Παπαγιάννης Ιωάννης, Κων., 56

Παπαγιαννόπουλος Βασίλειος, Χρήσ., 124

Παπαδήμα Ελπίδα, 57

Παπαθανασίου Σωκράτης, 58

Παπαχρίστος Ιωάννης, 125

Παπιγκιώτης Ευάγγελος, Χρ., 59

Παππός Κωνσταντίνος, 60

Πασπαλιάρη Αθηνά, 61

Πλακούτση Γεωργία, 62

Πολύζου Αικατερίνη, 63

Πουλή Έλλη, 64

Πράσσου Ευφροσύνη, 66

Πρίτσου Πολύμνια, 67

Ράπτης Ιωάννης, Ανδρ., 126

Ράπτης Νικόλαος, 127

Ρέσσου Φρειδερίκη, Νικ., 68

Ρίζος Βύρων, 128

Ριστάνης Ελευθέριος, 129

Σήτος Παναγιώτης, 131

Σιανάβας Επαμεινώνδας, Λουκ., 130

Σιολή Ευτυχία, 69

Σιόμπος Θωμάς, Κων., 132

Σιόντη Αφροδίτη, 70

Σιώζιου Πηνελόπη, 71

Σιώζος Λάμπρος, 72

Σκορίλα Λευκοθέα, 73

Σκότρας Χρήστος, 133

Σταύρου Ελένη, Στ., 74

Συγίξη Βιργινία, 134

Σχισμένος Δημήτριος, 65

Τζαδήμας Ιωάννης, Αλεξ., 75

Τζεβελέκας Μιχαήλ, Γεώργ., 76

Τζίμας Ιωάννης, 77

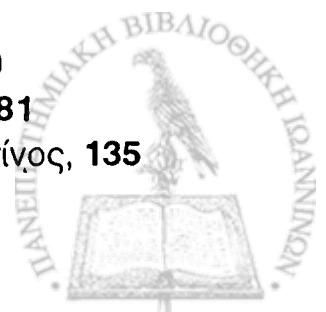
Τζουβάνου Αμαλία, 78

Τίκου Χαρίκλεια, 79

Τσακανίκα Ελένη, 80

Τσακίρη Ελευθερία, 81

Τσαπάρης Κωνσταντίνος, 135

Τσάτσα Ελένη, 82

Τσέλλα Ελένη, 83

Τσεντσερής Θωμάς, 84

Τσιάστας Θεόδωρος, 85

Τσόλης Παναγιώτης, Ευαγ., 136

Τσούνης Νικόλαος, 86

Τσούτσης Αλέξανδρος, 87

Φιλιππίδου Ευθυμία, 88, 137

Φίλου Ζωίτσα, 89

Φώτη Γεωργία, 90

Χαρισιάδου Δωροθέα, 138

Χασαλεύρης Κωνσταντίνος, 91

Χασκής Ευάγγελος, 139

Χούσου Βασιλική, 92

Β' ΘΕΜΑΤΩΝ

I. Φιλολογική Λαογραφία

“Μνημεία του Λόγου”

Δημοτικά τραγούδια 3, 4, 5, 8, 9, 11, 13, 14, 16, 19, 21, 22, 24, 26, 32, 34, 37, 38, 39, 41, 42, 43, 46, 51, 54, 55, 57, 59, 62, 63, 64, 67, 68, 69, 70, 71, 74, 80, 81, 86, 89, 90, 91, 93, 94, 95, 96, 98, 99, 100, 102, 104, 105, 106, 107, 109, 110, 111, 113, 115, 116, 120, 121, 122, 123, 125, 126, 127, 128, 130, 131, 132, 133, 134, 135, 136, 137, 138, 139

Αινίγματα 46, 61

Παροιμίες 4, 5, 8, 10, 16, 26, 45, 48, 56, 88, 103, 108, 110, 138

Μύθοι 5, 56, 103

Αστειολογήματα - Περιπαίγματα - Ανέκδοτα 17, 44, 70, 119, 125

Παραμύθια 2, 11, 15, 16, 17, 18, 21, 25, 27, 33, 44, 49, 50, 53, 60, 61, 69, 72, 73, 76, 78, 84, 90, 92, 97, 100, 114, 134

Παραδόσεις - Θρύλοι 20, 21, 25, 30, 34, 38, 42, 56, 58, 60, 65, 66, 71, 76, 87, 100, 101

Λαογραφικές λέξεις και ονόματα

Τοπωνύμια 6, 8, 20, 21, 25, 29, 34, 38, 55, 62, 65, 66, 75, 87, 101

Ιδιωματικές φράσεις 45, 138

II. Εθιμική Λαογραφία

“Πράξεις και ενέργειαι του Λαού”

Βιοτικά και καλλιτεχνικά θέματα της λαϊκής ζωής

Κατοικία 112

Ενδυμασία 7, 47, 52, 54, 82, 112

Διατροφή 44, 124, 139

Εργαλεία 112

Κοινωνική παραδοσιακή ζωή

Ψυχαγωγίες και εκτονώσεις

Χοροί 34, 38, 57, 96, 107, 113, 115, 125, 126

Έθιμα Τοκετού 135, 139

Έθιμα Βάφτισης 139

Έθιμα Αρραβώνων και Γάμου 5, 31, 75, 77, 85, 110, 111, 118, 129, 135, 139

Έθιμα Θανάτου 117, 135, 139

Φυσικές και μεταφυσικές αναζητήσεις

Μαντική 1, 2, 6, 8, 11, 12, 15, 18, 23, 24, 27, 28, 29, 38, 40, 42, 45, 48, 49,
50, 58, 61, 62, 73, 74, 78, 79, 82, 83, 84, 85, 89, 91, 97, 100, 112, 117,
116, 139

Δεισιδαιμονίες-Προλήψεις 30, 35, 83, 117

Λατρευτικά λαϊκά βιώματα

Γενική δοξασιακή λατρεία

Δοξασία για τους νεκρούς 94

Εθιμική λατρεία

Έθιμα των Χριστουγέννων 39, 44, 82, 124

Της Πρωτοχρονιάς 9, 35, 42, 82, 139

Των Θεοφανείων 82, 139

Της Υπαπαντής 139

Των Απόκρεω και της Καθαρής Δευτέρας 36, 81, 112, 116, 139

Της Παραμονής της 1ης Μαρτίου 139

Του Ευαγγελισμού 139

Του Λαζάρου και Κυριακής των Βαΐων 95, 105, 122, 125, 135, 136

Της Μεγάλης Εβδομάδος 95, 125, 128

Του Πάσχα 95, 107, 122, 125, 139

Της Πρωτομαγιάς 139

Γ' ΤΟΠΩΝ

Αγγελόκαστρο Μεσολογγίου 65

Άγιοι Θεόδωροι Λευκίμης Κερκύρας
33

Άγιος Γεώργιος Πρεβέζης 128

Άγναντα Άρτης 89, 91

Αίγιον Αχαΐας 76

Αμάραντος Κονίτης Ιωαννίνων 124

Αμμότοπος Άρτης 99, 107

Ανθούσα Πρεβέζης 23

Ανώγειο Πρεβέζης 116

Άνω Καλεντίνη Άρτης 62, 73

Άνω Κορακιάνα Κερκύρας 114

Αρίστη Ζαγορίου Ιωαννίνων 67

Άρτα 63

Ασπράγγελοι Ζαγορίου Ιωαννίνων 135

Ασπροκκλήσι Φιλιατών Θεσπρωτίας 5

Βασιλικό Πωγωνίου Ιωαννίνων 52

Βόνιτσα Αιτωλοακαρνανίας 36

Βουλίστα - Παναγιά Πρεβέζης 125

Γαργαλιάνοι Μεσσηνίας 10

Γκρίκα Παραμυθιάς 45

Γραικικό Άρτης 41

Γραμμενίτσα Άρτης 46

Γυμνότοπος Πρεβέζης 58

Διάσελλο Άρτης 35

Δίστρατο Άρτης 90

Δολιανά Πωγωνίου Ιωαννίνων 13

Δρυόφυτον Φιλιπιάδος Πρεβέζης 139

Δωδώνη Ιωαννίνων 120, 131

Ελευθέριο Θεσπρωτίας 24

Ζάκυνθος (πόλη) 119

Ζίτσα Ιωαννίνων 66

Ζωτικό Λάκκας Σουλίου Ιωαννίνων 123

Ηγουμενίτσα (πόλη και χωριά) 18

Θεσπρωτία (γενικά) 60

Θεσπρωτικό Πρεβέζης 32

Ιωάννινα (περιοχή) 30.

Ιωάννινα (πόλη) 43, 56, 79, 83, 132

Καβάλα 137

Κακόλακος Πωγωνίου Ιωαννίνων 54

Καμπή Άρτης 112

Καλέντζι Ιωαννίνων 11

Καλοχώρι Ιωαννίνων 95

Καρτέρι Μαργαριτίου Θεσπρωτίας 59

Καστανέα Άρτης 75

Κατσικά Ιωαννίνων 28

Κεραμάτες Άρτης 16

Κεραμίτσα Φιλιατών Θεσπρωτίας 110

Κερασώνας Πρεβέζης 100

Κέρκυρα (νησί, γενικά) 47

Κήποι Ζαγορίου Ιωαννίνων 3

Κλειδί Άρτης 15

Κλειστό Άρτης 25

Κλήμα Μεσσήνης Μεσσηνίας 53

Κληματιά Ιωαννίνων 80

Κοζάνη 81

Κομπόπι Άρτης 49, 50

Κούρεντα Δωδώνης Ιωαννίνων 127

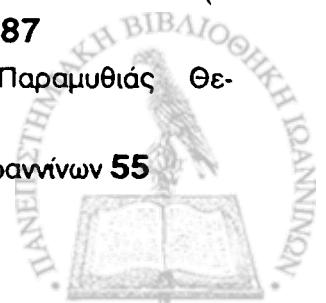
Κράψη Ιωαννίνων 101

Κρίνος Αχαΐας 17

Κρουπηγή Πρεβέζης 87

Κρυσταλλοπηγή Παραμυθιάς Θε-
σπρωτίας 22

Κρυφοβό Δωδώνης Ιωαννίνων 55

Κωστακιοί Άρτης 39
Κωστανιανη Δωδώνης Ιωαννίνων 12

Λάκκα Σουλίου Ιωαννίνων 20, 31
Λευκάδα (νησί, γενικά) 7
Λιμήνη Άρτης 132

Μεγάλη Γότιστα Ιωαννίνων 130
Μεγάλο Περιστέρι Ιωαννίνων 133
Μελιγγοί Ιωαννίνων 51
Μελισουργοί Άρτης 26
Μηλέα Φιλιατών Θεσπρωτίας 48
Μικροσπηλιά Άρτης 70, 115
Μίνθη Ολυμπίας Ηλείας 14.
Μιχαλίτσι Ιωαννίνων 37, 118
Μολυβδοσκεπάστος Κονίτσης Ιωαννίνων 111, 129

Νάρκισσος Νικοπόλεως Πρεβέζης 27, 108
Νεάπολη Βοΐου Κοζάνης 42

Ορεινό Πωγωνίου Ιωαννίνων 4, 98

Παλαιοσέλιον Κονίτσης Ιωαννίνων 77
Παρακάλαμος Ιωαννίνων 64
Παραμυθιά (πόλη) 44
Παραμυθιά (περιοχή) 30
Πάργα Πρεβέζης 6
Πεδινή Ιωαννίνων 64
Περάνθη Άρτης 19, 132
Πέτα Άρτης 71
Πετροβούνι Ιωαννίνων 96
Πηγές Άρτης 8
Πλαίσια Ιωαννίνων 126
Πλατανούσα Ιωαννίνων 34
Πολύδωρον Δωδώνης Ιωαννίνων 106
Πολύλοφος Γραμμενοχωρίων Ιωαννίνων 68, 117

Πουρνιάς Κονίτσης Ιωαννίνων 138
Πρέβεζα (χωριά) 84, 60
Προδρόμιον Θεσπρωτίας 72
Πυρσόγιαννη Κονίτσης Ιωαννίνων 2, 94
Πωγωνιανή Ιωαννίνων 86.

Ραβένια Δωδώνης Ιωαννίνων 105.
Ράμια Άρτης 29.
Ραφταναίοι Ιωαννίνων 41
Ρετσιανά Άρτης 92
Ρευματιά Πρεβέζης 102
Ριζοβούνι Πρεβέζης 57
Ροδουγή Άρτης 38

Σαλονίκη Σουλίου Ιωαννίνων 93
Σελλάδες Άρτης 61, 78, 97
Σιάτιστα Μακεδονίας 39
Σίδερη Φιλιατών Θεσπρωτίας 82
Σκαμνέλι Ζαγορίου Ιωαννίνων 9, 94, 121

Τέροβο Ιωαννίνων 136
Τζούμα Άρτης 21
Τσαμαντάς Φιλιατών Θεσπρωτίας 69, 88, 103

Φανάρι (περιοχή ν. Πρεβέζης) 60
Φιλιππιάδα Πρεβέζης 122
Φλαμπουράρι Κονίτσης Ιωαννίνων 111
Φούρκα Κονίτσης Ιωαννίνων 85
Φραγκάδες Ζαγορίου Ιωαννίνων 102

Χίνκα Κουρέντων Ιωαννίνων 1
Χόσεψις Άρτης 71
Χουλιαράδες Ιωαννίνων 40, 113

Δ΄ ΝΟΜΩΝ

Επάνησα

Νομός Ζακύνθου 119

Νομός Κερκύρας 33, 47, 114, 134

Νομός Λευκάδας 7

Ήπειρος

Νομός Άρτης 8, 15, 16, 19, 21, 25,
26, 29, 35, 38, 39, 41, 46, 49,
50, 61, 62, 63, 70, 71, 73, 75,
78, 89, 90, 91, 92, 97, 99, 107,
112, 115, 132

Νομός Θεσπρωτίας 5, 18, 22, 24,
30, 44, 45, 48, 59, 60, 69, 72,
82, 88, 103, 110

Νομός Ιωαννίνων 1, 2, 3, 4, 9, 11,
12, 13, 20, 28, 30, 31, 34, 37,
40, 41, 43, 51, 52, 54, 55, 56,
64, 66, 67, 68, 77, 79, 80, 83,
85, 86, 93, 94, 95, 96, 98, 101,

102, 105, 106, 111, 113, 117,
118, 120, 121, 123, 124, 126,
127, 129, 130, 131, 132, 133,
135, 136, 138

Νομός Πρεβέζης 6, 23, 27, 32, 57,
58, 60, 84, 87, 100, 102, 108,
116, 122, 125, 128, 139

Μακεδονία

Νομός Καβάλας 137

Νομός Κοζάνης 39, 81, 42

Πελοπόννησος

Νομός Αχαΐας 17, 76

Νομός Ηλείας 14

Νομός Μεσσηνίας 53

Στερεά Ελλάδα

Νομός Αιτωλοακαρνανίας 36, 65,
10, 53.

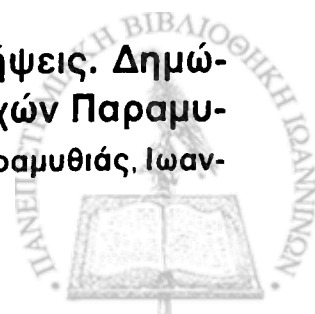
ΣΥΝΟΠΤΙΚΟΣ ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΤΩΝ ΧΕΙΡΟΓΡΑΦΩΝ

Τόμος Ι, Α-Μ

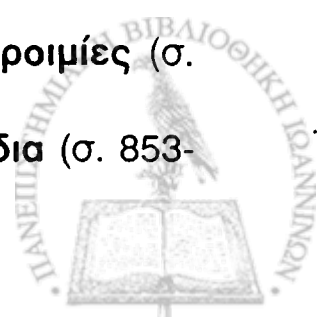
1. Αποστόλου Ευθαλία, **Μαντική ζώων** (σ. 1-6). Τόπος: Χίνκα Κουρέντων Ιωαννίνων.
2. Βαζούκη Πελαγία, **Μαντική από ζώα και παραμύθια** (σ. 9-21). Τόπος: Πυρσόγιαννη Κονίτσης Ιωαννίνων.
3. Βακάρος Κίμων, Κων., **Δημοτικά τραγούδια** (σ. 25-47). Τόπος: Κήποι Ζαγορίου Ιωαννίνων.
4. Βαλεράς Σπυρίδων, Χρ., **Δημοτικά τραγούδια και παροιμίες** (σ. 51-69). Τόπος: Ορεινό Πωγωνίου Ιωαννίνων.
5. Βασιλείου Σπυριδούλα, **Έθιμα γάμου. Μύθοι. Παροιμίες. Τραγούδια γάμου** (σ. 73-86). Τόπος: Ασπροκλήσι Φιλιατών Θεσπρωτίας.
6. Βέκιος Πέτρος, Τοπωνύμια. **Μαντική από ζώα** (σ. 91-94). Τόπος: Πάργα Πρεβέζης.
7. Βερυκίου Μαρία, Αριστ., **Περιγραφή και ονοματολογία παλαιάς τοπικής φορεσιάς (με σχέδια και φωτογραφίες)** (σ. 97-114). Τόπος: Λευκάδα.
8. Βούλγαρης Κωνσταντίνος, Λούκ., **Τοπωνύμια. Μαντική από ζώα, παροιμίες και δημοτικά τραγούδια** (σ. 117-127). Τόπος: Πηγές Άρτης.
9. Γενναδίου Αριστέα, Μιχ., **Τραγούδια. Έθιμα Πρωτοχρονιάς** (σ. 131-161). Τόπος: Σκαμνέλι Ζαγορίου Ιωαννίνων.
10. Γεωργιοπούλου Διονυσία, Παναγ., **Παροιμίες, όχι πολύ κοινές, σε τοπικό γλωσσικό ιδίωμα** (σ. 165-181). Τόπος: Γαργαλιάνοι Μεσσηνίας.
11. Γιαννούλης Γεώργιος, Δημητ., **Τραγούδια πασχαλινά. Παραμύθι. Μαντική από ζώα** (σ. 185-191). Τόπος: Καλέντζι Ιωαννίνων.
12. Γκαλτέμη Σωτηρία, Βασ., **Μαντική από πτηνά και ζώα** (σ. 195-215). Τόπος: Κωστανιανη Δωδώνης Ιωαννίνων.
13. Γκαμίλη Καίτη, **Δημοτικά τραγούδια** (σ. 219-234). Τόπος: Δολιανά Πωγωνίου Ιωαννίνων.
14. Δημητρούλα Μαρία, **Δημοτικά τραγούδια** (σ. 239-253). Τόπος: Μίνθη Ολυμπίας Ηλείας.

15. Δήμητσας Δημήτριος, Βασ., **Παραμύθια και μαντική από τα ζώα** (σ. 257-269). Τόπος: Κλειδί Άρτης.
16. Δράκος Ναπολέων, Νικ., **Παραμύθια. Τραγούδια. παροιμίες** (σ. 273-295). Τόπος: Κεραμάτες Άρτης.
17. Ευαγγελόπουλος Μιχαήλ, **Παραμύθια. Ανέκδοτα** (σ. 299-315). Τόπος: Κρίνος Πατρών.
18. Ευαγγέλου Πολυξένη, **Μαντική από ζώα. Παραμύθια ιδιότυπα** (σ. 329-335). Τόπος: Ηγουμενίτσα.
19. Ζαμπράκου Μαρία, **Λαογραφικό υλικό εκ Περάνθης Άρτης: Τραγούδια** (σ. 337-346). Τόπος: Περάνθη Άρτης.
20. Ζαφείρης Αναστάσιος, **Παραδόσεις τοπικές για τοπωνύμια** (σ. 349-357). Τόπος: Λάκκα Σουλίου.
21. Ζαχαρή Ευφροσύνη, **Παραδόσεις τοπικές από τοπωνύμια περιοχής Τζούμας Άρτης. Τοπικά δημοτικά τραγούδια** (σ. 361-381). Τόπος: Τζούμα Άρτης.
22. Ζιάγκα Ελένη, Κων., **Δημοτικά τραγούδια του χωριού μου** (σ. 385-397). Τόπος: Κρυσταλλοπηγή Παραμυθιάς Θεσπρωτίας.
23. Ζώτος Αναστάσιος, **Μαντική από ζώα** (σ. 401-405). Τόπος: Ανθούσα Πρεβέζης.
24. Θανάκου Ζαχάρω, **Μαντική από ζώα και πτηνά. Δημοτικά τραγούδια** (σ. 409-422). Τόπος: Ελευθέριο Θεσπρωτίας.
25. Καλαντζής Ευάγγελος, Παντ., **Παράδοση τοπική από τοπωνύμια και παραμύθια ιδιότυπα από γέρους** (σ. 425-441). Τόπος: Κλειστό Άρτης.
26. Καρακώστα Παρασκευή, Σερ., **Δημοτικά τραγούδια και παροιμίες από το χωριό Μελισουργών Άρτης** (σ. 445-467). Τόπος: Μελισουργοί Άρτης.
27. Κιτσώνης Ευάγγελος, Σπυρ., **Μαντική από ζώα. "Ο Αυγερινός και η πούλια" (παραμύθι)**, (σ. 471-489). Τόπος: Νάρκισσος Πρεβέζης.
28. Κολτσίδα Παρασκευή, **Μαντική από ζώα, πτηνά και έντομα** (σ. 495-509). Τόπος: Κατσικά Ιωαννίνων.
29. Κοντοπάνος Γεώργιος, Χρ., **Τοπωνύμια και μαντική από τα ζώα** (σ. 515-531). Τόπος: Ράμια Άρτης.
30. Κοντοπάνου Καλλιόπη, **Δεισιδαιμονίες και προλήψεις. Δημώδεις θρύλοι από χωριά της Ηπείρου, των περιοχών Παραμυθιάς και Ιωαννίνων** (σ. 535-563). Τόπος: περιοχές Παραμυθιάς, Ιωαννίνων.

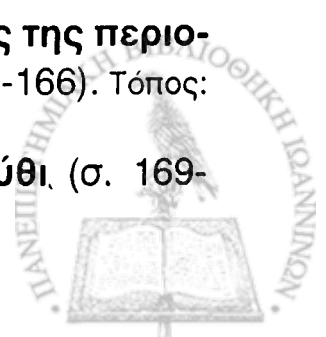
31. Κόρδας Ελευθέριος, **Ο γάμος όπως γινόταν στη Λάκκα Σούλι** (σ. 567-587). Τόπος: Λάκκα Σουλίου.
32. Κοσμά Βασιλική, Στ., **Δημοτικά τραγούδια του χωριού μου Θεσπρωτικού Πρεβέζης** (σ. 593-607). Τόπος: Θεσπρωτικό Πρεβέζης.
33. Κουρή Ελένη, **Παραμύθια** (σ. 611-631). Τόπος: Άγιοι Θεόδωροι Λευκίμης Κερκύρας.
34. Κουτσός Νικόλαος, **Αριθμητικά τραγούδια. Λαϊκός αλφάβητος της αγάπης. Χορός (το καγκελλάρι). Παράδοση και τοπωνύμια** (σ. 637-655). Τόπος: Πλατανούσα Ιωαννίνων.
35. Κόφφας Χαρίλαος, **Α΄ Προλήψεις και δεισιδαιμονίες που πιστεύουν οι άνθρωποι του χωριού μου για τον ξενητεμό, Β΄ Έθιμα του χωριού μου για την Πρωτοχρονιά. Προλήψεις Πρωτοχρονιάς** (σ. 657-665). Τόπος: Διάσελλο Άρτης.
36. Κρανάς Γεώργιος, Κων., **Ο Αχυρένιος ή Αχεριένιος** (σ. 669-683). Τόπος: Βόνιτσα Αιτωλοακαρνανίας.
37. Κρικώνη Αικατερίνη, **Δημοτικά τραγούδια** (σ. 689-709). Τόπος: Μιχαλίτσι Ιωαννίνων.
38. Λάμπρης Λάμπρος, Γεωρ., **Α΄ Το καγκελλάρι. Β΄ Μαντική από ζώα** (σ. 713-733). Τόπος: Ροδαυγή Άρτης.
39. Μακρής Ναπολέων, Στ., **Α΄ Τα ελληνικά κάλαντα. Β΄ Δημοτικά τραγούδια παρμένα από τους συγχωριανούς μου** (σ. 737-751). Τόπος: Σιάτιστα Κοζάνης και Κωστακιοί Άρτης.
40. Ματζίλα Ευαγγελή, Ιω., **Μαντική από ζώα (θηλαστικά, πουλιά, κ.λπ.)** (σ. 755-763). Τόπος: Χουλιαράδες Ιωαννίνων.
41. Μαργώνης Γρηγόριος, Κων., **Δημοτικά τραγούδια απ' την περιοχή των Τζουμέρκων** (σ. 767-775). Τόπος: Γραικικό Άρτης και Ραφταναίοι Άρτης.
42. Μιχαλοπούλου Ηλέκτρα, **Έθιμα και παραδόσεις της Πρωτοχρονιάς από την Νεάπολη Βοΐου Κοζάνης** (σ. 779-795). Τόπος: Νεάπολη Βοΐου Κοζάνης.
43. Μουμουλίδου Ηλέκτρα, **Συλλογή από παλιά γιαννιώτικα τραγούδια** (σ. 799-808). Τόπος: Ιωάννινα.
44. Μουσελίμης Ελευθέριος, **Παραμύθια και έθιμα της παραμονής των Χριστουγέννων** (σ. 811-829). Τόπος: Παραμυθιά.
45. Μούσης Δονάτος, Βασ., **Μαντική από ζώα και παροιμίες** (σ. 835-849). Τόπος: Γκρίκα Παραμυθιάς.
46. Μπασσιούκας Αθανάσιος, Θωμ., **Αινίγματα. Τραγούδια** (σ. 853-862). Τόπος: Γραμμενίτσα Άρτης.

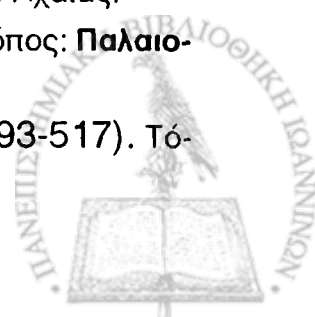
47. Μπόϊκου Σταυρούλα, **Περιγραφή και ονοματολογία τοπικής παλαιάς φορεσιάς (περιγραφή παλαιάς νυφικής τοπικής ενδυμασίας)**, (σ. 865-880). Τόπος: Κέρκυρα.
48. Μπουκουβάλα Σοφία, **Α΄ Παροιμίες. Β΄ Μαντική από ζώα** (σ. 885-927). Τόπος: **Μηλέα Φιλιππιάδων Θεσπρωτίας**.
49. Μπουραντά Ευαγγελία, Γεωργ., **Παραμύθια. Μαντική από ζώα** (σ. 931-944). Τόπος: Κομπότι Άρτης.
50. Μπουραντάς Βασίλειος, **Παραμύθια. Μαντική από ζώα, πτηνά, ερπετά** (σ. 949-961). Τόπος: Κομπότι Άρτης.

Τόμος II, Ν-Ω

51. Ντάφλος Μενέλαος, Ντ., **Τραγούδια** (σ. 1-19). Τόπος: **Μελιγγοί Ιωαννίνων**.
52. Οικονόμου Κωνσταντινιά, **Περιγραφή τοπικής ενδυμασίας περιοχής Πωγωνίου** (σ. 25-35). Τόπος: **Βασιλικό Πωγωνίου Ιωαννίνων**.
53. Παναγιωτόπουλος Παναγιώτης, **Παραμύθια ιδιότυπα από πολύ γέρους** (σ. 39-51). Τόπος: **Κλήμα Μεσσηνίας Μεσσηνίας**.
54. Πάντου Σεβαστή, Πέτρ., **Περιγραφή και ονοματολογία παλιάς τοπικής φορεσιάς Πωγωνίου και δημοτικά τραγούδια Πωγωνίου** (σ. 55-67). Τόπος: **Κακόλακος Πωγωνίου**.
55. Παπαβασιλείου Άννα, **Α΄ Ιστορικά τοπωνύμια του χωριού μου Κρυφοβού Δωδώνης. Β΄ Δημοτικά τραγούδια** (σ. 71-89). Τόπος: **Κρυφοβό Δωδώνης Ιωαννίνων**.
56. Παπαγιάννης Ιωάννης, Κων., **Ιστορίες. Παραδόσεις. Παροιμίες από ζώα** (σ. 93-110). Τόπος: **Ιωάννινα**.
57. Παπαδήμα Ελπίδα, **Τοπικοί χοροί και τραγούδια** (σ. 113-125). Τόπος: **Ριζοβούνι Πρεβέζης**.
58. Παπαθανασίου Σωκράτης, **Μαντική από ζώα (θηλαστικά, πουλιά, έντομα, ψάρια)**, (σ. 129-145). Τόπος: **Γυμνότοπος Πρεβέζης**.
59. Παπιγκιώτης Ευάγγελος, Χρ., **Συλλογή από παλαιά δημοτικά τραγούδια των Σαρακατσαναίων** (σ. 147-155). Τόπος: **Καρτέρι Μαργαριτίου Θεσπρωτίας**.
60. Παππάς Κωνσταντίνος, **Παραμύθια και παραδόσεις της περιοχής Φαναρίου από διηγήσεις ηλικιωμένων** (σ. 159-166). Τόπος: **Περιοχή Φαναρίου Πρεβέζης και Θεσπρωτία**.
61. Πασπαλιάρη Αθηνά, **Αινίγματα. Μαντική. Παραμύθια** (σ. 169-201). Τόπος: **Σελλάδες Άρτης**.

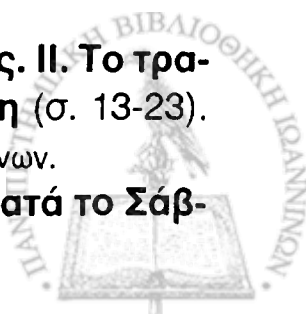
62. Πλακούτση Γεωργία, **Λαογραφικά στοιχεία. Τραγούδια. Τοπωνύμιο. Μαντική ζώων. Μαντική με το ψωμί** (σ. 205-225). Τόπος: Άνω Καλεντίνη Άρτης.
63. Πολύζου Αικατερίνη, **Δημοτικά τραγούδια** (σ. 229-2510). Τόπος: Άρτα.
64. Πουλή Έλλη, **Κλέφτικα τραγούδια** (σ.253-269). Τόπος:Πεδινή Ιωαννίνων και Παρακάλαμος Ιωαννίνων.
65. Σχισμένος Δημήτριος, **Τοπωνύμια και παραδόσεις του χωριού Αγγελοκάστρου Μεσολογγίου** (σ. 273-287). Τόπος: Αγγελόκαστρο Μεσολογγίου.
66. Πράσσου Ευφροσύνη, **Παραδόσεις τοπικές από τοπωνύμια** (σ. 291-303). Τόπος: Ζίτσα Ιωαννίνων.
67. Πρίτσου Πολύμνια, **Δημοτικά τραγούδια** (σ. 307-314). Τόπος: Αρίστη Ζαγορίου Ιωαννίνων.
68. Ρέσσου Φρειδερίκη, Νικ., **Τραγούδια του χωριού μου** (σ. 317-335). Τόπος: Πολύλοφος Γραμμενοχωρίων Ιωαννίνων.
69. Σιολή Ευτυχία, **Παραμύθι ιδιότυπο από πολύ γέρους. Δημοτικά τραγούδια εις τον Τσαμαντά** (σ. 341-349). Τόπος: Τσαμαντάς Φιλιατών Θεσπρωτίας.
70. Σιόντη Αφροδίτη, **Δημοτικά τραγούδια και ανέκδοτα από το χωριό Μικροσπηλιά Άρτης** (σ. 353-358). Τόπος: Μικροσπηλιά Άρτης.
71. Σιώζιου Πηνελόπη, **Δημοτικά τραγούδια** (σ. 361-379). Τόπος: Χόσεψις Άρτης.
72. Σιώζος Λάμπρος, **Ιδιότυπα παραμύθια** (σ. 383-399). Τόπος: Προδρόμιον Θεσπρωτίας.
73. Σκορίλα Λευκοθέα, **Μαντική ζώων. Παραμύθια** (σ. 403-421). Τόπος: Άνω Καλεντίνη Άρτης.
74. Σταύρου Ελένη, Στ., **Α΄ Δημοτικά τραγούδια (κλέφτικα, ιστορικά ή μυθιστορηματικά του τόπου) και Β΄ Μαντική** (σ. 425-437). Τόπος: Δεν αναφέρεται.
75. Τζαδήμας Ιωάννης, Αλεξ., **Ο γάμος στο χωριό μου. Τοπωνυμιά** (σ. 441-455). Τόπος: Καστανέα Άρτης.
76. Τζεβελέκας Μιχαήλ, Γεωργ., **Παραμύθια και παραδόσεις από την περιοχή Αιγίου Αχαΐας** (σ. 459-479). Τόπος: Αίγιον Αχαΐας.
77. Τζίμας Ιωάννης, **Το έθιμον του γάμου** (σ. 483-490). Τόπος: Παλαιοσέλιον Κονίσης Ιωαννίνων.
78. Τζουβάνου Αμαλία, **Μαντική ζώων. Παραμύθια** (σ. 493-517). Τόπος: Σελλάδες Άρτης.

79. Τίκου Χαρίκλεια, **Μαντική διά την πρόγνωσιν καιρού από ωρισμένα πτηνά** (σ. 521-531). Τόπος: Ιωάννινα.
80. Τσακανίκα Ελένη, **Δημοτικά τραγούδια** (σ. 535-559). Τόπος: Κληματιά Ιωαννίνων.
81. Τσακίρη Ελευθερία, **Έθιμα από τις Αποκριές της Κοζάνης** (σ. 563-571). Τόπος: Κοζάνη.
82. Τσάτσα Ελένη, **Ήθη, έθιμα του χωριού μου. Περιγραφή της νυφικής φορεσιάς** (σ. 575-587). Τόπος: Σίδερη Φιλιατών Θεσπρωτίας.
83. Τσέλλα Ελένη, **Μαντική από ζώα. Δεισιδαιμονίες και προλήψεις για τον ξενητεμό** (σ. 591-598). Τόπος: Ιωάννινα.
84. Τσεντσερής Θωμάς, **Α΄ Ιδιότυπα παραμύθια από πολύ γέρους. Β΄ Μαντική από ζώα** (σ. 601-614). Τόπος: Πρέβεζα και χωριά του νομού Πρεβέζης.
85. Τσιάστας Θεόδωρος, **Ο γάμος στο χωριό μου Φούρκα Κονίτσης** (σ. 617-631). Τόπος: Φούρκα Κονίτσης.
86. Τσούνης Νικόλαος, **Τραγούδια** (σ. 635-645). Τόπος: Πωγωνιανή Ιωαννίνων.
87. Τσούτσης Αλέξανδρος, **Παραδόσεις και ερμηνείες για τοπωνύμια** (σ. 647-663). Τόπος: Κρυσπηγή Πρεβέζης.
88. Φιλιππίδου ΕΣυθυμία, **Παροιμίες εις τοπικόν γλωσσικόν ιδίωμα** (σ. 667-674). Τόπος: Τσαμαντάς Φιλιατών Θεσπρωτίας.
89. Φίλου Ζωίτσα, **Α΄ Μαντική, Β΄ Δημοτικά τραγούδια** (σ. 677-697). Τόπος: Άγναντα Άρτης.
90. Φώτη Γεωργία, **Παραμύθια. Δημοτικά τραγούδια** (σ. 701-729). Τόπος: Δίστρατο Άρτης.
91. Χασαλεύρης Κωνσταντίνος, **Τραγούδια κλέφτικα, της ξενιτιάς, μοιρολόγια, ιστορικά** (σ. 733-745). Τόπος: Άγναντα Άρτης.
92. Χούσου Βασιλική, **Παραμύθια** (σ. 749-769). Τόπος: Ρετσιανά Άρτης.

Τόμος III, Α-Ω (Συμπλήρωμα).

93. Αλεξίου Χαρίσης, Παν., **Τραγούδια που λέγονται στο χωριό μου κατά την παραμονήν του Λαζάρου** (σ. 1-9). Τόπος: Σαλονίκη Σουλίου.
94. Βαρζώκας Δημήτριος, **I. Δοξασίες για τους νεκρούς. II. Το τραγούδι του Λαζάρου III. Τραγούδι για τη Σταύρωση** (σ. 13-23). Τόπος: Σκαμνέλι Ζαγορίου και Πυρσόγιαννη Κονίτσης Ιωαννίνων.
95. Βασιλείου Αναστάσιος, **Τα έθιμα του χωριού μου κατά το Σάβ-**

- βατο του Λαζάρου, Κυριακή των Βαΐων, της Μεγάλης Πέμπτης, Μεγάλης Παρασκευής, Κυριακής και Δευτέρας του Πάσχα (σ. 27-37). Τόπος: Καλοχώρι Ιωαννίνων.
96. Γεωργούλας Χρίστος, Δημ., **Χοροί και ειδικά τραγούδια της Λαμπρής** (σ. 39-59). Τόπος: Πετροβούνι Ιωαννίνων.
97. Γιώτης Ευάγγελος, **Παραμύθια και μαντικές από τα ζώα** (σ. 65-81). Τόπος: Σελλάδες Άρτης.
98. Γκαλίτσης Γεώργιος, Μην., **Τραγούδια Λαζάρου και Βαΐων** (σ. 83-93). Τόπος: Ορεινό Πωγωνίου Ιωαννίνων.
99. Γκορτζώνης Αλέξανδρος, Κων., **Τραγούδια Λαζάρου. Τραγούδι Μεγάλης Παρασκευής** (σ. 97-111). Τόπος: Αμμότοπος Άρτης.
100. Γούμενος Κωνσταντίνος, Γεωργ., **Δημοτικά τραγούδια. Παραμύθια. Παραδόσεις. Μαντική ζώων και πτηνών** (σ. 115-133). Τόπος: Κερασώνας Πρεβέζης.
101. Γράβος Χρήστος, Δημ., **Παραδόσεις από τοπωνύμια** (σ. 139-153). Τόπος: Κράψη Ιωαννίνων.
102. Ζάχος Γεώργιος, Δημ., **Τραγούδια του Λαζάρου** (σ. 155-173). Τόπος: Ρευματιά Πρεβέζης και Φραγκάδες Ζαγορίου Ιωαννίνων.
103. Ζώτου Μαρίνα, **Α΄ Παροιμίες στο τοπικό γλωσσικό ιδίωμα Β΄ Μύθοι λαϊκοί διδακτικοί** (σ. 175-187). Τόπος: Τσαμαντάς Φιλιατών Θεσπρωτίας.
104. Κακοσίμος Γεώργιος, **Δημοτικά τραγούδια** (σ. 191-196). Τόπος: Δεν αναφέρεται.
105. Καλαντζής Κωνσταντίνος, Γεωργ., **Έθιμα και τραγούδια Λαζάρου και Βαΐων** (σ. 197-211). Τόπος: Ραβένια Δωδώνης Ιωαννίνων.
106. Καραμπελάς Χρήστος, Ιω., **Τραγούδια του γάμου** (σ. 215-231). Τόπος: Πολύδωρον Δωδώνης Ιωαννίνων.
107. Καψάλης Παναγιώτης, **Έθιμα και τραγούδια του Πάσχα και του Λαζάρου** (σ. 233-249). Τόπος: Αμμότοπος Άρτης.
108. Κιτσώνης Γεώργιος, Σπυρ., **Συλλογή παροιμιών** (σ. 253-261). Τόπος: Νάρκισσος Νικοπόλεως Πρεβέζης.
109. Κοντογιώργος Φώτιος, Αριστ., **Πασχαλινά τραγούδια** (σ. 263-285). Τόπος: Δεν αναφέρεται.
110. Κοτσώνης Χρήστος, Ευαγ., **Δημοτικά τραγούδια. Παροιμίες. Γάμος. Παραμύθια** (σ. 291-315). Τόπος: Κεραμίτσα Φιλιατών Θεσπρωτίας.
111. Κώτσης Κωνσταντίνος, **Ο γάμος στα χωριά της Κόνιτσας** (σ. 323-332). Τόπος: Μολυβδοσκεπάστο και Φλαμπουράρι Κονίτσης Ιωαννίνων.

112. Λάκκας Κωνσταντίνος, **Έθιμα του χωριού μου. Περιγραφές και σχεδιάσματα παλαιών τύπων σπιτιού στο χωριό, και γεωργικών εργαλείων, και σχέδια παλαιάς τοπικής φορεσιάς. Μαντική από ζώα** (σ. 335-349). Τόπος: Καμπή Άρτης.
113. Λεοντάρης Δημήτριος, **Τραγούδια Λαζάρου, Παθών, Πάσχα** (σ. 353-367). Τόπος: Χουλιαράδες Ιωαννίνων.
114. Λινοσπόρης Σπυρίδων, **Παραμύθια ιδιότυπα από πολύ γέρους** (σ. 369-383). Τόπος: Άνω Κορακιάνα Κερκύρας.
115. Μάμαλης Λάμπρος, Γεωργ., **Χοροί και τραγούδια της Λαμπρής** (σ. 385-405). Τόπος: Μικροσπηλιά Άρτης.
116. Μάρης Δημήτριος, **Δημοτικά τραγούδια και αποκριάτικα έθιμα και τραγούδια.**(σ. 409-414). Τόπος: Ανώγειο Πρεβέζης.
117. Μήτσης Αναστάσιος, **Έθιμα του θανάτου** (σ. 415-425). Τόπος: Πολύλοφος Ιωαννίνων.
118. Μπάρμπας Κωνσταντίνος, Βασ., **Ο γάμος στο χωριό** (σ. 429-439). Τόπος: Μιχαλίτσι Ιωαννίνων.
119. Μπάστα Ιωάννα, **Ζακυνθινές μάντισεις** (σ. 447-455). Τόπος: Ζάκυνθος.
120. Μπούκας Βασίλειος, Γεωργ., **Δημοτικά τραγούδια** (σ. 459-473). Τόπος: Δωδώνη Ιωαννίνων.
121. Νόνας Κωνσταντίνος, **Τραγούδια του Λαζάρου** (σ. 477-486). Τόπος: Σκαμνέλι Ζαγορίου Ιωαννίνων.
122. Οικονόμου Λάμπρος, **Δημοτικά τραγούδια. Έθιμα του Λαζάρου. Έθιμα των Βαΐων και της Δεύτερης ημέρας της Λαμπρής** (σ. 489-503). Τόπος: Φιλιππιάδα Πρεβέζης.
123. Πάκος Ελευθέριος, **Τραγούδια του Λαζάρου** (σ. 507-517). Τόπος: Ζωτικό Λάκκας Σουλίου.
124. Παπαγιαννόπουλος Βασίλειος, Χρήσ., **Έθιμα της παραμονής των Χριστουγέννων του χωριού Αμάραντος Κονίτσης (πρώην Ίσβορος),** (σ. 519-533). Τόπος: Αμάραντος Κονίτσης Ιωαννίνων.
125. Παπαχρίστος Ιωάννης, **Λαογραφικά στοιχεία από το χωριό Βουλίστα Παναγιά. Ημέρα του Λαζάρου. Μεγάλο Σάββατο. Ο χορός της Λαμπρής** (σ. 537-555). Τόπος: Βουλίστα-Παναγιά Πρεβέζης.
126. Ράπτης Ιωάννης, Ανδρ., **Τραγούδια και χοροί** (σ. 557-562). Τόπος: Πλαίσια Ιωαννίνων.
127. Ράπτης Νικόλαος, **Τραγούδια του Λαζάρου και των Βαΐων** (σ. 565-577). Τόπος: Κούρεντα Δωδώνης Ιωαννίνων.

128. Ρίζος Βύρων, **Το τραγούδι των Παθών. Έθιμα Μεγάλης Πέμπτης** (σ. 581-586). Τόπος: Άγιος Γεώργιος Πρεβέζης.
129. Ριστάνης Ελευθέριος, **Έθιμα από τον γάμον του χωριού μου** (σ. 589-595). Τόπος: Μολυβδοσκεπάστος Κονίσης Ιωαννίνων.
130. Σιανάβας Επαμεινώνδας, Λουκ., **Τραγούδια** (σ. 599-607). Τόπος: Μεγάλη Γότιστα Ιωαννίνων.
131. Σήτος Παναγιώτης, **Τραγούδια** (σ. 611-618). Τόπος: Δωδώνη Ιωαννίνων.
132. Σιόμπος Θωμάς, Κων., **Τραγούδια του Λαζάρου και των Παθών του Κυρίου** (σ. 621-633). Τόπος: Λιμήνη Άρτης, Περάνθη Άρτης και Ιωάννινα.
133. Σκότρας Χρήστος, **Τραγούδια της Λαμπρής** (σ. 637-645). Τόπος: Μεγάλο Περιστέρι Ιωαννίνων.
134. Συγίζη Βιργινία, **Δημοτικά τραγούδια. Παραμύθια** (σ. 649-674). Τόπος: Δεν αναφέρεται.
135. Τσαπάρης Κωνσταντίνος, **Ήθη και έθιμα του γάμου, της γέννησης και του θανάτου. Έθιμα και τραγούδια Λαζάρου και Βαΐων** (σ. 677-695). Τόπος: Ασπράγγελοι Ζαγορίου Ιωαννίνων.
136. Τσόλης Παναγιώτης, Ευαγ., **Έθιμα και τραγούδια Λαζάρου εις το χωριόν μου Τέροβον Ιωαννίνων** (σ. 699-711). Τόπος: Τέροβον Ιωαννίνων.
137. Φιλιππίδου Ευθυμία, **Το τραγούδι της Παναγίας (Μ. Πέμπτη και Μ. Παρασκευή)**, (σ. 715-724). Τόπος: Καβάλα.
138. Χαρισιάδου Δωροθέα, **Δημοτικά τραγούδια, παροιμίες και ιδωματικά φράσεις εκ χωρίου Πουρνιάς Κονίσης** (σ. 727-741). Τόπος: Πουρνιάς Κονίσης Ιωαννίνων.
139. Χασκής Ευάγγελος, **Ήθη και έθιμα γέννησης, βάφτισης, αρραβώνων, γάμου, θανάτου. Έθιμα του χειμώνα** (σ. 745-767). Τόπος: Δρυόφυτον Φιλιπιάδος Πρεβέζης.

Η ΣΥΛΛΟΓΗ
ΧΕΙΡΟΓΡΑΦΑ ΛΑΟΓΡΑΦΙΑΣ
ΑΠΟ ΣΠΟΥΔΑΣΤΕΣ
ΤΗΣ ΖΩΣΙΜΑΙΑΣ ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΗΣ
ΑΚΑΔΗΜΙΑΣ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ
(1966-67)

ΤΥΠΩΘΗΚΕ ΣΤΑ ΤΥΠΟΓΡΑΦΕΙΑ
Γ. ΔΟΥΒΑΛΗ - Ε. ΑΠΟΣΤΟΛΟΥ
28ης ΟΚΤΩΒΡΙΟΥ 41 - ΙΩΑΝΝΙΝΑ
ΣΕ 600 ΑΝΤΙΤΥΠΑ

ΤΟ ΔΕΚΕΜΒΡΙΟ ΤΟΥ 1999
ΜΕ ΔΑΠΑΝΗ ΤΟΥ ΚΑΘΗΓΗΤΗ
ΔΗΜΗΤΡΙΟΥ Σ. ΛΟΥΚΑΤΟΥ
ΚΑΙ ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ
ΜΑΡΙΝΑΣ ΒΡΕΛΛΗ - ΖΑΧΟΥ

